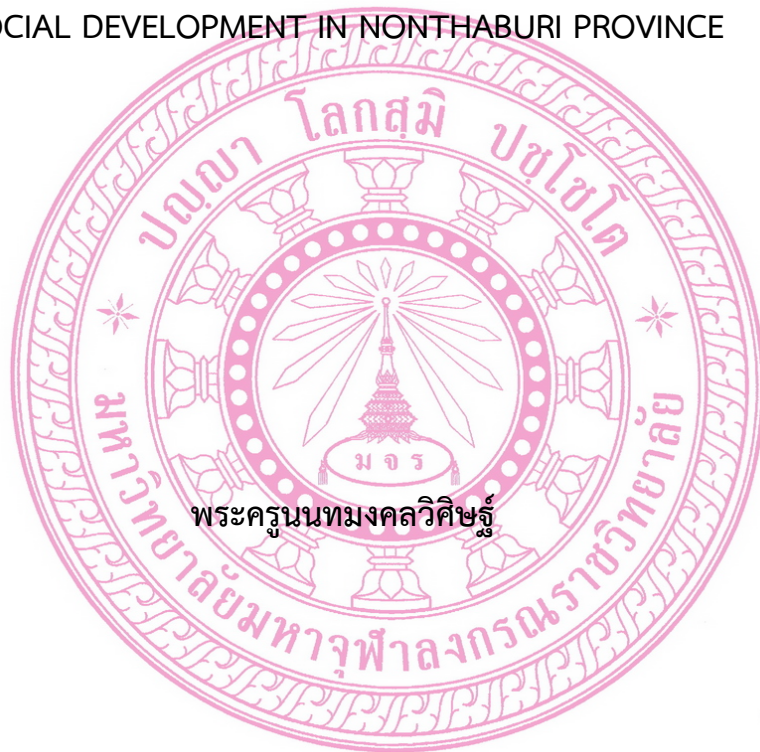

บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี

THE ROLES OF SANGHA ADMINISTRATORS TOWARDS

SOCIAL DEVELOPMENT IN NONTHABURI PROVINCE

พระครูนวมงคลวิศิษฐ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๖

บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนันทบุรี

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๖

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

THE ROLES OF SANGHA ADMINISTRATORS TOWARDS
SOCIAL DEVELOPMENT IN NONTHABURI PROVINCE

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Social Development)
Graduate School
(Copy right by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)
Bangkok, Thailand
B.E.2013

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย เรื่อง
“บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

	(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.) คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย	
คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์	(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.) (รศ.นงลักษณ์ วัฒนสิงหะ)	ประธานกรรมการ กรรมการ
	(อาจารย์ ดร.บัว พลรัมย์)	กรรมการ
	(ผศ.ดร. โคนิภูฏ์ ศรีทอง)	กรรมการ
	(อาจารย์ ดร.ทรงวิทย์ แก้วศรี)	กรรมการ
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	ผศ.ดร.โคนิภูฏ์ ศรีทอง อาจารย์ ดร.ทรงวิทย์ แก้วศรี	ประธานกรรมการ กรรมการ
ชื่อผู้วิจัย	(พระครูนนทมงคลวิศิษฐ์)	

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์ : บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี

ผู้วิจัย : พระครูนนทมงคลวิศิษฐ์

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การพัฒนาสังคม)

คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

: ผศ.ดร. โภนิญฐ์ ศรีทอง ป.ธ.๗, พธ.บ., M.A., Ph.D. (Soc.)

: อาจารย์ ดร.ทรงวิทย์ แก้วศรี ป.ธ.๗, พธ.บ., M.Lib.Sc., พธ.ด.
(พุทธศาสนา)

วันสำเร็จการศึกษา : มกราคม ๒๕๕๗

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ คือ ๑) เพื่อศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี ๒) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ๓) เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี กลุ่มตัวอย่าง คือ พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี จำนวน ๒๒๐ รูป จากนั้นเปิดตารางสำเร็จรูปของเครจซีและมอร์แกน (R. V. Krejcie and D.W. Morgan, ๑๙๗๐) ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง ๑๔๒ คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือแบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ครอว์ลีย์ คาเชลีย์ คาเปียงเบนมาตรฐานและการทดสอบค่าเอฟ (F – test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One way ANOVA) โดยใช้โปรแกรมสถิติสำเร็จรูปในการวิเคราะห์ข้อมูล

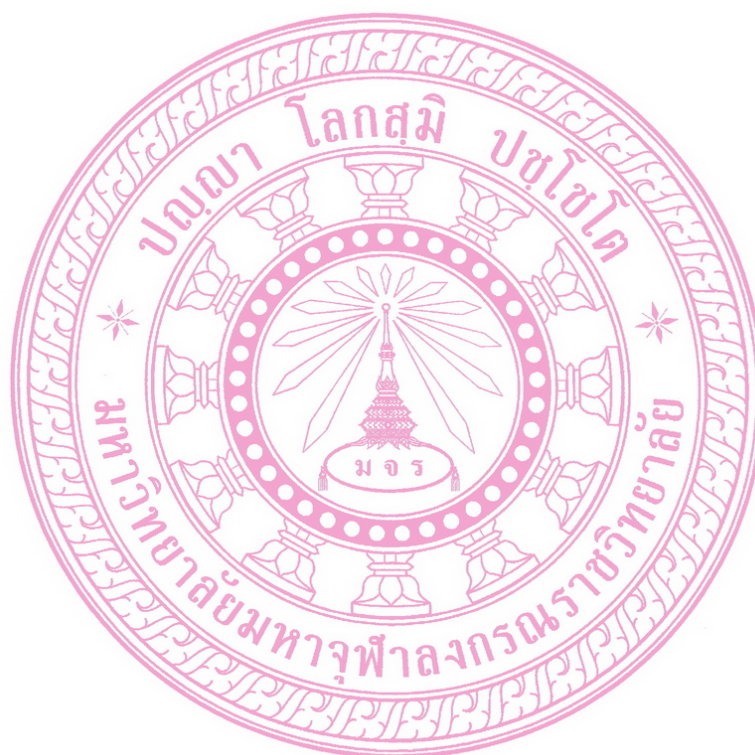
ผลการวิจัยพบว่า

๑. ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๔๖ – ๖๐ ปี มีพรรษา ๒๑-๓๐ พรรษา ระยะเวลาที่จำพรรษาภายในวัดมากกว่า ๑๖ ปีขึ้นไป มีวุฒิการศึกษาทางธรรมจบนักธรรมเอก ส่วนใหญ่ไม่มีวุฒิการศึกษาทางการเปรียญธรรม ส่วนวุฒิการศึกษาสามัญศึกษากลับมัธยมศึกษาตอนต้น ตำแหน่งทางคณะสงฆ์ คือ เป็นรองเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสมากที่สุด

๒. บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมภาพรวมอยู่ในระดับมาก ในทั้ง ๕ ด้าน ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรมและด้านสิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านเศรษฐกิจและด้านสาธารณสุข ในระดับปานกลาง ผลการเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า พระสังฆาธิการที่มีอายุ พรรษา ระยะเวลาที่จำพรรษา ระดับการศึกษาและตำแหน่งทางคณะสงฆ์ ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

๓. ปัญหาและอุปสรรคและข้อเสนอแนะบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ด้านสังคม: ขาดงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้อง, ขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ทำด้วยใจและไม่หวังผลตอบแทน ด้านเศรษฐกิจ: ขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ด้านเศรษฐกิจแบบบูรณาการ และควรมีกองทุนเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับระบบเศรษฐกิจในชุมชน ด้าน

วัฒนธรรม : ในปัจจุบันวัฒนธรรมในท้องถิ่นกำลังถูกทำลายด้วยการพัฒนาเป็นสังคมเมือง ทำให้ประชาชนมีปัญหาสุขภาพจิตมีมากขึ้น ด้านสาธารณสุข: ในปัจจุบันสภาพภูมิอากาศเปลี่ยนแปลงทำให้ยุ่งและแมลงที่เป็นพาหะนำโรคเพิ่มจำนวนมากขึ้น เชื้อโรคที่ปนเปื้อนในน้ำและอาหารมีการเพิ่มจำนวนได้รวดเร็วขึ้น และด้านสิ่งแวดล้อม: ประชาชนขาดจิตสำนึกและไม่เข้าใจการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และประชาชนไม่ค่อยสนใจเรื่องสิ่งแวดล้อม

Thesis Title : The Roles of Sangha Administrators Towards
Social Development in Nonthaburi Province

Researcher : Phrakhru Nonthamongkolvisit

Degree : Master of Arts (Social Development)

Thesis Supervisory Committee:

Asst.Prof.Dr.Konit Srihong Pali VII, B.A., M.A., Ph.D.(Sociology)

Dr.Songvit Kaeosri Pali VII, B.A., PGDLS, M.Lib.Sc.,
Ph.D.(Buddhism)

Date of Graduation: March 2014

ABSTRACT

There are three main objectives of this research: i) to study the roles of Sangha administrators towards social development in Nonthaburi Province; ii) to compare the roles of Sangha administrators towards social development in Nonthaburi Province, classified by personal factors; and iii) to study the problems and guidelines for the roles of Sangha administrators towards social development in Nonthaburi Province. The sample used in this study consisted of 142 Sangha administrators in Nonthaburi Province, drawn from 220 total numbers by random sampling technique. The tool used for data collection was questionnaire with reliability value equal to 0.945. The gathered data were analyzed by using statistical techniques such as frequencies, percentage, mean and standard deviation. To test the hypotheses, t-test and F-Test (One Way Analysis of Variance) were employed. A mean difference of the pair was conducted by a Least Significant Different (LSD).

The findings of this study are concluded as follows:

1. The majority of respondents are between 56 – 60 years old with 21 -30 years of ordination. Most of them have lived in their monasteries more than 16 years with highest level of Dhamma Studies. They have no Pali studies, while their general education is lower secondary school. Most of them are deputy or assistant abbots.

2. The overall opinions of respondents relating to the roles of Sangha administrators towards social development in Nonthaburi Province, were found at the high level. When considered into each aspect, it was noticed at the high level in social, cultural and environmental aspects, whereas moderate level in economic and

(๕)

public health fronts. To compare opinions of respondents relating to the roles or Sangha administrators towards social development in Nonthaburi Province, classified by personal factors such as age, years of ordination, periods of monastery living, level of education, and Sangha position found no significant differences even at 0.05 level of confidence, therefore rejecting the formulated hypotheses.

3. The problems and recommendations for improvement of the roles of Sangha administrators towards social development in Nonthaburi Province, revealed that for social aspect, lack of budget supporting from state or concerned agencies and inadequate numbers of learned and service minded persons to do social work; for economic front, lack of persons who specialize in economic integration and there should fund for creating the strength of community economic system; for cultural aspect, recently local culture has been destroyed by urbanization process, resulting in deterioration of people's mental health; for public health, it was found that in present, the climate changes caused increasing numbers of mosquitoes and insects as carriers of diseases; and for environmental aspect, it showed that people lack awareness and knowledge how to conserve environment and they just take it for granted.

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี” ครั้งนี้ สำเร็จลงได้ด้วยความสำเร็จจากผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนิฐ์ ศิริทอง ประธานกรรมการ ควบคุมวิทยานิพนธ์นิพนธ์ อาจารย์ ดร.ทรงวิทย์ แก้วศรี กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ได้ให้ คำปรึกษา แนะนำและข้อคิดเห็นต่างๆ มาโดยตลอดตั้งแต่ต้นจนวิทยานิพนธ์นี้เสร็จสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณพระสุธีธรรมานุวัตร ผศ.ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ประธานคณะกรรมการ ตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ขอขอบคุณ รศ.นงลักษณ์ วัฒนสิงหะ อาจารย์ ดร.บัว พลรัมย์ กรรมการ ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบวิทยานิพนธ์ นอกจากนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๕ ท่าน ได้แก่ พระครู ปรีดีกิตติธำรง ผศ.ดร., พระมหาอำนาจ อัสสุการี ดร., อาจารย์ผดุง วรรมทอง, อาจารย์เดช ชูจันทร์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภัทรพล ใจเย็น ตรวจสอบเครื่องมือ แก๊ไขข้อบกพร่องและเป็นขวัญ กำลังใจอย่างใกล้ชิดแก่ผู้วิจัยต่อเนื่องเสมอมา

ขอขอบพระคุณพระเดชพระคุณพระธรรมกิตติมณี เจ้าคณะจังหวัดนนทบุรี และขอขอบคุณ พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรีทุกรูป ที่ได้เมตตาอนุเคราะห์ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม เป็นอย่างดีจึงจนทำให้งานวิจัยเล่มนี้สำเร็จลุล่วง

คุณงามความดีและประโยชน์ใดๆ ผู้วิจัยขอน้อมถวายบูชาคุณพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และมอบเป็นกตเวทิตาคุณแก่ บิดามารดา พระอุปัชฌาย์อาจารย์ ญาติโยมที่เป้น กำลังใจที่ดีเยี่ยมตลอดมา ตลอดจนครูอาจารย์ที่เคารพทุกท่าน ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้และ ถ่ายทอดประสบการณ์ที่ดีให้ตลอดมา ผู้วิจัยขอขอบพระคุณทุกท่านมา ณ โอกาสนี้

ท้ายที่สุดนี้ หากงานวิจัยเล่มนี้มีคุณค่าและประโยชน์ใดๆ ต่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องใน สถาบันการศึกษาจะนำไปใช้ประโยชน์ไม่มากนักน้อยนั้น ผู้วิจัยรู้สึกเป็นเกียรติและยินดีอย่างยิ่ง

พระครูนวมงคลวิศิษฐ์

๙ มกราคม ๒๕๕๗

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(๑)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(๓)
กิตติกรรมประกาศ	(๕)
สารบัญ	(๖)
สารบัญตาราง	(๘)
สารบัญแผนภูมิ	(๙)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(๑๐)
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๓
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๕ สมมติฐานในการวิจัย	๔
๑.๖ คำนิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๕
บทที่ ๒ ศึกษาแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท	๖
๒.๒ สถาบันพระสงฆ์และสังคมไทย	๒๘
๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา	๔๓
๒.๔ รูปแบบและวิธีการของการพัฒนาสังคม	๔๘
๒.๕ การพัฒนาในปัจจุบันมองจากแง่มุมของพุทธธรรม	๕๒
๒.๖ พุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม	๕๔
๒.๗ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน	๕๕
๒.๘ แนวความคิดเกี่ยวกับหน้าที่และบทบาทของพระสงฆ์	๖๐
๒.๙ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม	๖๔
๒.๑๐ แนวคิดเกี่ยวกับพระสังฆาธิการ	๖๗
๒.๑๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘๐
๒.๑๒ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๘๕
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๘๖
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๘๖
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๘๖
๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๘๖

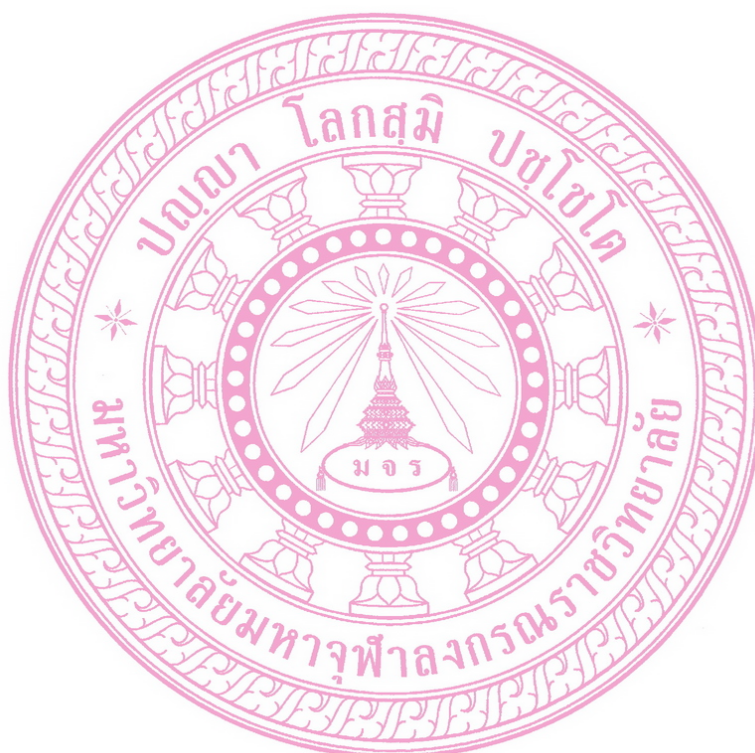
	หน้า
๓.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๘๘
๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล	๘๙
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๙๐
๔.๑ สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	๙๐
๔.๒ การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๙๐
๔.๓ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๙๑
ตอนที่ ๑ สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม	๙๑
ตอนที่ ๒ บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม	๙๓
ตอนที่ ๓ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะ	๑๐๕
สรุปองค์ความรู้จากการวิจัย	๑๐๖
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๑๐๙
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๐๙
๕.๒ อภิปรายผล	๑๑๑
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๑๘
บรรณานุกรม	๑๑๙
ภาคผนวก	๑๒๔
ภาคผนวก ก แบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัย	๑๒๕
ภาคผนวก ข หนังสือขอเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญ	๑๓๑
ภาคผนวก ค ดัชนีความสอดคล้องของ IOC	๑๓๘
ประวัติผู้วิจัย	๑๔๒

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๔.๑	๔๑
๔.๒	๔๓
ต่อการพัฒนาสังคม โดยภาพรวม	
๔.๓	๔๔
ต่อการพัฒนาสังคม ด้านสังคม	
๔.๔	๔๕
ต่อการพัฒนาสังคม ด้านเศรษฐกิจ	
๔.๕	๔๖
ต่อการพัฒนาสังคม ด้านวัฒนธรรม	
๔.๖	๔๗
ต่อการพัฒนาสังคม ด้านสาธารณสุข	
๔.๗	๔๘
ต่อการพัฒนาสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม	
๔.๘	๔๙
การวิเคราะห์ความแปรปรวนบทบาทของพระสังฆาธิการ ต่อการพัฒนาสังคม จำแนกตามอายุ	
๔.๙	๑๐๐
การวิเคราะห์ความแปรปรวนบทบาทของพระสังฆาธิการ ต่อการพัฒนาสังคม จำแนกตามพรรษา	
๔.๑๐	๑๐๑
การวิเคราะห์ความแปรปรวนบทบาทของพระสังฆาธิการ ต่อการพัฒนาสังคม จำแนกตามระยะเวลาที่จำพรรษา	
๔.๑๑	๑๐๒
การวิเคราะห์ความแปรปรวนบทบาทของพระสังฆาธิการ ต่อการพัฒนาสังคม จำแนกตามวุฒิการศึกษาทางธรรม	
๔.๑๒	๑๐๓
การวิเคราะห์ความแปรปรวนบทบาทของพระสังฆาธิการ ต่อการพัฒนาสังคม จำแนกตามวุฒิการศึกษาทางบาลี	
๔.๑๓	๑๐๔
การวิเคราะห์ความแปรปรวนบทบาทของพระสังฆาธิการ ต่อการพัฒนาสังคม จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ	
๔.๑๔	๑๐๕
การวิเคราะห์ความแปรปรวนบทบาทของพระสังฆาธิการ ต่อการพัฒนาสังคม จำแนกตามตำแหน่งทางคณะสงฆ์	

สารบัญแนกมึ

ตารางที่		หน้า
๒.๑	กรอบแนวความคิด	๘๕
๔.๑	สรุปลองค้ความรู้ที่ได้จากการวิจัย เรื่อง บทบาทของพระสังฆาธิการ ต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี	๑๐๗

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการอ้างอิงระบุที่เล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ตัวอย่างเช่น ที.สี.(บาลี) ๙/๓/๓๖ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขนวคค พระไตรปิฎกภาษาบาลี เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๓ หน้า ๓๖, ที.สี.(ไทย) ๙/๑๗๐/๕๖ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๑๗๐ หน้า ๕๖

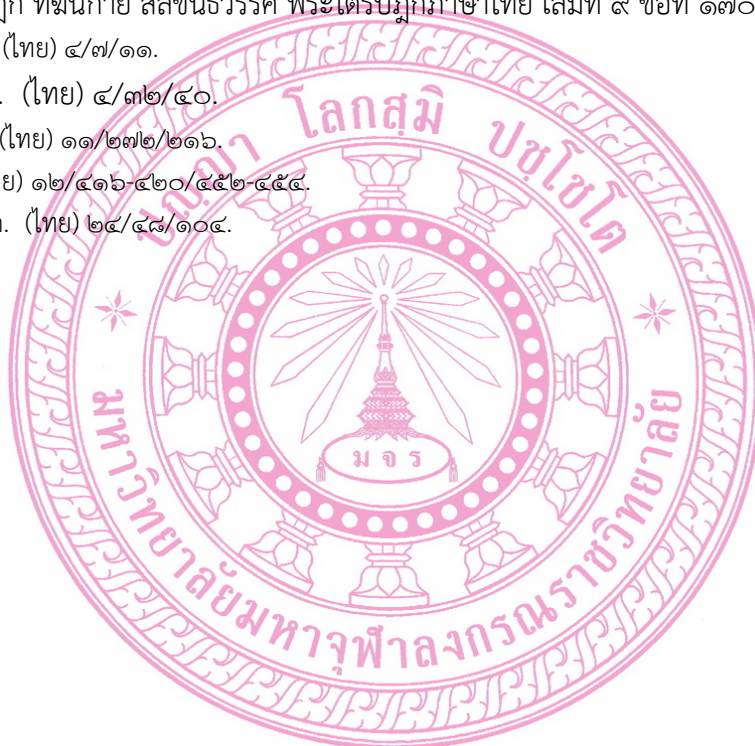
วิ.มหา. (ไทย) ๔/๗/๑๑.

วิ.มหา. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๒/๒๑๖.

ม.มู.(ไทย) ๑๒/๔๑๖-๔๒๐/๔๕๒-๔๕๔.

อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๔๘/๑๐๔.

บทที่ ๑

บทนำ

๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สภาพการดำเนินชีวิตของประชาชนในสังคม เป็นไปด้วยความยากลำบาก บางกลุ่มมีความลำบากด้านร่างกายและจิตใจ สถาบันทางพระพุทธศาสนาเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดสถาบันหนึ่ง ในการให้ความช่วยเหลือต่อสังคมไทยตลอดมา โดยมีส่วนช่วยเหลือในการกล่อมเกลาคิดใจ และลักษณะนิสัยของคนไทย ตลอดจนการให้บริการตามความจำเป็น ตามความต้องการของประชาชน อีกทั้งมีส่วนช่วยในการแก้ไขปัญหาทางสังคมให้แก่เรามาแล้วเป็นจำนวนมากแม้กระทั่งในปัจจุบันความสำคัญในประการดังกล่าวก็ยังคงอยู่ พระภิกษุสงฆ์กับวัดต้องรับภาระหน้าที่ในการช่วยเหลือสังคม และทางราชการของเราอยู่ตลอดไป สถาบันแห่งนี้จึงอำนวยความสะดวกแก่การปกครอง และการบริหารของไทยอยู่มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มประชาชนแถบชนบท ที่รับบริการจากรัฐบาลได้ไม่ทั่วถึงนักซึ่งมีจำนวนเกือบ ๙๐ เปอร์เซ็นต์ นอกจากนั้นชุมชนในประเทศไทยส่วนใหญ่ยังมีลักษณะเป็นชุมชนเล็ก ๆ กระจายอยู่ทั่วประเทศประมาณร้อยละ ๙๐ ส่วนที่เหลือประมาณร้อยละ ๑๐ เท่านั้น ที่มีอยู่ในเขตเทศบาลหรือสุขาภิบาล ซึ่งเป็นชุมชนหนาแน่น ในประเทศไทยจึงมีชุมชนส่วนใหญ่ที่มีหมู่บ้านเป็นหน่วยหลัก และมักจะมีวัดตั้งอยู่ในใจกลางราษฎร์ในหมู่บ้านจึงมีวัดเป็นแหล่งศูนย์กลางสำหรับการสมาคม หรือการดำรงชีวิตทางสังคมและศูนย์กลางของวัฒนธรรม ชีวิตในชนบทจะอยู่รอบ ๆ วัด เพราะประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง วัดจึงเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาที่อยู่เหนือจิตใจของชาวไทยอยู่มาก และนับได้ว่าเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดในหมู่บ้านที่รองไปจากครอบครัว ความนับถือของประชาชนที่มีต่อสถาบันนี้จะเห็นได้จากการที่คนไทยได้อุทิศตนให้กับวัด ทั้งในด้านจิตใจ เวลา แรงงาน และทรัพย์สินจำนวนเงินที่ พุทธศาสนิกชนใช้ไปในการทำบุญประมาณร้อยละ ๗ ถึงร้อยละ ๘๔ ของรายจ่ายภายในครอบครัว วัดเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญเป็นที่ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เช่นเป็นแหล่งหรือศูนย์กลางของชุมชน เป็น โรงเรียน เป็นสถานสงเคราะห์และที่พักพิงสำหรับผู้ยากจน เป็นสถานที่พักผ่อนและศูนย์กลางการกีฬา เป็นที่เก็บศพ เป็นต้น วัดในพระพุทธศาสนาจึงเป็นที่แบ่งเบาภาระให้กับรัฐบาลทั้งยังก่อให้เกิดรากฐานอันมั่นคง และเสริมสร้างต่อบริการในด้านสวัสดิการของรัฐ วัดจึงมีบทบาทสำคัญในการดำเนินชีวิตประจำวันของคนไทยอยู่มาก

การศึกษาแก่คนยากจนก็เป็นอีกหน้าที่หนึ่งที่พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นครูสอน เป็นศูนย์กลางของศึกษาชุมชน เป็นต้น และพระสงฆ์เป็นองค์ประกอบหลักของสถาบันพระพุทธศาสนา เพราะเป็นผู้ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง เป็นผู้ที่ทำให้พระพุทธศาสนาหยั่งรากฝังลึกลงในสังคมจนเป็นสถาบันสำคัญหนึ่งของสังคม เมื่อศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบของความเป็นสถาบันทางศาสนา องค์ประกอบที่มีความสำคัญยิ่ง คือวัดและพระสงฆ์มีอิทธิพลและบทบาทต่อวิถีชีวิตของประชาชนมาก เพราะวัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์รวมทางจิต ศีลธรรมและพฤติกรรมต่าง ๆ

พระสงฆ์นอกจากจะเป็นที่เคารพของชาวบ้านในชุมชนแล้วยังนับว่าเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าในการมีส่วนร่วมพัฒนาสังคม หากนักวิชาการนำความรู้ รู้จักทรัพยากรและแรงงานมาใช้อย่างถูกต้อง จะช่วยเสริมสร้างความเจริญอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์อย่างถูกต้อง จะช่วยเสริมสร้างความเจริญอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์อย่างสูงสุด ดังพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ขออัญเชิญมา ณ ที่นี้ การใช้หลักวิชา และความคิดริเริ่มสร้างงานที่อาจดูไม่ใหญ่โตนัก แต่ประสิทธิภาพสูงและอำนวยประโยชน์โดยตรงได้มาก โดยการนำเอาทรัพยากรตามธรรมชาติ ความรู้ ความสามารถตลอดจนแรงงานของคนส่วนใหญ่ให้ได้เต็มเม็ดเต็มหน่วยและให้เกิดความเสียหายหรือสูญเปล่าน้อยที่สุด การสร้างความเจริญในลักษณะนี้ จะช่วยสร้างความเจริญของกิจการส่วนร่วมได้แน่นอน

บทบาทพระสงฆ์ในสังคมไทย เป็นงานที่พระสงฆ์จะทำได้โดยตรงก็คือการสงเคราะห์ทางจิตใจ ส่วนสงเคราะห์ทางวัตถุจะทำได้โดยทางอ้อมด้วยการแนะนำชักจูงผู้อื่นให้กระทำหรือนำสิ่งของหรือบริการที่ได้รับจากผู้อื่นมาเฉลี่ยแบ่งปันให้เป็นประโยชน์กว้างขวางออกไป โดยการสงเคราะห์นั้นต้องคำนึงถึงความเหมาะสมตามกาลเทศะ บทบาทของพระสงฆ์ในการสงเคราะห์ชุมชน ตามแนวความคิดของพระราชาคณะ ประกอบด้วย การให้คำแนะนำทางจิตใจเป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิตต่าง ๆ ส่วนบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนควรปฏิบัติตนประการแรกคือต้องเป็นผู้นำทางจิตใจ ศรัทธาและปัญญา เนื่องจากความเจริญทางวัตถุและความรวดเร็วของข้อมูล ข่าวสาร พุทธศาสนิกชนขาดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา ไม่มีหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ไม่มีศรัทธาและปัญญาที่ถูกต้อง พระสงฆ์จึงควรเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชนและชุมชน เพื่อยกระดับจิตใจของประชาชนด้วยหลักธรรมคำสั่งสอนทางศาสนาให้สามารถมีชีวิตอย่างเป็นสุขมีศรัทธา และปัญญาที่ถูกต้อง ประการที่สองพัฒนาจิตใจของประชาชน ด้วยกระบวนการให้การศึกษาอบรมและส่งเสริมประชาชนให้เกิดสุขภาพจิตที่ดี มีสรรถภาพจิตใจที่เข้มแข็ง มีความเอื้ออาทรต่อบุคคล ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ ประการที่สามคือต้องส่งเสริมการศึกษาของเยาวชนและประชาชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น โรงเรียนพระปริยัติธรรม โรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในวัด ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด รวมทั้งการจัดให้วัดเป็นอุทยานการศึกษา เป็นแหล่งความรู้แก่เยาวชนและประชาชน ประการที่สี่ต้องส่งเสริมศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยต่อเนื่องยาวนานแต่โบราณกาล แต่ในปัจจุบันการไหลบ่าทางวัฒนธรรมจากต่างประเทศ ทำให้เกิดผลเสียต่อวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ

พระสงฆ์จึงควรปลูกจิตสำนึกแก่ประชาชนทางด้านการสร้างจิตสำนึกในการเป็นศาสนาประจำชาติของพุทธศาสนิกชนในหน้าที่ของพุทธศาสนิกชน และจิตสำนึกในการศึกษาอบรมปฏิบัติธรรมให้เป็นผู้ตื่น ผู้รู้และผู้เบิกบานอยู่เสมอ ประการที่ห้าต้องให้การสังเคราะห์แก่ผู้ประสบความทุกข์ยากและเดือดร้อน ในฐานะที่วัดเป็นส่วนหนึ่งในโครงการของสังคมชุมชน เมื่อประชาชนประสบความทุกข์ยากเดือดร้อนพระสงฆ์จึงควรให้การสงเคราะห์แก่ผู้ประสบความทุกข์ยากเท่าที่จะสามารถทำได้โดยการให้ธรรมะ คำปรึกษา แนะนำ และการให้กำลังใจ ประการที่หกต้องช่วยแก้ไขปัญหาของชุมชน พระสงฆ์ควรมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาของชุมชนตามความสามารถ โดยทำเป็นขั้นตอน มีการวางแผนตามหลักอริยสัจสี่ของพระพุทธเจ้า คือ ต้องรู้ทุกข์ รู้สภาพของทุกข์ก่อนว่ามีอะไรบ้าง รู้สมุทัย รู้สาเหตุแห่งทุกข์ รู้วิธีโรธ ทางแห่งการดับทุกข์และรู้มรรค วิธีที่จะดับทุกข์และ

ประการสุดท้ายต้อง ช่วยพัฒนาชุมชนให้เป็นแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง โดยเป็นแกนนำร่วมกับผู้นำชุมชนและชาวบ้าน พัฒนาชุมชนตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง คือ การพัฒนาด้านจิตใจ การพัฒนาด้านสังคม และการพัฒนาเศรษฐกิจของประชาชน

พระสังฆาธิการ เป็นผู้ทำงานคณะสงฆ์อย่างมีอำนาจเต็มตามกฎหมาย และครอบคลุมงานทุกส่วนในเขตปกครองหรือในวัด ส่วนรองเจ้าคณะ รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส จะมีอำนาจหน้าที่เต็มตามตำแหน่ง ก็เพราะได้รับการมอบหมาย จึงบัญญัตินามว่า “พระสังฆาธิการ” ซึ่งเปรียบได้กับข้าราชการของฝ่ายราชอาณาจักร ซึ่งมีหน้าที่สนองงานฝ่ายบริหาร คือ รัฐบาลส่วนพระสังฆาธิการก็มีหน้าที่สนองงานฝ่ายบริหาร คือ มหาเถรสมาคมพระสังฆาธิการ เป็นผู้ทำงานคณะสงฆ์อย่างมีอำนาจเต็มตามกฎหมาย และครอบคลุมงานทุกส่วนในเขตปกครองหรือในวัด ส่วนรองเจ้าคณะ รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาสจะมีอำนาจหน้าที่เต็มตามตำแหน่งก็เพราะได้รับการมอบหมาย จึงบัญญัตินามว่า “พระสังฆาธิการ” ซึ่งเปรียบได้กับข้าราชการของฝ่ายราชอาณาจักร ซึ่งมีหน้าที่สนองงานฝ่ายบริหาร คือ รัฐบาลส่วนพระสังฆาธิการก็มีหน้าที่สนองงานฝ่ายบริหาร คือ มหาเถรสมาคม

พระสังฆาธิการ มีหน้าที่ในการปกครองและบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นที่ไปด้วยความเรียบร้อยจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญ ที่จะบ่งชี้ความสำเร็จในการส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนา ให้ยั่งยืนถาวรสืบต่อไป ดังคำกล่าวที่ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติจะเจริญรุ่งเรืองถาวรสืบต่อไป ก็ต้องอาศัยพระสังฆาธิการเป็นสำคัญ เนื่องจากพระสังฆาธิการเป็นผู้ใกล้ชิดประชาชน โดยเฉพาะพระสังฆาธิการ ระดับเจ้าอาวาสซึ่งเป็นที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน และมีบทบาทโดยตรงต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้ดำรงอยู่สืบต่อไป^๑

คุณลักษณะของพระสังฆาธิการทุกระดับในจังหวัดนนทบุรี โดยเฉพาะในระดับเจ้าอาวาสนั้น มีความแตกต่างกันอย่างมากทั้งด้านอายุ พรรษา วุฒิ การศึกษา ประสบการณ์การทำงานและจำนวนพระภิกษุสามเณรภายใต้การปกครอง ซึ่งอาจจะส่งผลต่อบทบาทหน้าที่ ตลอดจน การมีส่วนร่วมในการบริหารด้านการเผยแผ่ในกิจการคณะสงฆ์ จากความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยได้เล็งเห็นปัญหา จึงได้สนใจใคร่จะศึกษาถึง “บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี” เพื่อเป็นการศึกษาต่อยอดในจังหวัดต่อ ๆ ไป และเพื่อนำมาปรับปรุงพัฒนาบทบาทของพระสังฆาธิการในการพัฒนาสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อนำผลการศึกษามาประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑ เพื่อศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี
- ๒.๒ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล
- ๒.๓ เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี

^๑ กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, *คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฏระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๘.

๓. ขอบเขตของการวิจัย

๓.๑ **ขอบเขตของเนื้อหา** การศึกษาครั้งนี้ มุ่งศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี

๓.๒ **ขอบเขตด้านประชากร** ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ พระสงฆ์ที่จำพรรษาอยู่ในจังหวัดนนทบุรี จำนวน ๒๒๐ คน

๓.๓ **ขอบเขตด้านพื้นที่** การศึกษาครั้งนี้ ได้กำหนดขอบเขตเพื่อการศึกษา ได้แก่ จังหวัดนนทบุรี

๓.๔ **ขอบเขตด้านระยะเวลา** ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้กำหนดระยะเวลาตั้งแต่ เดือนกรกฎาคม – มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๖ เป็นเวลา ๗ เดือน

๔. ปัญหาที่ต้องการทราบ

๔.๑ บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรีเป็นอย่างไร

๔.๒ การเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลเป็นอย่างไร

๔.๓ อะไรคือปัญหาและข้อเสนอแนะบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี

๕. สมมติฐานการวิจัย

๕.๑ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุแตกต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี แตกต่างกัน

๕.๒ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีพรรษาแตกต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี แตกต่างกัน

๕.๓ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีระยะเวลาที่จำพรรษาแตกต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี แตกต่างกัน

๕.๔ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีวุฒิศึกษาแผนกนักธรรมแตกต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี แตกต่างกัน

๕.๕ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีวุฒิศึกษาแผนกบาลีแตกต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี แตกต่างกัน

๕.๖ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีวุฒิศึกษามีวุฒิก่อนแตกต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี แตกต่างกัน

๕.๗ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีตำแหน่งทางคณะสงฆ์แตกต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี แตกต่างกัน

๖. คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

บทบาทของพระสังฆาธิการ หมายถึง พฤติกรรมของพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ที่แสดงออกตามหน้าที่หรือตำแหน่งที่เป็นอยู่ในขณะนั้น เพื่อให้เป็นที่รู้เห็นของบุคคลอื่น และการแสดงออกนั้นอาจจะตรงกับความต้องการของผู้ที่เกี่ยวข้องหรือไม่ก็ได้

การพัฒนาสังคม หมายถึง กระบวนการพัฒนาให้เกิดการเรียนรู้ของสังคมโดยพระสงฆ์เป็นตัวนำในการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวในด้านเศรษฐกิจ สังคม การปกครองและวัฒนธรรม

การพัฒนาด้านสังคม หมายถึง การที่พระสงฆ์มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนโดยการทำให้สมาชิกในสังคมเจริญขึ้น อยู่ดีกินดี โดยการปรับปรุงคุณภาพของมนุษย์และสิ่งแวดล้อมในทุกด้านช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อให้สังคมได้รับความสงบสุข

การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ หมายถึง บทบาทของพระสงฆ์ในการสั่งสอนให้ประชาชนมีคุณธรรมจริยธรรม ในเรื่องการประหยัด ขยัน อดออม ส่งเสริมให้ประชาชนประกอบอาชีพสุจริต

การพัฒนาด้านวัฒนธรรม หมายถึง พระสงฆ์มีบทบาทในการส่งเสริมให้ประชาชนร่วมปฏิบัติตามประเพณีบุญประจำเดือน

การพัฒนาด้านสาธารณสุข หมายถึง พระสงฆ์มีบทบาทในการส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักรักษาสุขภาพของตนเองและสังคม

การพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง พระสงฆ์ที่เข้าไปมีบทบาทสั่งสอนให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจ และร่วมกิจกรรมการพัฒนาในเรื่องป่าไม้ แหล่งน้ำ ไฟฟ้า ประปา ถนนในชุมชน

๗. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๗.๑ ทำให้ทราบบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี

๗.๒ ทำให้ทราบผลเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี

๗.๓ ทำให้ทราบปัญหาและข้อเสนอแนะบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี

๗.๔ องค์กรทางคณะสงฆ์สามารถนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมได้

บทที่ ๒

เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การศึกษาค้นคว้าดำเนินไปตามความมุ่งหมาย ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจึงได้รวบรวมสาระสำคัญต่าง ๆ จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมานำเสนอเป็นสำคัญ ต่อไปนี้

- ๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท
- ๒.๒ สถาบันสงฆ์และสังคมไทย
- ๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา
- ๒.๔ รูปแบบและวิธีการของการพัฒนาสังคม
- ๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาในปัจจุบันมองจากแง่ของพุทธธรรม
- ๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม
- ๒.๗ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม
- ๒.๘ แนวความคิดเกี่ยวกับหน้าที่ และบทบาทของพระสงฆ์
- ๒.๙ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
- ๒.๑๐ แนวคิดเกี่ยวกับพระสังฆาธิการ
- ๒.๑๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๑๒ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

๒.๑.๑ ความหมายเกี่ยวกับบทบาท

ทฤษฎีบทบาท เป็นทฤษฎีที่เน้นว่ามนุษย์จะแสดงพฤติกรรมตามความคิดเห็นหรือทัศนคติที่เป็นผลมาจากความความหวังทางสังคมตามสถานภาพ ตำแหน่ง และเจ้าหน้าที่ทางสังคมของแต่ละบุคคลกล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือ บทบาทของแต่ละบุคคลเป็นผลมาจากปัจจัยทางจิตวิทยา ซึ่งได้แก่ ความคิดเห็นหรือทัศนคติส่วนบุคคล และปัจจัยทางสังคม ได้แก่ ตำแหน่งหน้าที่ และสถานภาพของบุคคลที่ประกอบด้วยความคาดหวังต่างๆ จากสังคม ซึ่งจะสรุปรวบรวมมาเป็นข้อสมมติฐานสำหรับการศึกษารั้งนี้ ดังต่อไปนี้

ในแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทนี้ มีผู้ให้ความหมายของคำว่าบทบาทไว้หลายด้านด้วยกัน แต่โดยส่วนใหญ่ให้ความหมายไว้คล้ายๆ กันว่า “บทบาท คือ สิทธิและหน้าที่ของบุคคลแต่ละคนที่สังคมกำหนดขึ้นมาตามตำแหน่งที่บุคคลนั้นดำรงอยู่”

สุชา จันท์เอม กล่าวว่า “ บทบาท คือ สิ่งที่คุณคนได้สถานภาพต่างๆ พึงกระทำ และขยายความออกไปอีกว่า เมื่อสังคมกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้สถานภาพอย่างใดแล้ว บุคคลที่อยู่ในสถานภาพนั้นๆ จะต้องประพฤติปฏิบัติตามหน้าที่ที่กำหนดไว้นั้น”^๑

ประสพสุข พันธุ์ประยูร กล่าวว่า “ บทบาทคือ การประพฤติปฏิบัติของบุคคลตามตำแหน่งและสถานภาพในสังคม”^๒

ณรงค์ เส็งประชา กล่าวว่า “ บทบาท คือ พฤติกรรมที่ปฏิบัติตามสถานภาพบทบาท เป็นพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้คุณคนกระทำ บทบาทเป็นหน้าที่ที่เราจะต้องทำส่วนสถานภาพ คือสิ่งที่เราเป็น”^๓

งามพิศ สัตย์สงวน กล่าวอธิบายว่า “ สถานภาพเป็นตำแหน่ง บทบาท คือการกระทำตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพ สถานภาพและบทบาท มักจะเป็นของคู่กัน คือเมื่อมีสถานภาพจะต้องมีบทบาทด้วย แต่ไม่เสมอไป บทบาท คือพฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่างๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร เป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคม เพื่อให้คู่สัมพันธ์มีการกระทำระหว่างกันทางสังคมได้ รวมทั้งสามารถคาดการณ์พฤติกรรมที่เกิดขึ้นได้”^๔

พิทยา สายหู กล่าวว่า “ สถานภาพและบทบาทเปรียบเสมือน “ตัว” (ละคร) และบท (บทบาท) ในการเล่นละคร ก็คือ การกำหนดตำแหน่ง และหน้าที่ ให้ผู้แสดงแต่ละคนมาเล่นเรื่องเดียวกันและโรงเดียวกันนั่นเอง”^๕

ไพบุลย์ ช่างเรียน ได้ให้ความหมายแตกต่างออกไป โดยอธิบายว่า บทบาทโดยทั่วไปพิจารณาความหมายได้สองนัย คือ นัยแรกพิจารณาด้านโครงสร้างสังคม บทบาท หมายถึงตำแหน่งทางสังคมที่มีชื่อเรียกต่างๆ ซึ่งแสดงลักษณะโดยคุณสมบัติและกิจกรรมของบุคคลที่ครองตำแหน่งนั้น อีกนัยหนึ่งพิจารณาในด้านการแสดงบทบาทหรือการปะทะสังสรรค์ทางสังคม บทบาทจึงหมายถึงผลสืบเนื่องที่มีแบบแผนของการกระทำที่เกิดจากการเรียนรู้ของบุคคลที่อยู่ในสถานภาพแห่งการปะทะสังสรรค์นั้น ตามนัยแรก บทบาทเป็นการจำแนกชนิดของบุคคลที่อยู่ในสังคมซึ่งถูกจำแนกโดยคุณสมบัติและพฤติกรรมของเขาที่มีต่อปทัสถาน ตามนัยหลัง บทบาทเป็นวิธีการแสดงพฤติกรรมของบุคคลที่สังสรรค์กันนั้นว่าจะปฏิบัติอย่างไร ดังนั้น บทบาทของบุคคลจึงแตกต่างกันออกไปตามลักษณะสถานภาพ อุปนิสัย ความคิด ความสามารถ มูลเหตุจูงใจ การอบรมและความพอใจ^๖

^๑ สุชา จันท์เอม, **จิตวิทยาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๔), หน้า ๒๘.

^๒ ประสพสุข พันธุ์ประยูร, “บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย”, **รายงานการวิจัยเรื่อง(สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕)**, หน้า ๑๒.

^๓ ณรงค์ เส็งประชา, **มนุษย์กับสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐๙.

^๔ งามพิศ สัตย์สงวน, **การจัดระเบียบทางสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๗๙.

^๕ พิทยา สายหู, **กลไกของสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๘๔.

^๖ ไพบุลย์ ช่างเรียน, **สารานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา**, (กรุงเทพมหานคร : แพรววิทยา, ๒๕๑๖), หน้า ๒๗-๒๙.

ส่วนสำนักวิชาการตะวันตกที่มีอิทธิพลต่อวงวิชาการไทย ได้ให้ความหมายของบทบาทไว้หลายนัยด้วยกัน พอประมวลมาเป็นข้อสรุปเพื่อการศึกษาได้ดังนี้

พาร์สัน (Parsons) เป็นนักสังคมชาวอเมริกัน ได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทและสรุปไว้ว่า สถานภาพและบทบาท เป็นคุณลักษณะของผู้แสดงบทบาท คือการจัดระเบียบของผู้เริ่มแสดง เป็นการสร้างและกำหนดการมีส่วนร่วมของเขาในกระบวนการที่มีการกระทำร่วมกัน ซึ่งเป็นการรวบรวมความคาดหวัง ซึ่งเกี่ยวกับตนเองและของบุคคลอื่นๆ ที่เขามีความสัมพันธ์ด้วย สถานภาพ คือตำแหน่งของผู้แสดงภายในสถาบันที่เขาอยู่ จึงสรุปได้ว่า บทบาทมีลักษณะเป็นกระบวนการ ส่วนสถานภาพมีลักษณะเป็นตำแหน่งของผู้แสดงภายในระบบสังคม ซึ่งกลไกของการขัดเกลาทางสังคมจะเตรียมบุคคลให้แสดงบทบาทที่เขาชอบ^๗

สมคิด เฟ็งอูตม กล่าวว่า พฤติกรรมบทบาทเป็นผลมาจากปัจจัยทางจิตวิทยา ได้แก่ ความคิดเห็นหรือทัศนคติส่วนบุคคล และปัจจัยทางสังคม ได้แก่ ตำแหน่งสถานภาพต่างๆ ของบุคคลที่ประกอบด้วยความคาดหวังจากสังคมให้บุคคลที่ครองตำแหน่งนั้นๆ ปฏิบัติ บทบาทแสดงให้เห็นถึงลักษณะที่ไม่หยุดนิ่งของสถานภาพ แต่ละบุคคลได้รับการกำหนดสถานภาพและครองสถานภาพนั้น โดยมีความสัมพันธ์กับสถานภาพอื่นๆ เมื่อบุคคลใช้สิทธิและหน้าที่ซึ่งประกอบขึ้นเป็นสถานภาพ จึงแยกจากกันไม่ได้^๘

จากความหมายดังที่กล่าวมา สรุปได้ว่า บทบาทเป็นแบบแผนหรือพฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคล ตามสิทธิ อำนาจ และหน้าที่ ตามความรับผิดชอบของสถานภาพหรือฐานะของตำแหน่งทางสังคมที่บุคคลนั้นดำรงอยู่

ลักษณะของบทบาท เมื่อพิจารณาถึงลักษณะของบทบาทที่บุคคลแสดงออกมานักวิชาการได้กล่าวถึงลักษณะของบทบาทที่บุคคลแสดงออกมามี ๒ กลุ่ม คือ

กลุ่มแรก มีความเห็นว่า บทบาทมี ๒ ลักษณะ โดยมีจิตตยา สุวรรณชฎ (๒๕๒๗) ; ประสพสุข พันธุ์ประยูร (๒๕๓๕ : ๑๒) ได้กล่าวถึงลักษณะของบทบาทว่ามี ๒ ประการ คือ (๑) บทบาทที่ปฏิบัติจริง (Actual Role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลได้ปฏิบัติจริง ไม่ใช่เพียงระดับความคิดเท่านั้น และ (๒) บทบาทตามอุดมคติ หรือบทบาทตามความคาดหวัง (Ideal Role) เป็นบทบาทที่บุคคลควรปฏิบัติที่สังคมคาดหวังเป็นบทบาทที่อยู่ในระดับความคิดเห็นส่วนบุคคลเพื่อสนองตอบสิ่งที่เร้าแต่ยังไม่ได้ปฏิบัติจริง

^๗ สมคิด เฟ็งอูตม, “การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนตามพระศานะของพระสงฆ์และเจ้าหน้าที่สี่กระทรวงหลักระดับตำบลในจังหวัดสมุทรสงคราม”, วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๖), หน้า ๘.

^๘ เจียมพงษ์ วงศ์ธรรม, “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท”, วิทยานิพนธ์ สส.ม. บัณฑิตวิทยาลัย, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๔), หน้า ๕๔.

กลุ่มที่สอง มีความเห็นว่า บทบาทมีลักษณะ ๓ ประการคือ

(๑) บทบาทที่กำหนดไว้ในสังคม หรือบทบาทตามอุดมคติ (The Sociality Prescribed Role of Ideal Role) เป็นบทบาทที่สังคมกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้กับตำแหน่งทางสังคมไว้ เช่น พระสงฆ์จะมีสิทธิและหน้าที่เป็นอย่างไร ดังนั้น จึงทำให้พอคาดหวังบทบาทของบุคคลที่อยู่ในตำแหน่งเหล่านั้นได้

(๒) บทบาทตามความรู้สึกที่ได้รับรู้ (The Percieved Role) เป็นบทบาทที่แสดงออกโดยการวินิจฉัยของตนเอง เป็นบทบาทที่ขึ้นอยู่กับบุคคลนั้นๆ จะคาดหวังด้วยตนเองว่าควรจะเป็นอย่างไร ทั้งนี้ย่อมเกี่ยวข้องกับทัศนคติ ค่านิยม หรือบุคลิกภาพและประสบการณ์แต่ละคนอีกด้วย

(๓) บทบาทที่ปฏิบัติจริง (The Actual Role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลได้ปฏิบัติได้จริง บางครั้งการแสดงบทบาท ก็เป็นเรื่องที่อยู่นอกเหนือจากความคาดหวัง และการรับรู้เหมือนกัน ซึ่งย่อมขึ้นอยู่กับสถานการณ์เฉพาะหน้าในขณะนั้นด้วย สถานการณ์ต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อการแสดงบทบาทหนึ่งๆ อาจเป็นสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติ และสภาวะแวดล้อมทางสังคม

ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทนี้ มีนักทฤษฎีได้ให้ความหมายมากมายและหลายรูปแบบ แต่พอจะสรุปประเด็นสำหรับการศึกษาค้นคว้าได้ ดังนี้

(๑) บทบาทเป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นๆ ในสังคม มนุษย์จะเข้ามามีส่วนอยู่ในสังคมได้จากการเรียนรู้บทบาทของตนเองในสังคม

(๒) การมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นจะทำให้มีการมองตนเองและผู้อื่นว่าเป็นเจ้าของสถานภาพและบทบาทบางอย่าง และผูกพันอยู่กับความคาดหวังของผู้อื่น และความคาดหวังนี้จะเป็นตัวกำหนดแนวทางของบทบาทในแต่ละคน

ดังนั้น บทบาทจึงเป็นความคาดหมายทางการกระทำว่า ในสถานภาพหนึ่งๆ บุคคลควรจะมีบทบาทอย่างไรโดยจะมีการเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญ เพื่อให้ทราบว่าแต่ละบุคคลจะต้องแสดงบทบาทและสวมบทบาทอย่างไร ซึ่งการเรียนรู้บทบาทนี้จะเกิดจากการเลียนแบบและการสังเกตจากบุคคลที่เรายึด เพื่อจะนำมาเป็นแบบอย่างของบทบาทของตน ที่จะแสดงต่อผู้อื่นในสถานการณ์ต่างๆ ในสังคมตามที่ตนเองต้องการ แต่ทั้งนี้การเสนอภาพของตนเองหรือแสดงบทบาทและการสวมบทบาทนี้อาจจะสอดคล้องหรือขัดแย้งกับความคาดหวังของสังคมก็ได้

๒.๑.๒ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท

แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ตามหลักการทางศาสนา

องค์ประกอบของพุทธศาสนา คือ พระรัตนตรัย อันได้แก่ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ พระพุทธ คือ พระพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้พระธรรมแล้วสั่งสอนให้ประชาชนประพฤติชอบด้วยคารวาทิ ตามพระธรรมวินัย เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน และเป็นผู้นำให้ผู้อื่นตื่นด้วย ได้สมญานามเรียกขานว่า “พระพุทธเจ้า” ส่วนพระธรรม คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่พระองค์ได้ค้นพบและพระสงฆ์ คือ กลุ่มชนที่เกิดศรัทธาเลื่อมใสในคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ยอมสละเพศฆราวาส

เข้าอุปสมบท ตามพระบรมพุทธานุญาต^๙ และเป็นผู้มีบทบาทหน้าที่สำคัญในการสืบทอดและเผยแผ่ พระพุทธศาสนาสืบต่อกันมา

พระราชวรมุนี (ประยูรค์ ปยุตโต) ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ว่า พระสงฆ์ในปัจจุบันนี้มีได้อยู่อย่างตัวใครตัวมัน แต่พระสงฆ์ได้กลายเป็นสถาบันศาสนา ซึ่งมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติ ๒ ประการ^{๑๐} คือ

๑) บทบาทหรือหน้าที่ต่อตนเอง

๒) บทบาทหรือหน้าที่ต่อผู้อื่น

๑) บทบาทหรือหน้าที่ต่อตนเองของพระสงฆ์

ในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ได้ทรงปรารภถึงฐานะหรือกิจที่พึงกระทำของพระสงฆ์ ๒ ประการ คือ

๑.๑ คันถฐานะ หมายถึง การศึกษาถึงหลักธรรมต่าง ๆ ที่พระองค์ได้แสดงไว้จนสามารถจำได้ บอกกล่าวและถ่ายทอดได้ เรียกว่า บทบาทในการศึกษา

๑.๒ วิปัสสนาฐานะ หมายถึง การปฏิบัติ การพิจารณาถึงทุกขลักษณะ อนิจจลักษณะ และอนัตตลักษณะ ด้วยความพากเพียรพยายามจนกว่าจะบรรลุถึงพระนิพพาน เรียกว่า บทบาทหน้าที่ในการปฏิบัติตน ปกครองตน

จึงอาจกล่าวได้ว่าหน้าที่ของพระสงฆ์ต่อตนเองนั้นสามารถแบ่งได้ ๒ ประการ คือ บทบาทในการศึกษา และบทบาทในการปฏิบัติตน

บทบาทหน้าที่ในการศึกษา หมายถึง การเรียนรู้พระไตรปิฎกอันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งในส่วนของพระวินัยปิฎก พระสุตตร และพระอภิธรรม หรือการเรียนรู้ถึงศีล สมาธิ ปัญญา ที่เรียกกันว่า ลิกขา ๓ และการศึกษานี้ต้องครอบคลุมข้อปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนา หลักธรรมภาคปฏิบัติ ศึกษาถึงความถูกต้องทางกาย ทางวาจา ทางจิตและทางปัญญา มีความรู้ ความคิดเห็น ความเข้าใจในถูกต้อง ซึ่งในคัมภีร์ขุททกนิกาย มหานิทเทศ ความว่า “บุคคลย่อมศึกษา อธิศีล คือ ศึกษาเรื่องความประพฤติดีทางกาย วาจาให้สูงขึ้นไปยัง ศึกษาในการฝึกอบรมจิตในให้ดีขึ้นบ้าง ศึกษาในการอบรมปัญญาให้เจริญขึ้นไปยัง เมื่อหน่วยจิตคำนึงถึงการศึกษา ๓ อย่างนี้ ก็ชื่อว่า ศึกษา”^{๑๑}

สมัยพุทธกาลการศึกษาของพระสงฆ์ พระพุทธเจ้าและพระอริยสาวกเป็นผู้ทำหน้าที่แนะนำเป็นครู เป็นกัลยาณมิตร แม้แต่พระอริยสาวกต่างก็มีการแลกเปลี่ยนความรู้ ความเข้าใจ ประสพการณ์ต่อกัน การศึกษาเป็นการศึกษาถึงหลักพระธรรมและพระวินัย เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ และการเผยแผ่ต่อไป เมื่อพระพุทธเจ้าได้ปรินิพพานลง พระสงฆ์สมัยต่อมา ได้ศึกษาจากพระสงฆ์ผู้เป็นภันเต (ผู้มีอุปสมบทก่อนเรียกว่า “ภันเต” เรียกผู้ที่อุปสมบททีหลังว่า “อาวุโส”) มีการท่องจำพระวจนะของพระพุทธองค์สืบต่อกันมา จนถึงสมัยการทำสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๕ ที่ประเทศ

^๙ พระธรรมญาณมุนี, การพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : กองแผนงานกระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๓), หน้า ๑๑๒.

^{๑๐} พระราชวรมุนี (ประยูรค์ ปยุตโต), พุทธศาสนากับสังคมไทยปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๗), หน้า ๕๖-๕๗.

^{๑๑} ขุ.นิต. (ไทย) ๒๙/๑๐๓/๓๐๙.

ลังกาจึงมีการบันทึกพระไตรปิฎกเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นครั้งแรก ซึ่งต่อมามีการแปลเป็นภาษาต่าง ๆ ทั่วโลก พระไตรปิฎก คือได้ว่าส่วนใหญ่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าที่พระสงฆ์ควรแก่การศึกษา ปัจจุบันพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยมีทั้งหมด ๔๕ เล่ม และมีการบันทึกเป็นพระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์บนแผ่นซีดี ซึ่งจัดทำโดยสำนักคอมพิวเตอร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (พระไตรปิฎกฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) และสำนักคอมพิวเตอร์ มหาวิทยาลัยมหิดล มีย่อพระไตรปิฎกสำหรับประชาชน หรือฉบับเยาวชน รวมถึงมีการจัดทำคำบรรยายโดยพระสงฆ์ที่นำหลักธรรมจากพระไตรปิฎกมาขยายความพระสงฆ์ที่ได้รับการยอมรับในการศึกษาพระไตรปิฎกที่แตกฉานและมีผลงานเป็นที่แพร่หลาย เช่น ท่านพุทธทาสภิกขุ ท่านพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) เป็นต้น

การศึกษาที่เป็นอยู่ของพระสงฆ์ในปัจจุบันนี้ได้มีการจัดระบบในรูปแบบใหม่^{๑๒} คือ

๑. การศึกษาที่เป็นระบบของคณะสงฆ์เองโดยเฉพาะเป็นอิสระต่างหากจากระบบของรัฐ โดยคณะสงฆ์เป็นผู้จัดดำเนินการเอง ประกอบด้วย

๑.๑ การศึกษาที่เรียกว่า “ปริยัติธรรมแผนกนักธรรม” ได้แก่ “นักธรรม” มี ๓ ชั้น คือ ชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก เป็นการศึกษาในเนื้อหาที่เกี่ยวกับประวัติของพระพุทธเจ้า รวมถึงพระสาวกสำคัญ ๆ หลักธรรมของพระพุทธเจ้าในหัวข้อต่าง ๆ วินัยและข้ออรรถปฏิบัติของพระสงฆ์ ศาสนพิธีที่วัดด้วยขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ และเพื่อเป็นการฝึกฝนในการแสดงธรรม ก็มีวิชาการต่างกระทัตซึ่งเป็นการแต่งขยายพุทธศาสนาสุภาษิตเพื่อการแสดงธรรมนอกจากนี้ ยังได้มีการจัดเพื่อให้บุคคลทั่วไปได้ศึกษาด้วย เรียกว่า “ธรรมศึกษา” และมีหลักสูตรเหมือนกับนักธรรมโดยเปลี่ยนเฉพาะส่วนของวิชาวินัยเท่านั้น

๑.๒ การศึกษาที่เรียกว่า “ปริยัติธรรมแผนกบาลี” ซึ่งเรียกว่า “ประโยค” มีตั้งแต่ประโยค ๑-๒ ถึง เปรียญธรรม ๙ ประโยค เป็นการศึกษาภาษาบาลี คำ หลักการของภาษา การแปล การแต่งประโยค เป็นต้น เมื่อผู้เรียนได้ประโยค ๓ ขึ้นไป จะเรียกว่า “มหา” และถือว่าเปรียญธรรม ๙ ประโยค คือการศึกษาสูงสุดในระบบนี้ ซึ่งปัจจุบันมีการเทียบความรู้เท่ากับปริญญาตรีในทางโลก

๒. การศึกษาที่อยู่ในระบบของรัฐหรือที่คณะสงฆ์จัดให้สอดคล้องกับระบบของรัฐแบ่ง เป็น

๒.๑ การศึกษาที่คณะสงฆ์จัดให้สอดคล้องกับระบบของรัฐ โดยหน่วยงานหรือบุคคลในพระพุทธศาสนาเป็นผู้จัดดำเนินการ ได้แก่

(๑) การศึกษาที่คณะสงฆ์รับเข้าเป็นการศึกษาคณะสงฆ์ ได้แก่ มหาวิทยาลัยสงฆ์ คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นการสถาปนาขึ้นโดยพระบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อให้เป็นสถานศึกษาสำหรับพระสงฆ์ สามเณร ซึ่งปัจจุบันได้มีการขยายวิทยาเขตสู่จังหวัดต่าง ๆ เป็นการจัดการศึกษาในระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอก ที่รวมหลักสูตรทั้งวิชาการทางโลกและทางธรรมเข้าด้วยกัน

^{๑๒} สุลักษณ์ ศิวรักษ์, ศาสนากับการพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๒๗), หน้า ๓๔-๓๕.

(๒) การศึกษาที่รัฐกำหนดขึ้นตามความประสงค์ของคณะสงฆ์ ได้แก่ โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา (มัธยมศึกษาปีที่ ๑-๖) โดยจัดหลักสูตรที่รวมกันระหว่าง วิชาสามัญกับวิชาพุทธศาสนา โดยยกเว้นวิชาพลศึกษาและเพิ่มวิชาธรรมะ วินัย ภาษาบาลีแทน

๒.๒ การศึกษาในระบบของรัฐ ซึ่งหน่วยงานหรือกลุ่มบุคคลจัดให้แก่พระสงฆ์ สามเณร ได้แก่ การศึกษาผู้ใหญ่ ซึ่งปัจจุบัน เปิดกว้างให้เข้าศึกษาได้ตลอดหลักสูตร

๓. การศึกษาที่วัดจัดขึ้นเป็นอิสระต่างหากจากระบบคณะสงฆ์และระบบรัฐ เช่น จิต ภาวนาวิทยาลัย โรงเรียนอภิธรรม เป็นต้น เป็นการจัดการศึกษาที่เปิดอิสระของแต่ละสำนัก^{๑๓}

บทบาทหน้าที่ในการปฏิบัติตน^{๑๔} คือ การประพฤติตามหลักธรรมเพื่อความบริสุทธิ์ของตนและของสถาบันสงฆ์ เป็นการน้อมนำธรรมะและวินัยมาปฏิบัติเป็นการอบรมในด้านความประพฤติ ระเบียบวินัยให้มีความสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ เรียกว่า ปฏิบัติศีล รวมถึงการสำรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มีสติสัมปชัญญะ การปฏิบัติสมาธิภาวนาหรือเรียกว่าวิปัสสนาธุระอันเป็นการฝึกฝนอบรมจิตให้เป็นสมาธิให้มีพลังเพื่อนำไปใช้ในการกำจัดกิเลสความเศร้าหมองแห่งจิตและเกิดความรู้แจ้งเห็นจริงซึ่งเป็นการปฏิบัติตามทฤษฎีที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาข้างต้น (ปริยัติ) ได้ผลคือ การดับทุกข์เป็นขั้น ๆ จนดับได้สิ้นเชิง พัฒนาคุณภาพจิตเสริมสร้างคุณภาพจิตและรู้จักใช้ความสามารถใน กระบวนสมาธิ และการอบรมทางปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งที่สามารถชำระจิตใจให้บริสุทธิ์หลุดพ้น เป็นอิสระ มองดู รู้จักและเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ทำการต่าง ๆ ด้วยปัญญา เป็น บทบาทในการปกครองบริหารตนและคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย ถือได้ว่าเป็นการ ปฏิบัติตนให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย ซึ่งพระพุทธองค์ได้ตรัสพระวาทะเกี่ยวกับลักษณะของ พระสงฆ์ผู้เป็นสมณะในทางพระพุทธศาสนาไว้ใน มหายมกวรรค มูลปณณาสกั มัชฌิมนิกาย^{๑๕} ใจความว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ธรรมเหล่านี้แหละที่จะทำให้พวกเราเป็นสมณะ

๑. ภิกษุทั้งหลาย จริ่งแท้ พวกเธอต้องสำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยหิริและ โอตตัปปะ

๒. ภิกษุทั้งหลาย กิจที่พวกเธอต้องทำให้ยิ่งขึ้นไปอีกเป็นลำดับนั้นคืออะไร คือ สำเหนียกว่า กายสมาจาร ประพฤติชอบสม่าเสมอด้วยกาย

๓. สำเหนียกว่า วลีสมาจาร การประพฤติชอบสม่าเสมอด้วยวาจา

๔. สำเหนียกว่า มโนสมาจาร การประพฤติชอบสม่าเสมอด้วยใจ

๕. สำเหนียกว่า อาชีวะของเราบริสุทธิ์แล้ว

๖. สำเหนียกว่า เราเป็นผู้สำรวมอินทรีย์ทั้งหลาย

๗. สำเหนียกว่า เราเป็นผู้รู้ประมาณในโภชนะอยู่เสมอ

^{๑๓} พระราชวรมุนี (ประยูรค์ ปยุตโต), สถาบันสงฆ์กับสังคมปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกลมคิม ทอง, ๒๕๒๗), หน้า ๑๓๙-๑๔๐.

^{๑๔} นางเยาว์ ปุกกรัชน์, บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้าน : ศึกษาเฉพาะจังหวัด สงขลา, วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, ๒๕๓๒), หน้า ๖๔.

^{๑๕} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๑๖-๔๒๐/๔๕๒-๔๕๔.

๘. สำเนียงกว่า เราจักตามประกอบในธรรมเป็นเครื่องตื่น เราจักชำระจิตให้หมดโดยสิ้นเชิง

๙. สำเนียงกว่า เราจักเป็นผู้ประกอบพร้อมด้วยสติสัมปชัญญะ

๑๐. สำเนียงกว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในศาสนานี้ มาเสพเสนาสนะอันสงัด คอยระวังจิต

๑๑. เธอก็โน้มจิตไปเฉพาะต่ออัสวักขยญาณ

เพื่อให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย จึงได้มีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๕ กำหนดหน้าที่และอำนาจของเจ้าอาวาสไว้ในมาตรา ๓๗, ๓๘ กล่าว คือ มาตรา ๓๗ เจ้าอาวาสมีหน้าที่ดังนี้^{๑๖}

ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม ถ้าหากผู้ใดไม่ปฏิบัติตาม เจ้าอาวาสก็มีอำนาจตามมาตรา ๓๘ คือ เจ้าอาวาสมีอำนาจ ดังนี้

๑. ห้ามบรรพชิต คฤหัสถ์ซึ่งมิได้อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสเข้าไปอาศัยอยู่ในวัด

๒. สั่งให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด

๓. สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัดทำงานภายในวัดหรือให้ทำทัณฑ์บน หรือให้ ขอขมาโทษในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิดคำสั่งเจ้าอาวาสซึ่งได้สั่งโดยชอบตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม^{๑๗}

๒) บทบาทหรือหน้าที่ต่อผู้อื่น

หลังจากที่พระสิริธัตถะได้เป็นพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงเสวยวิมุตติอยู่บริเวณรอบต้นโพธิ์เป็นเวลาอีกระยะหนึ่ง เพื่อเป็นการทบทวนสิ่งที่พระองค์ทรงตรัสรู้ พระองค์ได้มีความวิตกรำพึงว่า

“ธรรมที่เราบรรลุแล้วนี้เป็นธรรมอันลึก สัตว์อื่นเห็นได้ยาก ยากที่สัตว์อื่นจะรู้ตาม เป็นธรรมระงับและประณีต ไม่เป็นวิสัยที่จะหยั่งลงง่าย ๆ แห่งความตรึก เป็นของละเอียด เป็นวิสัยรู้ได้เฉพาะบัณฑิต ก็สัตว์เหล่านั้นมีอาลัยเป็นที่ยินดี ยินดีแล้วในอาลัย เพลิดเพลินแล้วในอาลัย สำหรับสัตว์ผู้มีอาลัยเป็นที่ยินดี ยินดีเพลิดเพลินในอาลัยนั้นยากนักที่จะเห็นปฏิจกสมุปบาทอันมีสิ่งนี้ (คือมีอาลัย) เป็นปัจจัย ยากนักที่จะเห็นธรรม เป็นที่สงบระงับแห่งสังขารทั้งปวง คือ ธรรมอันถอนอุปธิทั้งสิ้น ความสิ้นต้นเหตุ ความคลายกำหนด ความดับไม่เหลือและนิพพาน หากเราพึงแสดงธรรมแล้ว สัตว์อื่นพึงไม่รู้ทั่วถึงซึ้งนั้น จักเป็นความเหนื่อยเปล่าแก่เรา เป็นความลำบากแก่เรา”^{๑๘}

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๙.

^{๑๗} พระมหาสมทรง สิรินธโร, “บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต”, เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่องบทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๒๕), หน้า ๘๖.

^{๑๘} วิมหา. (ไทย) ๔/๗/๑๑.

๒.๑.๓ แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับสังคม

ศาสนาอย่างที่เราเข้าใจกันโดยสามัญ เป็นผลอย่างหนึ่งแห่งความพยายามของมนุษย์ที่จะแก้ไขปัญหาชีวิตบางอย่างของตน ซึ่งมีทั้งปัญหาเฉพาะบุคคล และปัญหาเกี่ยวกับความเกี่ยวข้องระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ที่เรียกว่า ปัญหาสังคม ในเมื่อศาสนาเกิดจากความพยายามของมนุษย์ ศาสนาจึงเป็นของมนุษย์จะเกิดขึ้น เสื่อม หรือสูญสิ้นสลายไป สุดแต่มนุษย์บันดาลใจ โดยเฉพาะในทางสังคมในฐานะที่ศาสนา เป็นสถาบันทางสังคมอย่างหนึ่ง ศาสนาจะมีความสำคัญได้รับความยอมรับนับถือ จากหมู่มนุษย์เพียงไรก็อยู่ที่ว่า ศาสนายังมีประโยชน์ช่วยสนองความต้องการของมนุษย์ในการแก้ไขปัญหามาของพวกเขาก็เพียงใดและมนุษย์มองเห็นความจำเป็นของศาสนาอยู่เพียงใด ข้อนี้หมายความว่า การดำรงอยู่ เจริญขึ้น เสื่อมลงหรือหมดสิ้นไปของศาสนา ขึ้นอยู่กับประโยชน์ที่มีสังคมเป็นสำคัญ^{๑๙}

๒.๑.๔ บทบาทหน้าที่ของศาสนาต่อสังคม

ศาสนากับสังคมมีความเกี่ยวพันกันอย่างใกล้ชิดเพราะศาสนาเป็นสถาบันที่จำเป็นยิ่งสถาบันหนึ่งต่อการดำเนินชีวิตของปัจเจกบุคคลและสังคม ความจำเป็นดังกล่าวพิจารณาได้จากบทบาทและหน้าที่ของศาสนาซึ่งอำนวยความสะดวกให้สังคมสามารถดำรงอยู่ และปฏิบัติหน้าที่เพื่อความมั่นคงอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคม ดังนั้น ถ้าหากจะพิจารณาสถาบันศาสนาในเชิงโครงสร้างและหน้าที่แล้ว อาจสรุปได้ว่าศาสนาทำหน้าที่ที่สำคัญ^{๒๐} ดังนี้

(๑) หน้าที่ในการให้คำอธิบาย ซึ่งในสังคมมนุษย์ทุกสังคมจะต้องมีคำถามว่า ทำไมมันถึงเป็นอย่างนั้น ทำไมถึงเป็นอย่างนี้ ตัวอย่างเช่น เมื่อมนุษย์เกิดขึ้น มนุษย์จึงถามว่า ทำไมเราจึงเกิดมา เกิดมาอยู่ในสถานะในทางสังคมอย่างไร ทำไมเราถึงรวย ทำไมเราถึงจน ทำไมญาติพี่น้องถึงต้องตาย สิ่งที่เราถึงต้องพลัดพราก ศาสนาจะให้คำตอบต่อคำถามเหล่านี้

(๒) หน้าที่ในการให้การสนับสนุนกับสถาบันพื้นฐานต่างๆ ของสังคม เช่น สถาบันทางเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรมและค่านิยม เพื่อให้สถาบันต่างๆ เหล่านี้สามารถตอบสนองวัตถุประสงค์ต่างๆ มักจะมีคำสอนบัญญัติแนวทางเศรษฐกิจที่ยังประโยชน์แก่ศาสนิกชน การเฉลี่ยประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มากในทางการเมืองเป็นเข็มทิศและหางเสือแก่ระบบการเมือง โดยเฉพาะระบบการเมืองที่มีรากฐานอยู่บนจารีตนิยม กล่าวอีกนัยหนึ่ง ศาสนาเป็นพื้นฐานของอุดมการณ์ทางการเมืองที่ยำคุณค่าของมนุษย์และความชอบธรรมของผู้ปกครอง ในทางสังคม ศาสนาเป็นสื่อของการอบรมให้รู้จักระเบียบสังคม หมายถึง การรู้จักเรียนรู้ รู้จักปรับตัวให้สามารถอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมได้ โดยการยึดถือแนวทางปฏิบัติอย่างเดียวกัน มีปรัชญาชีวิตที่สอดคล้องกัน

(๓) หน้าที่ที่เกี่ยวกับปัจเจกบุคคล คือ ศาสนาจะทำหน้าที่ให้พลังใจแก่บุคคลในกรณีที่เกิดวิกฤตการณ์ขึ้นมาและไม่สามารถที่จะหาเหตุที่เหมาะสมหรือเพียงพอมาอธิบายได้ เช่น ในกรณีที่

^{๑๙} สมบูรณ์ สุขสำราญ, **พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๗๘-๗๙.

^{๒๐} อนันต์ วิริยะพินิจ, **บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน**, (วารสารธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๓๙.

เกิดภัยพิบัติ เกิดอุบัติเหตุแก่ผู้ที่เรารักเราชอบ สิ่งเหล่านี้ก็จำเป็นต้องมีคำอธิบายที่นอกเหนือจากที่ว่าเป็นการบังเอิญ เช่น รถคว่ำถึงตาย ซึ่งไม่เพียงพอจะต้องมีคำอธิบายอีกลักษณะหนึ่ง และศาสนาจะให้คำอธิบายแบบนี้

(๔) หน้าที่ทางด้านการผินึกส่วนต่างๆ ของสังคมให้เป็นเอกภาพ นั่นก็คือว่า ทำให้ชนบทร่วมนิยมประเพณี ระบบความเชื่อต่างๆ ที่เป็นระบบความเชื่อย่อยๆ ในสังคมได้รวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อันนำไปสู่บูรณาการภายในชาติ

(๕) หน้าที่ในการควบคุมสังคม ศาสนาที่ทำหน้าที่อบรมสั่งสอน และโน้มน้าวจิตใจของบุคคลในสังคมให้ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ ศีลธรรมและค่านิยมของกลุ่ม ศาสนาจึงเป็นแหล่งควบคุมอาชญากรรมไม่ให้เกิดขึ้นได้อย่างง่ายดายในสังคม ศาสนาทำหน้าที่ปฏิรูปจิตใจของบุคคลให้ประพฤติปฏิบัติอย่างมีระเบียบ ซึ่งเท่ากับว่า ศาสนานั้นมีส่วนช่วยในการปฏิรูปสังคมร่วมไปด้วย

ศาสนาเป็นสิ่งที่มนุษย์คิดค้นเกิดขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานทางด้านจิตใจ มีหน้าที่หลักในการลดความวิตกกังวลและอารมณ์ตึงเครียด อันเกิดจากความรู้สึกไม่แน่นอนในชีวิต^{๒๑} ดังนั้น ศาสนาจะให้คำอธิบายวิธีคิด ระบบความเชื่อ และแบบแผนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับอำนาจเหนือธรรมชาตินอกจากนี้ ศาสนายังเป็นเครื่องมือสำคัญช่วยให้มนุษย์ปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นกลไกในการสร้างเอกลักษณ์ เป็นพลังใจการต่อสู้กับความยุติธรรมและการเบียดเบียนจากภายนอกพุทธศาสนา ก็ยังมีหน้าที่หลักเหมือนอย่างศาสนาทั้งหลาย คือการแก้ไขปัญหาชีวิตของมนุษย์ ซึ่งมีทั้งด้านส่วนเฉพาะบุคคลและมีหน้าที่ต่อสังคม^{๒๒} พุทธศาสนาได้อธิบายหลักความจริงของชีวิต และชี้ให้เห็นแนวทางของการดำเนินชีวิตที่ประเสริฐว่า ควรดำเนินหรือเป็นไปอย่างไร อะไรคือคุณค่าและเป้าหมายของชีวิต โดยหลักธรรมของพระพุทธศาสนานั้นถือว่า มนุษย์ทุกคนนั้นมีความเท่าเทียมกัน ต่างก็ตกอยู่ในกฎแห่งความเป็นจริงของธรรมชาติอย่างเดียวกัน คือ การเกิด แก่ เจ็บและตาย ซึ่งทุกคนต้องเป็นไปตามกฎแห่งธรรมชาตินี้

ดังนั้น แนวทางการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับสังคมดังกล่าวน่าจะเหมาะสมเพราะศาสนาที่เกิดขึ้นในโลกนี้เป็นการคิดค้นของมนุษย์เพื่อให้กระทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการต่างๆ ของมนุษย์ ศาสดาหรือผู้ก่อตั้งศาสนาย่อมจะเล็งเห็นความสำคัญและความจำเป็นของการมีศาสนา เพื่อทำหน้าที่อธิบายความเป็นไปของสภาพของสิ่งทั้งหลาย หรือธรรมชาติความเป็นไปโดยธรรมดาของสิ่งทั้งหลายซึ่งเรียกว่าสังขธรรม หรือความจริงอันเที่ยงแท้ ในขณะที่เดียวกันผู้ที่ศึกษาและเข้าใจสังขธรรมดังกล่าวแล้วย่อมสามารถจะถือเอาประโยชน์จากความรู้ความเข้าใจสภาพและสภาวะความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายได้

๒.๑.๕ บทบาทของพุทธศาสนาต่อสังคมไทย

ในปัจจุบัน พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่คนไทยนับถือเป็นจำนวนมากที่สุด โดยที่พุทธศาสนาได้เข้ามาเผยแพร่ จนเป็นที่เคารพเลื่อมใสกันมาช้านาน รวมทั้งพระมหากษัตริย์และฝ่ายปกครองส่วนหนึ่งมีความเคารพศรัทธาในพระพุทธเจ้าและได้ทำนุบำรุง อุปถัมภ์ พุทธศาสนามาโดย

^{๒๑} ปวย อึ้งภากรณ์, ศาสนากับการพัฒนาชาติ, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๑๔), หน้า ๙๘.

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘.

ตลอด จึงกล่าวได้ว่าพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย จนมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่แตกต่างจากชาติอื่น ๆ ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้^{๒๓}

พุทธศาสนาที่ประดิษฐานมั่นคงในประเทศไทยมี ๒ นิกาย^{๒๔} คือ นิกายเถรวาทหรือมหายานและเถรวาท โดยมีลักษณะที่ผสมผสานกับศาสนาพราหมณ์และคติความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับผีสิงเทวดา พุทธศาสนาได้สร้างสรรค์วัฒนธรรมของไทยในด้านต่างๆ ทั้งทางด้านจิตใจ บุคลิกภาพของคนไทย รวมทั้งวัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น โบสถ์ วิหาร เจดีย์ พระพุทธรูปปฏิมากร เป็นต้น พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองนับแต่อาณาจักรสุโขทัย ต่อเนื่องถึงอยุธยาและมาเสื่อมโทรมในคราวกรุงศรีอยุธยาพ่ายแพ้แก่พม่า จนกระทั่งพระยาตากเอกอัครราชทูตและตั้งราชธานีใหม่ที่กรุงธนบุรีแล้วสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ทรงฟื้นฟูศาสนาให้เป็นปึกแผ่นขึ้นมาใหม่ แต่ก็ยังไม่บรรลุผลจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้ทรงจัดระเบียบการปกครองพระสงฆ์ทรงตั้งกรมสังฆการีขึ้นให้มีบทบาทหน้าที่ดูแลพระสงฆ์โดยตรง ปัจจุบันรูปแบบการปกครองพระสงฆ์ได้เปลี่ยนแปลงเป็นการปกครองโดยมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นองค์กรของสงฆ์ทำหน้าที่ดูแลรับผิดชอบและบริหารกิจการของคณะสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร

แต่เดิมพุทธศาสนาที่เข้ามาในประเทศไทยเป็นพุทธศานานิกายมหายานต่อมาพระสงฆ์ศรีลังกาเดินทางเข้ามาถึงสุโขทัยและได้นำพุทธศานานิกายเถรวาทมาเผยแพร่ คนไทยได้นับถือพุทธศาสนาอย่างกว้างขวางมาโดยลำดับ จนถึงสมัยรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศาสนาได้แบ่งย่อยออกเป็นมหานิกาย กับธรรมยุตินิกาย ซึ่งมีธรรมทรรศนะและวัตรปฏิบัติที่มีรายละเอียดแตกต่างกันแต่โดยหลักการยังคงยึดถือตามหลักพระธรรมวินัยและตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นสำคัญเช่นเดียวกัน^{๒๕}

ในด้านความสัมพันธ์กับสังคม กล่าวได้ว่า พุทธศาสนามีบทบาทต่อสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองมาโดยตลอดในขณะเดียวกันก็ได้รับผลกระทบจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงด้วยเช่นกัน กล่าวคือ พุทธศาสนาเป็นสถาบันสังคมที่เอื้ออำนวยให้สังคมดำรงอยู่อย่างปึกแผ่นมั่นคงมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันในทำนองเดียวกันสังคมได้อุปถัมภ์และส่งเสริมให้ศาสนามีความเจริญและเป็นที่ยอมรับนับถืออย่างกว้างขวาง^{๒๖} พุทธศาสนาเป็นสถาบันสังคมที่มีความหมายและเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ เป็นที่มาและการถ่ายทอดวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมของชาติ ซึ่งกล่าวโดยสรุปถึงบทบาทหน้าที่ของพุทธศาสนาต่อสังคมไทยได้ดังนี้

(๑) พุทธศาสนาทำหน้าที่เป็นพลังที่สร้างสรรค์บูรณาการสังคม เป็นสถาบันที่ถ่ายทอดและปลูกฝังวัฒนธรรมและจริยธรรมทางสังคม ก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางวัฒนธรรมและความรู้สึกเป็นชาติ

^{๒๓} คณะนิติศาสตร์ จันทบุต, สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม, ๒๕๓๒), หน้า ๕๕.

^{๒๔} ประสาร ทองภักดี, พุทธศาสนากับสังคมไทยปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยามสมาคม, ๒๕๒๓), หน้า ๑๐๕-๑๐๖.

^{๒๕} จำนงค์ ทองประเสริฐ, ราชบัณฑิต. ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์, (กรุงเทพมหานคร : อภิธรรมมูลนิธิมหาธาตุวิทยาลัย, ๒๕๑๔), หน้า ๒๙.

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘.

(๒) พุทธศาสนามีอิทธิพลต่อทัศนคติและค่านิยม และมีบทบาทสำคัญในการกำหนดแนวทางความสัมพันธ์ และการกระทำต่อกันระหว่างสมาชิกในสังคม ตลอดจนทำหน้าที่เป็นกลไกคอยควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมอีกด้วย

(๓) พุทธศาสนาไม่เพียงจะมีหลักการเกี่ยวกับธรรมชาติและปัญหาทางศีลธรรมเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับความเท่าเทียมกันในโอกาสทางสังคม และความยุติธรรมเพื่อประโยชน์สุขของมวลชนทั้งหลาย^{๒๗}

จะเห็นได้ว่า พุทธศาสนาได้มีบทบาทในการส่งเสริมให้หลักศาสนาเข้ามามีอิทธิพลต่อสังคมในแง่ที่หลักธรรมและการปฏิบัติทางศาสนาเป็นความเชื่อและวิถีชีวิตของคนไทยในสังคมให้เป็นอย่างเดียวกัน เสริมสร้างสังคมให้เป็นเอกภาพและมีการผสมผสานชนเผ่าต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในสังคมไทยและนับถือศาสนาพุทธให้เกิดการบูรณาการเป็นพวกเดียวกัน ทำให้สังคมไทยไม่มีความขัดแย้งระหว่างชนเผ่านอกจากนี้หลักธรรมคำสอนยังเป็นสื่ออบรมให้รู้จักระเบียบของสังคม ช่วยให้สมาชิกในสังคมปฏิบัติตามเกณฑ์และประเพณีของส่วนรวม จึงอาจกล่าวได้ว่า ศาสนาพุทธเป็นกลไกอย่างหนึ่งที่ควบคุมสังคมให้เกิดความสงบเรียบร้อย^{๒๘}

๒.๑.๖ พุทธศาสนากับการจัดระเบียบทางสังคม

สมบูรณ สุขสําราย ได้ศึกษาเกี่ยวกับพุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม พบว่าในสภาพการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเมืองซึ่งมีอยู่ตลอดเวลา พุทธศาสนาได้กระทำหน้าที่ในการจัดระเบียบทางสังคม เพื่อความคงอยู่ของสังคมโดยสรุปได้^{๒๙} ดังนี้

๑) อบรมให้รู้ระเบียบสังคม

พุทธศาสนาเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรม ค่านิยม และระเบียบประเพณีที่สำคัญของชนชาวไทย การอบรมระเบียบสังคมผ่านกระบวนการและสถาบันหลายอย่างทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม เช่น วัดและพระสงฆ์เป็นที่ปลูกฝังคุณธรรม เป็นสื่อการสอนอบรมระเบียบสังคมแบบพุทธอบรมกลุ่มเกล้าให้กุลบุตรกุลธิดา อุบาสก อุบาสิกา ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์และประเพณีหลายๆ ประการให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตแบบชาวพุทธ คือศีลธรรม และแนวปฏิบัติแบบพุทธ เช่น ค่านิยมที่ว่าด้วยความเมตตาต่อผู้ตกทุกข์ได้ยาก การโอบอ้อมอารี ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การวางตนให้เหมาะสมกับกาลเทศะ การปฏิบัติตนต่อบุคคลที่สถานภาพต่างๆ กัน เช่น ศิษย์ต่อครูอาจารย์ ลูกต่อบรรพบุรุษ ฯลฯ

๒) เป็นสื่อหรือกลไกในการควบคุมระเบียบสังคม

การที่มนุษย์มารวมกันอยู่เป็นสังคมนั้นจำเป็นที่จะต้องมีการควบคุมให้สมาชิกของสังคมอยู่ในเกณฑ์ ระเบียบแบบแผนเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความปลอดภัยและสวัสดิภาพของสังคมแต่ละสังคม จึงมีการตรากฎหมาย ระเบียบต่างๆ ที่สถาบันทางการเมืองปกครองใช้เป็นกลไก

^{๒๗} สมบูรณ สุขสําราย, พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๑๑๗.

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๐.

^{๒๘} อ้างแล้ว.

ควบคุมสังคมอย่างหนึ่ง นอกจากนี้ระเบียบประเพณีต่างๆ ซึ่งเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ หรือความเชื่อที่ปฏิบัติสืบมรดกกันมา เป็นกลไกควบคุมระเบียบสังคมอีกอย่างหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ใดก็ตามที่กล่าวมา แล้วนั้นเป็นเครื่องบังคับทางด้านร่างกายและพฤติกรรมภายนอก การที่บุคคลจะเชื่อปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ทางสังคมมากน้อยเพียงใดนั้น ศาสนามีความสำคัญในการกระทำหน้าที่ดังกล่าวมาก วัดและพระสงฆ์เป็นกลไกทางพุทธศาสนาที่สำคัญยิ่งในการอบรมสั่งสอนประชาชนให้เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศหลักธรรมสำคัญๆ ที่ช่วยควบคุมสังคม ตัวอย่างเช่น ศีล ๕ พรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ นาถกรณธรรม ๑๐ ทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกรธรรม ๔ เป็นต้น การที่บุคคลได้รับการสั่งสอนหลักธรรมและยึดถือเป็นแนวทางชีวิตร่วมกัน จะทำให้สังคมมีความขัดแย้งน้อยลง และช่วยลดปัญหาสังคมนานาประการ^{๓๐}

๓) เป็นสื่อในการสร้างความเป็นอันเดียวกันในสังคม

การที่พุทธศาสนามีหลักธรรมคำสอนที่โน้มน้าวให้ประชาชนมีความเชื่อและปรัชญาในการดำเนินชีวิตอย่างเดียวกัน เท่ากับเป็นการเสริมสร้างความสามัคคีและความเป็นปึกแผ่นให้แก่สังคมสังคมที่มีบูรณาการทางเชื้อชาติและศาสนาเข้มแข็งจะทำให้มีความมั่นคงแก่ประเทศชาติเป็นส่วนรวม นอกจากพระธรรมคำสอนแล้ว พิธีกรรมและเทศกาลทางพุทธศาสนายังมีส่วนสำคัญในการเน้นสำนึกความเป็น “พวกเดียวกัน” หรือเป็นคนไทยด้วยกัน ตัวอย่างของพิธีกรรม เช่น การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ งานพิธีทางศาสนา งานบวชชานะ งานศพ งานบุญต่างๆ ตัวอย่างของเทศกาลของพุทธศาสนา ได้แก่ วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา เป็นต้น พิธีกรรมและเทศกาลต่างๆ เป็นสื่อให้ประชาชนได้มาร่วมงานกัน และได้สร้างสรรค์เกิดความรู้สึกร่วมเป็นพวกเดียวกัน มีความใกล้ชิดกัน จะผนึกกำลังเพื่อสังคม

๒.๑.๗ แนวคิดและหลักการพัฒนาสังคมตามแนวพุทธ

การพัฒนาที่เน้นความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจเพียงมิติเดียวทำให้เกิดช่องว่างของการกระจายรายได้ระหว่างคนที่อยู่ในภาคอุตสาหกรรม และภาคเกษตรกรรมมีสูงขึ้น ทำให้มีการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรม มาสู่ภาคอุตสาหกรรม จนก่อให้เกิดสภาพของชุมชนในชนบทล่มสลาย การพัฒนาตามแนวคิดกระแสหลักนี้ ก่อให้เกิดปัญหาในด้านต่างๆ โดยเฉพาะปัญหาทางด้านจริยธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมและในท่ามกลางความตึงตันของการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการพัฒนาตามแบบแผนของตะวันตกนี้ ก็ได้มีนักคิดต่างๆ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่เน้นความเป็นตะวันออก คือการที่จะต้องพัฒนาด้านจิตใจพร้อมกับการพัฒนาทางด้านวัตถุ เป้าหมายของการพัฒนาคือการปลดปล่อยตนเองให้พ้นจากความทุกข์ทั้งทางกายและจิตใจ โดยการให้ความสำคัญกับความสุขทางจิตใจอันเกิดจากความมีอิสรภาพที่พึ่งตนเองได้และความเข้มแข็งของบุคคลและสังคม ซึ่งเป็นเครื่องชี้ให้เห็นระดับของการพัฒนาประการหนึ่งในบรรดาตัวชี้วัด ๔ ประการ^{๓๑} คือ

^{๓๐} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๑๕), หน้า ๓๓.

^{๓๑} พินิจ ลาภานานนท์, บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๙๔.

(๑) พัฒนากาย (กายภาวนา) มีการพัฒนาทางกายภาพ อันได้แก่ มีร่างกายสมบูรณ์ แข็งแรงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ไม่ขาดอาหาร มีเสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย ยาบรรเทาโรค มีสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคมที่ดี

(๒) พัฒนาศีล (ศีลภาวนา) มีการพัฒนาด้านระเบียบ กฎเกณฑ์ กฎหมายอันเป็น กติกาในการอยู่ร่วมกันในสังคมที่ให้ความสงบสุข เป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย สามารถขัดข้อขัดแย้งและ จัดสรรผลประโยชน์ได้อย่างยุติธรรมโดยเฉพาะเป็นกติกายที่อยู่ในจิตสำนึกของผู้คนที่เรียกว่าเป็นการ พัฒนาทางสังคม

(๓) พัฒนาจิต (จิตตภาวนา) มีการพัฒนาจิตใจ ด้วยการฝึกฝนอบรมจิตใจให้สมบูรณ์ ด้วยคุณสมบัติทั้ง ๓ ด้าน คือ คุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุขภาพจิต

๓.๑) คุณภาพจิต เป็นจิตที่มีพื้นฐานที่ดี อันได้แก่ มีเมตตา ความรัก ความเป็น มิตร ความปรารถนาประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น มีความกรุณา มีใจเสียสละแบ่งปันน้ำใจเผื่อแผ่โอบอ้อมอารี

๓.๒) สมรรถภาพจิต เป็นจิตที่มีความสามารถ เนื่องจากถูกฝึกให้มีสติมีความ พากเพียรสู้งาน มีความอดทนมีสมาธิแน่นแน่ว มีสัจจเอาจริงเอาจังมีความเด็ดเดี่ยวต่อปณิธานและ อุดมการณ์ในใจ

๓.๓) สุขภาพจิต เป็นจิตที่มีสุขภาพดี มีจิตใจเป็นสุข สดชื่น ร่าเริง เบิกบาน ปลอด โปร่ง สงบผ่องใส ไม่ขุ่นมัว

(๔) พัฒนาปัญญา (ปัญญาภาวนา) มีการพัฒนาปัญญา อันได้แก่ ความรู้ความเข้าใจ ในศิลปะและศาสตร์ต่างๆ อย่างไม่มีอคติ มีความรู้ความเข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริงรู้เท่าทัน ธรรมของสังขารคือโลกและชีวิต ถึงขั้นทำจิตให้เป็นอิสระหลุดพ้นจากความทุกข์โดยสมบูรณ์

ป่วย อัจฉการณ ได้เสนอแนวคิดบทบาทของพุทธศาสนาที่มีต่อการพัฒนาประเทศไว้ว่า ถ้าปราศจากศีลธรรมเสียแล้ว การพัฒนาประเทศไม่ว่าจะพัฒนาไปทำนองใด ย่อมจะบกพร่องและ ไม่สมบูรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะพัฒนาไปในด้านเป้าหมายซึ่งจะผิด ผลสุดท้ายอาจจะพัฒนาไป ทำนองที่จะเห็นความเจริญทางวัตถุซึ่งเป็นเรื่องสำคัญยิ่งกว่าเรื่องที่สำคัญแท้ๆ คือความเจริญในทาง ปัญญาและในทางศีลธรรม การขาดจากศีลธรรมนั้น จะทำให้โลกเสื่อมโทรม พระพุทธศาสนาจะ ช่วยเหลือในการพัฒนาชาติได้ดั่งนั้น ย่อมอาศัยพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสื่อสำหรับสืบพระศาสนา การที่พุทธศาสนาจะช่วยให้มีการพัฒนาชาติได้ดีจริงๆ ก็คือ อาศัยหลักเกณฑ์บางประการ ดังนี้^{๓๒}

๑) ความเชื่อในพุทธศาสนา ต้องเป็นความเชื่อที่บริสุทธิ์ไม่เจือปนความเชื่อถืออื่นใด กลางทางไสยศาสตร์ พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “คนโง่มีแต่พิเคราะห์ดวงดาว” ฉะนั้น ในการที่จะทำ ให้มนุษย์โลกมีความสมบูรณ์ทั้งในด้านวัตถุและสติปัญญา ก็ควรจะพัฒนาศาสนาให้มีความบริสุทธิ์

๒) ความเชื่อในพุทธศาสนา เป็นความเชื่อที่มีมูลฐาน ตั้งอยู่ในเหตุผลและวิชา ไม่ใช่ตั้งอยู่ในความเชื่อโดยมงายอย่างเดียว หรืออวิชา พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “ท่านทั้งหลาย อย่าฟังเชื่อสิ่งใดเพียงเพราะที่ได้ฟังตามๆ กันมา หรือเพราะเคยเห็นเช่นนั้นๆ ต่อ ฯลฯ ท่านจงเอา ข้อที่ได้เห็น ได้ฟังได้ตรึกตรองดูด้วยเหตุผลจนเกิดความชัดเจนแล้วจึงค่อยเชื่อ”

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๘.

๓) การที่จะนำเอาคำสอนของพุทธศาสนาประยุกต์กับสภาพปัจจุบัน ซึ่งลักษณะของสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และก็มีมีการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ จึงจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลง วิธีการประยุกต์พระธรรม ซึ่งเป็นอมตะอยู่แล้ว มาใช้กับสภาพปัจจุบัน ซึ่งจะต้องมีการศึกษาและวิจัยอย่างถ่องแท้

๔) การพัฒนานั้น จำเป็นที่จะต้องใช้ทางโลกและทางธรรม เพราะฉะนั้น ทางฝ่ายพระสงฆ์ก็ดี ทางฝ่ายบ้านเมืองก็ต้องร่วมมือกันอย่างมาก มีหลายกรณีที่ฝ่ายบ้านเมืองเพิกเฉยต่อความสำคัญของวัดในชนบทและในเมืองและเพิกเฉยต่อความสำคัญของการเป็นผู้นำของพระสงฆ์ในหมู่บ้าน ถ้าความร่วมมือทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายฆราวาสดำเนินไปด้วยดี ก็จะเป็นประโยชน์ทั้ง ๒ ฝ่าย ฝ่ายบ้านเมืองก็ได้พึ่งพุทธศาสนา ฝ่ายพุทธศาสนา ก็จะได้ทำประโยชน์ให้แก่บ้านเมืองด้วย

๒.๑.๘ ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชน

พระสงฆ์คือผู้ที่สละบ้านเรือนเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เป็นหนึ่งในพุทธบริษัท ๔ ที่พระพุทธเจ้าทรงสถาปนาขึ้นเพื่อเป็นชุมชนตัวอย่าง เป็นอิสระจากการดำเนินชีวิตแบบชาวบ้าน แต่พระสงฆ์ก็ยังมีเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับชาวบ้านอยู่ การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ นอกจากจะยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักการดำเนินชีวิตแล้ว ยังต้องอิงกฎหมายบ้านเมืองและจารีตประเพณีด้วย ดังนั้น พระสงฆ์ยังมีฐานะและความเป็นอยู่ที่ต่างออกไปจากประชาชนเป็นอันมาก มีวัตถุประสงค์ในการดำรงเพศโดยเฉพาะ มีระเบียบวินัยสำหรับกำหนดความเป็นอยู่ต่างออกไป และได้รับความยกย่องจากประชาชนให้อยู่ในฐานะเป็นที่เคารพสักการะ เรียกได้ว่าเป็นอีกสังคมหนึ่งต่างหาก^{๓๓}

แต่การมีฐานะและความเป็นอยู่ต่างหากออกไปนี้ มิได้หมายความว่าพระสงฆ์จะต้องแยกตัวเด็ดขาดออกไปจากประชาชน และปลีกตัวอยู่โดยลำพัง เพราะจุดหมายของชีวิตพรหมจรรย์นั้นโดยแท้จริงก็เป็นจุดหมายสำหรับทุกคนหรือทุกชีวิต การออกบวชก็คืออุปายหรือวิธีการ ที่จะให้เข้าถึงจุดหมายนั้นโดยสะดวกและรวดเร็วขึ้น เมื่อบวชแล้วก็ต้องอาศัยปัจจัย ๔ ที่เป็นเครื่องดำรงชีวิตด้านวัตถุจากประชาชน และเมื่อปฏิบัติตามวิธีการเพื่อเข้าถึงจุดหมายนั้น ได้ผลสำเร็จทางสติปัญญาหรือจิตใจที่สูงขึ้นไป ก็สมควรจะต้องนำมาชี้แจงแนะนำแก่ประชาชน ที่ตนได้อาศัยปัจจัย ๔ เลี้ยงชีวิตนั้นด้วย จึงเกิดเป็นข้อผูกพันต่อกันในรูปการตอบแทนหรือให้และให้ตอบ เป็นวัตถุฝ่ายหนึ่งและจิตใจฝ่ายหนึ่ง แต่ไม่ใช่การซื้อขายหรือกู้ยืม เพราะประกอบด้วยคุณค่าทางจิตใจ อย่างน้อยก็ศรัทธาในฝ่ายหนึ่งและเมตตาในอีกฝ่ายหนึ่ง และความผูกพันนี้ ก็ทำให้เกิดความสัมพันธ์ในแบบอาศัยกันและกันขึ้น ซึ่งมองเห็นได้ชัดในประวัติการณ์ของพุทธศาสนาและแม้ในสมัยปัจจุบัน

^{๓๓} อารียา ลัมสุวัฒน์, บทบาทของพระภิกษุในการพัฒนาชุมชนชนบทไทย, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖), หน้า ๕๑.

ดังนั้น รูปแบบความสัมพันธ์ภายในสังคมของพระสงฆ์ อาจแยกได้ ๒ ลักษณะ คือ ความสัมพันธ์ภายในสังคมสงฆ์ ระหว่างพระสงฆ์ด้วยกันเอง และความสัมพันธ์ในสังคมส่วนรวม ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชน

๑) ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์ จะเห็นได้ชัดเจนจากบทบัญญัติต่างๆ ในวินัยของสงฆ์ มีการอยู่ร่วมกันเป็นวัด การกำหนดเขตสีมา อุโบสถ การปวารณา การกรานกฐิน พุทธบัญญัติที่ให้สงฆ์เป็นใหญ่ในกิจการต่างๆ ซึ่งเรียกว่า สังฆกรรม มีการอุปสมบท การระงับอธิกรณ์ เป็นต้น ตลอดจนข้อกำหนดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล มีการเคารพกันตามอาวุโส เป็นต้น

๒) ความสัมพันธ์กับประชาชน พระสงฆ์ถูกกำหนดให้ต้องฝากชีวิตความเป็นอยู่ไว้กับประชาชนเริ่มตั้งแต่อาหาร ซึ่งพระสงฆ์เป็นอยู่ด้วยบิณฑบาต คือ อาหารที่ประชาชนถวาย ตลอดถึงปัจจัย ๔ อย่างอื่นๆ ความเป็นอยู่ที่ต้องอาศัยประชาชนเป็นประจำเป็นข้อบังคับอยู่ในตัว ทำให้ชีวิตของพระสงฆ์ผูกพันอยู่กับสังคมของประชาชน ความผูกพันนี้มิได้มีกำหนดในฝ่ายวินัยอย่างเดียวเท่านั้นแม้ในทางพระพุทธเจ้าก็ทรงตรัสสอนและเตือนพระสงฆ์ให้ระลึกเสมอ เพื่อให้เกิดความสำนึกในการปฏิบัติหน้าที่และความรู้สึกรับผิดชอบของตน ดังพุทธพจน์ที่ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้ บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ธรรม ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า

๑. เราถึงความมีเพศต่างจากคฤหัสถ์
๒. การเลี้ยงชีพของเราเนื่องด้วยผู้อื่น
๓. เรามีอาภักปฏิกิริยาอย่างอื่นที่จะพึงทำ
๔. เราตีเตียนตนเองโดยศีลได้หรือไม่
๕. เพื่อนพรหมจรรย์ผู้รู้ทั้งหลายพิจารณาแล้วตีเตียนเราโดยศีลได้หรือไม่
๖. เราจักต้องมีความพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น
๗. เรามีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราทำกรรมใดไว้ จะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม ย่อมเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น
๘. วันคืนล่วงไป ๆ บัดนี้เราทำอะไรอยู่
๙. เรายินดียิ่งในเรือนว่างอยู่หรือไม่”^{๓๔}

อันที่จริง ภารกิจในการสงเคราะห์ประชาชน ในด้านสติปัญญาหรือจิตใจนั้น ว่า ตามอุดมคติของพุทธศาสนาแล้ว ไม่ได้หมายเอาหน้าที่ที่เกิดจากข้อผูกพันในการตอบแทน แต่หมายถึงหน้าที่ที่เกิดจากคุณธรรม คือความกรุณา คิดจะช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ให้มีชีวิตที่ปลอดโปร่งเป็นสุข หน้าที่ทางสังคมของพระสงฆ์ เกิดขึ้นเพราะความผูกพันในด้านความเป็นอยู่นี้เป็นสำคัญส่วนหนึ่งนอกจากนั้น เมื่อก้าวในแง่คุณธรรม พระสงฆ์ก็ย่อมมีหน้าที่ที่จะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ด้วยอาศัยเมตตาและกรุณาธรรมของตน พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอน หน้าที่นี้ตั้งแต่

^{๓๔} อภ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๔๘/๑๐๔.

ทรงเริ่มประกาศพระศาสนาทีเดียว^{๓๕} ดังจะเห็นได้จากพุทธพจน์ ในการส่งพระสาวกออกประกาศพระศาสนาว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วง ๑ ทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอ ก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายที่มีฤทธิ์ในชั้นน้อย มีอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอรุเวลาเสนาานิคมเพื่อแสดงธรรม”^{๓๖}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้อธิบายถึงหน้าที่ของพระสงฆ์ที่มีความเกี่ยวข้องกับประชาชน ไว้ว่า การแสดงออกและการปฏิบัติตนของพระภิกษุ นอกจากมุ่งเพื่อฝึกฝนอบรมตนแล้ว พึงคำนึงถึงประโยชน์สุขของตนและประชาชน อย่างน้อยที่สุดก็ในขั้นต้น จะต้องทำให้คนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับตนหรือคนที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้อง มีจิตใจปลอดโปร่งเบิกบานผ่องใสด้วยข้อปฏิบัติทางวินัยขั้นต่อไป ถ้ามีความสามารถยิ่งกว่านั้น ก็พึงทำให้ประชาชนเจริญงอกงามด้วยศรัทธา ศีล สุตะจาตะ และปัญญาด้วยการแนะนำสั่งสอนธรรม^{๓๗}

พูดอีกอย่างหนึ่งว่า พระภิกษุมีหน้าที่เพื่อชาวบ้านอยู่ ๒ ด้าน คือ หน้าที่ทาง ด้านวินัย ได้แก่ ทำจิตใจของประชาชนให้ผ่องใสด้วยศีลวัตร และหน้าที่ทางธรรม ได้แก่ นำเอาหลักความจริง ความดีงาม ไปเผยแผ่ให้เขาเจริญยิ่งขึ้นไป

ส่วนคฤหัสถ์ คือชาวบ้าน เมื่อเข้ามาเกี่ยวข้องกับพระภิกษุ พึงมุ่งประโยชน์ทางจิตใจ ที่จะได้รับสิ่งซึ่งทำให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปในธรรม และเมื่อจะอุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุ พึงคำนึงถึงประโยชน์ที่สงฆ์จะได้รับ แม้ในกรณีที่เป็นปาฏิภุคคิก เมื่อจะเลือกเกี่ยวข้องหรือบำรุงภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ก็พึงทำด้วยประสงค์ที่จะให้พระสงฆ์ดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมากตลอดกาลยาวนาน

ตามหลักการนี้ พระพุทธเจ้าได้ทรงจำแนกเป็นข้อปฏิบัติ ดังที่ปรากฏในสังคาลสูตร^{๓๘} ซึ่งเป็นสูตรที่มีชื่อเสียงมากสูตรหนึ่ง พระอรธกถาจารย์เรียกว่า คีหิวินัย หรือวินัยสำหรับผู้ครองเรือน ได้กำหนดหน้าที่ที่บุคคลพึงปฏิบัติต่อกันในสังคม คือระหว่างบิดามารดากับบุตร สามีกับภรรยา เพื่อนกับเพื่อน ครูอาจารย์กับศิษย์ นายจ้างกับลูกจ้าง และได้กำหนดหน้าที่ระหว่างนักบวชกับประชาชนไว้ว่า

“ดูกรคหบดีบุตร สมณพราหมณ์ผู้เป็นทิศเบื้องบน อัญกุลบุตรพึงบำรุงโดยฐานะ ๕ คือ ๑) ด้วยกายกรรมประกอบด้วยเมตตา ๒) ด้วยวจีกรรมประกอบด้วยเมตตา ๓) ด้วยมโนกรรม

^{๓๕} พระมหาประยูร ปยุตโต, พุทธศาสนากับสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, ๒๕๒๓), หน้า ๑๓๑.

^{๓๖} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^{๓๗} พระมหาประยูร ปยุตโต, พุทธศาสนากับสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, ๒๕๒๓), หน้า ๔๔.

^{๓๘} ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๒/๒๑๖.

ประกอบด้วยเมตตา ๔) ด้วยความเป็นผู้ไม่ปิดประตู (เต็มใจต้อนรับ) ๕) ด้วยจัดหาอามิสทานถวาย

สมณพราหมณ์ ผู้เป็นทิศเบื้องบน เมื่อได้รับการบำรุงจากกุลบุตรโดยฐานะ ๕ อย่างแล้ว ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตร โดยฐานะ ๖ อย่าง คือ ๑) ห้ามปราม (สอนให้ละเว้น) จากความชั่ว ๒) (แนะนำสั่งสอน) ให้ตั้งอยู่ในความดี ๓) อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม ๔) ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ยังไม่เคยรู้ไม่เคยฟัง ๕) (ซึ่งแจงดอธิบาย) ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง ๖) บอกทางสวรรค์ให้” (คือแนะนำวิธีครองชีวิตให้ได้รับผลดีและความสุข)

ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนนั้น จุดเน้นก็คือ ประชาชนอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ด้วยปัจจัยสี่ เป็นการให้วัตถุ (อามิสทาน) พระสงฆ์ก็ตอบแทนประชาชนด้วยการให้ธรรม (ธรรมทาน) คือแสดงธรรม ปฏิบัติธรรมให้ประชาชนเห็นเป็นตัวอย่าง

นอกจากนี้ ในวินัยยังมีบทบัญญัติสำหรับรักษาความสัมพันธ์ ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนให้อยู่ในสภาพที่ถูกต้องและมั่นคง ให้สถาบันคณะสงฆ์อยู่ในฐานะมีเกียรติ เป็นที่เคารพเทิดทูนอนุเคราะห์ประชาชนด้วยคุณธรรม หวังประโยชน์สุขแก่ประชาชนอย่างแท้จริง มิใช่พึ่งอามิสหรือกลายเป็นคลุกคลีกับคฤหัสถ์ เช่น ไม่ให้ภิกษุประจบคฤหัสถ์ ด้วยการยอมตัวลงรับใช้เขาในกิจการต่าง ๆ^{๓๙} ไม่ให้เป็นคนมักขอ ซึ่งทำให้คนเสื่อมศรัทธาและความเคารพจากสถาบันสงฆ์และพระศาสนาให้มีการลงโทษผู้ทำลายความสัมพันธ์อันดีนี้ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายภิกษุหรือคฤหัสถ์ เช่น บัญญัติให้สงฆ์พิจารณาลงปฏิสารณียกรรมแก่ภิกษุผู้ทำความผิดต่อคฤหัสถ์หากทางกำจัดผลประโยชน์ของเขาทำให้เขาเดือดร้อน ยุแหย่ให้คฤหัสถ์แตกแยกกัน หรือรับคำกับเขาแล้วไม่ทำจริง เป็นต้น โดยลงโทษให้ไปขอขมาต่อคฤหัสถ์นั้น และในทำนองเดียวกัน สำหรับคฤหัสถ์ที่ทำผิดต่อสงฆ์ในความผิดที่คล้ายคลึงกันนั้น ก็มีบทบัญญัติให้สงฆ์ลงโทษกว่าบาตร^{๔๐}

หลักคำสอนเช่นนี้ นับว่าเป็นรากฐานที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนเป็นไปอย่างใกล้ชิดและมั่นคงตลอดมา จะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนในสังคมพุทธกาล จะเป็นไปในกรอบและขอบเขตแห่งพระธรรมวินัย จึงเป็นการเกื้อกูลกัน เป็นการช่วยควบคุมพฤติกรรมกันและกัน อันก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมสงฆ์และสังคมของประชาชนอย่างแท้จริง เราจะเห็นได้ว่า การกระทำประโยชน์ แก่สังคมตามหลักการของพุทธศาสนานี้เป็นสิ่งจำเป็นหรือเป็นหน้าที่โดยตรงอย่างหนึ่งของพระสงฆ์ ทั้งยังเป็นเสมือนบูรพภาคแห่งการบรรลพ ระนิพพานโดยตรงด้วย

กล่าวโดยสรุป หน้าที่และความผูกพันทางสังคมของพระสงฆ์นั้น เกิดจากองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ ต้องอาศัยปัจจัย ๔ ที่ชาวบ้านถวายสภาวะและเหตุการณ์ในสังคม ย่อมมีผลเกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญสมณธรรม โดยคุณธรรม คือ เมตตา กรุณา จะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากทุกข์

^{๓๙} ดูรายละเอียดใน วิ.มทา. (ไทย) ๑/๔๓๔/๔๖๕.

^{๔๐} ดูรายละเอียดใน วิ.มทา. (ไทย) ๗/๑๑๓/๒๘.

๒.๑.๙ บทบาทของพระสงฆ์ในปัจจุบัน

พุทธศาสนาในประเทศไทย มีวัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางของสังคมและเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้แทนของวัดที่คอยชี้แนะแนวทางในการปฏิบัติตนของพุทธมามกะ ให้ไปในทางที่ดี เพื่อก่อให้เกิดความศรัทธาเชื่อถือว่า พระสงฆ์เป็นผู้มีสติปัญญารอบรู้วิชาการต่างๆ เหนือกว่าประชาชนทั่วไปซึ่งสามารถให้คำปรึกษาแก่ประชาชนที่มาขอคำปรึกษาได้ เพราะโดยปกติแล้วประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศไทยนับถือพุทธศาสนาและยอมรับนับถือความสามารถของพระสงฆ์ตลอดมาดังในสมัยสุโขทัย พระเจ้าแผ่นดินได้ใช้วัดเป็นสถานที่ให้การศึกษอบรมประชาชนควบคู่ไปกับการทำพิธีทางศาสนา ส่วนพระสงฆ์ก็จะทำหน้าที่เผยแผ่พุทธศาสนาและอบรมประชาชนควบคู่ไปกับการทำพิธีทางศาสนา ส่วนพระสงฆ์ก็จะทำหน้าที่เผยแผ่พุทธศาสนาและอบรมให้ประชาชนมีคุณภาพ เพื่อสนองนโยบายบ้านเมือง และต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยาสภาพสังคมมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้นทำให้วัดมีบทบาทต่อประชาชนมากตามไปด้วย โดยเฉพาะในด้านให้การศึกษากับประชาชน วัดจะจัดให้ตามความสามารถเท่าที่พระสงฆ์ในวัดนั้นๆ จะจัดให้ได้หรือถ้าประชาชนมีความต้องการความรู้เพิ่มเติม ก็จะแสวงหาพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถตรงกับความต้องการของเขาเหล่านั้น และนิยมฝากลูกหลานให้เป็นศิษย์ เข้ารับการศึกษาล่าเรียนวิชาความรู้ในด้านที่เกี่ยวกับการป้องกันตัว และการเรียนหนังสือทั้งภาษาไทยและภาษาบาลีเพื่อเตรียมเข้าสู่การอุปสมบทต่อไปและในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นถึงรัชกาลที่๔ การศึกษาต่างๆ ก็ยังจัดให้อยู่ในวัด ดังจะเห็นได้จากการสร้างหอมนต์เตียรธรรมในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เพื่อใช้เป็นที่พักพิงที่ทดสอบพระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณร และสร้างวัดโพธิ์ขึ้นพร้อมกับวาดภาพฤกษ์ดีดัดตน เขียนตำรายาต่างๆ ไว้ตามระเบียบโบสถ์และวิหารเพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้ศึกษาหาความรู้^{๔๑}

จะเห็นได้ว่าวัดและพระสงฆ์กับชุมชนนั้นเป็นของคู่กันมาแต่สมัยโบราณของไทย เพราะวัดนอกจากจะให้การศึกษแก่ชุมชน ยังเป็นสถานที่สำหรับประกอบกิจกรรมหรือทำพิธีทางศาสนาอีกด้วย วัดยังมีบทบาทหน้าที่ด้านอื่น ๆ ดังนี้

- ๑) เป็นสถานศึกษาสำหรับชาวบ้าน ส่งกุลบุตรมารับใช้พระ รับการอบรมทางด้านศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาต่างๆ ตามที่มีสอนในสมัยนั้นๆ รวมทั้งเป็นศูนย์รวมของเยาวชน
- ๒) เป็นสถานสงเคราะห์บุตรหลานของชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตอยู่ศึกษาเล่าเรียนด้วย ตลอดถึงผู้ใหญ่ที่ขัดสนมาอาศัยวัด
- ๓) เป็นสถานพยาบาลที่แจกจ่ายยา รักษาผู้เจ็บป่วย
- ๔) เป็นที่พักคนเดินทาง
- ๕) เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ พักผ่อนหย่อนใจ หากความรู้เพิ่มเติม
- ๖) เป็นสถานบันเทิงที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่างๆ สำหรับชาวบ้าน
- ๗) เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตครอบครัวและความทุกข์ต่างๆ

^{๔๑} พระมหาสมทรง สิริธโร, บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต, เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต, (กรุงเทพฯมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๒๕), หน้า ๑๑.

๘) เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรมที่รวบรวมศิลปกรรมต่างๆ ของชาติเปรียบเสมือนพิพิธภัณฑ์

๙) เป็นคลังวัสดุสำหรับเก็บของใช้ไว้ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานวัดและขอยืมไปใช้เมื่อคนมีงานต่างๆ

๑๐) เป็นศูนย์กลางการปกครอง ที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุมกัน บอกแจ้งกิจกรรมต่างๆ

๑๑) เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรมอันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของทุกคนในระยะต่างๆ

บทบาทของพระสงฆ์ และวัดในสังคมปัจจุบันว่าพระสงฆ์ และวัดมีบทบาทมาก พระสงฆ์ และวัดต้องอยู่ข้างเคียงกัน ขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ ดังนั้น เมื่อเอ่ยถึงวัดก็หมายถึงพระสงฆ์ด้วย วัดเป็นศูนย์กลางสำคัญในชีวิตพระสงฆ์ในฐานะผู้อยู่อาศัยและปกป้องรักษาวัดก็ย่อมจะมีบทบาทที่สำคัญมากในชุมชนโดยอัตโนมัติบทบาทตามประเพณี ของพระสงฆ์ประกอบ ด้วยการสอนธรรม เป็นพิธีกรในการประกอบพิธีกรรม ช่วยส่งเสริมความสามัคคีของชาวบ้าน ปลอดภัยประชาชน ในยามเจ็บไข้ได้ป่วย หรือเป็นทุกข์และช่วยตัดสินใจปัญหาข้อพิพาทระหว่างสมาชิกของหมู่บ้าน พระสงฆ์มีการติดต่อกับชาวบ้านทุกวัน และพัวพันกับปัญหาทางโลกของชาวบ้านบทบาททางสังคมของพระสงฆ์จะเป็นการสนองตอบต่อช่องว่างที่รัฐบาลไม่อาจช่วยเหลือ ประชาชนได้ เช่น ขาดสถานที่เรียนหนังสือ ขาดที่รักษาพยาบาล ไม่มีระบบตำรวจและศาลยุติธรรมในการบริการทางสังคมและสวัสดิการชุมชน เมื่อไม่มีสิ่งดังกล่าวพระสงฆ์จึงเป็นผู้ตัดสินใจปัญหาความขัดแย้ง ทำการอบรมเด็กคือที่พ่อแม่ไม่อาจจะอบรมได้และช่วยอนุเคราะห์เด็กกำพร้า พระสงฆ์ช่วยสร้างและสั่งสอนเทคนิคขั้นพื้นฐานซึ่งเรียนได้ในวัด เช่น สถาปัตยกรรม ช่างไม้ ช่างก่ออิฐปูน ช่วยปรับปรุงการเกษตรและรักษาโรคด้วยยาแผนใหม่ จากข้อเท็จจริงดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่า พระสงฆ์เป็นผู้รับใช้ประชาชนในชนบท ช่วยรักษาประเพณีและพิธีกรรม นำเสถียรภาพมาสู่สังคมและช่วยสร้างความทันสมัยให้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ดังนั้น ผู้นำที่แท้จริงคือ พระสงฆ์ ซึ่งช่วยวางแผนแนะนำและสนับสนุนงานของชาวบ้าน

ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์ กล่าวถึงงานของพระสงฆ์เพื่อความมั่นคงแห่งชาติไทยในสังคมปัจจุบัน แบ่งได้เป็น ๓ ประเภท คือ การพัฒนาคุณภาพของพลเมือง การสงเคราะห์ประชาชน และการช่วยเหลืองานของทางราชการ^๒ ดังต่อไปนี้

๑) การพัฒนาคุณภาพของพลเมือง คุณภาพของพลเมืองโดยเฉพาะด้านคุณธรรม จริยธรรม มีความสำคัญต่อความมั่นคงแห่งชาติอย่างยิ่ง งานของพระสงฆ์ในด้านนี้ ได้แก่

(๑) การให้บรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรของชาติทุกระดับอายุให้เข้ามาอยู่ในพระธรรมวินัยศึกษาและปฏิบัติพระธรรมวินัย

(๒) การเทศนา อบรม สั่งสอนประชาชนที่มาทำบุญที่วัดในวันธรรมสวนะและในงานทำบุญบำเพ็ญกุศลต่างๆ ตามประเพณีหรือในงานเทศกาลต่างๆ การเทศน์ทางวิทยุ โทรทัศน์ การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การปาฐกถาธรรม การเขียนบทความเผยแพร่ทางหนังสือพิมพ์

^๒ ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์, พระราชบัญญัติคณะสงฆ์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๖), หน้า ๓๘-๔๐.

การเรียบเรียงหนังสือธรรมะเผยแผ่ในงานและโอกาสต่างๆ ตลอดจนกิจกรรมเผยแผ่พุทธศาสนาทั้งปวง เช่น งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก งานตามโครงการอบรมประจำตำบล

(๓) การจัดสอนศาสนาศึกษาแก่เด็กและประชาชน

(๔) การดำเนินกิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาของวัดต่างๆ ทั่วประเทศ

๒) การสงเคราะห์ประชาชน เป็นหน้าที่สำคัญของพระสงฆ์ พระสงฆ์ได้สงเคราะห์ประชาชนทั้งทางด้านขวัญและกำลังใจและวัตถุอีกด้วย ดังนี้

(๑) การให้ความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลแก่ประชาชนตามประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและตามประเพณีเกี่ยวกับส่วนรวม

(๒) การช่วยประกอบศาสนพิธีในงานทำบุญ บำเพ็ญกุศลต่างๆ

(๓) การให้ที่พักอาศัยแก่นักเรียน นิสิต นักศึกษาต่างท้องถิ่นที่มาศึกษาเล่าเรียน อยู่ในเมือง การให้ที่พักอาศัยแก่บุคคลที่มีรักษาศิล การให้ที่ดินหรือให้เช่าที่ดินในราคาถูกให้

ประชาชนที่ขัดสนปลูกบ้านอาศัย

(๔) การดูโชคชะตาราศี การประพรมน้ำพระพุทธมนต์ การให้ฤกษ์ยาม

(๕) การให้ทางราชการหรือส่วนรวมใช้สถานที่ของวัดประชุมราษฎร เป็นหน่วยเลือกตั้งจัดงานหารายได้เพื่อสาธารณกุศล ตลอดจนการให้ใช้ที่ดินของวัดสร้างสาธารณสถานต่างๆ

(๖) การรักษาโรคภัยไข้เจ็บ การให้คำปรึกษาในหน้าที่การงาน การเป็นผู้นำในการก่อสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์ในท้องถิ่น

(๗) การให้ที่พักพิงแก่ประชาชนผู้ประสบสาธารณภัยและภัยจากธรรมชาติ การรวบรวมสิ่งของจากผู้บริจาคไปให้การสงเคราะห์แก่ผู้ประสบภัยต่างท้องถิ่น

๓) การช่วยเหลืองานทางราชการ พระสงฆ์พยายามที่จะช่วยเหลืองานทางราชการทั้งในด้านการปกครอง การสงเคราะห์ประชาชน และการรักษาความปลอดภัยของชาติ เช่น

(๑) ช่วยในการอบรมชี้แจงราษฎรให้รู้จักผิดชอบชั่วดี การปฏิบัติตามคำแนะนำชักชวนของรัฐบาลหรือผู้ปกครองบ้านเมืองระดับต่างๆ

(๒) ช่วยสงเคราะห์ประชาชนโดยรับช่วงงานจากเจ้าหน้าที่รัฐบาลให้การสงเคราะห์ในท้องถิ่นกันดารที่วัดตั้งอยู่

(๓) การช่วยทางราชการเกี่ยวกับกิจการอันเกี่ยวกับความมั่นคง

พระมหาสุภา อุทโท ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พระสงฆ์ไทยใน ๒ ทศวรรษหน้า (พ.ศ. ๒๕๔๑-๒๕๕๐)” โดยพิจารณาจากทัศนะของนักวิชาการถึงแนวโน้มของสังคมในอีก ๒๐ ปีข้างหน้าว่า กระแสโลกจะเป็นกระแสที่มีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อสังคมไทยในอนาคต นั่นคือ กระแสทุนนิยม บริโภคนิยม การศึกษาที่เน้นอิสระเสรี ธรรมชาติและองค์รวม การพัฒนาแบบยั่งยืน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการเข้ามาลงทุนของบริษัทข้ามชาติต่างๆ จากเหตุนี้ ทำให้เศรษฐกิจไทยยังมีแนวโน้มเติบโต แม้ว่าจะไม่มากเท่าที่ผ่านมา มีการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น การติดต่อสื่อสารของคนในสังคมจะผ่านเทคโนโลยีการสื่อสารที่ทันสมัยมากขึ้น การพัฒนาประเทศจะเน้นการพัฒนาแบบยั่งยืนมากขึ้น ขณะเดียวกันกระแสบริโภคนิยม ความเสื่อมโทรมทางศีลธรรมและโรคเอดส์ จะแพร่กระจายอย่างรุนแรงและกว้างขวาง ในเมืองจะมีกลุ่มชนหลายเชื้อชาติที่มีวัฒนธรรมหลากหลาย มีระบบการศึกษาที่หลากหลาย มีปัญหาสังคมต่างๆ ที่ซับซ้อนเพิ่มขึ้น

และปัญหามลพิษ จะนำไปสู่ความเสื่อมโทรมด้านสุขภาพจิตของคนในเมืองมากยิ่งขึ้น ส่วนชนบทจะมีการต่อสู้แย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ลดลง การกระจายบริการด้านสาธารณสุขจะยังไม่ทั่วถึง และชนบทยังคงเป็นฐานรองรับการผลิตของเมืองต่อไป^{๔๓}

ดังนั้น พระสงฆ์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย จึงควรที่จะเข้ามามีบทบาทให้สอดคล้องและรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย พระสงฆ์ควรดำเนินบทบาทต่อสังคมที่ไม่ขัดกับหลักการของพระธรรมวินัย ดังต่อไปนี้

๑) บทบาทผู้เรียนรู้และวิจัย คือ การแสวงหาความรู้และความเข้าใจอย่างเป็นระบบในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น การพัฒนาชุมชน กฎหมาย การสื่อสาร เทคโนโลยีการสื่อสาร เป็นต้น เพื่อการทำงานพัฒนาและช่วยเหลือสังคมหรือชุมชนของพระสงฆ์อย่างมีประสิทธิภาพ

๒) บทบาทผู้สอนศีลธรรม คือ การชี้แจงหรืออธิบายหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ถูกต้องให้แก่บุคคลระดับต่าง ๆ ได้

๓) บทบาทผู้ให้การศึกษา คือ พระสงฆ์ควรส่งเสริมการให้ความรู้เรื่องประชาธิปไตยที่ถูกต้องแก่ประชาชน ด้วยว่าในอนาคตการเมือง จะมีลักษณะที่เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ประชาชนจะมีอำนาจในการปกครองตนเอง มีบทบาทในการตรวจสอบการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐ และนักการเมืองมากขึ้น

๔) บทบาทผู้เป็นที่ปรึกษา คือ การให้คำปรึกษาในปัญหาชีวิตส่วนตัวแก่ประชาชนทุกระดับเพราะในอนาคต ปัญหาต่างๆ มีแนวโน้มว่ามีความรุนแรงและมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น

๕) บทบาทผู้ปลุกจิตสำนึก คือ การปลุกจิตสำนึกให้คนมีความขยัน ประหยัด และรับผิดชอบและไม่ให้ตกเป็นทาสบริโภคนิยม โดยการประยุกต์หลักธรรมทางศาสนาที่สอดคล้องและทันสมัย

๖) บทบาทผู้อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ พระสงฆ์ควรจัดวัดให้ร่มรื่น สงบ สะอาดและมีที่ปฏิบัติธรรม เพื่อเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นสถานที่เหมาะสำหรับพัฒนาศีลธรรมและจิตใจ

๗) บทบาทผู้สงเคราะห์ชุมชน คือ พระสงฆ์ควรสร้างสถานที่รักษาผู้ป่วย เพราะในอนาคตปัญหาโรคภัยต่างๆ จะแพร่กระจายรวดเร็ว เช่น คนป่วยโรคเอดส์ จะถูกครอบครัวยุติและสังคมทอดทิ้งมากขึ้น ปัญหาคนชราถูกทอดทิ้ง ปัญหาเด็กเร่ร่อน จะมีความรุนแรงมากขึ้น

๘) บทบาทผู้ประสานงาน คือ พระสงฆ์ควรประสานงานทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็นประชาชน เจ้าหน้าที่เอกชน หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ชุมชน

๙) บทบาทผู้ส่งเสริมและพัฒนาภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ พระสงฆ์ควรเป็นผู้นำในการใช้ยาสมุนไพร ให้คำแนะนำและส่งเสริมอาชีพการปลูกสมุนไพร รวมทั้งส่งเสริมการฝึกอบรมเรื่องยาสมุนไพร เป็นต้น

๑๐) บทบาทผู้รวมกลุ่ม คือ พระสงฆ์ควรกระตุ้นให้คนร่วมกันคิดแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น ในชุมชน

^{๔๓} พระมหาสุภา อุทโท, พระสงฆ์ไทยในสองทศวรรษหน้า พ.ศ.๒๕๔๑-๒๕๖๐, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขใจ, ๒๕๔๒), หน้า ๖๑-๖๒.

สรุปว่า การที่พระสงฆ์ได้เข้ามาทำหน้าที่ในการพัฒนาสังคมนั้น เนื่องมาจากเป็นหน้าที่และความผูกพันกันระหว่างพระสงฆ์และประชาชนที่ว่า ชีวิตความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ต้องอาศัยประชาชนเลี้ยงชีพ ในด้านหลักพุทธธรรมก็เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติหน้าที่ของพระสงฆ์ กล่าวคือ เมื่อพระสงฆ์มีชีวิตเนื่องด้วยประชาชน จำเป็นจะต้องช่วยเหลือประชาชนให้ด้านต่างๆ เช่น ให้การศึกษา เผยแผ่ธรรมและการสงเคราะห์ประชาชนในรูปแบบต่างๆ กันตามความรู้ความสามารถของพระสงฆ์แต่ละรูป

ในปัจจุบันพระสงฆ์ได้เริ่มมีหน้าที่ในการพัฒนาสังคมเพิ่มขึ้นนั้น ย่อมเกิดมาจากหลายสาเหตุซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้ คือจากแรงจูงใจภายนอกที่ผู้อื่นไปมอบหมายหน้าที่ให้พระสงฆ์ทำ ขอร้องให้พระสงฆ์ช่วย และจากแรงจูงใจภายในส่วนตัวของพระสงฆ์เอง ที่พระสงฆ์ได้อยู่ในชุมชน ได้เห็นความทุกข์ยากของชาวบ้าน พระสงฆ์ทนไม่ได้จึงต้องออกมาช่วยชุมชนที่พระสงฆ์อยู่เพื่อให้มีชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และจากแรงจูงใจทำให้ได้อาศัยแนวพุทธธรรมที่ตนได้ศึกษาจากพระไตรปิฎกและคัมภีร์ต่างๆ ทางพุทธศาสนา ประกอบกับประสบการณ์ที่เกิดจากการปฏิบัติธรรม จึงทำให้เริ่มขบวนการพัฒนาสังคมโดยมีหลักพุทธธรรม คือ ปัญญา และความเมตตากรุณาเป็นแกนนำ มุ่งประโยชน์สุขทั้งโลกนี้ทั้งในอนาคตและประโยชน์สูงสุด กล่าวได้ว่า พระสงฆ์ซึ่งเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนา ก็กลายเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพเชื่อถือ และการร่วมมือ โดยนัยนี้ พระสงฆ์ถือว่าเป็นหลักประกันความมั่นคงของประเทศชาติ ในฐานะเป็นที่ยึดเหนี่ยวของประชาชนให้มีความสามัคคีและให้รวมตัวกันเข้าเป็นหน่วยหนึ่งของสังคม

๒.๒ สถาบันสงฆ์และสังคมไทย

สถาบันสงฆ์และพระพุทธศาสนา ได้เข้ามามีบทบาทเกี่ยวข้องกับคนไทยและสังคมไทย มาเป็นเวลาช้านาน จนพระพุทธศาสนาเข้ามาเป็นศาสนาประจำชาติ หลอหลอมการดำเนินชีวิตของคนไทย วัฒนธรรมต่างๆ อิทธิพลของหลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา ได้หยั่งรากลึกในจิตใจของคนไทย ดูได้จากผลสะท้อนต่างๆ เช่น วิถีชีวิตพฤติกรรม นิสัยใจคอ วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ หากมองย้อนไปในอดีตจะเห็นว่า พระสงฆ์ได้ดำรงอยู่ในฐานะผู้นำของสังคมไทยในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านสติปัญญาและการพัฒนา และก็เพราะพระสงฆ์เป็นผู้นำในทางสติปัญญา พระสงฆ์จึงได้เป็นครูของประชาชนและการพัฒนาในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะในชนบทที่มักเกิดจากความริเริ่มของพระสงฆ์ หรือมีพระสงฆ์เป็นผู้นำ ซึ่งมีตัวอย่างให้เราเห็นได้มากมาย ยิ่งมองย้อนไปไกลเท่าใด ก็ยิ่งเห็นความเป็นผู้นำของพระสงฆ์มากขึ้นเท่านั้น กระทั่งปัจจุบันนี้คนโดยทั่วไปมักจะคิดว่าพระสงฆ์ไม่มีความจำเป็นอะไรต่อการพัฒนาชีวิตและสังคมของประชาชน เพราะวิทยาการโลกเจริญก้าวหน้าไปไกลเกินกว่าที่พระสงฆ์จะเข้าไปมีบทบาทอะไรได้ในการพัฒนาดังกล่าวนั้น ถึงกับมีบางคนกล่าวว่าไม่ใช่เรื่องของพระสงฆ์ แต่ในความจริงนั้น พระสงฆ์ยังมีบทบาทอยู่ไม่น้อยในสังคมไทย ดังที่ สนองงานของรัฐ กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ทำนุ บำรุง ส่งเสริมพระพุทธศาสนา และการสาธารณูปการ ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ตามพระราชบัญญัติ

คณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ แบ่งเป็น ๖ ประการ^{๔๔} ดังนี้ คือ

๑. บทบาทด้านการปกครอง
๒. บทบาทด้านการศาสนศึกษา
๓. บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์
๔. บทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
๕. บทบาทด้านการสาธารณูปการ
๖. บทบาทด้านการสาธารณสงเคราะห์

๒.๒.๑ การปกครอง หรือ การควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม

การควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม หมายถึง งานในหน้าที่ของพระสังฆาธิการในการปกครองดูแลพระภิกษุ สามเณรในเขตปกครองของตน ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย และตามพระบัญญัติคณะสงฆ์ ทั้งนี้ คำว่า การปกครองแปลว่า การควบคุมดูแล รักษา ควบคุมให้ท่านอยู่ในที่ท่านควรจะอยู่ ด้วยเหตุนี้พระสังฆาธิการจึงต้องดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ถูกต้องตามพระธรรมวินัยกฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ และพระบัญชาจากสมเด็จพระสังฆราชนอกจากนั้น พระสังฆาธิการยังจะต้องทำหน้าที่ระงับอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยลงข้ออุทธรณ์คำสั่ง รวมทั้งตลอดควบคุมบังคับบัญชาพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ภายใต้เขตปกครองของตนชี้แจง แนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในการบังคับบัญชาให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยพร้อมทั้งการตรวจการ และประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน^{๔๕}

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า งานควบคุมและการส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงามเป็นงานเกี่ยวกับการปกครองพระภิกษุ สามเณร ตลอดจนคฤหัสถ์ที่อยู่ภายในวัดให้ประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้องดีงาม

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า งานปกครองเป็นงานนำ เป็นงานหลักซึ่งกว้างขวาง ยิ่งใหญ่และละเอียดอ่อนยิ่งกว่างานทั้งหลาย และเป็นงานที่ทำไม่สำเร็จ ต้องคอยปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบันอยู่ตลอดเวลา ถ้างานปกครองดำเนินไปอย่างใดงานอื่น ๆ ก็จะดำเนินไปอย่างนั้น ถ้างานปกครองดำเนินไปไม่ได้ งานบริหารลักษณะอื่น ๆ ก็จะดำเนินไปไม่ได้เช่นกัน ผู้ปกครองวัดก็คือเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการอันดับที่ ๙ เป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อการพระศาสนาอย่างยิ่งใหญ่ เพราะต้องปกครองวัด คำว่า “วัด” มีความหมาย ๒ ประการคือหมายถึง ศูนย์กลางแห่งการศาสนาทั้งปวง และหมายถึงแหล่งรวมของส่วนประกอบที่สำคัญของพระศาสนา ๕ ประการ คือ

^{๔๔} พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปญโญ), การพัฒนาพระสังฆาธิการภาค ๒ ภาคปฏิบัติการ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๘-๑๐.

^{๔๕} พระมหาสุภา อุตโท, พระสงฆ์ไทยในสองทศวรรษหน้า พ.ศ.๒๕๔๑-๒๕๖๐, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขใจ, ๒๕๔๒), หน้า ๕๒-๕๓.

^{๔๕} อ้างแล้ว,

๑. ศาสนสถาน ได้แก่ พื้นที่ตั้งวัดและบริเวณ มีลักษณะเป็นไปตามธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เหมาะที่จะเป็นเครื่องเสริมสร้างความวิเวก ความสงบ

๒. ศาสนวัตถุ ได้แก่ สิ่งปลูกสร้าง เป็นเสนาสนะต่าง ๆ เป็นปูชนียวัตถุ ปูชนียสถาน ที่แสดงถึงความถูกต้อง เรียบร้อย นำไปสู่ความสงบ

๓. ศาสนบุคคล ได้แก่ พระภิกษุ สามเณรที่มีลักษณะเป็นสมณะ ตั้งอยู่ในศีลจารวัตร บำเพ็ญหน้าที่ศึกษา ปฏิบัติและแนะนำสั่งสอนเพื่อความสงบ บำเพ็ญสังคัมสงเคราะห์ตามสมณวินัย ศิษย์วัดที่มีลักษณะ เป็นพุทธมามกะ ตลอดจนทายกทายิกาที่มีแนวแห่งความเป็นอุบาสก อุบาสิกาที่มีความมั่นคงในพระศาสนาพอสมควร

๔. ศาสนธรรม ได้แก่ ระเบียบแบบแผน ขนบประเพณีทางศาสนา ตลอดจนคำสั่งสอนและแนวปฏิบัติทางพระศาสนาที่ได้รับการยกย่อง เชิดชูและศึกษาเล่าเรียนด้วยความเลื่อมใสในคุณค่าเป็นที่พึงพอใจ

๕. ศาสนกิจ ได้แก่ งานต่าง ๆ ทางพระศาสนา เช่น การศึกษา การเผยแพร่หรืองานเสริมสร้างความบริสุทธิ์ ความมั่นคงของสังฆมณฑล เพื่อความดำรงอยู่ด้วยดีของพระศาสนาเจ้าอาวาสมีภาระหน้าที่ที่จะต้องบริหารส่วนประกอบที่สำคัญของพระศาสนาทั้ง ๕ นี้ไปพร้อม ๆ กัน ด้วยความรับผิดชอบ โดยนโยบายที่สุขุมรอบคอบ เหมาะสมกับกาลเทศะและสถานการณ์ปัจจุบัน ทั้งนี้ภารกิจที่เจ้าอาวาสจะต้องให้ความสนใจเอาใจใส่เป็นพิเศษ คือ การบริหารศาสนบุคคล โดยเริ่มงานปกครองพระภิกษุสามเณรในวัดให้เป็นพื้นฐานในเบื้องต้น นอกจากนั้น จากภาระหน้าที่ของเจ้าอาวาสทั้ง ๕ ประการ ดังกล่าวแล้ว เจ้าอาวาสยังมีภาระหน้าที่สำคัญตามพุทธประสงค์คือ การช่วยพัฒนาท้องถิ่นด้วย เพราะปัจจุบัน ประชาชนนับถือ พระภิกษุที่ประพฤติดีมีน้อย นับถือพระที่ผิดมากกว่า การนับถือพระถูกต้องจะต้องนับถือที่ท่านใช้ชีวิตของท่านตามพระพุทธประสงค์การที่พระสงฆ์จะมีบทบาทต่อสังคมนั้น คุณภาพของพระสงฆ์เป็นสิ่งสำคัญมากปัจจุบัน พระสงฆ์มีคุณภาพลดน้อยถอยลงในด้านข้อวัตรปฏิบัติและความสามารถในการสอนและการเผยแพร่พระธรรม จึงทำให้พระสงฆ์สูญเสียความเป็นผู้นำในทางคุณธรรมและสติปัญญาและสูญเสียศรัทธาจากญาติโยม ดังนั้นการบริหารการปกครองและการดูแลพระสงฆ์เป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยให้คุณภาพของพระสงฆ์ดีขึ้น คุณภาพของพระสงฆ์จะดีขึ้นได้ต้องอาศัยปัจจัยอย่างอื่นอีกทั้งนี้ หากระบบการปกครองสงฆ์เป็นระบบกำกับดูแลพระสงฆ์ให้มีความประพฤติที่ถูกต้องดีงามสิ่งที่จะต้องมาเสริมควบคู่กันก็คือระบบกลั่นกรองและกล่อมเกลาระบบกลั่นกรองมีไว้สำหรับคัดเลือกผู้ที่มาบวช ส่วนระบบกล่อมเกลาระบบสำหรับผู้ผ่านการบวชมาแล้วอันที่จริงการกล่อมเกล่าผู้บวชนั้นมีอยู่แล้วตามพระธรรมวินัย โดยอุปัชฌาย์เป็นผู้ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่นี้ และเป็นผู้รับรองต่อคณะสงฆ์ อุปัชฌาย์จะต้องมีหน้าที่กลั่นกรองและกล่อมเกล่า การกลั่นกรองเป็นขั้นแรกสำหรับผู้ที่จะมาเป็นสมาชิกคณะสงฆ์ ขั้นตอนที่สำคัญกว่านั้นคือ การกล่อมเกล่าทั้งในด้านความประพฤติ ความรู้ ความเข้าใจในทางธรรมให้เจริญงอกงาม ทั้งคุณธรรมและปัญญา แม้คณะสงฆ์จะไม่มีระบบกลั่นกรองแต่ถ้ามีระบบกล่อมเกล่าที่ดีก็ยังมีหลักประกันว่าผู้ที่มาบวชเป็นพระ จะได้รับการศึกษาอบรมให้เป็นพระที่ดี สามารถทำหน้าที่ตามพระธรรมวินัยได้

ดังนั้นคณะสงฆ์จะต้องสร้างระบบกล่อมเกล่าที่ดี ได้แก่ ระบบกล่อมเกล่าที่ไม่เป็นทางการก็คือ การดูแลเอาใจใส่ที่อุปัชฌาย์อาจารย์พึงมีต่อศิษย์ ส่วนระบบที่เป็นทางการก็คือระบบการศึกษา

ด้านปริยัติธรรมของพระสงฆ์^{๔๖} นอกจากนั้น การศึกษาโดยใช้พระธรรมวินัยเป็นเครื่องฝึกฝน พัฒนา ตนนั้น การเล่าเรียนทางวิชาการพุทธศาสนาและการฝึกฝนพัฒนาจิตที่เรียกว่า ปริยัติและปฏิบัติ เป็น ส่วนหนึ่งของการศึกษาในชุมชนสงฆ์ วัดได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทยจนมีฐานะเป็น ศูนย์กลางของชุมชน พระสงฆ์ที่มีข้อวัตรปฏิบัติอยู่ในสังคมที่งดงามและมีความ สามารถในการอบรม ประชาชน ให้มีหลักธรรมทางพุทธศาสนาในการดำรงชีวิตนับว่ามีความสำคัญมาก^{๔๗} พระสังฆาธิการ ระดับเจ้าอาวาสต้องช่วยพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ทั้งนี้ วัด กับบ้าน พระกับชาวบ้าน เป็น ของคู่กันมาช้านานแล้ว โดยวัดต้องเป็นแหล่งให้วิทยากรแก่ชาว บ้านทุก ๆ ด้าน ได้แก่ ด้าน การศึกษา ด้านอาชีพ ด้านศีลธรรมวัฒนธรรม และประเพณีประชาชนก็จะหันหน้าเข้ามาสู่วัดวา อารามกันมากขึ้น ซึ่งในอดีตที่ผ่านมา บทบาทและกิจกรรมต่าง ๆ ที่วัดจัดทำก็จะพบว่า วัดมี ความหมายที่สำคัญ ๆ อยู่ ๕ ประการ ดังนี้^{๔๘}

๑. วัดเป็นที่พำนักอาศัยของภิกษุสามเณร
๒. วัดเป็นที่บวชเรียนของลูกหลานชาวบ้าน
๓. วัดเป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลของชาวบ้านรอบวัด
๔. วัดและพระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน
๕. วัดเป็นศูนย์กลางทางกิจกรรมของชุมชน

อย่างไรก็ตามในปัจจุบัน บทบาทของวัดได้ถูกทำให้ผิดเพี้ยนไปจากเดิม กรมการศาสนาจึง ได้รวบรวมโครงการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน โดยมีหลักการสำคัญ ดังนี้

๑. มุ่งพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ที่สะอาด ระเบียบเรียบร้อย ร่มรื่น เพื่อจูงใจให้ประชาชนได้เข้า มาสู่วัดมากขึ้น
๒. มุ่งในการปกครองศาสนบุคคลที่พำนักอาศัยอยู่ภายในวัดให้อยู่กันด้วยความเรียบร้อย และสงบสุข มีการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยกันอย่างจริงจัง และปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่าง เคร่งครัด เพื่อก่อให้เกิดศรัทธาต่อประชาชน
๓. มุ่งให้วัดได้จัดกิจกรรมที่จะเป็นประโยชน์ต่อประชาชน ได้แก่ การอบรมสั่งสอน ศีลธรรมแก่ประชาชนและช่วยอบรมสั่งสอนศีลธรรมแก่นักเรียนให้มากขึ้นดังนั้น การพัฒนาวัดให้เป็น ศูนย์กลางของชุมชนก็คือ การพัฒนาวัดตามหลักการ ๓ ข้อ คือ
 ๑. การพัฒนาบริเวณวัดให้สะอาดเรียบร้อย ร่มรื่น เป็นสัดส่วน
 ๒. จัดการปกครองพระภิกษุ สามเณร และผู้อยู่ในวัดให้เรียบร้อยดีงาม
 ๓. จัดอำนวยความสะดวกให้ประชาชนได้ใช้ชีวิตเป็นที่ทำบุญ บำเพ็ญกุศลและร่วม ประกอบกิจกรรมทางสังคมประเพณีไทยได้อย่างเต็มที่ นอกจากหลักการพัฒนาวัด ให้เป็นศูนย์ กลาง ของชุมชนดังกล่าวแล้ว วัดยังจะต้องทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของประชาชน เป็นผู้นำชุมชน กระตุ้นให้

^{๔๖} พระไพศาล วิสาโล, พระพุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสตรี-สฤชต์วงศ์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๗๕-๒๗๗.

^{๔๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗.

^{๔๘} ชำเลือง วุฒิจันทร์, การพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน, การแสวงหาเส้นทางพัฒนาชนบทของ พระสงฆ์ไทย, ปี ๒๕๒๖, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๒๖), หน้า ๑-๔.

เกิดการพัฒนารวมกัน ให้ประชาชนในชุมชนนั้นปรับปรุงคุณภาพชีวิตที่ดี แต่อย่างไรก็ตาม เจ้าอาวาสวัดต้องเริ่มต้นพัฒนาวัดของตนเองเสียก่อน ให้พร้อมที่จะพัฒนาไปเป็นศูนย์กลางของชุมชน ซึ่งในประเด็นนี้๕๘ ได้เสนอแนะว่าวัดที่จะเป็นศูนย์กลางของชุมชนได้นั้น จะต้องประกอบด้วย

๑. พระภิกษุ สามเณร ของวัดจะต้องเป็นผู้นำของชุมชนทุกด้าน เป็นที่พึ่งของประชาชนสามารถดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนอยู่ดีกินดี มีความสงบสุขได้ รวมทั้งสามารถสอนให้ประชาชนนำเอาหลักธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ หรือ สอนให้ประชาชนมีความศรัทธา ปฏิบัติธรรมตามคำสอนของพระพุทธองค์ได้ ทำให้ชีวิตเขามีความสุข จิตใจ สงบ มีสมาธิ ในการประกอบสัมมาชีพ

๒. สงบ ร่มรื่น วัดต้องสงบร่มรื่น มีต้นไม้

๓. สะอาด วัดต้องสะอาด บริเวณวัดจะไม่มีสิ่งปฏิกูลต่าง ๆ

๔. สวยงาม วัดต้องมีสิ่งก่อสร้างสวยงาม เหมาะกับเศรษฐกิจของชุมชน

๕. เสนาสนะ การปลูกสร้างเสนาสนะเป็นระเบียบ มีแบบแปลนแผนผังที่ดี

๖. ถูกสุขลักษณะ วัดควรจะมีการจัดระเบียบให้ถูกสุขลักษณะ มีระบบจัดการเก็บขยะ การกำจัดขยะมูลฝอย มีทางระบายน้ำ

๗. สิ่งแวดล้อม วัดไม่ควรปล่อยปละละเลยให้บ้านเรือนราษฎรล้ำเข้ามาในเขต

๘. สะดวก วัดควรให้ความสะดวกแก่ประชาชนที่จะเข้าไปในวัด

๙. สัตว์ส่วน วัดควรมีผังบริเวณที่ดี กำหนดสัดส่วนที่เป็นพุทธาวาส เขตสังฆาวาส

๑๐. สร้างศรัทธา วัดควรสร้างเสริมศรัทธาของประชาชนที่มีต่อวัด

๑๑. ความสามัคคีในหมู่พระภิกษุสงฆ์และสามเณรภายในวัด

๒.๒.๒ การศาสนศึกษา

การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาของบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมมีความตอนหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา” ของคณะสงฆ์ (ม.๑๕ ตรี)และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง มหาเถรสมาคมได้กำหนดวิธีดำเนินการควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี” การจัดการศาสนศึกษาดังกล่าว คณะสงฆ์ยังมีได้กำหนดวัตถุประสงค์ประสงฆ์ไว้โดยชัดเจนแต่โดยหลักสูตรและเนื้อวิชาแล้ว คงอนุมานได้ว่า มีวัตถุประสงค์ ๙ ประการ คือ

๑. เพื่อพระสงฆ์รักษาตนและหมู่คณะ

๒. เพื่อใช้อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์

๓. เพื่อใช้พัฒนาชาติบ้านเมืองด้วยคุณธรรมของพระศาสนา

๔. เพื่อใช้ในกิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนา

๕. เพื่อรักษาหลักธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา

๖. เพื่อสร้างศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา

๗. เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา

๘. เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม

๙. เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม

ส่วนพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ในมาตรา ๓๗ ว่าเป็นฐานะในการศึกษาอบรม และสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ จึงเห็นได้ว่าเจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษา และวัดเป็นสถานศึกษา คำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่องให้ภิกษุสามเณรเรียนพระธรรมวินัย พ.ศ. ๒๕๒๘ ก็กำหนดให้เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสโดยตรง และให้เจ้าคณะเจ้าสังฆการีร่วมจัดด้วย ดังนี้

๑. เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษา ในฐานะเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา

๒. เจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้จัดการในฐานะเจ้าสำนักเรียน คณะจังหวัด

๓. ในบางกรณีให้เจ้าคณะเจ้าสังฆการีร่วมจัดด้วยจากบทบาทหน้าที่ของเจ้าอาวาสในการเป็นธุระเรื่องการศึกษาดังกล่าว สอดคล้องกับแนวคิด^{๔๙} ที่กล่าวว่า บทบาทที่วัดและพระสงฆ์จะทำได้คือ การศึกษา การเผยแผ่และการสงเคราะห์ ซึ่งในส่วนของการศึกษานั้น เป็นการให้บริการด้านการศึกษาแก่พระสงฆ์ คือ การมีโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ นับเป็นทางหนึ่งในการสร้างอุบาสก อุบาสิกา ให้ได้พุทธศาสนิกชนที่มีคุณภาพ และเป็นกำลังของศาสนาอีกประการหนึ่งก็คือการไปสอนวิชาศีลธรรมตามโรงเรียนต่าง ๆ เป็นการอนุเคราะห์สังคมด้วยธรรมทาน การที่ให้พระสงฆ์ได้เข้าไปมีบทบาทในการศึกษาของชาติ ดังกล่าวนี้อาจจะทำให้เยาวชนและสังคมเห็นความสำคัญของวัดและพระสงฆ์ทั้งนี้ องค์ประกอบในการจัดการศาสนศึกษาดังกล่าวจะดีหรือไม่ประการใดขึ้นกับเจ้าสำนักเรียนและหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา และครูอาจารย์ผู้บริหารการศาสนศึกษาที่ได้ช่วยแบกภาระการศาสนศึกษาอย่างเต็มกำลัง อันเป็นการแสดงความกตัญญูต่อพระศาสนาและคณะสงฆ์การจัดการศาสนศึกษานั้นแผนกที่ประสบปัญหามากที่สุด คือ การจัดการศึกษาแผนกบาลี เพราะขาดแคลนทั้งครูและนักเรียนและอุปสรรคอื่น ๆ ซึ่งคณะสงฆ์จะต้องช่วยจัดการศึกษาแผนกบาลี อันเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาโดยตรง เพื่อให้พระสงฆ์เจริญด้วยวิชาความรู้และการศาสนศึกษาให้เจริญก้าวหน้า การศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรมเป็นการศึกษาหลักและสำคัญยิ่งของพระสงฆ์

๒.๒.๓ การศึกษาสงเคราะห์

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล หรืออุดหนุนจนเจ้าช่วยเหลือด้านการศึกษาอื่นนอกจากการศาสนศึกษา หรือสถาบันอื่น หรือบุคคลอื่นผู้กำลังศึกษาเล่าเรียนคณะสงฆ์ได้กำหนดการศึกษาสงเคราะห์เป็นกิจการอันหนึ่งของพระสงฆ์ การศึกษาสงเคราะห์นั้นว่า โดยลักษณะ ควรแยกออกเป็นลักษณะ คือ

๑. การศึกษานอกเหนือจากการศาสนศึกษาที่พระสงฆ์ดำเนินการเพื่อการสงเคราะห์ประชาชน หรือพระภิกษุสามเณร

๒. การสงเคราะห์เกื้อกูลแก่การศึกษา สถาบันการศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ที่พระสงฆ์ดำเนินการในลักษณะนี้ เป็นการจัดการศึกษา ซึ่งแบ่งได้เป็น ๔ ประเภท^{๕๐} คือ

^{๔๙} พระมหาสมทรง สิรินธโร และคณะ, บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเกสตีไทย จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๔๒-๔๓.

^{๕๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘-๔๙.

๑. โรงเรียนการกุศลของวัด ในพระพุทธศาสนา และโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์มีความมุ่งหมายให้วัดและพระภิกษุในพระศาสนาได้จัดการตามหลักสูตรขอกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชนของชาติและพระภิกษุสามเณรส่วนหนึ่ง เป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้เข้าใกล้วัด

๒. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มีความมุ่งหมายให้วัด และพระสงฆ์ให้การศึกษอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน เป็นโอกาสให้พระสงฆ์ได้ใช้วิชาการศาสนศึกษา เพื่อพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติ ด้วยหลักธรรมของพระศาสนา

๓. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด มีความมุ่งหมายให้วัดได้ช่วยอบรมบ่มนิสัยเด็กก่อนวัยเรียนเพื่อปลูกฝังคุณธรรมและศีลธรรมแต่ยังเด็กทั้งเป็นการให้โอกาสวัดและพระสงฆ์ได้ร่วมพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติในวัยเด็ก

๔. โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จัดตั้งขึ้นเพื่อให้พระภิกษุสามเณรศึกษาเล่าเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ แผนกสามัญศึกษา และมีการศึกษาพระปริยัติธรรมหมวดธรรมบาลี หมวดพระธรรมวินัย และศาสนปฏิบัติอีกส่วนหนึ่ง โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา มีการจัดตั้งขึ้นตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พ.ศ. ๒๕๓๗ และอยู่ในสังกัดกรมการศาสนา ขณะนี้มีวัดต่าง ๆ จำนวนมาก จัดตั้งแต่โดยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา แต่ยังมีได้จัดเป็นการศาสนศึกษาหรือการศึกษาสงเคราะห์ โดยรูปการนั้น จึงจัดเป็น “การศึกษาสงเคราะห์” มากกว่า เพราะเป็นการศึกษาเพื่อสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรให้มีการศึกษาเล่าเรียนวิชาสามัญศึกษา ทั้งผู้เรียนและผู้สอนก็เน้นหนักทางวิชาสามัญศึกษาการจัดการศึกษาและการจัดการอบรม ทั้ง ๔ ประเภทดังกล่าวนี้ นับเป็นงานที่พระสงฆ์มีโอกาสช่วยพัฒนาชาติบ้านเมืองโดยแท้สำหรับกิจกรรมที่จะส่งเสริมนั้น วัดควรจัดให้มีโรงเรียนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและบาลี โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญสำหรับพระภิกษุสามเณร ซึ่งเท่ากับเป็นการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนา บางวัดจัดให้มีโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โรงเรียนพระ โรงเรียนสามเณร บางวัดจัดให้มีโรงเรียนวัดสอนเด็กก่อนเกณฑ์การสงเคราะห์การศึกษาอื่นที่เจ้าคณะ เจ้าอาวาส และพระภิกษุทั่วไป จัดการสงเคราะห์เป็นการส่วนตัวหรือเป็นรูปคณะสงฆ์ได้อีกหลายรูปแบบ^{๕๑} ได้แก่

๑. จัดตั้งทุนสงเคราะห์การศึกษา ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา
๒. การช่วยพัฒนาสถานศึกษา
๓. การช่วยจัดหาอุปกรณ์การศึกษา
๔. ช่วยเฉพาะบุคคลผู้กำลังศึกษา

การช่วยเหลือในรูปแบบดังกล่าวนี้ เป็นการสงเคราะห์การศึกษาเป็นผลดีแก่ประเทศชาติ โดยส่วนรวมและผลสะท้อนย้อนกลับถึงพระสงฆ์ การจัดการศึกษาเองก็ดี การช่วยเหลือทางด้านการศึกษาดูด้วยการจัดตั้งกองทุนก็ดี การช่วยพัฒนาการสถานศึกษาก็ดี การช่วยเหลือด้านอุปกรณ์การศึกษาก็ดี การช่วยเหลือเฉพาะบุคคลที่กำลังศึกษาอยู่ก็ดี เหล่านี้ล้วนแต่เป็นการจัดการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์โดยแท้ มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ ควบคุมและส่งเสริมการศึกษา

^{๕๑} อ้างแล้ว.

สงเคราะห์ ของคณะสงฆ์ และส่งเสริมการดำเนินการจัดการศึกษาสงเคราะห์ของเจ้าอาวาส เจ้าคณะทุกส่วนทุกชั้น ต้องมีส่วนควบคุม และส่งเสริมให้เจ้าอาวาสดำเนินการส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์ตามสมควร ถ้าเพิกเฉยเสียย่อมเป็นการละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ เพราะการศึกษาประเภทนี้เป็นการของคณะสงฆ์หรือการพระศาสนา เป็นกิจการของวัดตามหน้าที่เจ้าอาวาส ส่วนเจ้าคณะทุกส่วนทุกชั้นควรให้การช่วยเหลือเกื้อกูลสถาบันการศึกษา หรือบุคคลผู้ศึกษาได้ โดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยและระเบียบแบบแผนของพระสงฆ์ เช่น ช่วยขวนขวายในการสร้างอาคารเรียน ช่วยจัดหาอุปกรณ์การศึกษา จัดตั้งกองทุนสงเคราะห์นักเรียน ชั้นประถมศึกษา มัธยมและอุดมศึกษา ตามหลักการประกาศของมหาเถรสมาคม ช่วยแก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าอาวาสให้เป็นไปโดยชอบ และพิจารณาให้กำลังใจและบำรุงขวัญแก่เจ้าอาวาสตามสมควรแก่การปฏิบัติหน้าที่

๒.๒.๔ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การทำให้พระพุทธศาสนาขยายวงกว้างออกไป ให้แพร่หลาย ได้แก่ การดำเนินการเพื่อให้หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไป ทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้น เพราะพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นมาเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก หัวใจสำคัญในการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนา ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก โดยให้เกิดประโยชน์สุข ตามที่พระพุทธองค์ทรงพระประสงค์ ๓ ประการ คือ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์(ประโยชน์ในชาตินี้) สัมปรายิกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาติหน้า) และปรมาตถประโยชน์(ประโยชน์อย่างยิ่ง คือ พระนิพพาน) พระภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาส และเจ้าคณะทุกชั้น มีหน้าที่จะต้องรับผิดชอบ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามบทบัญญัติมาตรา ๓๗ (๓) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๕^{๕๒}

ดังนั้น ตามบทบัญญัตินี้ ได้จำแนกการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอันเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส หรือผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสจะต้องปฏิบัติรับผิดชอบ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จะต้องจัดต้องทำ อันเป็นภารกิจประจำตลอดเวลาที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส หรือตำแหน่งที่สูงขึ้นไป แยกออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. เป็นฐานะในการจัดการศึกษา อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิต

๒. เป็นฐานะในการอบรมและสั่งสอนธรรมแก่คฤหัสถ์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ทั้งวัด และพระสงฆ์ได้ทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนามากเป็นพิเศษ ดังจะเห็นได้จากมีหน่วยพระธรรมทูต ธรรมจาริก ธรรมพัฒนาและหน่วยอบรมทางจิต ทั้งมีหน่วยอบรม อ.ป.ต. (หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล) ทั้งนี้การเผยแผ่จะได้ผลก็ต่อเมื่อ

๑. พระสงฆ์จะต้องศึกษา ให้มีความรู้ความเข้าใจในพระธรรมวินัย และปฏิบัติตามอย่างจริงจัง สอนอย่างไร ปฏิบัติได้อ่างนั้น

๒. ไม่สอนให้คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง เพื่อประโยชน์ของตน

^{๕๒} กรมการศาสนา, กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๔๔), หน้า ๑๓๔-๑๓๕.

๓. ไม่ติดยึดในแง่ใดแง่หนึ่งของหลักธรรม
๔. ไม่เห็นแก่ความง่าย ตีความธรรมวินัยตามชอบใจ หรือความต้องการของประชาชน
๕. ไม่สนองความต้องการความต้องการของผู้มีอำนาจ

๖. ประสานความเข้าใจ ความเชื่อหรือลัทธิศาสนาอื่น ๆ พระพุทธศาสนิกชนทุกคนมีหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไป เพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก ความวัฒนาสถาพรของพระพุทธศาสนาและความมั่นคงของชาติไทย ผู้ที่ทำหน้าที่เผยแผ่ศาสนาได้ดี ต้องเป็นผู้รู้ศาสนา และปฏิบัติตามหลักธรรมในศาสนาได้โดยสมบูรณ์เป็นนิจ การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีคำที่ใช้อยู่ ๒ คำ คือ คำว่า “เผยแผ่” และ “เผยแผ่” คำว่า “เผยแผ่” เป็นลักษณะของมิชชันนารี คือ มุ่งมั่นจะให้ผู้อื่นยอมรับในศาสนาของตน ซึ่งเป็นลักษณะของการจูงใจให้อีกฝ่ายหนึ่งหันมานับถือคำสอนนั้น ๆ ส่วนคำว่า “เผยแผ่” หมายถึง การประกาศให้ทราบ หากทราบแล้วสนใจก็ไม่น่ารังเกียจ การเผยแผ่เป็นศัพท์ที่มีลักษณะอะลุ่มอล่วยและแสดงถึงการมีใจกว้าง และไม่ผูกมัดผู้อื่นด้วยความคิดของตนเองหรือศาสนาของตน”^{๕๓} ในการเผยแผ่หรือเผยแผ่พระพุทธศาสนา ถ้ากระทำโดยคลุกหุ้ม นินยมนิยมใช้คำว่า “เผยแผ่” เช่น อำนาจหน้าที่ส่วนหนึ่งของกรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการคือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา อันนับเป็นศาสนาประจำชาติ องค์กร สมาคมต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา จะใช้คำว่าเผยแผ่พระพุทธศาสนา แต่ถ้าเป็นหน้าที่ของพระภิกษุสามเณรหรือพระสงฆ์จะใช้คำว่า เผยแผ่ เช่น “พระพุทธศาสนาแพร่หลายมาจนถึงทุกวันนี้ ก็เพราะพระสาวกได้ช่วยกันเผยแผ่พระพุทธศาสนา ถ้าขาดการเผยแผ่แล้ว พระพุทธศาสนาจะไม่แพร่หลายมาจนถึงทุกวันนี้” หน้าที่ในการเผยแผ่หลักธรรมของวัดหรือพระสงฆ์ ส่วนมากเป็นการจัดการเทศนา อบรมสั่งสอนประชาชนให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติเพื่อเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ ซึ่งเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะจังหวัด จะต้องทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา^{๕๔} ดังนี้

๑. อบรมพระภิกษุสามเณรให้มีสมณสัญญา และอบรมในเรื่องจรรยาบรรณ ตลอดจนถึงการปฏิบัติอันเกี่ยวกับพิธีหรือแบบอย่างต่าง ๆ
๒. อบรมการทำวัตรสวดมนต์ให้เป็นไปโดยมีระเบียบเรียบร้อย
๓. หาอุบายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาท คำสั่งสอนหรือคำแนะนำที่เป็นประโยชน์
๔. แนะนำสั่งสอนธรรมแก่ประชาชนให้เข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติ
๕. เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรม และให้ได้ยินได้ฟังเรื่องเกี่ยวกับพระศาสนาโดยถูกต้อง
๖. หาอุบายวิธีสกัดกั้นสัทธรรมปฏิรูปมิให้เกิดขึ้น หรือบำบัดที่ก่อกำเนิดแล้วให้หมดไปโดยที่ชอบ
๗. ขวนขวายเพื่อให้ศิษย์วัดมีความรู้ในเรื่องพระศาสนา และอบรมในทางศีลธรรม มีการไหว้พระ สวดมนต์ เป็นต้น

^{๕๓} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า, การเผยแผ่พระพุทธศาสนา, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วย เรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔๔.

^{๕๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๗

๘. ขวนขวายจัดตั้งห้องสมุด เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาธรรมบาลี หรือเพื่อประโยชน์แก่ประชาชน หรือขวนขวายจัดหาหนังสือเกี่ยวกับความรู้ทั่วไปบ้าง ที่เกี่ยวกับการไหว้พระ สวดมนต์บ้าง ที่เกี่ยวกับศีลธรรมบ้าง ที่เกี่ยวกับประวัติพระบ้าง เพื่อให้ผู้รักาศิลปวัฒนธรรม ตามวัดต่าง ๆ ได้ท่อง ได้อ่านได้ ได้ฟังตามควรแก่สถานที่และโอกาส

๙. ขวนขวายจัดหาอุปกรณ์การเรียนภาษาไทยบางประเภทสำหรับชั้นประถมขึ้นไว้เพื่อให้เด็กที่ขัดสนนิยมใช้ในการเรียนกิจการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์ในปัจจุบัน มีทั้งแบบประเพณี และปรับปรุง ให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน และแบบที่จัดเป็นคณะ หรือหน่วยงานเฉพาะจัดขึ้น^{๕๕} มีการดำเนินการ ดังนี้

๑. การเผยแผ่ตามประเพณีคณะสงฆ์และตามประเพณีไทย ได้แก่การเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนที่วัด ที่บ้าน และผู้อาราธนาที่อื่น ๆ ในโอกาสต่าง ๆ ทั้งแบบเทศน์ธรรมดา คือ เทศน์ รูปเดียว หรือเทศน์ปจฉาวิสัชนา ๒ รูปขึ้นไป และได้มีการปรับปรุงมีการเทศน์ทางวิทยุกระจายเสียงวิทยุโทรทัศน์หรือบันทึกเสียงหรือแถบบันทึกเสียงนำไปเผยแผ่ในที่ต่าง ๆ และโอกาส ต่าง ๆ

๒. การเผยแผ่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน ได้แก่ การบรรยายธรรม การสนทนา การปาฐกถาธรรม ในที่ประชุม ที่วัดหรือที่อื่น ๆ ในโอกาสต่าง ๆ หรือโดยทางวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ บันทึกเสียงหรือแถบบันทึกเสียงนำไปเผยแผ่ที่อื่น ในโอกาสต่าง ๆ รวมตลอดถึงการพิมพ์หนังสือเทศน์ หนังสือธรรมะออกเผยแผ่ในหนังสือพิมพ์

๓. การเผยแผ่แบบจัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเผยแผ่ หรือเป็นสถานศึกษาเป็นการประจำหรือครั้งคราว หรือจัดเป็นกิจกรรมพิเศษในวัด หรือในหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก งานอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) หน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ฯลฯ

๔. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านคลุหุสัถีมมีการตั้งเป็นสมาคมเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ สมาคมส่งเสริมพระพุทธศาสนาต่าง ๆ การบรรยายธรรมในที่ประชุมและทางสื่อมวลชนต่าง ๆ การตั้งชมรมพุทธศาสน์ในมหาวิทยาลัยและโรงเรียนต่าง ๆ

๕. การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ บางวัดจัดให้มีปาฐกถาธรรม เป็นประจำทุกสัปดาห์ หรือจัดกิจกรรมหลายประการ เช่น การหล่อเทียนเข้าพรรษา อาจมีการประกวดกัน วันสงกรานต์ จัดให้มีพิธีสงฆ์น้ำพระ การแห่พระ การขนทรายเข้าวัด การก่อเจดีย์ทราย นอกจากนั้น กิจกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นการจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาต่าง จัดให้มีการเทศน์หรือปาฐกถาธรรม เป็นประจำทุกสัปดาห์ นอกจากนี้ ยังมีกิจกรรมอีกหลายประการ เช่น การหล่อเทียนเข้าพรรษา มีการประกวดเทียนเข้าพรรษา วันสงกรานต์ มีการจัดพิธีสงฆ์น้ำพระ การแห่พระ การขนทรายเข้าวัด การก่อเจดีย์ทราย เป็นต้น

^{๕๕} อ่างแล้ว.

๒.๒.๕ การสาธารณูปการ

การสาธารณูปการ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ กล่าวว่าเป็น คำนาม หมายถึง “ การก่อสร้าง และการบูรณปฏิสังขรณ์” สำหรับสาธารณูปการ ที่จัดเป็นระเบียบ บริหารการคณะสงฆ์ส่วนกลาง และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง เรียกว่า “การ สาธารณูปการ” นั้นหมายถึง

๑. การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ ศาสนวัตถุ และศาสนสถาน

๒. กิจการอันเกี่ยวกับวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับ พระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุจำพรรษา และยกวัดราษฎร์เป็นพระอาราม หลวง

๓. กิจการของวัดอื่น ๆ เช่น การจัดงานวัด การเรียไร

๔. การศาสนสมบัติของวัดการสาธารณูปการทั้ง ๔ ความหมายนี้ ส่วนมากบัญญัติไว้ใน หน้าที่เจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ตามมาตรา ๓๗ (๑) ว่า เจ้าอาวาสมีหน้าที่บำรุงรักษา วัด จัดกิจกรรมและการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี การสาธารณูปการ ตามความหมายที่กล่าวมา นี้ จะมีลักษณะของการกระทำการสาธารณูปการใน ๓ ประการ คือ

๑. การกระทำด้วยแรงความคิด แรงงานและทุนทรัพย์รวมถึงการควบคุม

๒. การกระทำด้วยเอกสารรายงาน

๓. การกระทำโดยการจัดประโยชน์

การกระทำใน ๓ ลักษณะนี้ บางอย่างเป็นกิจการเฉพาะในหน้าที่ของเจ้าอาวาส เพราะเจ้า อาวาสจะต้องปฏิบัติโดยตรง เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการ โดยเฉพาะงานบางอย่างเริ่มแล้วผ่านการ พิจารณาตามลำดับ ทั้งฝ่ายคณะสงฆ์และฝ่ายราชอาณาจักร บางอย่างเริ่มต้นจากเจ้าคณะ และหรือ เจ้าหน้าที่ทางราชอาณาจักรหรือผู้มีศรัทธามุ่งช่วยการวัด และการคณะสงฆ์ ทั้งนี้ย่อมเป็นไปตาม ระเบียบแบบแผนคณะสงฆ์ ดังนั้น ผู้จัดการสาธารณูปการ จึงได้แก่

๑. เจ้าอาวาส

๒. เจ้าคณะ

๓. เจ้าหน้าที่ทางราชอาณาจักร

๔. ผู้เจริญด้วยศรัทธามุ่งช่วยการวัด และการคณะสงฆ์

การจัดการสาธารณูปการ หมายถึง การลงมือปฏิบัติงานสาธารณูปการ ซึ่งมีวิธีปฏิบัติ แตกต่างกันตามลักษณะงาน การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ ได้แก่ การก่อสร้างศาสนวัตถุขึ้น ใหม่ การซ่อมแซมของเก่า และการปรับปรุงตกแต่งศาสนวัตถุและศาสนสถานที่มีอยู่เดิมหรือที่ เพิ่มเติมขึ้นใหม่ เพื่อให้เหมาะสมยิ่งขึ้น การควบคุมและส่งเสริม การสาธารณูปการ เป็นงานที่ ละเอียดอ่อนเป็นตัวหลักของการคณะสงฆ์แต่ผู้ปฏิบัติโดยตรงคือ เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการ ระดับวัด เจ้าคณะทุกส่วนทุกชั้นต้องมีความสัมพันธ์กัน ๒ ประการ คือ ควบคุมสาธารณูปการ ส่งเสริม สาธารณูปการการควบคุมดูแลวัดนั้น เจ้าคณะจะเพิกเฉยมิได้ ถ้าเพิกเฉยจะเป็นการละเว้นการปฏิบัติ สอดส่อง ดูแล ชี้แจง แนะนำในการสาธารณูปการของเจ้าอาวาส^{๕๖} ดังนี้

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๙.

๑. ควบคุมการทำแผนผังวัดให้สอดคล้องกับยุคพัฒนา
๒. ควบคุมควบคุมแบบแปลนเสนาสนะแต่ละวัดให้อยู่ในหลักประหยัดและพอเหมาะพอสมควร แก่สภาพท้องถิ่นและก่อสร้างตามแบบแปลน
๓. ควบคุมให้แต่ละวัดที่สร้างถาวรวัตถุให้เป็นทรงไทย หรือให้รักษาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นสำคัญ
๔. ควบคุมการเงินและบัญชี รายรับ - รายจ่าย ของแต่ละวัดให้เป็นไปตามหลักบัญชี
๕. ควบคุมดูแลเอกสารต่าง ๆ ของเจ้าอาวาส เช่น รายงานขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาให้เป็นไปโดยถูกต้อง
๖. ควบคุมการจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎกระทรวงการส่งเสริมกิจการของวัด เจ้าคณะทุกชั้นควรส่งเสริมเจ้าอาวาสในการสาธารณูปการ^{๕๗} ดังนี้
 ๑. ออกตรวจตราเยี่ยมเจ้าอาวาสให้เร่งรัดการพัฒนาวัด
 ๒. แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าอาวาสดังนี้
 - ๒.๑ จัดหาช่างดำเนินการก่อสร้าง
 - ๒.๒ จัดแปลนอาคารตลอดแผนผังวัด
 - ๒.๓ ดูแลการหาทุนก่อสร้างด้วยการขอเงินงบประมาณ
 - ๒.๔ ให้คำชี้แจง แนะนำการปฏิบัติงานสาธารณูปการเพื่อเข้าใจให้ถูกต้อง
 - ๒.๕ ขจัดความขัดแย้งระหว่างวัดกับชาวบ้านซึ่งมีการสาธารณูปการเป็นเหตุ
 ๓. แนะนำการจัดงานวัด และการเรียกร้อยให้เป็นไปตามระเบียบและคำสั่งของมหาเถรสมาคม
 ๔. ช่วยยกฐานะวัดที่ได้พัฒนาดีแล้ว เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง
 ๕. ช่วยยกย่องเจ้าอาวาสผู้มีผลงานสาธารณูปการดี หรือแม่แต่รองเจ้าอาวาส และหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสก็ควรยกย่องด้วยแต่อย่าเกินกว่าเจ้าอาวาส
 ๖. แนะนำชี้แจงการจัดประโยชน์ของวัดให้ถูกต้องตามกฎหมายกระทรวงจะเห็นได้ว่างานสาธารณูปการ เป็นงานสำคัญ โดยเฉพาะเป็นงานระดับบารมีเจ้าอาวาส และเป็นงานละเอียดอ่อน เป็นงานระดับท้องถิ่นและการพระศาสนา เป็นงานที่ให้ความสำคัญแก่เจ้าอาวาสและเห็นผลงานของเจ้าอาวาสได้เร็วกว่างานอื่น แต่มักเป็นเหตุก่อปัญหาเช่น บางแห่งเกิดความขัดแย้งระหว่างวัดกับชาวบ้านจนถึงลูกกลามใหญ่โต ก็เพราะการสาธารณูปการเป็นเหตุ หากเจ้าคณะได้เห็นความสำคัญเร่งรัดตรวจตราชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าอาวาสได้ดีแล้ว การขัดแย้งระหว่างวัดกับชาวบ้านจะลดน้อยลงตามลำดับ และความสมัคศรมานสามัคคีระหว่างบ้านกับวัดจะมีมากขึ้น เป็นเหตุให้การณ์คณะสงฆ์ และการพระศาสนาดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม การควบคุมส่งเสริมการสาธารณูปการ จึงถือเป็นหน้าที่อันสำคัญของเจ้าคณะทุกระดับชั้น

^{๕๗} อ่างแล้ว. หน้า ๕๘.

๒.๒.๖ การสาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินกิจการต่าง ๆ เพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ของแก่หน่วยงานหรือของบุคคลหรือคณะบุคคล หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรือการอุดหนุนจุนเจือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณะสมบัติหรือประชาชนทั่วไปการสงเคราะห์ที่เป็นหลักของพระสงฆ์ คือ การสงเคราะห์ในด้านจิตใจและวัตถุด้านจิตใจ กระทำได้โดย

๑. เป็นที่ปรึกษา แนะนำในปัญหาชีวิตและด้านอื่น ๆ เช่น ทางวิชาการบางอย่าง

๒. ทำให้วัดร่มรื่น ร่มเย็น สมเป็นอารามให้ความร่มเย็นทางการปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างของผู้ดำเนินชีวิตอันประเสริฐ เป็นที่ตั้งแห่งความเคารพ ศรัทธา เลื่อมใสและนับถือสร้าง ความร่มเย็นเมื่อเห็นวัดและพระสงฆ์ด้านวัตถุ กระทำได้โดย

๑. แนะนำชักจูงให้ผู้อื่นกระทำ เช่น การสาธารณูปโภค จัดให้มีโรงเรียน โรงพยาบาลถนน บ่อน้ำ เป็นต้น

๒. นำสิ่งของหรือบริการที่รับจากผู้อื่นมาแบ่งปันให้มีประโยชน์กว้างขวางออกไป คือทำหน้าที่เป็นสื่อกลางนำไปบริการสังคมการสาธารณสงเคราะห์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ที่กำหนดไว้ในระเบียบมหาเถรสมาคมข้อหนึ่ง “ควบคุมและส่งเสริมการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์” และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง ได้กำหนดว่า เป็นวิธีดำเนินการสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์ ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม” การสาธารณสงเคราะห์แยกโดยลักษณะที่ควรจะมี ๔ ประการ^{๕๘} ดังนี้

๑. การดำเนินการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลได้แก่ วัดหรือคณะสงฆ์ ดำเนินกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชน การตั้งมูลนิธิเพื่อคนยากจนหรือกิจการอื่น ๆ กิจการเหล่านี้อาจเป็นกิจการที่ทำเองหรือ โครงการที่กำหนดเองที่เป็นกิจการประจำหรือกิจการชั่วคราวก็ได้

๒. การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นซึ่งเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ได้แก่ การช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐหรือเอกชนหรือผู้ใดผู้หนึ่งให้ดำเนินการ เพื่อประโยชน์แก่สังคม ชุมชน เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาชุมชน การพัฒนาตำบล การช่วยป้องกันยาเสพติดให้โทษ หรือการช่วยป้องกันการติดโรคเอดส์ เป็นต้น

๓. การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณะสมบัติ ได้แก่ การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณะสมบัติ เช่น สร้างถนนหนทาง ขุดลอกคูคลอง สร้างฌาปนสถาน (นอกวัด) สร้างการประปา สร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้า และอื่น ๆ

๔. การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนในกาลที่ควรช่วยเหลือ เช่น การประสบอุทกภัย การประกันอัคคีภัย การประสบวาตภัย หรือคราวอากาศหนาวจัด หรือเมื่อยามปกติตามโอกาส มีการจัดการช่วยเหลือด้วยการจัดการสงเคราะห์ เช่นสงเคราะห์คนชรา สงเคราะห์คนพิการและสงเคราะห์โดยประการอื่นนอกจากนั้น ยังกล่าวได้ว่า กิจการมสาธารณสงเคราะห์ ได้แก่ จัดให้มีที่พักสำหรับประชาชน อาหารกลางวันสำหรับเด็ก ยารักษาโรค ห้องสมุดประชาชน จัดที่ดินให้ประชาชนอยู่อาศัย ตั้งหน่วยสงเคราะห์และฝึกอาชีพ ให้คำปรึกษา

^{๕๘} อ้างแล้ว.

ปัญหาชีวิตด้านต่าง ๆ ด้วยเมตตาธรรม^{๕๙} การสาธารณสุขสงเคราะห์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามโอกาสอันควร จะมีระเบียบปฏิบัติชัดเจนสำหรับผู้จัดการสาธารณสุขสงเคราะห์โดยส่วนมากได้แก่วัดและเจ้าอาวาส ซึ่งมีบทบัญญัติว่าด้วยหน้าที่ของเจ้าอาวาส^{๖๐} ดังนี้

๑. จัดกิจการของวัดให้เป็นให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

๒. เป็นธุระในการจัดการศึกษาอบรมแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์

๓. ให้ความสะดวกตามสมควรแก่พุทธศาสนิกชน ในการบำเพ็ญกุศลหน้าที่เหล่านี้ ย่อมเข้าได้กับการสาธารณสุขสงเคราะห์ อันเป็นการคณะสงฆ์หรือการพระศาสนา เจ้าอาวาสจึงมีหน้าที่จัดการสาธารณสุขสงเคราะห์อันเป็นกิจการของวัด การให้การศึกษาอบรมและการให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล จัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล จะมีเจ้าอาวาสที่ตั้งหน่วยประชาชนเป็นประธานกรรมการโดยตำแหน่งวิธีการจัดการสาธารณสุขสงเคราะห์ที่เป็นหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ได้กำหนดวิธีการไว้ชัดในระเบียบมหาเถรสมาคม เพื่อให้กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพจะต้องมีคณะกรรมการ มีการประชุม มีการปฏิบัติงานการอบรมประชาชนประจำตำบล การปฏิบัติงาน ควรจัดในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง คือ

๑. อบรมทั่วไป ได้แก่ จัดประชุมแนะนำทางวิชาการ โดยมีวิทยากรบรรยายทาง

วิชาการ

๒. อบรมเฉพาะกรณี ได้แก่ จัดอบรมประชาชนเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวที่เกิดขึ้น โดยวิธีที่แจ่มแนะนำชักชวนความเข้าใจ

๓. อบรมเฉพาะบุคคล ได้แก่ การพบปะบุคคลบางคนเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือชี้แจงแนะนำชักชวนความเข้าใจในเฉพาะบางเรื่องอันเกี่ยวกับผู้นั้นมหาเถรสมาคมกำหนดหลักการและวิธีการปฏิบัติและควบคุมส่งเสริม ไว้ชัดแจ้ง คือกิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. ๒๕๑๘ ซึ่งในระเบียบดังกล่าว กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ ๓ ประการ คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การศึกษาสาธารณสุขและการสาธารณสุขสงเคราะห์ โดยระเบียบดังกล่าว กำหนดหน่วยงาน ให้ตั้ง ณ วัดใดวัดหนึ่งตำบลละหนึ่งหน่วย ให้จัดการเป็นรูปคณะกรรมการ โดยให้เจ้าอาวาสที่ตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลเป็นประธานกรรมการโดยตำแหน่ง เจ้าอาวาสอื่นในเขตตำบลนั้น รองกรรมการฝ่ายบรรพชิต กำนันในตำบลนั้นเป็นรองประธานกรรมการฝ่ายคฤหัสถ์ ผู้ใหญ่บ้านและแพทย์ประจำตำบลเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง อนึ่ง การสาธารณสุขสงเคราะห์ ให้เจ้าคณะพระสังฆาธิการจัดการสงเคราะห์ตามควรแก่โอกาส เช่น

๑. การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล การช่วยจัดหาทุนการสงเคราะห์ การป้องกันยาเสพติดให้โทษ เช่น ยาบ้า การป้องกันโรคเอดส์

๒. การช่วยเหลือสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ เช่น การสร้างถนนหนทาง ขุดลอกคูคลอง สร้างฌาปนกิจสถาน สร้างการประปา สร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้า

^{๕๙} อ่างแล้ว.

^{๖๐} อ่างแล้ว.

๓. การช่วยเหลือประชาชน ในโอกาสที่ควรจะช่วย เช่น การประสบอุทกภัย หรือช่วยคนชรา หรือคนพิการการสาธารณสุขสงเคราะห์ จะต้องจัดเพื่อความเรียบร้อยดีงาม และไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยและความสงบสุขของบ้านเมือง จึงจะถือว่าเป็นว่าเป็นไปด้วยความถูกต้อง และเป็นการสาธารณสุขสงเคราะห์ ของคณะสงฆ์ ดังนั้น จำเป็นต้องมีการดูแลให้เป็นไปในลักษณะเหมาะสม และสมควรได้รับการส่งเสริมสนับสนุนตามสมควร กรรมการโดยตำแหน่ง ผู้ทรงคุณวุฒิ ๕-๙ คน เป็นกรรมการ สำหรับผู้ควบคุมและส่งเสริม มีกรรมการระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ผู้อำนวยการภาคและกรรมการ อำนวยการอบรมประชาชนกลางการควบคุมการสาธารณสุขสงเคราะห์ก็เพื่อให้การดำเนินการถูกต้องตามระเบียบและการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง การส่งเสริมเพื่อให้การปฏิบัติเป็นไปเพื่อสร้างสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์นั้นควรดำเนินไปได้อย่างไม่มีอุปสรรค แนวการส่งเสริมพอสรุปได้ดังนี้

๑. ชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่
๒. ช่วยในการกำหนดในแผนงานในแต่ละปี
๓. ช่วยในคราวขาดแคลนทรัพยากร
๔. ช่วยยกย่องเชิดชูผู้ปฏิบัติหน้าที่
๕. ช่วยสนับสนุนด้านการทุนตามที่จะมีโอกาส
๖. ช่วยประสานงานคณะกรรมการให้เกิดความสามัคคี ร่วมกันอันดี
๗. ช่วยการอื่นอันเหมาะสม

งานสาธารณสุขสงเคราะห์เป็นงานของพระสงฆ์เพื่อประชาชน วัดเป็นสถานที่ใกล้ชิดกับประชาชน จึงต้องเป็นผู้นำประชาชนในท้องถิ่น เพื่อสร้างสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์โดยตรงกิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล เป็นหน่วยงานเพื่อประโยชน์ดังกล่าวได้ดียิ่ง

๒.๒.๗ ความหมายของการเผยแผ่

การเผยแผ่ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ หมายถึง ขยายออกไป เช่น การแผ่กษัตริย์ของพระเจ้าจักรพรรดิ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระเทพโสภณ^{๖๑} ไดให้ความหมายการเผยแผ่ คือ การหิยธรรมะซึ่งมีมากมายหลายหัวข้อไปขยาย เปนหน้าที่ของพระสงฆ์ที่จะต้องเผยแผ่พระพุทธศาสนา

องค์ประกอบของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระเทพโสภณ^{๖๒} กล่าวว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น ประกอบด้วย ๔ ส. คือ

๑. สันถัสสนา (แจมแจง) คือพูดให้คนฟังเขาใจแจมแจงเหมือนเห็นกับตาตัวเอง
๒. สมาทปนา (จุงใจ) ปลูกใจให้อยากรับธรรมไปปฏิบัติ คือทำให้ผู้ฟังเกิดความศรัทธา
๓. สมุตเตชนา(แกลวกลา) ตองพูดให้กำลังใจนำไปปฏิบัติได้จริง
๔. สัมปหังสนา(ราเริง) คือพูดให้เขาไม่เครียด มีความสุข มีความปกติในธรรม

^{๖๑} พระเทพโสภณ, พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๓๙.

^{๖๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๙

วัตถุประสงค์และพุทธวิธีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระเทพโสภณ^{๖๓} โดสรูปผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ไว้ ๓ ประการ คือ

๑. ช่วยสอนให้เขารู้จักหักใจ ละเลิก สลัดตัดทิ้ง หลีกหนีไปให้ไกลจากสิ่งเลวทรามได้
๒. ช่วยสอนให้เขารู้จักและเลือกทำแต่สิ่งดีๆ รักดี ลงมือทำสิ่งที่ดี ปัดของทางที่จะไปทำ

ชั่วให้ได้

๓. ช่วยสอนให้เขามีกำลังใจโดสดี มีความเบิกบาน แจ่มใส บริสุทธิ์ให้ได้
นอกจากนี้พระเทพโสภณ ยังกล่าวถึง พุทธวิธีในการเผยแผ่ ดังนี้

๑. ไขความอดทนเป็นวิธีรุกเงียบ
๒. มีเป้าหมายการทำงานชัดเจน
๓. ระวังอย่าทำตัวให้เสียความนิยม
๔. อย่าสร้างศัตรู จะทำให้อยู่ลำบาก
๕. สร้างความนิยมให้มากขึ้น
๖. เพิ่มพลังใจ รักษาจิตใจให้มั่นคง

๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา

๒.๓.๑ ความหมายของการพัฒนา

ความหมายของการพัฒนา ได้มีผู้ให้ความหมายของคำว่า พัฒนาไว้หลายท่าน ดังนี้
ราชบัณฑิตยสถาน^{๖๔} ได้ให้ความหมายคำว่า พัฒนาไว้ว่า ทำให้เจริญ ภาษาบาลีใช้
“วฑฺฒน” ภาษาสันสกฤตใช้ “วรุณ” แปลว่า ความเจริญ
โฆสิต ปันเปียมรัชฎ์^{๖๕} ได้ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนา คือ กระบวนการเพื่อเพิ่ม
ความสามารถของคนส่วนใหญ่ ในอันที่จะปรับปรุงคุณภาพชีวิตของตนโดยต่อเนื่อง ในกระบวนการ
ของการพัฒนานั้นหมายถึง

๑. ความก้าวหน้า ทางเศรษฐกิจ เท่ากับความเจริญทางเศรษฐกิจ ทางสังคมเท่ากับเหตุผล
และกลไกที่อำนวยความสะดวกให้ใช้เหตุผลในการตัดสินใจโดยสันติวิธี

๒. ความมั่นคง หมายถึงความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมโดยมีลักษณะเช่นเดียวกับ ข้อ ๑

๓. ความเป็นธรรม คือ ทุกคนมีส่วนร่วมและได้รับผลของการมีส่วนร่วมในการพัฒนา
วิทยากร เชียงกูล^{๖๖} มีความเห็นว่า การพัฒนาที่แท้จริงควรหมายถึงการทำให้ชีวิต ความเป็นอยู่ของ
ประชาชนมีความสุข ความสะดวกสบาย ความอยู่ดีกินดี ความเจริญทาง ศิลปวัฒนธรรมและจิตใจ
และความสงบสันติ ซึ่งนอกจากจะขึ้นอยู่กับ การได้รับปัจจัยทางวัตถุเพื่อสนองความต้องการของ

^{๖๓} อ่างแล้ว.

^{๖๔} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, พิมพ์ครั้งที่ ๖,
(กรุงเทพมหานคร : นามมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖), หน้า ๓๒.

^{๖๕} โฆสิต ปันเปียมรัชฎ์, การพัฒนาประเทศ : แนวคิดและทิศทาง, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
ดอกเบี๋ย, ๒๕๓๖), หน้า ๑๔-๑๖.

^{๖๖} วิทยากร เชียงกูล, การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ฉับกระแสะ, ๒๕๒๗),
หน้า ๑๗-๑๘.

ร่างกายแล้ว ประชาชนยังต้องการพัฒนาทางด้านการศึกษา, การพักผ่อนหย่อนใจและการพัฒนาวัฒนธรรมและจิตใจด้านต่าง ๆ ด้วย ความต้องการทั้งหมดนี้เรียกว่าเป็นการพัฒนา “คุณภาพของชีวิต”

สัญญา สัญญาวิวัฒน์^{๖๗} กล่าวว่า การพัฒนาทุกอย่างจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นก่อนแล้วจะต้องมีสิ่งอื่น หรือลักษณะอื่นเข้ามาผสม จึงจะเรียกการเปลี่ยนแปลงนั้นว่า การพัฒนา ลักษณะที่เพิ่มเข้ามานั้นที่สำคัญ คือ ทิศทางของการเปลี่ยนแปลงที่กำหนดไว้ล่วงหน้า

ดิเรก ฤกษ์สาหร่าย^{๖๘} กล่าวถึงการพัฒนาน่า การพัฒนาหมายถึงกระบวนการ (process) ในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของกลุ่มบุคคล เป้าหมายมุ่งให้เกิดความเสมอภาค และการกระจายอย่างเป็นธรรมทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้เกิดช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนน้อยที่สุด ทั้งนี้ กระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ สามารถที่จะกำหนดทิศทางของการเปลี่ยนแปลง มีโครงสร้าง และระบบที่เหมาะสม ตลอดจนการควบคุมอัตราการเปลี่ยนแปลงได้อย่างบังเกิดผล

สรุป การพัฒนาหมายถึง การทำให้เจริญขึ้นของงานชิ้นมีการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีกว่าเดิมสมบูรณ์กว่าเดิมมีคุณภาพกว่าเดิมทั้งทางรูปธรรมและนามธรรม

๒.๓.๒ ความหมายของการพัฒนาสังคม

สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ การเปลี่ยนแปลงส่วนใหญ่่มุ่งที่จะให้เกิด การเปลี่ยนแปลงไปในทางที่พัฒนา เพราะการพัฒนาเป็นการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีโดยอาศัย ความพยายาม ความก้าวหน้าวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีต่าง ๆ เป็นองค์ประกอบ ดังนั้นทุกสังคม จึงมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เป็นนิจ และมุ่งที่จะปรับปรุงให้เกิดความก้าวหน้าโดยไม่หยุดยั้ง

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์^{๖๙} กล่าวว่า การพัฒนาสังคมคือการเปลี่ยนแปลงสังคมจากรูปแบบหนึ่งไปสู่อีกรูปแบบหนึ่ง จากขั้นต่ำไปสู่ขั้นสูง จากสถานการณ์ที่ไม่มีคุณภาพไปสู่สถานการณ์ที่มีคุณภาพ จากสภาพที่ปราศจากมนุษยธรรมไปสู่สภาพที่มีมนุษยธรรม การพัฒนาสังคมเช่นนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงในทุกๆ ด้านของชีวิตในสังคม เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เราเรียกว่า พลิกฟ้าพลิกแผ่นดิน ในขั้นสุดท้ายแล้วเป็นการเปลี่ยนแปลงตัวตนเองด้วย

อุทัย หิรัญโต^{๗๐} กล่าวถึงการพัฒนาสังคมว่า การพัฒนาสังคมหมายถึงการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ของบุคคล ซึ่งยังให้ผลประโยชน์ส่วนบุคคลตรงกับผลประโยชน์ของส่วนรวม ชัด

^{๖๗} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, “ทฤษฎีการพัฒนาสังคม,” วารสารสังคมศาสตร์, (๓ กรกฎาคม - กันยายน ๒๕๒๒), หน้า ๑๓.

^{๖๘} ดิเรก ฤกษ์สาหร่าย, การพัฒนาชนบท เน้นการพัฒนาสังคมและแนวคิดความจำเป็นพื้นฐาน, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.บ., ๒๕๒๗), หน้า ๒.

^{๖๙} ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, “บทวิเคราะห์เศรษฐกิจศาสตร์การเมือง : การพัฒนาสังคม,” วารสารสังคมศาสตร์, (๑ มิถุนายน ๒๕๒๒), หน้า ๑.

^{๗๐} อุทัย หิรัญโต, สารานุกรมศัพท์สังคมวิทยา-มนุษยวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๒), หน้า ๑๒๘.

ความขัดแย้งไม่ลงรอยกันที่มีอยู่ในระบบความสัมพันธ์ของบุคคลให้หมดไป การพัฒนาสังคมมีได้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงในด้านใดด้านหนึ่งของสังคมเพียงชั่วคราว แต่เป็น กระบวนการเปลี่ยนแปลงทุกด้านที่เกี่ยวกับความเป็นอยู่ของมนุษย์

การพัฒนาในทางสังคมอาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งซึ่งหมายถึง^{๗๑} การปรับปรุงและเสริมสร้าง ที่ อยู่อาศัย สภาพแวดล้อม ตลอดจนการประกอบอาชีพของพลเมืองให้ดีขึ้น เหตุว่าถ้าประชาชน มีงาน ทำ มีรายได้เพียงพอกับการใช้จ่ายที่สามารถหาปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีพได้ ก็จะทำให้ ประชาชน ซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมนั้นได้อยู่ร่วมกันอย่างผาสุก สังคมนั้นจะพัฒนาการไปโดยไม่ หยุดยั้ง มั่งคั่งและมั่นคง เพราะเหตุว่าสมาชิกของสังคมมีการกินดีอยู่ดี มีฐานะที่ ไม่แตกต่างกันจนเกิน ควร มีความสัมพันธ์อันดีระหว่างกันตั้งแต่บุคคลในครอบครัวในองค์กร โรงเรียน บริษัทห้างร้านต่าง ๆ ซึ่งจะทำให้เกิดการพัฒนาการในทางสังคมขึ้น

ดิเรก ฤกษ์สาหร่าย^{๗๒} สรุปความหมายของการพัฒนาสังคมไว้ว่า การพัฒนาสังคมเป็น กระบวนการเพิ่มประสิทธิภาพของระบบสังคมและโครงสร้างทางสังคม สถาบันบริการและนโยบายใน อันที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีต่อระบบความเป็นอยู่ ค่านิยมและการกระจายโอกาสที่ดีขึ้นของ บุคคล

สนิท สมัครการ^{๗๓} ได้ให้ความหมายของการพัฒนาสังคมไว้ว่า การพัฒนาสังคมเป็น การ เปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของบุคคลภายในสังคม การเปลี่ยนแปลงนี้ หมาย รวมถึงการสร้างสิ่งใหม่ ๆ เพิ่มเติมขึ้นมาด้วย การพัฒนาสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทาง สังคม (social relations) ที่มีต่อกันภายในสังคม ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ ในแง่ผลประโยชน์ทาง เศรษฐกิจ การเมือง หรือผลประโยชน์ส่วนตัว ไม่ว่าจะ เป็นความสัมพันธ์ในแง่ผลประโยชน์ทาง เศรษฐกิจ การเมือง หรือผลประโยชน์ส่วนตัว ถ้ามองในแง่นี้ การพัฒนาสังคมก็เท่ากับการพัฒนา ประเทศ แต่ถ้าหมายถึงการพัฒนาความสัมพันธ์ทางสังคมที่แยกออกมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจและ การเมือง การพัฒนาสังคมก็มุ่งที่การพัฒนาทางการศึกษาและ ด้านอื่นๆ นอกเหนือเศรษฐกิจและ การเมือง

จรูญ สุภาพ และคณะ^{๗๔} มีความเห็นว่า การพัฒนาสังคมหมายถึงการปรับปรุงภาวะความ เป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้นโดยมีการปรับปรุงพัฒนาทางการศึกษา การสาธารณสุข การ สาธารณูปการ และการให้สวัสดิการสังคม นอกจากนี้ยังรวมถึงการปรับปรุงและเสริมสร้างที่อยู่อาศัย และสภาพแวดล้อม ตลอดจนการประกอบอาชีพของประชาชนให้ดีขึ้น เพราะถ้า ประชาชนมีงานทำ มีรายได้เพียงพอกับการซื้อหาปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ก็จะทำให้ประชาชนซึ่งเป็น

^{๗๑} สุพัตรา สุภาพ และสัญญา สัญญาวิวัฒน์, สังคมและวัฒนธรรม (ส. ๐๑๑), พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๕), หน้า ๑๐๖.

^{๗๒} ดิเรก ฤกษ์สาหร่าย, การพัฒนาชนบท เน้นการพัฒนาสังคมและแนวคิดความจำเป็นพื้นฐาน, (กรุงเทพฯ มหานคร : ม.ป.พ., ๒๕๒๗), หน้า ๒.

^{๗๓} สนิท สมัครการ, วัฒนธรรมกับการพัฒนาสังคม”, วารสารพัฒนาบริหารศาสตร์, (๑๙ กรกฎาคม ๒๕๒๒), หน้า ๔๑๙.

^{๗๔} จรูญ สุภาพ และคณะ, หน้าที่พลเมือง, (กรุงเทพฯ มหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๙), หน้า ๖๔-๖๕.

สมาชิกของสังคมอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก ถ้าทุกคนมีการกินดี มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมไม่แตกต่างกันจนเกินไปก็จะทำให้สังคมมีความมั่นคงยิ่งขึ้น

๒.๓.๓ เป้าหมายของการพัฒนาสังคม

สมพร เทพสิทธา^{๗๕} ได้เสนอว่าการพัฒนาสังคมควรมีเป้าหมาย ๒ ระดับ คือระดับจุลภาค (micro level) และระดับมหภาค (macro level)

๑. ในระดับจุลภาค การพัฒนาสังคมควรมีเป้าหมายที่สำคัญในการพัฒนาคนหรือทรัพยากรมนุษย์เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี (good quality of life) ให้สามารถเป็นที่พึ่งแก่ตนเอง ครอบครัว และทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น สังคมและประเทศชาติ

คนเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการพัฒนาสังคมและประเทศ และปัญหาสังคมส่วนใหญ่มักจะเกิดจากคน ตามพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ว่า “ปัญหายุ่งยากในสังคมทุกวันนี้เกิดจากเหตุผลหลายอย่าง แต่เหตุที่สำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาได้มาก คือ ความขาดหรือความบกพร่องในความเป็นระเบียบ และความสะอาดมั่นคงในความประพฤติ และความคิดจิตใจของบุคคล”

๒. ในระดับมหภาค การพัฒนาสังคมควรมีเป้าหมาย ดังนี้

๒.๑ เพื่อให้ประชาชนได้รับประโยชน์และความสุขตามพระบรมราชปณิธานใน พระปฐมบรมราชโองการ ที่ว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”

นอกจากมีการกระจายรายได้ที่เป็นธรรม (fair distribution of income) แล้วจะต้องมีการกระจายประโยชน์และความสุข (distribution of benefits and happiness) แก่ประชาชนอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม รวมทั้งประชาชนผู้ด้อยโอกาส เช่น ผู้ยากไร้ คนพิการ

๒.๒ เพื่อให้สังคมมีความสงบเรียบร้อย ประชาชนมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน อยู่ร่วมกันโดยปกติสุข

๒.๓ เพื่อให้ประเทศมีความมั่นคงและมั่นคงมีความเจริญก้าวหน้า

๒.๓.๔ ความสำคัญของการพัฒนาสังคม

อุทัย หิรัญไต่^{๗๖} มีความเห็นเช่นเดียวกันว่าการพัฒนาสังคมมีแก่นสารอยู่ที่การพัฒนาคน และการพัฒนาคนนั้นมีความสำคัญอยู่ 2 ประการ

๑. พัฒนาให้คนซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมเป็นบุคคลที่สมบูรณ์มีความสามารถสูงสามารถใช้สติปัญญาตัดสินใจเกี่ยวกับตนเองและปัญหาอันเกี่ยวกับส่วนรวมได้

๒. พัฒนาคนให้มีทักษะสามารถดำเนินการของสังคมได้โดยสมบูรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเป็นคน (manhood) และกำลังคน (mannower)

นอกจากนี้ อุทัย หิรัญไต่^{๗๗} ยังกล่าวถึงความสำคัญของการพัฒนาอีก ดังนี้

^{๗๕} สมพร เทพสิทธา, การพัฒนาเศรษฐกิจการพัฒนาสังคมและการพัฒนาคน, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทกรุงสยาม พรินติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๘-๙.

^{๗๖} อุทัย หิรัญไต่,หลักสังคมวิทยา, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๒), หน้า ๒๑๙.

๓. ทำให้ความขัดแย้งใด ๆ ที่มีอยู่ในระบบความสัมพันธ์ของบุคคลนั้นลดน้อยลงไปจนหมดในที่สุด

๔. มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงระบบสังคมให้ประชาชนมีชีวิตอยู่ในสังคมสงบสุขเป็นชีวิตที่สมบูรณ์พร้อม และทัดเทียมกับสิ่งแวดล้อม

เดชา เปรมฤดีเลิศ^{๗๘} มีความเห็นว่าการพัฒนาสังคมมีความสำคัญทางเศรษฐกิจอย่างมาก เพราะการพัฒนาสังคมเป็นการมุ่งพัฒนาส่วนต่าง ๆ ของสังคมหรือประเทศให้สอดคล้องและเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาเศรษฐกิจพร้อมทั้งพยายามแก้ไขผลกระทบและปัญหาที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาเศรษฐกิจ

สนิท สมัครการ^{๗๙} เน้นเรื่องความต้องการพื้นฐานของคน กล่าวคือ การพัฒนาสังคมนั้นมุ่งไปสู่วิธีสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของสมาชิกในสังคมให้สมบูรณ์ขึ้น ความต้องการดังกล่าวคือ ความต้องการในด้านทรัพย์สิน สุขภาพอนามัย และสติปัญญา

๒.๓.๕ ขอบข่ายของการพัฒนาสังคม

ดิเรก ฤกษ์สาหร่าย^{๘๐} กล่าวถึงขอบข่ายของการพัฒนาสังคมไว้ว่า การพัฒนาสังคมเป็นกระบวนการที่ยกฐานะความเป็นอยู่ของคนในเรื่องต่อไปนี้

๑. การศึกษา เพื่อมุ่งให้เกิดค่านิยมเบื้องต้นในด้านต่อไป ได้แก่ เสรีภาพ (freedom) ที่จะมีโอกาสที่จะตกลงใจเกี่ยวกับการพัฒนาตนเองของบุคคล ความเท่าเทียมของโอกาสอื่น ๆ (equality of opportunity) ความยุติธรรมในเรื่องกฎหมาย (justice) และความยุติธรรมในเรื่องทั่วไป (fairness) ความเป็นพี่น้องกัน การแสดงออกทางวัฒนธรรม ฯลฯ

๒. การมีงานทำ (employment) คือ เน้นในเรื่องของโอกาสในการมีงานทำและในเรื่องการมีอาชีพ หรืองานเพิ่มขึ้นทั้งนี้โดยเน้นในเรื่องการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในเต็มที่ และบังเกิดผลในเรื่องการยกย่องสภาพการทำงานว่าอาชีพทุกอาชีพที่สุจริตเป็นสิ่งดี มีงานทำเต็มที่ มีความมั่นคงในการทำงาน

๓. บ้านเรือนที่อยู่อาศัย โดยเฉพาะจะดูในเรื่องของมาตรฐานการครองชีพ คุณภาพของสภาพแวดล้อม และการบริโภคอาหารอย่างถูกสัดส่วน

๔. สวัสดิการทางสังคม

๕. การพัฒนาบุคคลในชุมชนในเรื่องของค่านิยมของความเป็นผู้นำ การร่วมมือร่วมใจในการทำงาน (cooperativeness) และการสร้างสรรค์ความรับผิดชอบต่อสังคม

^{๗๗} ดิเรก ฤกษ์สาหร่าย, การพัฒนาชนบท เน้นการพัฒนาสังคมและแนวคิดความจำเป็นพื้นฐาน, อ่างแก้ว, หน้า ๑๓๘-๑๓๙.

^{๗๘} เดชา เปรมฤดีเลิศ, ความเข้าใจเบื้องต้นก่อนการพัฒนาเศรษฐกิจและการพัฒนาสังคม, การประชาสงเคราะห์, (๒ มีนาคม-เมษายน ๒๕๒๗), หน้า ๕๓.

^{๗๙} สนิท สมัครการ, “วัฒนธรรมกับการพัฒนาสังคม”, วารสารพัฒนาบริหารศาสตร์, อ่างแก้ว, หน้า ๔๒๑.

^{๘๐} ดิเรก ฤกษ์สาหร่าย, การพัฒนาชนบท เน้นการพัฒนาสังคมและแนวคิดความจำเป็นพื้นฐาน, อ่างแก้ว, หน้า ๒-๓.

๖. การบริการทางด้านสุขภาพอนามัย (health-services) รวมทั้ง การวางแผนครอบครัว
๗. การแสดงออกทางวัฒนธรรม
๘. การควบคุมสิ่งแวดล้อม

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์^{๘๑} กล่าวถึงขอบข่ายการพัฒนาสังคมว่า การพัฒนาสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบของสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจจะเกิดตามมาด้วยการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอุดมการณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านความคิด การเมือง กฎหมาย ปรัชญา ศาสนา ศิลธรรม ประวัติศาสตร์ สังคมชี้ให้เราเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงจากระบบศักดินาไปสู่ระบบทุนนิยมเป็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบ การดำรงชีวิตและโครงสร้างวัฒนธรรมอีกด้วย

อุทัย หิรัญโต^{๘๒} สรุปขอบข่ายการพัฒนาสังคมไว้ ดังนี้

๑. พัฒนาทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง การบริหารราชการ การศึกษา การอนามัย
๒. พัฒนาทุกระบบสังคม การพัฒนาเพียงระบบหนึ่งระบบใด จะไม่เป็นการพัฒนาสังคมที่

สมบูรณ์

๒.๔ รูปแบบและวิธีการของการพัฒนาสังคม

อุทัย หิรัญโต^{๘๓} ได้อธิบายวิธีการพัฒนาสังคมไว้ ดังนี้

๑. ต้องพัฒนาให้อยู่ในลักษณะที่เรียกว่า “ดุลยภาพแห่งการพัฒนา” กล่าวคือพัฒนาระบบสังคมต่าง ๆ ให้เท่าเทียมกันไม่มากไม่น้อยไปกว่ากัน
๒. ต้องใช้ความรู้ทางวิชาการไปหลายสาขา และอย่างน้อยที่สุดจะต้องมีความรู้ในหลักวิชาและหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างลึกซึ้ง
๓. ต้องแสวงหาข้อเท็จจริงทางสังคมในด้านต่าง ๆ ก่อนที่จะดำเนินการพัฒนาสังคม สิทธิชัย ชาติานิติ^{๘๔} มีความเห็นว่าการพัฒนาสังคมจะดำเนินไปได้ผลดีหรือไม่ ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจัยหรือองค์ประกอบสำคัญ ๒ ประการต่อไปนี้คือ
 ๔. นโยบายในด้านการพัฒนา การพัฒนาสังคมที่ดีจำเป็นต้องมีนโยบายที่เหมาะสม เพื่อให้เห็นการพัฒนาดำเนินไปตามนโยบายและแผนงาน ซึ่งต้องอาศัยการวางแผนจากผู้เชี่ยวชาญให้หลายสาขาวิชา ทั้งนี้เพราะการพัฒนาสังคมเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์หลายด้านรวมทั้งสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ของสังคม
 ๕. งบประมาณในการพัฒนาสังคม การพัฒนาสังคมจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยพื้นฐานเพื่อการพัฒนาอย่างน้อย ๔ ประการ คือ เงิน กำลังคน วัสดุและการจัดการ การพัฒนาสังคมจำเป็นต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงมาก เพราะฉะนั้น งบประมาณหรือกำลังเงินอันเกี่ยวกับฐานะทางเศรษฐกิจของสังคม

^{๘๑} ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, “บทวิเคราะห์เศรษฐศาสตร์การเมือง : การพัฒนาสังคม”, วารสารสังคมศาสตร์, อ้างแล้ว, หน้า ๑.

^{๘๒} อุทัย หิรัญโต, *หลักสังคมวิทยา*, อ้างแล้ว, หน้า ๑๓๙.

^{๘๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๘-๑๓๙.

^{๘๔} สิทธิชัย ชาติานิติ, *การศึกษา กับสังคม*, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๔), หน้า ๑๐๑-๑๐๒.

จึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งของการพัฒนา นอกจากนี้ยังต้องอาศัยปัจจัยอื่น ๆ คอยเกื้อหนุนด้วย เพื่อให้การพัฒนาสังคมดำเนินไปตามแผนที่กำหนดไว้

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข^{๔๕} ได้แบ่งรูปแบบของการพัฒนาสังคมออกเป็น ๔ รูปแบบ คือ

๑. การสงเคราะห์ (case work) การพัฒนาแบบนี้จะมุ่งช่วยเหลือผู้ที่มีปัญหาโดยเน้นที่ปัจเจกบุคคล การสงเคราะห์มีอยู่สองแบบคือ แบบหนึ่งทำขึ้นเพราะความสงสาร เป็นบุคคลที่ควรจะช่วยเหลือ และอีกแบบหนึ่งช่วยเพราะจะไม่ทำให้เกิดปัญหาแก่สังคมต่อไป

๒. การพัฒนาชุมชน (community development) การพัฒนาในแง่ของการสงเคราะห์นั้นเน้นที่คนแต่ละคน หรือครอบครัวแต่ละครอบครัว ได้พบว่าปัญหาอาจเกิดขึ้นทั้งชุมชน จึงเกิดแนวความคิดของการพัฒนาชุมชนที่เน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวชนบทที่มาจาก ความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง

๓. การจัดระบบชุมชน (community organization) ได้พยายามที่จะแก้ปัญหาที่มาจาก การพัฒนาชุมชน กล่าวคือเมื่อมีการพัฒนาชุมชนเกิดขึ้นแล้ว กลับไม่ได้ผลเพราะในบางชุมชนมี คนหลายพวกหลายฐานะเมื่อเกิดความเหลื่อมล้ำกันเช่นนี้จึงควรที่จะพัฒนา โดยการจัดระบบชุมชนเสียใหม่

๔. การกระทำทางชุมชน (community action) เป็นการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาสังคมในชุมชนที่ต้องการพัฒนาเป็นกรณี ๆ ไป หลักการสำคัญของการกระทำทางชุมชนก็คือ การพัฒนาแบบปฏิบัติการในชุมชนที่ต้องการพัฒนาชุมชนของตนโดยที่ประชาชนมีส่วนร่วม อย่างเต็มที่

๒.๔.๑ ทฤษฎีการพัฒนาสังคม

สัญญา สัญญาวิวัฒน์^{๔๖} กล่าวถึงทฤษฎีการพัฒนาสังคมต่าง ๆ ไว้โดยสังเขป ดังนี้

๑. ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ ทฤษฎีนี้กล่าวว่า สังคมทุกสังคมจะต้องมีการปรับตัวอยู่เสมอ เพราะสังคมทุกสังคมมิได้อยู่นิ่ง สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาหากสังคมไม่รับการปรับปรุงตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลง อาจมีสาเหตุมาจากภายในสังคมเอง เช่น การเจริญเติบโตของจำนวนประชากร การเกิดภัยพิบัติขึ้นในสังคม การประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ ๆ ขึ้น เป็นต้น หรือสาเหตุมาจากภายนอกสังคม เช่น สงคราม ทุพภิกขภัย เศรษฐกิจตกต่ำ วิกฤตกรรมจากภายนอกสังคม เป็นต้น แล้วสังคมก็จะไม่อาจรักษาบูรณภาพไว้ได้ เมื่อเป็นเช่นนั้น สังคมก็ต้องเสื่อมคลายไป การปรับตัวทางหนึ่งของสังคมก็คือ การจำแนกแจกแจงบทบาทเพื่อให้มีหน่วยสังคมที่อิสระแก่คนจำนวนมากขึ้น การปรับตัวทางอื่นก็มี เช่น การทำให้มีเหตุผลมากขึ้น การผสมผสานทางวัฒนธรรมการสร้างความเป็นเฉพาะด้านมากขึ้น เป็นต้นในกระบวนการพัฒนาจำต้องรักษาดุลยภาพระหว่างการเปลี่ยนแปลง การปรับตัว การจำแนกแจกแจงโครงสร้างกับบูรณภาพของสังคมเอาไว้ ดรธรณีที่แสดงการพัฒนาสังคมหลายตัวด้วยกัน เช่น การมีบทบาทหรือหน่วยสังคมที่มีอิสระแก่ตนและมีความชำนาญเฉพาะอย่างมากขึ้นความเติบโตและสลับซับซ้อนของโครงสร้างสังคม การมีความสามารถในการผสมผสานทาง

^{๔๕} สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, สังคมวิทยา : วิถีวิจัย ทฤษฎี และการเปลี่ยนแปลงในสังคมชนบทไทย, (ขอนแก่น : ม.ป.พ., ๒๕๒๙), หน้า ๒๔๙-๒๕๐.

^{๔๖} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, “ทฤษฎีการพัฒนาสังคม,”วารสารสังคมศาสตร์, อ่างแล้ว, หน้า ๑๓.

วัฒนธรรมได้มากขึ้น เป็นต้น ตามแนวทางการคิดของทฤษฎีนี้ รูปแบบของสังคมที่พัฒนาแล้วก็ดี อัตราการพัฒนาที่ดี ฯลฯ ไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน

๒. ทฤษฎีการแพร่กระจาย ทฤษฎีนี้กล่าวว่าในสังคมต่าง ๆ ระบบสื่อสารมวลชนจะกระตุ้นให้สมาชิกในสังคมเกิดความคาดหวังในชีวิตมากขึ้น ความคาดหวังของคนเหล่านี้เมื่อรวมกันเข้าแล้วพอกพูนมากขึ้น จะเป็นแรงผลักดันให้เกิดการพัฒนาได้ เมื่อบุคคลเกิด ความคาดหวังรุนแรงขึ้นก็จะทำความพยายาม (effort) เพื่อให้บรรลุตามความคาดหวังหรือ สิ่งตอบแทน (reward) การพัฒนาสังคม จะเกิดขึ้นเมื่อความพยายามได้สัดส่วนสิ่งตอบแทนแต่หากความพยายามไม่ได้รับการตอบแทน ในระดับที่พอใจแล้วพัฒนาการแห่งสังคมก็จะไม่เกิดปรากฏการณ์อีกอย่างหนึ่งตามมานั้นคือ ความอึดอัดกักตักลุ่มในหมู่สมาชิกของสังคมก็จะไม่เกิดปรากฏการณ์อีกอย่างหนึ่งตามมานั้นคือความอึดอัดกักตักลุ่มในหมู่สมาชิกของสังคม ซึ่งจะเป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมขึ้นเหมือนกัน แต่จะไม่เป็นไปในทางพัฒนาการ

ความพยายามและสิ่งตอบแทนที่ได้สัดส่วนหรือดุลยภาพแล้ว จะทำให้บุคคลภายในสังคมมีการเลื่อนฐานะ (mobility) ๓ รูปแบบ คือ การย้ายถิ่น (physical mobility) การเลื่อนฐานะทางสังคม (social mobility) และการเปลี่ยนแปลงทางจิต (psychic mobility) แม้ว่าทฤษฎีนี้จะกำหนดให้เลื่อนฐานะเป็นตัวนำการเปลี่ยนแปลงแต่ก็ได้เน้นถึงเสถียรภาพ (stability) ของสังคมด้วย นั่นคือ สังคมจะต้องพยายามรักษาดุลยภาพระหว่างสองสิ่งนี้ในระหว่างดำเนินการพัฒนาสังคม

๓. ทฤษฎีการขัดแย้ง ทฤษฎีนี้กล่าวว่าการพัฒนาสังคมมีเป้าหมายสุดท้ายอยู่ที่ความผาสุกของมวลสมาชิกในสังคมนั้น หรืออีกนัยหนึ่งเพื่อการเพิ่มโอกาสชีวิตให้กับมวลสมาชิกของสังคมนั้น โดยอาจแตกออกเป็นเป้าหมายก่อความเป็นธรรมเชิงเศรษฐกิจและสังคมอิสราภาพทางการเมืองในระดับประเทศและในโลก ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจและความสะดวกสบายทางด้านวัตถุ สุขภาพอนามัย การมีการศึกษาหรือความรู้ ฯลฯ สำหรับแนวทางการพัฒนาจะต้องพยายามก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างขึ้นซึ่งที่สำคัญคือมุ่งให้โครงสร้างมีลักษณะยืดหยุ่น ให้มากขึ้น เพราะโครงสร้างที่ยืดหยุ่นเช่นนั้นจะเอื้ออำนวยแก่กระบวนการสำคัญๆของกระบวนการที่เราพยายามสร้างขึ้น คือ กระบวนการแบ่งปันส่วนทรัพยากรและกระบวนการกระจายทรัพยากร ทรัพยากรมีความสำคัญในกระบวนการพัฒนาสังคมเพราะทรัพยากรเป็นสิ่งที่มนุษย์ปรารถนาด้วยกันทุกคน ดังนั้นทรัพยากรนี้เองที่เป็นตัวสำคัญในการก่อให้เกิดการขัดแย้งขึ้นอันจะนำไปสู่ การเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาการทางสังคม

สำหรับตัวนำการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนา ทฤษฎีนี้เห็นว่าจะต้องเป็นผู้นำทางการเมือง เพราะบุคคลเหล่านี้อยู่ในตำแหน่งอำนาจ มีหน้าที่ในการวางแผนและกำหนดทิศทางของการเปลี่ยนแปลง ทฤษฎีนี้มองเห็นว่า การที่มีการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาจะดำรงความพัฒนาหรือเจริญไปได้จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะจิตใจของคนในสังคมนั้นด้วย การเปลี่ยนแปลงในลักษณะจิตใจของคนนี้ขึ้นอยู่กับโครงสร้างสังคม ถ้าโครงสร้างสังคมมีลักษณะยืดหยุ่น โอกาสที่บุคคลเปลี่ยนจิตใจก็มีมาก

๔. ทฤษฎีพฤติกรรมนิยม ทฤษฎีนี้มุ่งทำการเปลี่ยนแปลงลักษณะบุคคลโดยเฉพาะ ลักษณะจิตใจจะปรากฏออกมาในรูปแบบของทัศนคติ ความเชื่อ มูลเหตุจูงใจ เป็นต้น จากลักษณะหนึ่งที่เรียกว่า ลักษณะประเพณี (traditional) ไปสู่อีกลักษณะหนึ่งที่เรียกว่า ลักษณะทันสมัย

(modern) เมื่อเน้นบุคคลเป็นหลักเช่นนี้กระบวนการทางสังคมที่ทฤษฎีนี้สนใจเป็นพิเศษในฐานะเป็นสิ่งที่ช่วยให้เกิดลักษณะที่บุคคลต้องการก็คือการขัดเกลาทางสังคม (socialization) ซึ่งเป็นกระบวนการทางสังคมที่มีขอบเขตกว้างขวางและยาวนานกระบวนการหนึ่งในชีวิตสังคมของมนุษย์

สำหรับตัวนำการเปลี่ยนแปลง ทฤษฎีนี้ไม่ระบุเจาะจงว่าต่อไปบุคคลที่อยู่ในตำแหน่งหนึ่งตำแหน่งใดโดยเฉพาะเหมือนทฤษฎีขัดแย้งหรือทฤษฎีอื่น โดยให้ความสำคัญแก่บุคคลสมาชิกของสังคมอาจเป็นผู้มีอำนาจทางการเมืองหรือไม่ก็ได้ แต่ก็เชื่อว่าหากสังคมใดมีคนชั้นกลางมากก็จะเป็นสังคมที่เจริญก้าวหน้า

๒.๔.๒ การจำแนกทฤษฎี

สนิท สมักรการ^{๔๗} ได้แบ่งทฤษฎี ออกเป็น ๒ ทฤษฎีใหญ่ ๆ คือ

๑. ทฤษฎีจำเป็น (necessity theory) เป็นเรื่องความจำเป็นหรือการวางเงื่อนไขต่าง ๆ เพื่อก่อให้เกิดมีการพัฒนาการไปตามแบบอย่างของสังคมที่พัฒนาแล้วโดยถือว่าเป็น “ตัวแบบ” นำการพัฒนา กล่าวคือสังคมตัวแบบเป็นสังคม “อ้างอิง” (referent society) และสังคมต้องพัฒนาเป็นสังคม “ตามอย่าง” (following society)

๒. ทฤษฎีเป็นไปได้ (possibility Theory) เป็นทฤษฎีที่มองเห็นกระบวนการพัฒนาสังคมมนุษย์ในแง่ของโอกาส จังหวะและความน่าจะเป็นตามสภาพแวดล้อมทางสังคม และวัฒนธรรมของแต่ละประเทศแนวคิดหลักของทฤษฎีนี้มีอยู่ 2 ประการคือ

๒.๑ ไม่ยึดถือเอาสังคมใดสังคมหนึ่งเป็นตัวแบบในการพัฒนาสังคมของตนไม่ว่าสังคมของตนไม่ว่าสังคมนั้น ๆ จะพัฒนาแล้วและมีความทันสมัยเพียงใดในปัจจุบันก็ตามและ

๒.๒ สังคมทุกสังคมไม่ว่าจะมีสถานะล้ำหลังหรือไม่ทันสมัยเพียงใดก็ตามต่าง ๆ ก็มีโอกาสนะพัฒนาและทันสมัยได้ด้วยกันทั้งนั้น แต่การจะพัฒนาได้แค่ไหนเพียงไรนั้นขึ้นอยู่กับทางเลือกสรรหาวิธีดำเนินการและการเข้าใจปัญหาหรือสภาพการณ์ต่าง ๆ อย่างถูกต้อง

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์^{๔๘} กล่าวถึงทฤษฎีการพัฒนาสังคมว่าทฤษฎีการพัฒนาสังคมต้องเป็นทฤษฎีที่ปูพื้นฐานเพื่อการปฏิบัติการทางสังคมอย่างมีจิตสำนึก ทฤษฎีต้องชี้ให้เห็นถึงแนวทางการปฏิบัติเพื่อการเปลี่ยนแปลงโลกและการเปลี่ยนแปลงสังคม ประวัติศาสตร์สังคมของประเทศต่าง ๆ สอนให้เราเห็นว่าทฤษฎีการพัฒนาสังคมก็คือทฤษฎีที่เสนอโครงสร้างอุดมการณ์สำหรับ การเคลื่อนไหวมวลชน เพื่อเดินทางไปสู่สังคมใหม่ สังคมใหม่ที่ว่านี้ จะต้องยึดถือประชาชนและการเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขชีวิตของประชาชน เงื่อนไขชีวิตของประชาชนไม่ได้หมายถึงเงื่อนไข ทางวัตถุอย่างเดียวน หากแต่รวมไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนในกระบวนการผลิตด้วย

^{๔๗} สนิท สมักรการ, “ทางเลือกในการพัฒนา : วิเคราะห์ แนวคิด และทฤษฎี”, วารสารพัฒนาบริหารศาสตร์, (๒๑ เมษายน ๒๕๒๔), หน้า ๓๖๗-๓๘๗.

^{๔๘} ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, บทวิเคราะห์เศรษฐศาสตร์การเมือง : การพัฒนาสังคม, วารสารสังคมศาสตร์, อ้างแล้ว, หน้า ๓.

๒.๕ การพัฒนาในปัจจุบันมองจากแง่ของพุทธธรรม

การพัฒนาในปัจจุบันมองจากแง่ของพุทธธรรม สรุปลงได้ดังนี้

๑. การพัฒนาที่แท้จริงในทางพุทธธรรม จะต้องเอื้ออำนวยให้แต่ละคนตระหนักถึงสายสัมพันธ์ที่ตนมีต่อสังคมและธรรมชาติ อันตนจะต้องเกื้อกูลปัจจัยแวดล้อมดังกล่าวให้เป็นไปด้วยดี โดยไม่เอาผลประโยชน์ส่วนตนเป็นเกณฑ์ พร้อมกันนั้น การพัฒนาจะต้องมีธรรมะเป็นพื้นฐานอำนวยให้เกิดคุณค่าในทางมนุษยธรรม เมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความยุติธรรม

๒. การพัฒนาที่ไม่คำนึงถึงคุณภาพของมนุษย์ และไม่ตระหนักถึงคุณค่าของธรรมะแม้จะสร้างความมั่งคั่งให้เกิดขึ้นได้ แต่ก็มีความมั่งคั่งของคนส่วนน้อย โดยที่คนส่วนใหญ่ยากจนแร้นแค้น ความมั่งคั่งให้สันติภาพบังเกิดขึ้น ย่อมยากจะเป็นไปได้ จะมีแต่ความรุนแรงทั้งที่เป็นความรุนแรงอันปรากฏเปิดเผย เช่น อาชญากรรม การประหัตประหารทำลายกันและความรุนแรงที่แฝงเร้นอยู่ในโครงสร้างสังคม ซึ่งเป็นสาเหตุของการตายด้วยโรคขาดอาหารหรือเพราะเจ็บป่วยเนื่องจากยากไร้ มิใช่จะต้องเอ่ยถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ ธรรมชาติถูกทำลาย ซึ่งก็เป็นผลของความรุนแรงอีกประเภทหนึ่งที่เนื่องมาจากการพัฒนาตามแนวทางปัจจุบัน

๓. สภาพดังกล่าวย่อมทำให้ชีวิตของบุคคลในสังคมอยู่ในภาวะเสื่อมทรามขาดความสงบสุข ไม่มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ทั้งยังมีปัญหาสุขภาพจิต ชีวิตสับสน แปรกต่างกับสังคมแวดล้อม ตลอดจนแปรกต่างกับตัวเอง เกิดปัญหาโรคจิต โรคประสาท จนถึงกับกระทำการรุนแรงกับตัวเองด้วยการฆ่าตัวตายก็มีเป็นอันมาก เป็นอันว่าสันติสุขไม่อาจเกิดขึ้นได้ทั้งระดับบุคคล สังคม และธรรมชาติ อันเราสามารถเห็นได้จากสังคมปัจจุบัน^{๕๙}

๒.๕.๑ การพัฒนาแบบพุทธ

นอกจากนี้ พระไพศาล วิสาโล^{๖๐} ยังได้กล่าวถึงการพัฒนาแบบพุทธไว้อีก ดังนี้

การพัฒนาสังคมที่จะก่อให้เกิดสันติสุขแท้จริง จำต้องเป็นการพัฒนาที่ถ่อมมนุษย์เป็นสาระ โดยมุ่งให้เกิดพัฒนาการในบุคคลที่ประกอบกันเป็นสังคม พัฒนาการของบุคคลนี้ ทางพุทธศาสนาเรียกว่า “ภาวนา” คือการทำให้เจริญ ซึ่งมีความหมายต่างจาก “วัฒนธรรม” ที่แปลว่า รัก การพัฒนาสังคมในทัศนะของพุทธศาสนา คือการทำให้สังคมนั้นมีภาวะที่เอื้อให้บุคคลมีชีวิตที่ดีงามนั้นหมายถึงชีวิตที่ไร้ทุกข์ หลุดพ้นจากความบีบคั้น รัตรึงทั้งจากปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน สามารถที่จะกำหนดความเป็นอยู่ของตนด้วยสติปัญญาและความพากเพียรของตน ชีวิตเช่นนี้ย่อมไม่ถูกกดดันครอบงำให้จำกัดอยู่กับตัวเอง จึงมีจิตใจเป็นอิสระและแผ่กว้างไปยังเพื่อนมนุษย์และสรรพชีวิต ภาวะชีวิตดังกล่าวในทางพุทธศาสนาเรียกว่า อิศรภาพ ซึ่งแปลว่า ความเป็นใหญ่ในตนเอง

๒.๕.๒ พุทธศาสนากับการจัดระเบียบสังคม

ในสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมและการเมืองซึ่งมีอยู่ตลอดเวลาเช่นนี้พุทธศาสนาได้กระทำหน้าที่ในการจัดระเบียบสังคมเพื่อความคงอยู่ของสังคมโดยสรุป ดังนี้^{๖๑}

^{๕๙} พระไพศาล วิสาโล, พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๓), หน้า ๑๘-๑๙.

^{๖๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐.

๑. อบรมให้รู้ระเบียบสังคม (Socialisation) พุทธศาสนาเป็นที่มาของวัฒนธรรม ค่านิยม และระเบียบสังคมผ่านกระบวนการและสถาบันหลายอย่าง ทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม เช่น วัด และพระสงฆ์เป็นที่ปลูกฝังเป็นสื่อการอบรมระเบียบสังคมแบบพุทธอบรมกล่อมเกล่าให้กุลบุตรกุลธิดา อุบาสกอุบาสิกาปฏิบัติตามกฎเกณฑ์และประเพณีหลาย ๆ ประการให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตแบบพุทธ คือ สัจธรรมและแนวปฏิบัติแบบพุทธ เช่น ค่านิยมที่ว่าด้วยความเมตตาต่อผู้ตกทุกข์ได้ยาก การโอบ อ้อมอารี ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การวางตนให้เหมาะสมกับกาลเทศะ การปฏิบัติตนต่อบุคคลที่มี สถานภาพต่าง ๆ กัน เช่น ศิษย์ต่ออาจารย์ ลูกต่อบรรพบุรุษ ฯลฯ

๒. เป็นสื่อหรือกลไกในการควบคุมระเบียบสังคม การที่มนุษย์มารวมกันอยู่เป็นสังคมนั้น จำเป็นต้องมีการควบคุมให้สมาชิกของสังคมอยู่ในเกณฑ์และระเบียบแบบแผน เพื่อความเป็นระเบียบ เรียบร้อย ความปลอดภัยและสวัสดิภาพของสังคมแต่ละสังคม จึงมีการตรากฎหมาย ระเบียบต่าง ๆ ที่สถาบันทางการปกครองเป็นกลไกควบคุมสังคมอย่างหนึ่ง นอกจากนี้ ระเบียบประเพณีต่าง ๆ ซึ่งเป็นธรรมเนียมปฏิบัติหรือความเชื่อที่ปฏิบัติสืบรดกันมาก็เป็นกลไกควบคุมระเบียบสังคมอีกอย่าง หนึ่ง อย่างไรก็ตาม กติกาต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วนั้น เป็นเครื่องบังคับทางด้านร่างกายและพฤติกรรม ภายนอก การที่บุคคลจะเชื่อหรือปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ทางสังคมมากน้อยเพียงใดนั้น ศาสนามี ความสำคัญมากในการช่วยกล่อมเกล่าโน้มน้าวจิตใจและสร้างสำนึก ทางศีลธรรมต่อสังคม พุทธ ศาสนามีบทบาทสำคัญในการกระทำหน้าที่ ดังกล่าวมาก วัดและพระสงฆ์เป็นกลไกทางพุทธศาสนาที่ สำคัญยิ่งในการอบรมสั่งสอนประชาชนให้เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศ หลักธรรมสำคัญ ๆ ที่ช่วย ควบคุมสังคม ตัวอย่าง เช่น ศีล ๕ ธรรม ๕ พรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ นาถภณธรรม ๑๐ ประการ สารานีธรรมอภิปโตย ๓ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ สังวัตตนิภณธรรม ๔ เป็น การที่บุคคลได้รับการสั่ง สอนหลักธรรม และยึดถือเป็นแนวทางชีวิตร่วมกันและจะทำให้สังคมลดความขัดแย้งและลดปัญหา สังคมนานาประการ

๓. เป็นสื่อในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวในสังคม การที่พุทธศาสนามีหลักธรรมคำ สอนที่โน้มน้าวให้ประชาชนมีความเชื่อและยึดถือเป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิตอย่างเดียวกัน เท่ากับ เป็นการเสริมสร้างความสามัคคีและความเป็นปึกแผ่นให้แก่สังคม สังคมที่มีบูรณาการทางเชื้อชาติและ ศาสนาเข้มแข็งจะทำให้มีความมั่นคงแก่ประเทศชาติเป็นส่วนรวม นอกจากพระธรรมคำสั่งสอนแล้ว พิธีกรรมและเทศกาลทางพระพุทธศาสนายังมีส่วนสำคัญในการเน้นสำนึกความเป็น “พวกเดียวกัน” หรือเป็นคนไทยด้วยกัน ตัวอย่างของพิธีกรรม เช่น งานพิธีทางศาสนา งานบวช งานศพ งาน ทำบุญต่าง ๆ ตัวอย่างของเทศกาลของพุทธศาสนาได้แก่ วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา ออกพรรษา เป็นต้น งานบุญ พิธีกรรมและเทศกาลต่าง ๆ เป็นสื่อให้ประชาชนได้มาร่วมงานกันและได้สร้างสรรค์เกิด ความรู้สึกร่วมเป็นพวกเดียวกันมีความใกล้ชิดยินดีจะผนึกกำลังเพื่อส่วนรวม

^{๕๓} สมบูรณ์ สุขสำราญ, การพัฒนาตามแนวพุทธศาสนา : กรณีศึกษาพระสงฆ์นักพัฒนา, (กรุงเทพฯ : บริษัทพิมพ์สาย, ๒๕๓๐), หน้า ๒๖-๒๗.

๒.๖ พุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม

สมบูรณ สุขสำราญ ได้กล่าวถึงพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคมไว้ ดังนี้^{๙๒}

๑. พุทธศาสนากำเนิดขึ้นมาก็เพื่อจะชี้ทางไปสู่ความสุขของมนุษย์ช่วยให้คนอยู่ร่วมกันด้วยดี และช่วยให้บุคคลมีความพอใจ สามารถเข้าใจธรรมชาติและปรับตัวหรือปรับธรรมชาติให้พึงเป็นประโยชน์แก่ความเป็นอยู่ของตน

๒. หลักการที่สำคัญก็คือ สนับสนุนการดำรงชีวิตอันประเสริฐ การดำรงชีวิตอันประเสริฐนี้ พุทธศาสนาเน้นความมีอิสรภาพและเสรีภาพของมนุษย์ที่จะพัฒนาตนเอง เพื่อจะได้ใช้ศักยภาพของตน พัฒนาชีวิตและสังคมให้ดีขึ้นเจริญขึ้นทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม กล่าวโดยสรุปจุดหมายสุดท้ายของการพัฒนาชีวิต การดำรงชีวิตอันประเสริฐนั้นจะต้องมุ่งไปที่สังคมโดยรวมมิใช่เอาบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

๒.๖.๑ สังคมที่จะพัฒนา

การที่จะสามารถพัฒนาชีวิตและสังคม เพื่อการดำรงชีวิตอันประเสริฐนั้น ศาสตราจารย์ ดร. บัวย อึ้งภากรได้กล่าวว่า สังคมนั้นจะต้องเป็นสังคมที่มีลักษณะที่ดีพอสรุปได้ดังนี้^{๙๓}

๑. มีสมรรถภาพ หมายความว่าบุคคลในสังคมนั้น มีความสามารถที่จะประกอบกิจต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์ต่าง ๆ แก่บุคคลทั้งทางด้านวัตถุ ประโยชน์ทางปัญญาและประโยชน์ทางธรรม ประโยชน์ทางวัตถุ ได้แก่ ความอยู่ดีกินดี ทำให้สุขภาพ ประโยชน์ทางปัญญา ได้แก่ การสร้างสรรค์ความงามต่าง ๆ เช่น ศิลปะวรรณคดี และประโยชน์ทางธรรมนั้น ได้แก่ ความอิมเอิบในดวงจิต เพราะความรู้สึกรู้สึกว่ามีอะไรเกิดขึ้น

๒. บุคคลในสังคมนั้นมีอิสรภาพ สังคมใด ๆ จะมีสมรรถภาพดังกล่าวแล้วได้บุคคลในสังคมนั้นจะมีเสรีภาพ เพราะเสรีภาพเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะทำให้มนุษย์สามารถพัฒนาสมรรถภาพให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม การมีเสรีภาพทำให้มนุษย์มีอิสระที่จะพัฒนาความสามารถที่เลือก จุดหมายและวิถีทางแห่งชีวิต ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของพุทธศาสนา หากปราศจากเสรีภาพแล้วมนุษย์ก็เป็นเพียงหุ่น หากจะทำให้ความเจริญให้สังคมได้ก็คงจำกัดแต่ด้านวัตถุ แต่ว่างเปล่าทางด้านจิตใจ

๓. ความยุติธรรมในสังคม สังคมพัฒนาได้ต่อเมื่อบุคคลในชาติมีความผูกพันต่อกันความผูกพันจะเกิดขึ้นต่อเมื่อคนในชาติสามัคคีธรรม สามัคคีธรรมนั้นตั้งอยู่บนความยุติธรรมในสังคม ดังกล่าวได้ว่าความยุติธรรมนำไปสู่สันติและสันติเป็นมูลฐานแห่งการพัฒนาที่เหมาะสมกับคุณค่ามนุษย์

๔. ความเมตตากรุณา เป็นหลักธรรมสำคัญที่จะให้การพัฒนาสังคมเป็นไปอย่างทั่วถึงและยุติธรรม การมีสมรรถภาพอย่างเดียวอาจจะทำให้เกิดการแข่งขันเอาเปรียบและนำไปสู่ยุติธรรมได้ง่าย หากมีเมตตากรุณาในสังคมด้วยจะช่วยให้การพัฒนาเป็นไปโดยสมบูรณ์

^{๙๒} สมบูรณ สุขสำราญ, พุทธศาสนา พระสงฆ์ กับวิถีชีวิตสังคมไทย, (กรุงเทพฯ : บริษัทประชาชน, ๒๕๒๗), หน้า ๑๗.

^{๙๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗-๑๘.

๒.๖.๒ พัฒนาสังคมต้องพัฒนาที่ตนเองก่อน

การที่จะพัฒนาสังคมต้องพัฒนาที่ตนเองก่อน(ผู้วิจัย)คือพัฒนาที่จิตตั้งที่พระพุทธรองค์ตรัสไว้ว่า จิตที่ฝึกดีแล้วย่อมนำมาสู่ขมาให้

จะเห็นว่า พื้นฐานของสังคมที่ดีจะต้องตั้งอยู่บนหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ส่วนประกอบของสังคมที่สำคัญก็คือ มนุษย์หรือคน สังคมจะมีสมรรถภาพที่ดี คนที่อยู่ในสังคมนั้นจะต้องมีคุณธรรม มีศีล มีสัจย์ โดยเฉพาะบุคคลชั้นนำหรือชนชั้นปกครองของสังคมนั้น

๒.๗ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม

พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนานั้นโดยปกติท่านก็มีบทบาทในการพัฒนาสังคมอยู่แล้วเพราะการบวชเข้าสู่ธรรมวินัย ฝึกฝนอบรมกาย อบรมจิต เป็นการพัฒนาตัวเอง และสอนให้ชาวบ้านพัฒนา กาย – ใจ ไปด้วยวัดจึงเป็นศูนย์รวมของชาวบ้านในการพัฒนาวัด พัฒนาชุมชน การจัดการประชุมต่าง ๆ พระสงฆ์ก็จะได้รับนิมนต์ให้เป็นองค์ประธานในการประชุมต่าง ๆ แลพระสงฆ์ก็จะนำเอาหลักพุทธธรรมเข้ามาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดความสามัคคีและความผาสุก ของชุมชน

เราอาจสรุปได้ว่า สังคม หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกัน มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยยอมรับแบบแผนหรือวิธีการและกฎเกณฑ์ของกลุ่มร่วมกันในการดำเนินชีวิต

๒.๗.๑ บทบาทของวัดต่อสังคมไทย

หากกล่าวถึงวัด หลายคน ก็คงรู้จัก แต่ในที่นี่จะพูดถึงวัดไทย ซึ่งเป็นสถานที่อยู่ของภิกษุ สามเณร ประกอบด้วย โบสถ์ วิหาร เจดีย์ ศาลาการเปรียญ กุฏิ ฯลฯ และเป็นสถานที่ประกอบ พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนไทยทั้งชาติที่เป็นชาวพุทธที่มาประพฤติปฏิบัติ ธรรม เช่น นั่งสมาธิ ทำบุญ ฟังเทศน์ มาเวียนเทียนเนื่องในวันสำคัญทางศาสนา มาสวดมนต์ไหว้พระ ที่วัด เพื่อให้จิตใจ สงบ สะอาด สว่างในจิตใจ นอกจากนี้วัดยังเป็นสถานที่พักผ่อนจิตใจ เพราะวัด เป็นสถานที่เงียบสงบ บางคนมีปัญหาหรือมีความวุ่นวายใจก็มาพักผ่อนที่วัดบางวัดได้ปรับปรุงวัดให้ เป็นสถานที่ต่าง ๆ เช่น ลานวัด คือ ได้แก่อสิ่งก่อสร้างที่เป็นโบราณสถานวัดต่างๆ ให้คนมากราบไหว้ ฯลฯ ลานกีฬาบางวัดก็มีสถานที่กว้างขวางก็จัดให้เยาวชนมาเล่นกีฬาภายในวัด เช่น ทำเป็นสนามออกกำลังกาย สนามตะกร้อ ฟุตบอล ฯลฯ เพื่อให้เยาวชนได้มาเล่นกีฬาทำให้ร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง จุดประสงค์ไม่ทำให้เยาวชนหันไปสนใจมั่วสุมทางด้านยาเสพติดส่วนลานใจบางวัดก็จัดเป็น สวนหย่อม มีสระน้ำ มีต้นไม้ปลูกไว้ตามที่ต่าง ๆ มีที่นั่งรองรับไว้เป็นจุด ๆ เพื่อให้คนมานั่ง เช่น มาอ่านหนังสือ ธรรมะ หรือมานั่งทำสมาธิ นอกจากนี้เราจะเห็นว่าวัดทางภาคอีสานซึ่งเป็น วัดปฏิบัติธรรมโดยตรง จะเห็นว่าเน้นการปฏิบัติมาก สถานที่ของวัดเป็นป่าไม้สงบร่มรื่นเย็นสบาย เหมาะแก่การทำสมาธิ ภาวนา คนที่ได้เข้าไปเที่ยวหรือไปปฏิบัติธรรมก็ทำให้จิตใจสงบได้ เช่น วัดหนองป่าพง เป็นต้น

๒.๗.๒ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์

ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ (ประกาศใช้ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๗๙ ตอนที่ ๑๑๕ วันที่ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๕) ในหมวด ๕ ได้กล่าวถึงวัดไว้ ดังนี้^{๙๔}

หมวด ๕ วัด

มาตรา ๓๑ วัด มี ๒ อย่าง

๑. วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา
๒. สำนักสงฆ์

มาตรา ๓๒ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิกวัดและการขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

ในกรณียุบเลิกวัด ทรัพย์สินของวัดที่ถูกยุบเลิกให้ตกเป็นศาสนสมบัติของ

มาตรา ๓๓ ที่วัดและที่ซึ่งขึ้นต่อวัด มีดังนี้

๑. ที่วัด คือ ที่ซึ่งตั้งวัดตลอดจนเขตของวัดนั้น
๒. ที่ธรณีสงฆ์ คือ ที่ซึ่งเป็นสมบัติของวัด
๓. ที่กัลปนา คือ ที่ซึ่งมีผู้อุทิศแต่ผลประโยชน์ให้วัดหรือพระศาสนา

มาตรา ๓๔ ที่วัดและที่ธรณีสงฆ์จะโอนกรรมสิทธิ์ได้ก็แต่โดยพระราชบัญญัติและห้ามมิให้บุคคลใดยกอายุความขึ้นต่อสู้กับวัดในเรื่องทรัพย์สินอันเป็นที่วัดและที่ธรณีสงฆ์

มาตรา ๓๕ ที่วัดและที่ธรณีสงฆ์เป็นทรัพย์สินซึ่งไม่อยู่ในความรับผิดชอบแห่งการบังคับคดี

มาตรา ๓๖ วัดหนึ่งให้มีเจ้าอาวาสรูปหนึ่ง และถ้าเป็นการสมควรจะให้มีรองเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสด้วยก็ได้

พ.ท. ประสาร ทองดี^{๙๕} ได้กล่าวสรุปไว้ว่า พระสงฆ์ในประเทศไทยทุกยุคทุกสมัย ได้นำหลักธรรมทางพุทธศาสนาเผยแผ่ให้ถึงประชาชน และหลักธรรมทางพุทธศาสนาได้ซึมซาบเข้าไปในจิตใจของประชาชนอย่างลึกซึ้ง จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน และกลายเป็นรากเหง้าวัฒนธรรมของชาติ ผลก็คือ พระสงฆ์และวัดมีฐานะ มีบทบาทสำคัญในสังคม ความสำคัญของวัดในอดีตพอจะสรุปได้ ดังนี้

๑. วัดเป็นสถานศึกษา ทั้งศาสนาศึกษา สามัญศึกษา อาชีวศึกษาและการศึกษานอกโรงเรียน

๒. วัดเป็นศูนย์ศิลปกรรมของชาติ

๓. วัดเป็นโรงพยาบาล รักษาทั้งโรคภัยทั่วไปและโรคจิตโรคประสาท

๔. วัดเป็นแหล่งสมาคม

๕. วัดเป็นรมณีสถาน

^{๙๔} สุทธิพงษ์ ตันตยาพิศาลสุทธิ, พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม พร้อมด้วยระเบียบ และคำสั่งมหาเถรสมาคมเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๒), หน้า ๘.

^{๙๕} พ.ท.ประสาร ทองดี, บันทึกสัมภาษณ์ เรื่องพุทธศาสนากับสังคมไทย เล่ม ๑, (พระนคร : หกจ. ศิวพร, ๒๕๑๓), หน้า ๑๑๖-๑๑๘.

๖. วัดเป็นลานเลือกคู่
๗. วัดเป็นศูนย์เยาวชน
๘. วัดเป็นโรงแรมชั้นดี บริการฟรีสำหรับคนเดินทาง
๙. วัดเป็นพิพิธภัณฑ์ทางการศาสนา
๑๐. วัดเป็นศาลยุติธรรมของชาวบ้าน
๑๑. วัดเป็นภัณฑาคาร หรือคลังพัสดุ
๑๒. วัดเป็นสถานสงเคราะห์

จะเห็นได้ว่าวัดมีบทบาทต่อสังคมเพราะวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจพระสงฆ์เป็นผู้บริหารมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆของประชาชน

๒.๗.๓ วัดเป็นสถาบันทางวัฒนธรรมและศีลธรรมจริยธรรม

เนื่องจากพระสงฆ์ศึกษาพระพุทธศาสนาและอบรมสั่งสอนประชาชนให้รู้จักธรรมวินัยการอ่อนน้อมถ่อมตน การมัคน้อยสันโดษ การเสียสละอันเป็นต้นเหตุให้เกิดประเพณีวัฒนธรรมชาวพุทธธรรมะในพระพุทธศาสนาก่อให้เกิดผลดีต่อสังคมหลายอย่าง คือ

๑. สอนให้ชาวบ้านรู้จักบริหารงาน กล่าวคือ ก่อนจัดงาน จะมีการประชุมชาวบ้านเพื่อพิจารณาวางแผนดำเนินงาน แล้วก็จะมีการมอบหมายงาน (Delegation of Authority) ใ้กันไปทำคนละอย่างสองอย่างตามถนัดและตามความสามารถ และมีการประสานงานกันอย่างใกล้ชิด (Cordination) เป็นการสอนวิธีทำงานที่ตรงกับวิชาบริหารในปัจจุบันอย่างน่าอัศจรรย์ทีเดียว

๒. ประเพณีนี้ ปลุกฝังลักษณะนิสัยสามัคคีกันร่วมกันร่วมแรงร่วมใจกันโดยทำให้เกิดความรู้สึกว่างานนี้เป็นของทุกคน ทุกคนมีหน้าที่ต้องใคร่ไม่ทำอยู่กับชาวบ้านไม่ได้และก็เป็นงานสนุกด้วย จึงทำให้กระตือรือร้นที่จะอยากร่วมมือร่วมแรงกันโดยอัตโนมัติ เกือบจะเรียกได้ว่าความสามัคคีวิ่งเข้าไปหาชาวบ้านเองทีเดียว

๓. ประเพณีนี้สอนให้ชาวบ้านขยันขันแข็ง ในการประกอบอาชีพโดยเฉพาะในด้านกิจกรรม ทั้งนี้เพราะงานบุญนี้มีประเพณีบังคับให้เอาต้นกล้วยต้นอ้อยมาประกอบในพิธีโดยเอามาประดับประตูปวด ศาลาวัดหรือธรรมาสน์และในงานบุญนี้ต้องมีการเลี้ยงพระเลี้ยงคนด้วย ซึ่งส่วนมากต้องใช้พืชผักของคนที่มีอยู่ จึงเป็นการบังคับให้ขยันอยู่ในตัว

๔. ประเพณีนี้สร้างสังฆสามัคคีได้ดีโดยที่ประเพณีมีหลักการว่า ต้องนิมนต์พระหลาย ๆ วัดมาร่วมเป็นปฏิคาหกโดยปลูกประรำไว้ให้เป็นที่พักเวลาฟังเทศน์ก็ไปฟังทั้งพระทั้งฆราวาส พระท่านก็มีโอกาสพบปะกันได้มีการปรึกษาหารือกันในการปฏิบัติงานทางศาสนาเท่ากันเป็นการเรียกประชุมพระประจำปีโดยปริยาย

๕. ประเพณีนี้ส่งเสริมให้มีการสืบทอดพระพุทธศาสนา โดยส่งเสริมให้พระสงฆ์ได้เรียนพระปริยัติธรรม อย่างน้อยก็คัมภีร์มหาชาติ ซึ่งเป็นมูลเหตุให้เรียนวิชาอื่นๆ เพราะเมื่อเทศน์มหาชาติเองก็มีคำสอนหลายระดับ ทั้งที่ง่าย ๆ เหมาะสำหรับชาวบ้านทั่วไปจะเข้าใจได้และมีทั้งธรรมะชั้นสูง ซึ่งคนมีความรู้จึงจะเข้าใจ และมีทั้งที่แฝงปรัชญาชีวิต ซึ่งแม้คนที่มีความรู้แล้วต้องคิดก่อนจึงจะเข้าใจก็มี

สรุป ความว่า วัดเป็นสถาบันทางวัฒนธรรมและศีลธรรมจรรยาธรรมของชาติโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้อำนวยการและในการปลุกฝังศีลธรรมจรรยาและบุคลิกลักษณะต่างๆ ให้ชาวบ้านในฐานะเป็นสถาบันสำคัญดังกล่าวแล้ว วัดก็มีมาตรการอันหนึ่ง คือ พิธีกรรมต่างๆ และประเพณีเกี่ยวกับ

ศาสนาบางอย่าง เช่น งานบุญบั้งไฟ (สำหรับอีสาน) ประเพณีดำหัว (ภาคเหนือ) ประเพณีบุญซำพระ (ภาคใต้) และงานมหาชาติซึ่งมีทั้งภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคอีสานและภาคใต้ ที่ว่าประเพณีบางอย่าง ช่วยการอบรมศีลธรรมจรรยาและบุคลิกลักษณะต่าง ๆ ของชาวบ้านนั้น เช่น งานบุญมหาชาติเป็นงานใหญ่ประจำปีของชาวบ้านในท้องถิ่นนั้น

คุณ โทซันท์ ได้กล่าวถึงบทบาทของวัดสรุปได้ ดังนี้^{๔๖}

๑. เป็นสถานที่ศึกษาสำหรับประชาชน โรงเรียนประชาบาล โรงเรียนเทศบาลหลายแห่ง ตั้งอยู่ในบริเวณวัด สมภารเจ้าอาวาสเป็นผู้ให้การอุปถัมภ์ และแม้กระทั่งศาลาวัดเป็นที่เรียนหนังสือ เป็นสถานที่อบรมทางศีลธรรมจรรยา ทั้ง ๆ ที่วัดโดยตัวของมันเองแล้ว ก็เป็นที่อยู่อาศัยศึกษาเล่าเรียนของพระภิกษุสามเณรและเยาวชนโดยทั่วไป

๒. เป็นสถานสงเคราะห์ที่เฝ้าระวังบุตรหลานชาวบ้านที่ยากจนหรือถูกทอดทิ้งก็ได้มาอาศัยเลี้ยงชีพ

๓. เป็นสถานที่เป็นสบายใจ คือ เป็นที่สบายกาย สบายใจ สะอาดสงบร่มรื่น จึงเป็นประดุจโรงพยาบาลที่จะให้การรักษาโรคจิตโรคใจ คือ เป็นที่สบายกายสบายใจ สะอาดสงบร่มรื่น จึงเป็นประดุจโรงพยาบาลที่จะให้การรักษาโรคจิตโรคใจ ที่คราวใดใครเป็นโรคดังกล่าวจะเป็นผู้มีใจเป็นทุกข์ เศร้าใจ หดหู่ใจ วุ่นวายใจถ้าเข้าไปในวัดก็จะบรรเทาทำให้รู้สึกสบายใจขึ้นได้และ ถ้ายังได้ปฏิบัติธรรมบำเพ็ญสมาธิหรือฟังธรรมะด้วยแล้วโรคนั้นก็จะหายได้อย่างอัศจรรย์ รวมทั้งถ้ามีโรคกายบางอย่างที่สัมพันธ์กับจิตใจก็จะพลอยหายไปด้วย

๔. เป็นสถานที่ตุลพิพิธภัณฑสถาน และเป็นห้องสมุด เพราะเป็นที่เก็บและรวบรวมสมบัติโบราณอันล้ำค่าจะเป็นโบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุ และเป็นที่เก็บรวบรวมหนังสือพระไตรปิฎก หนังสือธรรมะและหนังสือสารคดีต่าง ๆ บริการแก่ประชาชนสำหรับค้นคว้า

๕. เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา สำหรับประชาชนที่ประสงค์จะบำเพ็ญบุญกุศลเนื่องในโอกาสต่างๆ และเป็นสถานที่ให้บริการด้านพิธีกรรมอันเป็นเครื่องผูกพันกับชีวิตของคนในระยะเวลาต่าง ๆ ของชีวิต และเป็นที่เก็บสิ่งของและอุปกรณ์ต่าง ๆ สำหรับประกอบพิธีกรรมบางที่ประชาชนชาวบ้านก็จะยืมไปใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ด้วย

๖. เป็นสถานที่จัดงานเทศกาลและแสดงมหรสพต่างๆ รวมทั้งสิ่งบันเทิงต่างๆตลอดทั้งมีการละเล่นและการขายสินค้าต่างๆ เมื่อมีงานเทศกาล ทำให้ชาวบ้านได้รับความสนุกสนานซึ่งก็มีไม่บ่อยครั้งนักในแต่ละปี

๗. เป็นสโมสรที่ชาวบ้านจะได้มาพบปะสังสรรค์กันหรือประชุมกันในลักษณะเป็นศูนย์กลางการบริการหรือปกครองที่กำนันผู้ใหญ่บ้านจะเรียกประชุมราษฎรหรือลูกบ้านเพื่อแจ้งกิจการหรือข่าวสารของทางราชการ

๘. เป็นสถานสวัสดิการสงเคราะห์แก่คนยากจนและคนไร้ที่พึ่งพักพิง เป็นประดุจโรงแรมสำหรับผู้เดินทางไกล และเป็นที่พักอาศัยชั่วคราวสำหรับผู้ถูกภัยคุกคาม จะเห็นได้ว่า คราวที่วาทภัย เกิดอัคคีภัย ประชาชนก็จะเข้าไปพักพิงในวัดและได้รับการสงเคราะห์ตามสมควร

^{๔๖} คุณ โทซันท์, พุทธศาสนากับชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ :โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๘๖-๘๘.

๙. เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรม และเป็นศูนย์รวมกิจกรรมตามประเพณีทุกอย่างจึงเป็นแหล่งกลางแห่งการเผยแพร่วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของไทย

๑๐. เป็นสถานที่แสดงความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวของประชาชนเพราะถือว่าเป็นสมบัติส่วนรวมของประชาชนเป็นจุดรวมชีวิตจิตใจและวิญญาณชาวบ้าน

๑๑. เป็นคลังพัสดุสำหรับเก็บของเครื่องใช้ส่วนรวมต่าง ๆ ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานวัดหรืองานส่วนรวมหรือจะยืมไปใช้เมื่อตนมีงาน

๑๒. เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และเป็นที่ให้คำแนะนำปรึกษาแก่ชาวบ้านเมื่อประสบความเดือนร้อนและมีปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหาชีวิตครอบครัวหรือปัญหาการดำเนินงานในอาชีพต่าง ๆ

๑๓. เป็นฌาปนสถาน มีวัดเป็นจำนวนมากที่มีเมรุเผาศพภายในบริเวณวัด เมื่อมีชาวบ้านเสียชีวิตลงก็นำไปบำเพ็ญกุศลทักษิณานุประทาน และประกอบพิธีฌาปนกิจศพ ณ เมรุในบริเวณวัด แม้ไม่มีเมรุบางครั้งก็สร้างเมรุชั่วคราวขึ้นในบริเวณวัด รวมทั้งมีการบรรจุหรือเก็บศพและ อัฐิธาตุไว้ในวัดด้วย

๑๔. เป็นสถานที่ดำเนินการทางการเมือง เช่น ใช้บริเวณวัดเป็นคูหาลงคะแนนเสียงเลือกตั้งและเป็นสถานที่ปราศรัยหาเสียงของนักการเมือง

๑๕. เป็นตลาดนัดและเป็นตลาดโต้รุ่ง มีวัดจำนวนไม่น้อยที่เปิดบริการให้ประชาชนได้มาดำเนินการธุรกิจการค้าในวันหยุดหรือในเทศกาล ในลักษณะเป็นตลาดนัดขายสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภคราคาถูก และบางวัดก็มีบริเวณวัดพอที่จะเปิดบริการให้พ่อค้าประชาชนได้เข้ามาขายอาหารเฉพาะในเวลากลางคืนในบริเวณวัดในรูปลักษณะตลาดโต้รุ่ง โดยเก็บค่าบริการเพื่อบำรุงวัดบ้าง

นอกจากนี้พระราชวรมณี (ประยูรธ ปรยูโต) ได้กล่าวบทบาทของวัดไว้อีก ดังนี้^{๙๗}

๑. วัดเป็นสถานศึกษา สำหรับชาวบ้านส่งกุลบุตรมาอยู่รับใช้พระ รับการฝึกอบรมทางศีลธรรม และเล่าเรียนวิชาต่าง ๆ ตามที่มีสอนในสมัยนั้น

๒. เป็นสถานสงเคราะห์ ที่บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจนได้อาศัยเลี้ยงชีวิตอยู่และศึกษาเล่าเรียนด้วย ตลอดถึงผู้ใหญ่ที่ขัดสนมาอาศัยเลี้ยงชีพ

๓. เป็นสถานพยาบาล ที่แจกจ่ายบอทยาและรักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิรู้ของคนสมัยนั้น

๔. เป็นที่พักคนเดินทาง

๕. เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ หย่อนใจหาความรู้เพิ่มเติม

๖. เป็นสถานบันเทิง ที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่าง ๆ สำหรับชาวบ้านทั้งหมด

๗. เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาวิตครอบครัวและความทุกข์ต่าง ๆ

๘. เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรม ที่รวบรวมศิลปกรรมต่าง ๆ ของชาติ ตลอดจนเป็นเสมือนพิพิธภัณฑ์

๙. เป็นคลังพัสดุ สำหรับเก็บของใช้ต่าง ๆ ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานที่วัดหรือยืมไปใช้เมื่อตนมีงาน

๑๐. เป็นศูนย์กลางการบริหารหรือปกครอง ที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุมกันบอกแจ้งกิจการต่าง ๆ (ในยามสงคราม อาจใช้เป็นที่พักนุมาทหารด้วย)

^{๙๗} พระราชวรมณี (ประยูรธ ปรยูโต), สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๗), หน้า ๒๐๕-๒๐๗.

๑๑. เป็นที่ประกอบพิธีกรรม หรือบริการด้านพิธีกรรมอันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของคนในระยะเวลาต่าง ๆ ของชีวิต

กล่าวได้ว่า วัดเป็นทุกอย่างของสังคม เป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจของประชาชน ส่วนพระสงฆ์ซึ่งเป็นตัวแทนของวัดในบทบาทเหล่านี้ ก็กลายเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชนเป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพเชื่อถือและการร่วมมือ โดยนัยนี้วัดก็กลายเป็นหลักประกันความมั่นคงของประเทศชาติ ในฐานะเป็นที่ยึดเหนี่ยวประชาชนให้มีความสามัคคีและให้รวมตัวกันเข้าเป็นหน่วยหนึ่งได้

๒.๘ แนวความคิดเกี่ยวกับหน้าที่ และบทบาทของพระสงฆ์

พระสงฆ์ คือ ผู้ที่ได้รับการอุปสมบทถูกต้องตามพระธรรมวินัยเป็นผู้ปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอน และนำพระคำสั่งสอนนั้นมาสั่งสอนประชาชน และพระสงฆ์ก็เป็นผู้สืบต่ออายุพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังหมายรวมถึงพระสงฆ์ที่เป็นหัวหน้าหรือเป็นผู้ปกครองดูแลวัดที่เรารู้จักกันดีก็คือ เจ้าอาวาสนั่นเอง ไม่ว่าจะเป็พระสงฆ์โดยทั่วไปหรือพระสงฆ์ที่มีตำแหน่งทาง ด้านการบริหาร พระสงฆ์เหล่านี้ล้วนมีบทบาทหลายด้านแตกต่างกันไป บางรูปอาจจะมีบทบาทการพัฒนาสังคมหลายๆ ด้าน และมีความถนัดไปคนละอย่างกัน บทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์นั้นมีมาก ซึ่งจะได้อธิบายเป็นลำดับต่อไป

วิจิตร เกิดวิสิษฐ์และปรีชา ช่างขวัญยืน^{๔๘} ได้แบ่งหน้าที่ของพระสงฆ์ได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ หน้าที่ต่อพระพุทธศาสนาและหน้าที่ต่อสังคมและมนุษยชาติ ดังนี้

๒.๘.๑ หน้าที่ต่อพระพุทธศาสนา

๑) หน้าที่ศึกษาหาความรู้ พระสงฆ์จะต้องศึกษาคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎกให้แตกฉาน นอกจากนั้นควรศึกษาข้อเขียนของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา เช่น อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และคำอธิบายต่าง ๆ เพื่อให้เข้าใจพระพุทธศาสนาในหลายแง่มุม ทั้งตามคำอธิบายในสภาพแวดล้อมอย่างโบราณและอย่างสมัยใหญ่

๒) หน้าที่ปฏิบัติ พระสงฆ์จะต้องปฏิบัติตามพระวินัยบัญญัติจึงจะนับเป็นพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า ต้องปฏิบัติตามพระธรรมเป็นตัวอย่าง เช่นเดียวกับที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติมาแล้ว

๓) หน้าที่เผยแผ่ หน้าที่ ๒ ประการแรกเป็นหน้าที่รักษาคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไว้ นับเป็นการสืบทอดพระศาสนาอย่างหนึ่ง แต่ถ้าคนที่จะเข้ามานับถือศาสนาไม่เพิ่มขึ้นวันหนึ่งศาสนาจะสูญไป และถ้าศาสนาดำรงอยู่ในวงแคบก็ไม่ใช่ประโยชน์ สมดังพุทธปณิธาน พระสงฆ์สาวกจึงมีหน้าที่สนองพุทธปณิธานด้วยการเผยแผ่พระศาสนาให้กว้างออกไปทั้งในหมู่ชาวไทยและนานาชาติประเทศเพื่อให้ชาวโลกได้พ้นทุกข์ คือ ปฏิบัติโลกุตตรจริยาด้วย

๔. หน้าที่รักษาและป้องกัน ความเชื่อมีมากมาย คนที่เชื่อต่างก็ก็มีมากมายคนที่เชื่อต่างกันอาจพยายามยกความเชื่อของตนให้สูง และดูหมิ่นทำลายความเชื่อของผู้อื่นพระสงฆ์มีหน้าที่รักษาและป้องกันพระพุทธศาสนามีให้ถูกดูหมิ่น และมีให้คนที่ขาดความรู้นำไปสอนผิด ๆ อันเป็นการ

^{๔๘} วิจิตร เกิดวิสิษฐ์, หนังสือเรียนพระพุทธศาสนา ส. ๐๑๑๒-ส. ๐๑๑๓, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๓), หน้า ๖๘-๗๐.

ทำลายพระพุทธศาสนา นอกจากนั้นยังต้องรักษาและป้องกันสิ่งอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เช่น พิธีกรรม ศาสนสถาน ปุชนิยัตถุ ซึ่งเป็นสิ่งที่ช่วยให้ศาสนากับประชาชนมีความสัมพันธ์กัน

๒.๘.๒ หน้าที่ต่อสังคม และมนุษยชาติ

๑) หน้าที่สั่งสอนหลักธรรมะ คือ สั่งสอนคนให้รู้ว่าพระพุทธศาสนาสอนธรรมะอะไรบ้าง หมายความว่าอย่างไร คำอธิบายใดผิดและคำอธิบายใดถูก

๒) หน้าที่สั่งสอนการนำหลักธรรมไปใช้ คือ สั่งสอนประโยชน์ของหลักธรรมและชี้ว่าจะนำธรรมะไปใช้ได้อย่างไรในสภาพปัจจุบัน

๓) ชี้ทางแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น ปัญหาการศึกษา เศรษฐกิจ การเมือง สภาวะแวดล้อม ยาเสพติด เป็นต้น ว่าพระพุทธศาสนามีแนวทางแก้ปัญหาเหล่านี้ได้อย่างไร

๔) ให้บริการต่าง ๆ แก่สังคมเท่าที่จะทำได้ เช่น ให้ใช้ที่วัดเป็นสถานศึกษา อบรม ที่ประชุม ให้ยืมเครื่องใช้เพื่อการทำบุญ เป็นต้น

๕) เป็นผู้นำสังคม เช่น นำชาวบ้านร่วมมือกันแก้ปัญหาของชุมชน เช่น หาแหล่งน้ำทำถนน เป็นการพัฒนาคน ทั้งนี้โดยไม่ขัดกับหลักธรรมวินัยและเป็นประโยชน์แก่ประชาชน

๖) เผยแผ่สิ่งที่ได้ปฏิบัติดีแล้วไปสู่นานาประเทศ เพื่อให้มนุษยชาติได้รับประโยชน์

พระมหาสุภา อุทโท^{๙๙} ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ในปัจจุบันไว้ ซึ่งพอจะแบ่งได้ดังนี้ คือ

๑. บทบาทการพัฒนาจิตใจของประชาชน คือ การให้คำแนะนำทางจิตใจ เป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิตต่างๆ และการเป็นที่พึ่งให้ความร่มเย็นทางจิตใจ

๒. บทบาทการส่งเสริมการศึกษาของประชาชนและเยาวชน

๓. บทบาทการช่วยพัฒนาชุมชนให้เป็นแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง

๔. บทบาทการเป็นผู้ช่วยส่งเสริมความสามัคคีในหมู่บ้าน โดยการช่วยจัดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นแก่ประชาชนในหมู่บ้าน

๕. บทบาทการเป็นผู้ช่วยสั่งสอนเทคนิคขั้นพื้นฐาน เช่น สถาปัตยกรรม ช่างไม้ ช่างก่อ อิฐ ถูปูน ปรับปรุงการเกษตร และการรักษาโรคด้วยยาแผนใหม่ เป็นต้น

๖. บทบาทการเป็นผู้นำที่ไม่เป็นทางการของหมู่บ้าน คือ การช่วยวางแผนแนะนำและสนับสนุนงานของชาวบ้านในโครงการพัฒนาต่าง ๆ

๗. บทบาทการสงเคราะห์ชุมชน คือ การช่วยเหลือสังคมในด้านต่างๆ ในปัจจุบันมีพระภิกษุหลายรูปที่ทำบทบาทด้านนี้ เช่น พระครูวิจิตรธัญญกุล เจ้าอาวาสวัดพวงแก้ว จังหวัดปทุมธานี ได้ทำการรักษาผู้ป่วยซึ่งไม่สามารถพึ่งบริการได้จากรัฐหรือพระจำรูญ ปานจันทร์แห่งสำนักสงฆ์ถ้ำกระบอก ได้ดำเนินการรักษาคนติดยาเสพติดเป็นการสงเคราะห์มาตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๕๐๖ จนถึงปัจจุบัน

^{๙๙} พระมหาสุภา อุทโท, พระสงฆ์ไทยใน 2 ทศวรรษหน้า, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๒), หน้า ๕๗-๕๙.

จากการที่ได้กล่าวมา ทำให้เป็นปัจจัยที่เกื้อหนุนให้พระสงฆ์ในปัจจุบัน เข้าทำบทบาท ต่อชุมชนอย่างเด่นชัดอย่างน้อย ๒ ประการ คือ

๑. การได้รับการสนับสนุนและส่งเสริม ทั้งด้านแนวคิดและทรัพยากรต่าง ๆ จากรัฐบาล ประชาชนในท้องถิ่น นักวิชาการ และองค์การเอกชนต่าง ๆ และ

๒. สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นแก่ประชาชนในชนบททางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและการศึกษา

นอกจากนี้บทบาทของพระสงฆ์ที่มีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์แก่สังคม อาจสรุปได้อีก ๕ ประการ ดังนี้ คือ^{๑๐๐}

๑. บทบาทในฐานะเป็นผู้นำทางวิญญาณเป็นที่พึ่งทางจิตใจเป็นกบฏยามมิตรของประชาชน ประชาชนไม่น้อยที่ประสงค์จะให้พระสงฆ์เป็นผู้นำในด้านจิตใจ เพื่อความอบอุ่นในคราวมีภัย เพื่อจะได้ปลอบใจในเมื่อมีทุกข์ด้วยหลักธรรม นับเป็นบทบาทที่สำคัญที่พระสงฆ์จะมีต่อสังคมที่ตนอาศัยอยู่และขยายออกไปในวงกว้างทั่วประเทศและทั่วโลก

๒. บทบาทในฐานะเป็นผู้ให้การศึกษา การศึกษามีหลายแบบ เท่าที่ให้กันอยู่ในปัจจุบันคือ จริยศึกษา พุทธศึกษาให้เด็กศึกษาและพลศึกษา นักบวชมีหน้าที่โดยตรงที่จะให้การศึกษาและส่งเสริมจริยศึกษา ให้คนมีความประพฤติดี ปฏิบัติชอบ อยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างเป็นสุข การศึกษาในด้านอื่น ๆ แต่เดิมน่าจะเป็นผู้ดำเนินการโดยตรงแต่ปัจจุบันเพียงแต่สนับสนุนโดยอ้อม เพราะรัฐได้ดำเนินการเอง แต่ถ้าวัดมีคณาจารย์ไม่พอ พระสงฆ์ก็พร้อมที่จะช่วยเท่าที่สามารถ

๓. บทบาทในฐานะเป็นผู้ส่งเสริมการพัฒนาประเทศ การพัฒนาประเทศต้องอาศัยบุคคลหลายฝ่ายและต้องพัฒนาทั้งทางวัตถุและพัฒนาคน การพัฒนาทั้งสองส่วนกลางและชนบท การพัฒนาคนก็ดี การพัฒนาชนบทก็ดี พระสงฆ์มีบทบาทอย่างมากในด้านนี้ เพราะพระสงฆ์หรือนักบวช เป็นผู้นำส่วนหนึ่งในท้องถิ่นอยู่แล้ว โครงการนั้นย่อมสำเร็จได้เร็ว เพราะการพัฒนาจะสำเร็จได้อยู่ที่ศรัทธาของประชาชน หากประชาชนไม่ให้ความร่วมมือ การพัฒนาประเทศย่อมสำเร็จได้โดยยาก พระสงฆ์จึงเป็นแรงสำคัญที่จะกระตุ้นศรัทธาในการพัฒนาชนบทหรือท้องถิ่น

๔. บทบาทในฐานะเป็นผู้สานให้เกิดความมั่นคงต่อรัฐ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาตินั้นจะเกิดมิได้ก็อยู่ที่ประชาชนที่สยดสยถือเป็นอันเดียว ศาสนาและบุคคลในศาสนาย่อมจะเป็นแรงสำคัญให้คนในชาติมีความเชื่อและอุดมคติร่วมกัน มีความเห็นถูกต้องนอกจากนั้นยังเป็นผู้ประสานให้คนในสังคมอยู่ร่วมกัน มีความเห็นอกเห็นใจกันเป็นศูนย์รวมความเสมอภาคใน ความเป็นมนุษย์ เพราะทุกคนที่บวชมาในพระศาสนาจะได้รับการยกย่องนับถือและปฏิบัติตน เสมอกัน สิ่งนี้เองทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชาติ กลายเป็นความมั่นคงของรัฐ

๕. บทบาทพระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้ดำรงรักษาวัฒนธรรมและศิลปะของชาติ วัดเป็นสถานที่รวมศิลปกรรมต่าง ๆ ของชาติและวัฒนธรรมที่ดั่งงามก็มีการอบรมสั่งสอนและปฏิบัติกันอยู่ในวัด พระสงฆ์จึงมีบทบาทโดยตรงในการธำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ ไว้ไม่ให้สูญ เช่น

^{๑๐๐} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือครูจริยศึกษา**, ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ เล่ม ๖, (กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๒), หน้า ๑๑-๑๑๓.

๕.๑ ด้านสถาปัตยกรรม พระสงฆ์ได้ก่อสร้างและดำเนินการก่อสร้าง โบสถ์ วิหาร หอระฆัง โรงธรรม ศาลารายต่าง ๆ เจดีย์ ฯลฯ ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแสดงออกซึ่งศิลปะอันงดงามของชาติเป็นที่เชิดหน้าชูตาคนในชาติอยู่จนปัจจุบัน

๕.๒ ด้านประติมากรรม พระสงฆ์ได้ช่วยกันรักษาและสร้างขึ้นมาก เช่น พระพุทธรูปปางต่าง ๆ ตลอดถึงลวดลายปูนปั้นประดับหน้ามุขของ โบสถ์ วิหาร

๕.๓ ด้านจิตรกรรม โดยเฉพาะจิตรกรรมฝาผนัง พระได้มีส่วนสร้างและบำรุงรักษาให้มีอยู่ ปัจจุบันนี้พระสงฆ์บางรูปสามารถเขียนลวดลายรดน้ำและรูปภาพบนฝาผนังของโบสถ์ วิหาร และศาลาการเปรียญได้อย่างสวยงาม

๕.๔ ด้านวัฒนธรรมประเพณี พระสงฆ์มีส่วนในการรักษาประเพณีที่ดั้งเดิมของชาติไว้หลายอย่างเช่นประเพณีการบวชประเพณีลอยกระทง ประเพณีบุญพระเวสสัน ประเพณีสงกรานต์ ฯลฯ

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาสังคมนั้นมีหลายอย่างที่ได้ช่วยให้สังคมนี้อยู่ร่วมกันอย่างมีความหมาย มีหลักยึดและมีสายใยซึ่งกันและกัน เป็นการสร้างประโยชน์สุขแก่สังคมโดยรวมด้วย

๑. ต้องพัฒนาให้อยู่ในลักษณะที่เรียกว่า “ดุลยภาพแห่งการพัฒนา” กล่าวคือพัฒนาระบบสังคมต่าง ๆ ให้เท่าเทียมกันไม่มากไม่น้อยไปกว่ากัน

๒. ต้องใช้ความรู้ทางวิชาการไปหลายสาขา และอย่างน้อยที่สุดจะต้องมีความรู้ในหลักวิชาและหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างลึกซึ้ง

๓. ต้องแสวงหาข้อเท็จจริงทางสังคมในด้านต่าง ๆ ก่อนที่จะดำเนินการพัฒนาสังคม

สิทธิชัย ธาดานิติ^{๑๑๑} มีความเห็นว่าการพัฒนาสังคมจะดำเนินไปได้ผลดีหรือไม่ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจัยหรือองค์ประกอบสำคัญ ๒ ประการต่อไปนี้คือ

๑. นโยบายในด้านการพัฒนา การพัฒนาสังคมที่ดีจำเป็นต้องมีนโยบายที่เหมาะสม เพื่อให้เห็นการพัฒนาดำเนินไปตามนโยบายและแผนงาน ซึ่งต้องอาศัยการวางแผนจากผู้เชี่ยวชาญให้หลายสาขาวิชา ทั้งนี้เพราะการพัฒนาสังคมเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์หลายด้านรวมทั้งสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ของสังคม

๒. งบประมาณในการพัฒนาสังคม การพัฒนาสังคมจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยพื้นฐานเพื่อการพัฒนาอย่างน้อย ๔ ประการ คือ เงิน กำลังคน วัสดุและการจัดการ การพัฒนาสังคมจำเป็นต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงมาก เพราะฉะนั้น งบประมาณหรือกำลังเงินอันเกี่ยวกับฐานะทางเศรษฐกิจของสังคม จึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งของการพัฒนา นอกจากนี้ยังต้องอาศัยปัจจัยอื่น ๆ คอยเกื้อหนุนด้วย เพื่อให้การพัฒนาสังคมดำเนินไปตามแผนที่กำหนดไว้

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข^{๑๑๒} ได้แบ่งรูปแบบของการพัฒนาสังคมออกเป็น ๔ รูปแบบ คือ

^{๑๑๑} สิทธิชัย ธาดานิติ, การศึกษากับสังคม, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไอดีเอ็นเอสโตร์, ๒๕๒๔), หน้า ๑๐๑-๑๐๒.

^{๑๑๒} สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, สังคมวิทยา : วิถีวิจัย ทฤษฎี และการเปลี่ยนแปลงในสังคมชนบทไทย, (ขอนแก่น : ม.ป.พ., ๒๕๒๙), หน้า ๒๔๙-๒๕๐.

๑. การสงเคราะห์ (case work) การพัฒนาแบบนี้จะมุ่งช่วยเหลือผู้ที่มีปัญหาโดยเน้นที่ปัจเจกบุคคล การสงเคราะห์มีอยู่สองแบบคือ แบบหนึ่งทำขึ้นเพราะความสงสาร เป็นบุคคลที่ควรจะช่วยเหลือ และอีกแบบหนึ่งช่วยเพราะจะไม่ทำให้เกิดปัญหาแก่สังคมต่อไป

๒. การพัฒนาชุมชน (community development) การพัฒนาในแง่ของการสงเคราะห์นั้นเน้นที่คนแต่ละคน หรือครอบครัวแต่ละครอบครัว ได้พบว่าปัญหาอาจเกิดขึ้นทั้งชุมชน จึงเกิดแนวความคิดของการพัฒนาชุมชนที่เน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวชนบทที่มาจาก ความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง

๓. การจัดระบบชุมชน (community organization) ได้พยายามที่จะแก้ปัญหาที่มาจาก การพัฒนาชุมชน กล่าวคือเมื่อมีการพัฒนาชุมชนเกิดขึ้นแล้ว กลับไม่ได้ผลเพราะในบางชุมชนมี คนหลายพวกหลายฐานะเมื่อเกิดความเหลื่อมล้ำกันเช่นนี้จึงควรที่จะพัฒนา โดยการจัดระบบชุมชนเสียใหม่

๔. การกระทำทางชุมชน (community action) เป็นการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาสังคมในชุมชนที่ต้องการพัฒนาเป็นกรณี ๆ ไป หลักการสำคัญของการกระทำทางชุมชนก็คือ การพัฒนาแบบปฏิบัติการในชุมชนที่ต้องการพัฒนาชุมชนของตนโดยที่ประชาชนมีส่วนร่วม อย่างเต็มที่ มีความสัมพันธ์กัน

๒.๙ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

ความหมายของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมนี้เกิดได้ในหลายลักษณะ หลายรูปแบบ หลายวิธีการ หลายกิจกรรม และหลายวัตถุประสงค์ ความแตกต่างเช่นนี้มีผลให้ไม่สามารถนิยามความหมายของการมีส่วนร่วมได้อย่างครอบคลุมครบถ้วนและเป็นที่ยอมรับทั่วไปนอกจากนี้ขอบข่ายเนื้อหาของการมีส่วนร่วมยังมีได้กระจาง ชัดอีกด้วยอย่างไรก็ดี นักวิชาการหลายท่านได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ดัง ต่อไปนี้

ดีเลน^{๑๐๓} (Delen) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า คือ การแบ่งอำนาจในการกำหนดนโยบายและตัดสินใจในการกำหนดหรือจัดสรรทรัพยากร ซึ่งจะไม่สามารถทำได้โดยขาดความเข้าใจร่วมกันไตร่ตรองและการประสานงานกัน โดยการร่วมมือกันของบุคคลส่วนใหญ่ที่แสดงออก โดยผ่านกลุ่มตัวแทนในการกำหนด และหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาารวมกัน ซึ่งจะทำให้บุคคลและกลุ่มบุคคลสามารถตัดสินใจในสิ่งที่กระทบต่อชีวิตเขา โดยเฉพาะผลประโยชน์ที่เขาควรได้รับจากบริการต่าง ๆ

โคเฮน และอัฟฮอฟ^{๑๐๔} (Cohen & Uphoff) ได้กล่าวว่าการมีส่วนร่วมโดยทั่วไป แล้วยหมายถึง การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ แต่ก็ไม่หมายความว่าจะเป็นการตัดสินใจแต่เพียงอย่างเดียว ยังใช้การตัดสินใจควบคู่ไปกับการดำเนินงานด้วย และการตัดสินใจยังมีความเกี่ยวข้องกับ

^{๑๐๓} Delen , Corazan Alma G., **People Participation**, (Philippine Encyclopedia of Social Works, 1977), pp. 230 – 236.

^{๑๐๔} Cohen, J.L. & Arato, A., **Civil Society and Political Theory**. (U.S.A: M.I.T.Press, 1997), pp. 7-9.

ประชาชนในเรื่องผลประโยชน์ และการประเมินผลในกิจกรรมพัฒนาด้วยซึ่งจะเห็นว่า การตัดสินใจ นั้นเกี่ยวข้องเกือบโดยตรงกับการดำเนินงาน ทั้งยังเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์และ การประเมินผล ด้วยเหมือนกัน กล่าวคือ ผลประโยชน์นั้นเป็นผลมาจากการดำเนินงาน และ ผลประโยชน์ก็จะ มาเป็นตัวกำหนดให้มีการประเมินผล ซึ่งต่างก็ได้รับผลมาจากขั้นตอนการตัดสินใจแล้วทั้งสิ้นนั่นเอง นอกจากนี้ก็มีผลสะท้อนกลับจากการประเมินผล และการดำเนินงานกลับไปสู่การตัดสินใจอีกด้วย

นิรินทรชัย พัฒนพงศา^{๑๐๕} ได้อธิบายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าการมี ส่วนรวมที่แท้จริงเกิดจากกระบวนการทำงานจากเบื้องล่างขึ้นไป การมีส่วนร่วมจึงมีความสำคัญใน การที่จะช่วยให้เกิดจากการกระจายผลประโยชน์ที่ได้รับการพัฒนาไปสู่สมาชิกของสังคม กิจกรรมต่าง ๆ จะเน้นไปที่การให้การศึกษาและการสร้างพื้นฐานขององค์กร การมีส่วนร่วมจึงต้องมืองคประกอบ หลัก ๆ อยู่ ๓ ประการ คือ

๑. การแบ่งสรรอำนาจและได้รับทรัพยากรที่ขาดแคลนหายาก
๒. มีความพยายามอย่างจริงจัง โดยกลุ่มชนที่จะควบคุมชะตาชีวิตของตนและ ปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่
๓. เปิดโอกาสให้บุคคลที่อยู่ในกลุ่มชั้นกลาง ๆ ได้พัฒนา

อเนก เหลาธรรมทัศน์^{๑๐๖} สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การที่บุคคล กลุ่ม คน ประชาชนหรือองค์กรได้รวมพิจารณาแก้ไขปัญหาอุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของ ชุมชน โดยรวมกันวางแผนโครงการร่วมกันปฏิบัติงาน ประเมินผลงาน พิจารณาตัดสินใจและร่วมกัน รับผิดชอบด้วยความสมัครใจ เพื่อให้เกิดการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ การเปลี่ยนแปลงในแนวนโยบาย ให้บรรลุวัตถุประสงค์ ภายใต้การกำหนดและดำเนินการของประชาชนเอง

ยิววัฒน์ วุฒิเมธี^{๑๐๗} ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การเปิดโอกาสให้ ประชาชนมีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมกันปฏิบัติและร่วมกันรับผิดชอบ ในเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบต่อตัวประชาชน

ไพรัตน์ เตชะรินทร์^{๑๐๘} ได้กล่าวถึงหลักสำคัญเรื่องนโยบายการมีส่วนร่วมของมนุษย์ใน การพัฒนา หมายถึง กระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ และสร้างโอกาสให้ประชาชนใน ชุมชน ทั้งรูปส่วนบุคคล กลุ่มชน ชมรม สมาคม มูลนิธิ และองค์การอาสาสมัคร รูปแบบต่าง ๆ ให้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องร่วมกัน

^{๑๐๕} นิรินทรชัย พัฒนพงศา, แนวทางการให้ ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๔๓), หน้า ๒๘.

^{๑๐๖} อเนก เหลาธรรมทัศน์, ประชาสังคมพัฒนาการและนโยบายแห่งอนาคต, วารสารนิเวศวิทยา ฉบับที่ ๒๓, ๒๕๔๗, หน้า ๓๔.

^{๑๐๗} ยิววัฒน์ วุฒิเมธี, หลักการพัฒนาชุมชนและหลักการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร : ไทยอนุเคราะห์ไทย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๕.

^{๑๐๘} ไพรัตน์ เตชะรินทร์, นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนาในปัจจุบัน การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาศุนยศึกษานโยบายสาธารณสุข, มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๗, หน้า ๖.

สุรางค์ตัน จำเนียรพล^{๑๐๙} ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมว่าเป็นการร่วมมือ ร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบด้วยกัน ไม่วาจะเป็นของปัจเจกบุคคลหรือของกลุ่ม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการดำเนินการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ต้องการเพื่อบรรลุเป้าหมายที่กำหนดเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณา ตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติและร่วมกันรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ ด้วยตนเอง

อุดม แยมชื่นพงค์^{๑๑๐} สรุปได้ว่า ความหมายของการมีส่วนร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมในการทำงานของคณะกรรมการสภาตำบลกับประชาชน กลุ่มประชาชน เจ้าหน้าที่ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งองค์กรของรัฐบาลและเอกชนทั้งโดยตรงและโดยอ้อมในการอนุรักษ์แหล่งน้ำแม่น้ำท่าจีน ใน ๕ ลักษณะ คือ ร่วมศึกษาปัญหา ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมติดตามผล และ ร่วมบำรุงรักษา

สุเมธ ทราญแก้ว^{๑๑๑} ได้ให้ความหมายกรณีการมีส่วนร่วมว่า การที่ปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนเขามามีส่วนรวมเกี่ยวข้อง ร่วมมือและรับผิดชอบในกิจกรรมการพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมในขั้นตอนต่างๆ ของการดำเนินกิจกรรมนั้นๆ โดยมีกลุ่มหรือองค์กรรองรับ ประชาชนที่เขารวม มีการพัฒนา ภูมิปัญญาและการรับรู้ สามารถคิดวิเคราะห์และตัดสินใจเพื่อกำหนดการดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเอง

นงเยาว หลีพันธุ์^{๑๑๒} สรุปได้ว่า การเขามามีส่วนรวมของประชาชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณา ตัดสินใจ การร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบต่อตัวประชาชนเอง การที่จะสามารถทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท เพื่อแก้ไขปัญหาและนำมาซึ่งสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนที่ดีขึ้นได้นั้นผู้กระทำการเปลี่ยนแปลงจะต้องยอมรับในปรัชญาทางการพัฒนาชุมชนที่ความมนุษย์ทุกคนต่างมีความปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมและเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น และพร้อมที่จะอุทิศตนเพื่อกิจกรรมชุมชน ขณะเดียวกันจะต้องยอมรับด้วยความบริสุทธิ์ใจว่ามนุษย์นั้นสามารถพัฒนาได้ ถ้ามีโอกาสและการชี้แนะที่ถูกต้อง

นิพนธ์ ทวีกาญจน์^{๑๑๓} สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึง การที่ปัจเจกบุคคล กลุ่ม หรือชุมชนมีความเห็นพ้องต้องกันในเรื่องที่มีผลกระทบใดๆ ต่อการดำเนินการของ

^{๑๐๙} สุรางค์ตัน จำเนียรพล, การสร้างประชาสังคมโดยรัฐ : การปรับตัวของรัฐไทย, (วิทยานิพนธ์คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๙.

^{๑๑๐} อุดม แยมชื่นพงค์, การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสภาตำบลในการอนุรักษ์แหล่งน้ำท่าจีนศึกษาเฉพาะกรณีแม่น้ำท่าจีน เขตอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม, (วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๗), หน้า ๑๗.

^{๑๑๑} สุเมธ ทราญแก้ว, ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทรัพยากรธรรมชาติ ศึกษาเฉพาะ รายกรณีหมู่บ้านชนะเลิศการประกวดหมู่บ้านดีเด่น ระดับจังหวัดนครสวรรค์, (วิทยานิพนธ์ สังคมศาสตรมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๔๖), หน้า ๑๕.

^{๑๑๒} นงเยาว หลีพันธุ์, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กในจังหวัดจันทบุรี, (วิทยานิพนธ์ สังคมศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๗), หน้า ๒๔.

^{๑๑๓} นิพนธ์ ทวีกาญจน์, . อยู่อย่างรอดโลก ๒๕๓๗, (พระนครศรีอยุธยา : โรงพิมพ์เทียนวัฒนา, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐.

ตนเอง แลวมมีการแสดงให้เห็นถึงความต้องการรวมกันที่จะเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปตามประสงค์ของตน จนมาสู่การตัดสินใจกระทำเพื่อให้บรรลุถึงความประสงค์นั้นๆ ซึ่งการกระทำก่อให้เกิดการพัฒนา ความรู้และสติปัญญาอีกทางหนึ่ง

ประสงค์ เอี่ยมอนันต์^{๑๑๔} สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึง การที่บุคคล ใดรวมในการแสดงความคิดเห็น รวมตัดสินใจ รวมปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ รวมเสียสละเวลา แรงงาน วัสดุอุปกรณ์ เป็นเรื่องของจิตใจ อารมณ์ของบุคคล ในสถานการณ์ที่มีเหตุเร้าใจในการกระทำ เพื่อ จะบรรลุวัตถุประสงค์ ที่บุคคลอยากรวมทำกิจกรรมด้วยความสมัครใจ โดยมีการนำทรัพยากรที่มีอยู่ มาใช้ให้เกิดประโยชน์

เอี่ยมพร พูนขวัญ^{๑๑๕} ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่าหมายถึง ความร่วมมือของ ประชาชน ไม่วาของปัจเจกบุคคล หรือกลุ่มคนที่เห็นพ้องต้องกันและเข้าร่วมรับผิดชอบหรือเข้าร่วม กิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม เพื่อดำเนินการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ต้องการ โดยการกระทำผ่านกลุ่มคน หรือองค์กร เพื่อให้บรรลุถึงการเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง ประชาชนทั้งที่เป็นบุคคลหรือกลุ่มคน รวมมือ รวม รับผิดชอบ และรวมเสียสละในการกระทำกิจกรรมการต่างๆ เพื่อพัฒนาและอนุรักษ์สิ่งที่เป็น ประโยชน์ต่อสังคม เช่น รวมคนหาสาเหตุของปัญหา รวมหาวิธีเพื่อแก้ไขปัญหา รวมปฏิบัติงานเพื่อให้ บรรเทาหมายที่กำหนด และรวมในการติดตาม ประเมินผล และบำรุงรักษาสิ่งที่เป็นประโยชน์ ต่อสังคมโดยส่วนรวม

๒.๑๐ แนวคิดเกี่ยวกับพระสังฆาธิการ

๒.๑๐.๑ ความหมายของพระสังฆาธิการ

คำว่า พระสังฆาธิการ มาจากคำว่า “สังฆะ” และ “อธิการ” เป็นพระสังฆาธิการ แปล ตามรูปศัพท์ว่า ภิกษุผู้ทำงานโดยสิทธิขาดในทางคณะสงฆ์ หรือ พระภิกษุผู้ทำงานในคณะสงฆ์โดยมี อำนาจเต็มตามตำแหน่ง จึงหมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์^{๑๑๖}

จากความหมายข้างต้น พระสังฆาธิการ จึงเป็นพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการโดยกำหนด ตำแหน่งพระภิกษุดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ตามลำดับชั้นไว้ได้แก่ ระดับเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะ ภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้า คณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส ภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งดังกล่าวจะมี อำนาจเต็มตามกฎหมายคณะสงฆ์ กฎ มติ คำสั่งของมหาเถรสมาคมครอบคลุมงานทุกส่วนในเขต

^{๑๑๔} ประสงค์ เอี่ยมอนันต์, การพัฒนาเขตบริเวณในเขตเมืองเก่า, เมืองโบราณ ปที่ ๒๑ ฉบับที่ ๑- ๔ (มกราคม - ธันวาคม, ๒๕๔๓), หน้า ๓๐.

^{๑๑๕} เอี่ยมพร พูนขวัญ, การมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม องครปฐมเจดีย์, (วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓), หน้า ๑๘.

^{๑๑๖} สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอำนาจเจริญ} การปฏิบัติงานพระพุทธศาสนา โครงการประชุม พระสังฆาธิการเจ้าคณะจังหวัดและเจ้าคณะอำเภอ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๗), หน้า ๘.

ปกครองหรือในวัด พระสังฆาธิการจึงมีลักษณะความเป็นผู้นำในการพัฒนาพระภิกษุ สามเณรและคฤหัสถ์ที่อยู่ในวัด ในหมู่บ้าน และในชุมชน โดยใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนา

"พระสังฆาธิการ" เป็นคำรวมตำแหน่งพระภิกษุผู้ปกครองคณะสงฆ์ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ เริ่มใช้มาแต่ พ.ศ.๒๕๐๖ จนถึงปัจจุบัน โดยมีกฎหมายตราสามดวง ฉบับที่ ๕ (พ.ศ.๒๕๐๖) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ กำหนดนามเป็นครั้งแรก โดยเปลี่ยนคำว่า "พระคณาธิการ" มาเป็น "พระสังฆาธิการ" ให้สอดคล้องกับลักษณะการดำเนินกิจการคณะสงฆ์ รวมคำว่า "พระ" "สังฆ" และ "อธิการ" เป็น "พระสังฆาธิการ" แปลตามรูปศัพท์ว่า "พระภิกษุผู้ทำงานโดยสิทธิขาดในทางคณะสงฆ์" "พระภิกษุผู้ทำงานคณะสงฆ์โดยมีอำนาจเต็มตามตำแหน่ง" ซึ่งในแม่บทท่านบัญญัติว่า หมายถึง "พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์" มีตำแหน่งดังนี้

- ๑) เจ้าคณะใหญ่
- ๒) เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค
- ๓) เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด
- ๔) เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ
- ๕) เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล
- ๖) เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส

เจ้าคณะและเจ้าอาวาสดังกล่าวนี้ เป็นผู้ทำงานคณะสงฆ์อย่างมีอำนาจเต็มตามกฎหมาย และครอบคลุมงานทุกส่วนในเขตปกครองหรือในวัด ส่วนรองเจ้าคณะ รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส จะมีอำนาจหน้าที่เต็มตามตำแหน่ง ก็เพราะได้รับการมอบหมาย จึงบัญญัตินามว่า "พระสังฆาธิการ" ซึ่งเทียบได้กับข้าราชการของฝ่ายราชอาณาจักร ส่วนเลขานุการเจ้าคณะและเลขานุการรองเจ้าคณะหาได้เป็นพระสังฆาธิการไม่ เพราะเป็นเพียงผู้ทำการเลขานุการ

๒.๑๐.๒ ความสำคัญของพระสังฆาธิการ

พระสังฆาธิการเป็นผู้ปกครองดูแลคณะสงฆ์ในเขตปกครองและวัดให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎหมายตราสามดวง ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ และพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช มีหน้าที่ควบคุมและส่งเสริมรักษาความเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์ จัดการและพัฒนาศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์ ให้เป็นไปด้วยดี พระสังฆาธิการจึงมีความสำคัญในการดูแล พระภิกษุสามเณร ดูแลวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ให้ภิกษุ สามเณร มีจริยาวัตรตรงตาม ประพฤติปฏิบัติตนตามหลัก พระธรรมวินัย นับว่าพระสังฆาธิการเป็นผู้จรรโลงพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืน ดูแลความประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุ สามเณร มีให้ออกนอกพระธรรมวินัย และพระสังฆาธิการโดยเฉพาะเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส จะต้องบำรุงรักษา จัดการวัด และสมบัติของวัดให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่พำนักอยู่ในวัดปฏิบัติตามพระธรรมวินัย และเป็นธุระในการศึกษาอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ ให้ความสะดวกตามสมควร ในการบำเพ็ญกุศล กรรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการระบุถึงความ สำคัญของพระสังฆาธิการว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติจะเจริญรุ่งเรืองถาวรสืบต่อไป ก็ด้วยจะต้องอาศัยพระ

สังฆาธิการเป็นสำคัญ เนื่องจากพระสังฆาธิการเป็นผู้ใกล้ชิดกับประชาชนโดยเฉพาะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เจ้าอาวาสจึงมีอำนาจหน้าที่ในการบริหารและจัดการวัดให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๑๗}

ส่วนสำนักงานเจ้าคณะภาค๑๑ได้ระบุความสำคัญ ของพระสังฆาธิการว่าเป็นผู้ขับเคลื่อนการบริหารกิจการคณะสงฆ์และการพระพุทธศาสนาให้ปฏิบัติถูกต้อง เป็นประโยชน์ทั้งงาน การศาสนา ศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์ ดังนั้น พระสังฆาธิการ เป็นพระภิกษุที่ปฏิบัติภารกิจของพระพุทธศาสนาที่จะช่วยส่งเสริมทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง และสร้างศรัทธาของพุทธศาสนิกชนต่อพระพุทธศาสนา และสร้างความเข้มแข็ง และความมั่นคงของพระพุทธศาสนา

๒.๑๐.๓ บทบาทอำนาจหน้าที่การแต่งตั้งและถอดถอน

กฎหมายธรรมนูญ ฉบับที่ ๒๔(พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ การแต่งตั้งและถอดถอน (กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ)ไว้ดังนี้^{๑๑๘}

คุณสมบัติทั่วไปของพระสังฆาธิการกฎหมายธรรมนูญ ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งและถอดถอนพระสังฆาธิการได้กำหนดคุณสมบัติทั่วไปของพระสังฆาธิการไว้ ๗ ข้อ ดังนี้

๑. มีพรรษาสมควรแก่ตำแหน่ง
๒. มีความรู้สมควรแก่ตำแหน่ง
๓. มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย
๔. เป็นผู้ฉลาดในการปกครองสงฆ์
๕. ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถ หรือมีจิตฟั่นเฟือน ไม่สมประกอบหรือเป็นโรคเรื้อน หรือเป็นวิธโรค ในระยะอันตรายจนเป็นที่น่ารังเกียจ
๖. ไม่เคยต้องคำวินิจฉัยลงโทษในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจมาก่อน
๗. ไม่เคยถูกถอดถอนหรือถูกปลดจากตำแหน่งใด เพราะความผิดมาก่อน

การแต่งตั้งพระสังฆาธิการ การแต่งตั้งพระสังฆาธิการ ตามกฎหมายธรรมนูญ (กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ) มีดังนี้^{๑๑๙}

๑. การแต่งตั้งเจ้าคณะใหญ่ จะต้องมียุทธศาสตร์ที่ไปแล้ว จะต้องมียุทธศาสตร์และมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่ารองสมเด็จพระราชาคณะ สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งพระภิกษุที่มีคุณสมบัติให้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ โดยความเห็นชอบของเถรสมาคม

๒. การแต่งตั้งเจ้าคณะภาคจะต้องมียุทธศาสตร์ที่ไปแล้วจะต้องมียุทธศาสตร์ ๒๐ พรรษาและกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะภาคนั้นมาไม่ต่ำกว่า ๒ ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดนั้น

^{๑๑๗} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า คำนำ.

^{๑๑๘} กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยพระราชบัญญัติกฎ ระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๔๐๓.

^{๑๑๙} เรื่องเดียวกัน.

มาแล้วไม่ต่ำกว่า ๔ ปี หรือสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นเทพ หรือเป็นพระราชาคณะซึ่งเป็นพระคณาจารย์เอก หรือเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยค การแต่งตั้งเจ้าคณะภาคเป็นหน้าที่เจ้าคณะใหญ่พิจารณาคัดเลือกพระภิกษุที่มีคุณสมบัติเสนอมหาเถรสมาคมพิจารณาเพื่อมีพระบัญชาแต่งตั้งตามมติมหาเถรสมาคม เจ้าคณะภาคจะอยู่ในตำแหน่งคราวละ ๔ ปีและอาจได้รับการแต่งตั้งอีกก็ได้

๓. การแต่งตั้งเจ้าคณะจังหวัดจะต้องมีคุณสมบัติทั่วไปแล้วจะต้องมีพรรษาพัน ๑๐ พรรษากับมีสำนักอยู่ในเขตจังหวัดนั้น และกำลังดำรงตำแหน่ง รองเจ้าคณะจังหวัดนั้นแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอในจังหวัดนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๔ ปี หรือมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นสามัญ หรือเป็นพระคณาจารย์โทขึ้นไปหรือเป็นเปรียญธรรมไม่ต่ำกว่า ๖ ประโยค การแต่งตั้งเจ้าคณะภาคจังหวัด ในภาคใด ให้เจ้าคณะภาคนั้นพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ เสนอเจ้าคณะใหญ่พิจารณา เพื่อมีพระบัญชาแต่งตั้งตามมติมหาเถรสมาคม

๔. การแต่งตั้งเจ้าคณะอำเภอ จะต้องมีคุณสมบัติทั่วไปแล้ว จะต้อง มีพรรษาพัน ๑๐ พรรษากับมีสำนักอยู่ในเขตจังหวัดนั้น และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะอำเภอนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบลในอำเภอนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๔ ปี หรือมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าชั้นสัญญาบัตร หรือเป็นพระคณาจารย์ตรีขึ้นไป หรือมีเปรียญธรรมไม่ต่ำกว่า ๔ ประโยค การแต่งตั้งเจ้าคณะอำเภอในจังหวัดใด ให้เจ้าคณะจังหวัดนั้นคัดเลือกผู้มีคุณสมบัติดังกล่าวเสนอเจ้าคณะภาคเพื่อพิจารณาแต่งตั้ง โดยอนุมัติของเจ้าคณะใหญ่

๕. การแต่งตั้งเจ้าคณะตำบล จะต้อง มีคุณสมบัติทั่วไปแล้ว จะต้อง มีพรรษาพัน ๕ พรรษากับมีสำนักอยู่ในเขตอำเภอนั้น และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะตำบลนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสในตำบลนั้นมาแล้วไม่น้อยกว่า ๔ ปี หรือเป็นพระภิกษุมีสมณศักดิ์หรือเป็นพระคณาจารย์ หรือเป็นเปรียญธรรมหรือเป็นนักธรรมเอก การแต่งตั้งเจ้าคณะตำบลในอำเภอใด ให้เจ้าคณะอำเภอนั้นคัดเลือกพระภิกษุ ผู้มีคุณสมบัติดังกล่าวเสนอเจ้าคณะจังหวัดพิจารณาแต่งตั้ง เมื่อได้แต่งตั้งแล้ว ให้แจ้งกรมการศาสนา และรายงานเจ้าคณะภาคเพื่อทราบ

๖. การแต่งตั้งเจ้าอาวาสที่เป็นพระอารามราษฎร์ จะต้อง มีคุณสมบัติทั่วไปแล้ว จะต้อง มีพรรษาพัน ๕ พรรษา และเป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ในถิ่นนั้น ในการแต่งตั้งเจ้าอาวาส นอกจากพระอารามหลวงในตำบลใด ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะอำเภอรองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าสังฆัด ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะตำบล ให้เจ้าคณะอำเภอเลือกเจ้าอาวาสในตำบลนั้น รวมกันทั้งหมดไม่น้อยกว่า ๓ รูปร่วมกันพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติดังกล่าวแล้วให้เจ้าคณะอำเภอรายงานเสนอเจ้าคณะจังหวัดเพื่อพิจารณาแต่งตั้ง ถ้าพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่ง เจ้าอาวาสนั้น ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดอยู่ด้วย ให้เจ้าคณะอำเภอรายงานเจ้าคณะจังหวัด เพื่อเจ้าคณะภาคพิจารณาแต่งตั้งในการแต่งตั้งรองเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาส นอกจากพระอารามหลวง ให้เจ้าอาวาสพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติ และระบุหน้าที่ที่ตนจะมอบหมายให้ปฏิบัติ เสนอผู้บังคับบัญชาตามลำดับ เพื่อเจ้าคณะจังหวัดพิจารณาแต่งตั้ง

๗. การแต่งตั้งผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ในกรุงเทพมหานคร ต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง คือต้องมีพรรษาพัน ๑๐ พรรษา เป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพและนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ สำหรับพระอารามหลวงชั้นเอกต้องมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชา

คณะชั้นราชสำหรับพระอารามหลวงชั้นโท ต้องมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นสามัญ สำหรับพระอารามหลวงชั้นตรี ต้องมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นเอก ส่วนพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวงในจังหวัดอื่น นอกจากกรุงเทพมหานคร ต้องมีคุณสมบัติโดยอีกเฉพาะส่วนหนึ่งดังนี้ คือ พรรษา ๑๐ พรรษา เป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ สำหรับพระอารามหลวงชั้นเอกต้องมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นสามัญ สำหรับพระอารามหลวงชั้นโท ต้องมีตำแหน่งไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นเอก สำหรับพระอารามหลวงชั้นตรี ต้องมีตำแหน่งไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นโท หรือพระครูสัญญาบัตรที่มีนิตยภัตไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นโท สำหรับพระอารามหลวงชั้นตรี การแต่งตั้งเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะจังหวัดคัดเลือกพระภิกษุที่มีคุณสมบัติดังกล่าว แล้วแต่กรณีเสนอผู้บังคับบัญชาตามลำดับ เพื่อบริหารจัดการพิจารณา ถ้าพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดอยู่ด้วย ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะภาคดำเนินการในการแต่งตั้งรองเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวงให้เจ้าอาวาสพระอารามหลวงนั้น พิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติและระบุน้ำที่ที่มอบ หมายถึงปฏิบัติ แล้วรายงานเจ้าคณะจังหวัดเพื่อพิจารณาเสนอตามลำดับจนถึงมหาเถรสมาคมสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้ง เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวงตามมติมหาเถรสมาคม

การพ้นจากตำแหน่งหน้าที่พระสังฆาธิการ พระสังฆาธิการจะพ้นจากตำแหน่งได้ในกรณีมรณภาพ หรือ พ้นจากความเป็นพระภิกษุหรือ ลาออก หรือย้ายออกไปนอกเขตที่ตนมีสำนักอยู่ หรือให้ออกจากตำแหน่งหน้าที่ โดยถูกปลดจากตำแหน่งหน้าที่ ถูกถอดถอนจากตำแหน่งหน้าที่^{๑๒๐}

การปกครองคณะสงฆ์ การปกครองคณะสงฆ์เป็นการปกครองตามพระธรรมวินัย คือการปกครองคณะสงฆ์จะยึดพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญการปกครองโดยใช้อำนาจรัฐและจารีตเป็นหลักอุดหนุนการปกครองสงฆ์ หากมีความไม่เรียบร้อยเกิดขึ้นในคณะสงฆ์ต้องอาศัยอำนาจรัฐมาช่วยจัดการแก้ไขความไม่เรียบร้อย ในรัฐสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงถวายอำนาจ รัฐช่วยคณะสงฆ์จัดระบบการปกครอง ทรงตราพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ มาในรัฐสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้ยกเลิกพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ และได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ จัดระบบการปกครองใหม่ให้มีรูปแบบคล้ายกับการปกครองราชอาณาจักรมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้ยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ เพื่อจัด ระบบการปกครองคณะสงฆ์ในรูปแบบใหม่ จึงได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ใช้เป็นรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์และเป็นหลักจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน การปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ระบุให้สมเด็จพระสังฆราชในตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก เป็นประมุขสงฆ์ไทยและสงฆ์อื่น ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคมตามอำนาจกฎหมายและพระธรรมวินัยและทรงตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช โดยไม่ขัด

^{๑๒๐} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์), เอกสารประกอบคำบรรยายเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

หรือแย้งกับกฎหมาย พระธรรมวินัย และกฎหมายอาญา และสมเด็จพระสังฆราชทรงอยู่ในฐานะผู้ใดจะหมิ่นประมาท ดูหมิ่นหรือแสดงความอาฆาตมาร้ายมิได้ โดยมีมหาเถรสมาคมเป็นองค์กรปกครองสูงสุด คณะสงฆ์และสามเณรต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม ซึ่งมีสมเด็จพระสังฆราช เป็นประธานกรรมการ และมีกรรมการโดยตำแหน่ง และกรรมการแต่งตั้งในการปกครองคณะสงฆ์ แบบแผนการปกครองสงฆ์แบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนหลักกำหนดหน่วยงาน เขตการปกครอง ผู้ปกครองหรือผู้รับมอบงาน หรือผู้รับมอบหมายงานปฏิบัติงานคณะสงฆ์ และส่วนย่อย ได้แก่ แบบแผนการกำหนดอำนาจหน้าที่ การควบคุม บังคับบัญชา การประสานงาน การตั้งผู้รักษาการแทน และการวางระเบียบวิธีปฏิบัติอื่น ๆ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์กำหนดให้มีเจ้าคณะมหานิกายและเจ้าคณะธรรมยุตปกครองบังคับบัญชาวัด และพระภิกษุสามเณรในนิกายนั้น ๆ โดยมีระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค^{๑๒๑} ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง มีมหาเถรสมาคมเป็นศูนย์กลางรวมอำนาจการปกครองและกิจการคณะสงฆ์ทั้งสิ้นของคณะสงฆ์ไทย เป็นศูนย์กลางเขตการปกครองและเจ้าคณะส่วนกลาง ซึ่งเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง โดยกำหนด เขตการปกครองได้แก่ เขตปกครองบังคับบัญชาเจ้าคณะเจ้าอาวาส และพระภิกษุสามเณรในนิกายนั้น ๆ ในส่วนกลางจะแยกส่วนการปกครอง เป็นคณะมหานิกาย เรียกว่า “หน” มี ๔ หน คือ หนกลาง หนเหนือ หนตะวันออกและหนใต้ ในส่วนของคณะธรรมยุต เรียกว่า คณะธรรมยุต จะรวมเขตการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค และวัดธรรมยุตเป็นเขตเดียวกัน การปกครองสงฆ์ในส่วนกลาง ได้แก่ เจ้าคณะใหญ่ ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการสังกัดในส่วนกลาง เป็นผู้ประสานงานกับสมเด็จพระสังฆราช มีมหาเถรสมาคม เป็นหน่วยงานในส่วนกลางและประสานงานกับเจ้าคณะในส่วนภูมิภาค ปฏิบัติหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตปกครองของตนเรียกว่า หน มี เจ้าคณะใหญ่ ๕ หน คือ

๑. เจ้าคณะใหญ่หนกลาง
๒. เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ
๓. เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก
๔. เจ้าคณะใหญ่หนใต้

๒.๑๐.๔ บทบาทอำนาจหน้าที่พระสังฆาธิการ

พระสังฆาธิการ มีบทบาทหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ โดยมีหลักการปกครองคือมุ่งหมายความสงบเรียบร้อย มุ่งความเจริญงอกงาม และมุ่งความสามัคคีปรองดอง ซึ่งทั้ง ๓ ประการนี้เป็นเครื่องหมายของสมรรถภาพของการปกครอง ในขณะเดียวกันในการปกครองพระสงฆ์ให้ได้ผลดีตามหลักการ ดังกล่าวนั้น^{๑๒๒} พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสทุกรูปต้องพัฒนาตนเองให้มอยู่ระเบียบวินัยก่อน เป็นประการแรก ประการที่สองจะต้องมีรูปแบบการปกครองในวัดวาอารามให้เรียบร้อย และประการสุดท้ายจะจัดรูปแบบในการศึกษาเล่าเรียน แผนกปริยัติธรรมชั้น เช่นนักธรรม แผนกบาลีชั้นในวัดของตน นอกจากนี้จะต้องอบรมวิปัสสนากรรมฐานให้กับพระภิกษุสามเณร เรียกว่า จริยธรรม

^{๑๒๑} เรื่องเดียวกัน,

^{๑๒๒} พระธรรมญาณมุนี, วัดช่วยชาวบ้านได้อย่างไร.การแสวงหาเส้นทาง การพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร: เอกสารอัสสัมชัญ, ๒๕๓๖), หน้า ๔๗.

การให้การศึกษา ด้านจริยธรรม ก็คือการเปิดโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น การเปิดโรงเรียนเด็กเล็ก ที่เรียกว่าเด็กก่อนเกณฑ์ ซึ่งเป็นโครงการของมหาเถรสมาคม ก็เพื่อเป็นการชักจูง เด็กเล็กให้หันเข้ามาพึ่งพระสงฆ์ พระสงฆ์ก็มีบทบาท ช่วยเหลือเด็กเล็กเหล่านี้ ก็คือ ลูกหลาน ชาวบ้านที่ออกไปประกอบอาชีพ เมื่อวัดรับดูแลลูกหลานให้ ความเลื่อมใสศรัทธาต่อวัด ต่อพระพุทธศาสนา ก็บังเกิดกับประชาชน^{๑๒๓} จึงเห็นได้ว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส นอกจากจะมีหน้าที่ในการดูแลวัด พัฒนาวัดแล้ว ยังต้องช่วยเหลือและพัฒนาชุมชนพร้อมกันไปด้วยพระสังฆาธิการ เป็นนามบัญญัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ “ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตปกครองของตน ได้แก่ การรักษาความสงบเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์ รวมทั้งการนิคหกรรมหรือการวินิจฉัย อธิกรรม หรือความผิดทางพระธรรมวินัยของพระภิกษุ กุฎุมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ได้กำหนดจริยาพระสังฆาธิการ ซึ่งพระสังฆาธิการต้องปฏิบัติตามบทบาทพระสังฆาธิการดังต่อไปนี้

๑. ต้องเคารพเอื้อเฟื้อต่อกฎหมายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช และปฏิบัติตามพระธรรมวินัยโดยเคร่งครัด

๒. ต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชาซึ่งสั่งโดยชอบด้วยอำนาจหน้าที่ถ้าไม่เห็นพ้องด้วยคำสั่งนั้น ให้เสนอความเห็นคัดค้านเป็นลายลักษณ์อักษรภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันที่ได้รับคำสั่ง และเมื่อได้ดังกล่าวมาแล้วนั้น แต่ผู้สั่งมิได้ถอนหรือแก้คำสั่งนั้น ถ้าคำสั่งนั้น ในกรณีมีการคัดค้านคำสั่งให้ผู้ส่งรายงานเรื่องทั้งหมดไปยังผู้บังคับบัญชาเหนือตนเพื่อพิจารณาสั่งการต่อไปในการปฏิบัติหน้าที่ ห้ามทำข้ามผู้บังคับบัญชาเหนือตน เว้นแต่จะได้รับอนุญาตพิเศษเป็นครั้งคราว

๓. ต้องตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ด้วยความระมัดระวัง มิให้เกิดความเสียหายแก่การคณะสงฆ์และการพระศาสนา และห้ามมิให้ละทิ้งหน้าที่โดยไม่มีเหตุอันควร

๔. ต้องปฏิบัติหน้าที่โดยชอบ และห้ามมิให้ใช้อำนาจหน้าที่ในทางที่ไม่สมควร

๕. ต้องสุภาพเรียบร้อยต่อผู้บังคับบัญชาเหนือตน และผู้อยู่ในปกครอง

๖. ต้องรักษาส่งเสริมสามัคคีในหมู่คณะ และความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในทางที่ชอบ

๗. ต้องอำนวยความสะดวกในหน้าที่การคณะสงฆ์ และการพระศาสนา

๘. ต้องรักษาข้อความอันเกี่ยวกับการคณะสงฆ์ที่ยังไม่ควรเปิดเผย

ทั้ง ๘ ข้อนี้ เป็นจริยาอันพระสังฆาธิการต้องถือปฏิบัติตามโดยโดยเคร่งครัด เพราะละเมิด

แล้วย่อมได้รับโทษฐานละเมิดจริยาอำนาจหน้าที่ของพระสังฆาธิการ การปกครองคณะสงฆ์ ทุกส่วนชั้น ให้มีเจ้าคณะมหานิกายและเจ้าธรรมยุตปกครองบังคับบัญชาวัดและพระภิกษุสามเณรในนิกายนั้น ๆ อำนาจหน้าที่ของพระสังฆาธิการมีระเบียบการปกครองคณะสงฆ์^{๑๒๔} ดังนี้

^{๑๒๓} พระครูมงคลคีลวงค์ และคณะ, พระสงฆ์กับการพัฒนาชนบท, หน้า ๕๘.

^{๑๒๔} สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือพระสังฆาธิการและพระวินยาธิการ, ๒๕๔๖, หน้า ๗๐.

ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (๒๕๔๑) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ได้กำหนดวิธีการดำเนินการเพื่อความเรียบร้อยดีงาม วิธีดำเนินการศาสนศึกษา และศึกษาสงเคราะห์วิธีดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาวิธีดำเนินการสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์อันเกี่ยว กับการคณะสงฆ์และการพระศาสนาให้เป็นไปตามที่กำหนดไว้ในระเบียบมหาเถรสมาคมเพื่อประโยชน์แก่การปกครองคณะสงฆ์ให้เจ้าคณะใหญ่ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับคณะสงฆ์ในนิคมนั้น ๆ ในเขตปกครองคณะสงฆ์^{๑๒๕} ดังนี้

๑. เจ้าคณะใหญ่หนกลาง ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑ ภาค ๒ ภาค ๓ ภาค ๑๓ ภาค ๑๔ และภาค ๑๕

๒. เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๔ ภาค ๕ ภาค ๖ และภาค ๗

๓. เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๘ ภาค ๙ ภาค ๑๐ ภาค ๑๑ และภาค ๑๒

๔. เจ้าคณะใหญ่หนใต้ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๖ ภาค ๑๗ และภาค ๑๘

๕. เจ้าคณะใหญ่ธรรมยุต ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ธรรมยุตทุกภาคเจ้าคณะใหญ่มีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตของตน ดังนี้

๑) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระราชบัญญัติพระสังฆราช

๒) ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ให้ดำเนินไปด้วยดี

๓) วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือวินิจฉัย ชั้นภาค หรือมีอำนาจหน้าที่ในกรณีที่ได้รับมอบหมายอย่างอื่นจากมหาเถรสมาคม

๔) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะภาคให้เป็นไปโดยชอบ

๕) ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณร ผู้อยู่ในบังคับบัญชา หรืออยู่ในเขตปกครองของตนและชี้แจงแนะนำการปฏิบัติ หน้าที่ของผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

๖) ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค แบ่งการปกครองเป็นระดับชั้น^{๑๒๖} ดังนี้

๑. เจ้าคณะภาค มีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตภาคของตน ดังนี้

^{๑๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๑.

^{๑๒๖} อ้างแล้ว, หน้า ๗๒.

๑.๑ ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ ตามพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

๑.๒ ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงามการศาสนศึกษาการศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ให้ดำเนินไปด้วยดี

๑.๓ วินิจฉัยการลงนิคหกรรมวินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่ง หรือคำวินิจฉัยชั้นจังหวัด

๑.๔ แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะจังหวัดให้เป็นไปโดยชอบ

๑.๕ การควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชาให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

๑.๖ ตรวจการและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

๒. เจ้าคณะจังหวัด หมายถึง เจ้าคณะกรุงเทพมหานครและเจ้าคณะจังหวัดนอกจากกรุงเทพมหานคร รวมถึงรองเจ้าคณะจังหวัด หมายถึง รองเจ้าคณะจังหวัดกรุงเทพมหานคร และรองเจ้าคณะจังหวัด นอกจากกรุงเทพมหานคร เจ้าคณะจังหวัด มีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดของตน^{๑๒๗} ดังนี้

๒.๑ ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน

๒.๒ ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงามการศาสนศึกษาการศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

๒.๓ ระวังอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่ง หรือ คำวินิจฉัยชั้นเจ้าคณะอำเภอ

๒.๔ แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะอำเภอให้เป็นไปโดยชอบ

๒.๕ ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะ และเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชา หรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชาให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

๒.๖ ตรวจการและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

๓. เจ้าคณะอำเภอ หมายถึง เจ้าคณะเขตในกรุงเทพมหานคร และเจ้าคณะอำเภอในจังหวัด นอกจากกรุงเทพมหานคร รองเจ้าคณะอำเภอ หมายถึง รองเจ้าคณะเขต ในกรุงเทพมหานคร และรองเจ้าคณะอำเภอในจังหวัดนอกจากกรุงเทพมหานคร เจ้าคณะอำเภอมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตอำเภอของตน^{๑๒๘} ดังนี้

^{๑๒๗} อ้างแล้ว, หน้า ๗๓.

^{๑๒๘} อ้างแล้ว, หน้า ๗๕.

๓.๑ ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน

๓.๒ ควบคุมและการส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อย การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ได้ดำเนินไปด้วยดี

๓.๓ ระวังอธิกรณ์ วินิจฉัย การลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือ คำวินิจฉัยชั้นเจ้าคณะตำบล

๓.๔ แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะตำบลให้เป็นไปโดยชอบ

๓.๕ ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชา หรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

๓.๖ ตรวจการและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

๔. เจ้าคณะตำบล หมายถึง เจ้าคณะแขวงในกรุงเทพมหานคร และเจ้าคณะตำบลในจังหวัด นอกจากกรุงเทพมหานคร รวมถึงรองเจ้าคณะตำบล หมายถึง รองเจ้าคณะแขวงในกรุงเทพมหานครและรองเจ้าคณะตำบลในจังหวัดนอกจากกรุงเทพมหานครรวมถึง เจ้าคณะตำบลมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตตำบลของตน^{๑๒๙} ดังนี้

๔.๑ ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน

๔.๒ ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ให้ดำเนินไปด้วยดี

๔.๓ ระวังอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์ คำสั่ง หรือคำวินิจฉัยชั้นเจ้าอาวาส

๔.๔ แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าอาวาสให้เป็นไปโดยชอบ

๔.๕ ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าอาวาส และพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรือผู้อยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ ของผู้อยู่ในบังคับบัญชาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

๔.๖ ตรวจตราการและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตนเพื่อเป็นประโยชน์แก่การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล ให้มีเลขานุการทำหน้าที่เลขานุการ

^{๑๒๙} อ้างแล้ว, หน้า ๗๖.

๕. เจ้าอาวาส ผู้มีอำนาจสูงสุดภายในวัด คือ เจ้าอาวาสซึ่งเป็นพระสังฆาธิการอันดับที่ ๙ ตามกฎหมายเถรสมาคม เจ้าอาวาสวัดเป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อการพระศาสนาอันยิ่งใหญ่ เพราะต้องทำหน้าที่เป็น ผู้ปกครองวัด และเป็นผู้แทนวัด เนื่องจากวัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล คือ บุคคลตามกฎหมาย ดังนั้นเจ้าอาวาสจึงมีฐานะเป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญาตามมาตรา ๔๕ กล่าวว่า “ให้ถือว่า พระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์ และ ไวยาวัจกร เป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา” ตำแหน่งเจ้าอาวาสจึงเป็น ตำแหน่งสำคัญยิ่ง^{๑๓๐} และนอกจากนั้น เจ้าอาวาสยังมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพุทธศาสนิกชนในให้มากที่สุด ที่จะช่วยจรรโลงพระพุทธศาสนา ปลูกฝังศรัทธาในพุทธศาสนาแก่ประชาชน ดังที่กล่าวที่ว่า พระสังฆาธิการ คือ ผู้ปกครองสงฆ์ ซึ่งตามกฎหมายเถรสมาคมกำหนดให้มีจำนวน ๑๑ อันดับโดยมี เจ้าคณะภาคเป็นอันดับที่ ๑ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสเป็นอันดับที่ ๑๑ นั้น^{๑๓๑} พระสังฆาธิการอันดับที่ ๙ คือเจ้าอาวาสนับเป็นพระสังฆาธิการที่มีความสำคัญมากที่สุดที่มีความรับผิดชอบสูงสุด ด้วยเหตุผล

๑. เจ้าอาวาสเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดพระภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา ประชาชนและเด็กเล็ก รู้จักพื้นฐานของบุคคลเหล่านั้นดีกว่าใคร ๆ อยู่ใกล้ชิดเหตุการณ์ทางพระศาสนาทั้งดีและร้ายย่อมเข้าใจปัญหาต่าง ๆ และหาทางคลี่คลายปัญหาได้ง่าย

๒. ตำแหน่งเจ้าอาวาสจัดเป็นพื้นฐานที่สำคัญของตำแหน่งผู้ปกครองสงฆ์ทุกตำแหน่งเป็น เครื่องพิสูจน์และรับรองความสามารถของตำแหน่งปกครองสงฆ์ทั้งหลายได้อย่างดี คือถ้าเป็นเจ้าอาวาสได้ดี ก็มีหวังที่จะเป็นเจ้าคณะตำบล หรือเจ้าคณะต่าง ๆ ได้ดีดังนั้น กฎหมายคณะสงฆ์จึงได้บัญญัติอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ในมาตรา ๓๗ และมาตรา ๓๘^{๑๓๒} ดังนี้ มาตราที่ ๓๗ เจ้าอาวาสมีหน้าที่ ดังนี้

๑. บำรุงรักษาวัด จัดกิจกรรมและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี

๒. ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติ ตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

๓. เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอน พระธรรมวินัย แก่บรรพชิต และคฤหัสถ์

๔. ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศลหน้าที่เจ้าอาวาสดังกล่าวในมาตรา ๓๗ นี้เป็นหน้าที่โดยภาพรวมลักษณะงานอย่างกว้าง ๆ มิได้ชี้ชัดถึงวิธีปฏิบัติแต่อย่างใด เพราะวิธีปฏิบัติ นั้น ได้กำหนดโดยลักษณะงานเป็น ๔ อย่าง^{๑๓๓} คือ

๑. หน้าที่ต้องปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม ได้แก่

๑.๑ การบำรุงรักษาวัดให้เป็นไปด้วยดี หมายถึง การก่อสร้าง การบูรณปฏิสังขรณ์ การปรับปรุงตกแต่ง การกำหนดแบบแปลนแผนผัง ซึ่งล้วนแต่เป็นงานที่ต้องทำด้วยแรงงานแรงงาน

^{๑๓๐} อ้างแล้ว, หน้า ๘๙.

^{๑๓๑} พระพุทธวรญาณ, ธรรมญาณนิพนธ์ : ๑๐๐ ปี พระพุทธวรญาณ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๗๕.

^{๑๓๒} อ้างแล้ว, หน้า ๓๓-๓๔.

^{๑๓๓} เรื่องเดียวกัน.

และแรงความคิดอันเป็นส่วนสร้างสรรค์และเสริมสร้างส่วนที่เป็นวัตถุให้ปรากฏเป็นรูปธรรม ศาสนสถานและศาสนวัตถุของวัดวาอารามต่าง ๆ จักได้รับการปรับปรุงพัฒนาให้ เป็นไปด้วยดี ด้วยหน้าที่เจ้าอาวาสข้อนี้

๑.๒ การจัดกิจการของวัดให้ เป็นไปด้วยดี หมายถึง การจัดกิจการของวัดตามหน้าที่ ผู้ปกครองวัดและหน้าที่จัดกิจการแทนวัดในฐานะผู้แทนนิติบุคคล เช่น การรับทรัพย์สินการอรรถคดี กิจการเหล่านี้ เจ้าอาวาสจะต้องจัดการให้ เป็นไปด้วยดี คือ เป็นไปโดยถูกต้องตามระเบียบแบบแผน หรือจารีตว่าด้วยการนั้น

๑.๓ การจัดการศาสนสมบัติของวัดให้ เป็นไปด้วยดี หมายถึง การดูแลรักษา การใช้ ง่ายการจัดทรัพย์สินของ ตลอดจนการบัญชี ทั้งส่วนที่เป็นศาสนวัตถุ ศาสนสถาน และศาสนสมบัติ ของวัดที่ตนเป็นเจ้าอาวาส ให้ เป็นไปด้วยดี คือ ให้ เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

๒. หน้าที่ในการปกครองบรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัดได้แก่

๒.๑ การปกครองบรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัด หมายถึง การคุ้มครองปกป้องรักษาให้ บรรพชิตและคฤหัสถ์ผู้มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ให้ เป็นอยู่ด้วยความผาสุก ให้ความ อนุเคราะห์ในส่วนที่อยู่อาศัยและปัจจัยพอสมควร หรือกล่าวอีกในหนึ่งว่าช่วยบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ บรรพชิต และคฤหัสถ์ดังกล่าวด้วยพรหมวิหารธรรมตามควรแก่เหตุ

๒.๒ การสอดส่องบรรพชิต และคฤหัสถ์ในวัด หมายถึง การตรวจตราและเอาใจใส่ ดูแลการประพฤติปฏิบัติตนของบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีถิ่นที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ให้ เป็นไป ด้วยความเรียบร้อยดีงาม รวมถึงควบคุมและบังคับบัญชาบรรพชิตและคฤหัสถ์ดังกล่าวให้ปฏิบัติตาม พระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งมหาเถรสมาคมและรวมถึง การว่ากล่าวแนะนำชี้แจง เกี่ยวกับการปฏิบัติดังกล่าวด้วย ทั้งนี้ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งวัดและ พระศาสนาอันเป็นส่วนรวม

๓. หน้าที่เป็นธุระจัดการศึกษาและอบรม

๓.๑ การจัดการศาสนศึกษา หมายถึง การจัดการให้มีการเรียนการสอนพระปริยัติ ธรรมให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ได้ศึกษาเล่าเรียน ทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรม (รวมถึงธรรมศึกษาอยู่ ด้วย) หรือเฉพาะแผนกใดแผนกหนึ่ง ซึ่งยึดแบบแผนตามจารีตประเพณีที่โดยปฏิบัติสืบมาโดยตรง ได้แก่ การจัดตั้งสำนักศาสนศึกษาแผนกธรรม หรือการให้พระภิกษุสามเณรไปเรียนที่วัดใกล้เคียง ซึ่งมี สำนักศาสนศึกษาดังกล่าว

๓.๒ การอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัย หมายถึง การจัดให้มีการอบรมสั่งสอนพระ ธรรมวินัยแก่บรรพชิตตามวิธีการที่กำหนดในคำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่อง ให้ภิกษุสามเณรเรียนพระ ธรรมวินัย พ.ศ.๒๕๒๘ และการจัดให้มีการอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่คฤหัสถ์ในรูปแบบอื่น ๆ รวมถึงการฝึกอบรมระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและการปฏิบัติศาสนกิจ ของพระสงฆ์ เช่น การทำกิจวัตรประจำวัน การฝึกซ้อมสวดมนต์ ฝึกซ้อมเรื่องสังฆกรรมและพิธีกรรม ทางพระศาสนา ตลอดจนฝึกอบรมการปฏิบัติศาสนกิจของคฤหัสถ์ เช่น การทำวัตรสวดมนต์ประจำวัน พระ การสมาทานอุโบสถ และปฏิบัติศาสนพิธีอื่น ๆ

๔. หน้าที่อำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศล หน้าที่อำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลนั้น เป็นหน้าที่เชื่อมโยงผูกพันกับสังคมทั้งในส่วนวัดและนอกวัด และเป็นหน้าที่อันเกี่ยวกับผลประโยชน์ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ซึ่งพอแยกได้โดยลักษณะ คือ

๔.๑ การอำนวยความสะดวกแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ ที่ขอใช้วัดเป็นที่จัดบำเพ็ญกุศลทั้งที่เป็นส่วนตัวและส่วนรวม

๔.๒ การอำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลของวัดเอง ทั้งที่เป็นการประจำและเป็นการจร

๔.๓ การอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนผู้จะบำเพ็ญกุศลนอกวัด แต่ขอรับคำปรึกษาและความอุปถัมภ์จากเจ้าอาวาสหรือจากวัด

๔.๔ การสร้างสถานที่ เพื่อที่จะได้อำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศล เช่นการสร้างฌาปนสถาน มีเมรุเผาศพ ศาลาเผาศพ ศาลาพักรักษาหรือศาลาบำเพ็ญกุศล และที่เก็บศพ เป็นต้น

อำนาจของเจ้าอาวาส อำนาจของเจ้าอาวาส หมายถึง สิ่งที่เป็นอุปการะแก่การปฏิบัติงานของเจ้าอาวาสเพื่อให้งานที่ปฏิบัติเป็นไปด้วยดี เป็นสิ่งที่มีคู่กับหน้าที่เจ้าอาวาส มีไว้เพื่อใช้บังคับบัญชาผู้อยู่ในบังคับบัญชาโดยเฉพาะเกี่ยวกับบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่อยู่พำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นดังในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มาตรา ๓๘ เจ้าอาวาสมีหน้าที่^{๑๓๔} ดังนี้

๑. ห้ามบรรพชิต และคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตรองเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัด

๒. สั่งให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปจากวัด

๓. สั่งให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอาศัยในวัด ทำงานในวัด หรือให้ทำทัณฑ์บน หรือให้ขอขมาโทษในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิดเจ้าอาวาส ซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคมนอกจากอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสตามกฎหมายคณะสงฆ์ดังกล่าวแล้ว^{๑๓๕} ได้กล่าวถึงบทบาทความรับผิดชอบของพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสว่า ต้องช่วยพัฒนาท้องถิ่นในการเสริมสร้างคุณธรรมให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นของตนด้วย ในการพัฒนาท้องถิ่นนั้นก็ต้องเริ่มที่เจ้าอาวาสต้องคุมบรรยากาศในวัดให้ชุ่มห่อด้วยเมตตา สัจจะ สามัคคี คนในวัดรักกัน ซื่อสัตย์ต่อกันปรองดองต่อกัน นอกจากนั้น พระธรรมญาณมุนี^{๑๓๖} ยังได้กล่าวว่า ในส่วนสภาพวัด เจ้าอาวาสก็ต้องจัดวัดให้เป็นศาสนสถาน คือเป็นที่บำเพ็ญกิจทางศาสนา เป็นบุญสถาน คือเป็นสถานที่ในการบำเพ็ญกุศล เป็นศึกษาสถาน คือเป็นที่ให้การศึกษาเล่าเรียน อบรมเป็นธรรมสถาน คือเป็นสถานที่ประสิทธิ์ประสาทคุณงามความดี ดังนั้นภายในวัดจึงต้องมีบรรยากาศแห่งศาสนกิจอยู่ตลอดเวลาเช่น มีการไหว้พระ มีการสวดมนต์ มีการเข้าทำสังฆกรรมเป็นประจำตามพระธรรมวินัย

^{๑๓๔} อ้างแล้ว, หน้า ๓๖-๓๗.

^{๑๓๕} อ้างแล้ว หน้า ๓๘.

^{๑๓๖} พระธรรมญาณมุนี, วัดจะช่วยชาวบ้านได้อย่างไร, การแสวงหาเส้นทางการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, ๒๕๔๓, หน้า ๓๙-๕๒.

๒.๑๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑) งานวิจัยเกี่ยวกับบทบาท

พระมหาจิตติภัทร อจลธมโม ได้ศึกษาบทบาทของพระอานนทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า ท่านมีบทบาทในการเผยแผ่ในลักษณะการให้คำแนะนำให้ คำปรึกษา สนทนา ตอบปัญหาข้อข้องใจและแสดงธรรม โดยที่ท่านได้รับฟังจากพระพุทธเจ้า แล้วนำไปถ่ายทอดหรือเผยแผ่แก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา และบุคคลทั่วไปด้วยวิธีการที่ ต่าง ๆ เช่น การบรรยาย การอธิบายขยายข้อความ เปรียบเทียบและถามตอบ เป็นต้น จนเป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสและยอมรับนับถือ พระรัตนตรัยกันอย่างแพร่หลาย แต่ก็มีบางส่วนที่มีได้หันมา นับถือพระรัตนตรัย เพราะยังยึดติดอยู่กับลัทธิดั้งเดิม ถึงกระนั้นก็ยังมีความเคารพนับถือในตัวท่านเป็นกรณีพิเศษ ซึ่งก็เท่ากับว่า ท่านได้สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่มความเชื่อต่าง ๆ นับว่าเป็นตัวแทนแห่งการประกอบ ศาสนกิจ ดำเนินชีวิต และเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี^{๑๓๗}

พระกิตติศักดิ์ ยโสธโร ได้ศึกษาบทบาทของพระสารีบุตรเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ท่านมีวิธีเผยแผ่ในลักษณะให้คำแนะนำ ปรึกษา สนทนาตอบปัญหาข้อข้องใจและการแสดงธรรม เมื่อได้ฟังจากพระบรมศาสดาแล้วนำไปถ่ายทอดแก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกอุบาสิกา และบุคคลทั่วไปให้เข้าใจหลักธรรม อื่นอีกซึ่งด้วยวิธีการบรรยาย อธิบายขยายความ เปรียบเทียบ และตอบปัญหาธรรม เป็นต้น จนเป็นที่ไว้วางพระทัยของพระพุทธเจ้าทำให้บุคคลทั่วไปศรัทธาเลื่อมใสแล้วหันมานับถือ พระพุทธศาสนากันอย่างแพร่หลาย มีบางส่วนเท่านั้นที่มีได้หันมานับถือพระพุทธศาสนา เพราะยึดติดอยู่กับลัทธิเดิมอย่างแรงกล้า ถึงกระนั้นก็ตาม ก็ได้หันมานับถือในตัวท่านอยู่ก็มีซึ่งเท่ากับได้สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่มความเชื่อต่าง ๆ นับเป็นตัวอย่างการประกอบศาสนกิจดำเนินชีวิตและเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

กิริติ ศรีวิเชียร ได้ศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริม จริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา โดยมีจุดมุ่งหมายของการวิจัย คือ เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมจริยธรรมในสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษา ตามความคาดหวังของพระสงฆ์ ผู้บริหารการศึกษา ครูอาจารย์ ผลการวิจัยปรากฏว่า บทบาทที่พระสงฆ์ ผู้บริหารการศึกษา ครูอาจารย์และนักเรียนมีความเห็นตรงกันว่าพระสงฆ์ควรจะทำ ได้แก่ ๑) ในการอบรมจริยธรรมแก่นักเรียน ควรยกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงเป็นตัวอย่างประกอบการอบรม ๒) ควรเปิดโอกาสให้นักเรียนซักถามในการอบรมจริยธรรมแก่นักเรียน บทบาทที่พระสงฆ์ ผู้บริหารการศึกษา และครูอาจารย์เห็นตรงกันว่าพระสงฆ์ควรจะทำ แต่นักเรียนไม่เห็นด้วย ได้แก่ ประสานงานกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมวัดกับโรงเรียน สร้างแบบสอบถามจริยธรรมของนักเรียน และติดตามความเคลื่อนไหว ด้านจริยศึกษาเป็นประจำ บทบาทที่พระสงฆ์มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้บริหารการศึกษา ครูอาจารย์และนักเรียน ได้แก่ ๑) การให้การอบรมสั่งสอนแนะนำแก่นักเรียนหญิงที่มี ปัญหาด้านความประพฤติเป็นการส่วนตัว ๒) การให้คำปรึกษาแก่พ่อแม่ หรือผู้ปกครองนักเรียนที่มีปัญหาด้านความประพฤติในเรื่องวิธีการอบรมเลี้ยงดูลูกหลาน ๓) การให้คำแนะนำ และร่วมมือกับทางโรงเรียนในการช่วยเหลือนักเรียนที่มีป

^{๑๓๗} พระมหาจิตติภัทร อจลธมโม, การศึกษาบทบาทของพระอานนทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา, วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๗).

ยุทธศาสตร์ความประพฤติ บทบาทที่พระสงฆ์กับนักเรียนมีความเห็นขัดแย้งกันได้แก่ ๑) การชักนำให้ครูอาจารย์ในโรงเรียนเห็นความสำคัญของการจัดจริยศึกษา ๒) ประชุมเพื่อปรึกษาและช่วยเหลือโรงเรียนในการสร้างบรรยากาศ สภาพแวดล้อมที่เกื้อกูลต่อการจัดจริยศึกษาและการประพฤติจริยธรรม ๓) ร่วมกับโรงเรียนทำการจัดจริยธรรมของนักเรียนและอบรมแนะนำเกี่ยวกับวิธีสอนจริยศึกษาในโรงเรียน พร้อมกับอาจารย์ในโรงเรียน ๔) การชักนำให้นักเรียนไปเรียนธรรมศึกษาในวัดตลอดจนการนำนักเรียนเขาฟังรายการปาฐกถา อภิปรายหรือสนทนาธรรมตามโอกาส^{๑๓๘}

พระมหาสายันต์ นามเมือง ได้ศึกษาเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความพร้อมของพระสงฆ์ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา และบทบาทของพระสงฆ์ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ผลการศึกษาพบว่า ๑) ความพร้อมของพระสงฆ์ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา โดยภาพรวมอยู่ระดับปานกลาง เรียงลำดับคะแนนเฉลี่ยจากสูงที่สุดมาหาคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด คือ ความพร้อมด้านความรู้ ความพร้อมด้านประสบการณ์การสอน และความพร้อมด้านเงื่อนไขเวลาการสอนต่อสัปดาห์ โดยที่ความพร้อมของพระสงฆ์ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนาที่แตกต่างกันมีผลต่อบทบาทการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาต่างกัน ซึ่งเป็นไปตามข้อสมมติฐานที่กำหนดไว้ ๒) การยอมรับบทบาทของพระสงฆ์ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เรียงลำดับคะแนนเฉลี่ยจากสูงที่สุดมาหาคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด คือ การยอมรับของนักเรียน การยอมรับของครู การยอมรับของผู้บริหารสถานศึกษา และการยอมรับของพระสังฆาธิการ โดยที่ระดับการยอมรับบทบาทของพระสงฆ์ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการ ผู้บริหารสถานศึกษา ครู และนักเรียนที่แตกต่างกัน มีผลต่อบทบาทการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาต่างกัน ซึ่งเป็นไปตามข้อสมมติฐานที่กำหนดไว้ ๓) บทบาทของพระสงฆ์ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา อยู่ในระดับปานกลางโดยแยกเป็นบทบาทการจัดการเรียนการสอนในหลักสูตร พบว่า ครูพระช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาได้เตรียมการสอนมากที่สุด การวัดผลประเมินผลการเรียน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียน และการใช้สื่อและอุปกรณ์การสอน รองลงไปเป็นลำดับ ส่วนบทบาทการจัดการเรียนการสอนนอกหลักสูตรพบว่า ครูพระช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาเป็นแบบอย่างที่ดีต่อนักเรียนมากที่สุด รองลงมาคือการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร^{๑๓๙}

ระพิน ชูชื่น ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร โดยมีจุดมุ่งหมายในการส่งเสริม ๔ ด้าน คือ ด้านการสั่งสอนอบรม การสนับสนุนกิจกรรม การให้คำแนะนำปรึกษา และการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ผลการวิจัย พบว่า ในด้านการสั่งสอนอบรมจริยธรรมของนักเรียนในสถานศึกษา พระสงฆ์ส่วนมากให้การสั่งสอนอบรมแก่นักเรียน มากกว่าสัปดาห์ละ ๑

^{๑๓๘} กิริติ ศรีวิเชียร. บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา.

(สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๖).

^{๑๓๙} พระมหาสายันต์ นามเมือง, “บทบาทของพระสงฆ์ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร. ภาคนิพนธ์ พ.บ.ม. (พัฒนาสังคม). กรุงเทพมหานคร : (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๘).

ครั้ง โดยเข้ามาเป็นครูช่วยสอนวิชาจริยศึกษา ประจำในโรงเรียน เนื้อหาที่พระสงฆ์สั่งสอน อบรมมากที่สุด ได้แก่ เรื่อง ความเมตตา กรุณา รongลงมา คือเรื่องความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ และความเสียสละ ส่วนการอบรมสั่งสอนภายนอกสถานศึกษานั้นพระสงฆ์ ให้การอบรมสั่งสอนแก่นักเรียน สัปดาห์ละ ๑ ครั้ง และเนื้อหาที่พระสงฆ์ให้การสั่งสอนอบรมมากที่สุด ได้แก่ เรื่องการไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกายของบุคคลและสัตว์ และเรื่องความเมตตา กรุณา รongลงมาคือ เรื่องความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ และเสียสละ ในการสนับสนุนเกี่ยวกับวันสำคัญทางศาสนา พระสงฆ์สอนมาก ได้แก่ การรวมกิจกรรมในวันวิสาขบูชา รongลงมาได้แก่วันอาสาฬหบูชา โดยพระสงฆ์เป็นผู้ให้ความร่วมมือ แก่คณะครู – อาจารย์ ส่วนในด้านการสนับสนุนกิจกรรมภายนอกสถานศึกษา กิจกรรมที่พระสงฆ์ สอนมากจัดขึ้น คือ โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ในด้านการให้คำแนะนำปรึกษาปัญหาทาง ดานจริยศึกษา พระสงฆ์สอนมากให้คำแนะนำปรึกษาในเรื่องความกตัญญูกตเวที อันดับรองลงมา คือเรื่อง ความเมตตา กรุณา ในด้านการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน กิจกรรมที่พระ สงฆ์สอนมากปฏิบัติ คือ การชักชวนฆราวาสให้เข้าร่วมในพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ส่วนวิธีการที่ ouse คือการบอกกล่าวแก่สมาชิกวัด^{๑๔๐}

จากงานวิจัยเกี่ยวกับบทบาท สามารถสรุปได้ว่า บทบาท คือ บทบาทในการเผยแผ่ใน ลักษณะการให้คำแนะนำให้ คำปรึกษา สนทนา ตอบปัญหาข้อข้องใจและแสดงธรรม บทบาทของ พระสงฆ์ในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร โดยมี จุดมุ่งหมายในการส่งเสริม ๔ ด้าน คือ ด้านการสั่งสอนอบรม การสนับสนุนกิจกรรม การให้คำ แนะนำปรึกษา และการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียน

๒) งานวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ จากการสำรวจพบว่า มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับ บทบาทของพระสงฆ์ไว้ ดังนี้

พระมหาสุชญา โรจนญาโณ ได้ทำการศึกษบทบาทของ พระมหาโมคคัลลานเถระใน การเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า ด้านเผยแผ่พระพุทธศาสนาพระมหาโมคคัลลานะได้เผยแผ่ พระพุทธศาสนาในลักษณะการให้คำแนะนำ เป็นที่ปรึกษา การสนทนา การตอบปัญหาข้อข้องใจ การ แสดงฤทธิ์โดยรับสนองพุทธบัญชาให้ไปปราบผู้เป็นมิถิฉาภิภูติ การเป็นสมณทูตในเทวโลกและยมโลก แล้วนำ เรื่องราวเหล่านั้นมาบอกแก่ชาวโลก และการแสดงธรรมแก่พุทธบริษัทและบุคคลทั่วไปด้วย วิธีการต่าง ๆ เช่น การบรรยาย การอธิบายขยายความ การเปรียบเทียบ การตอบคำถาม^{๑๔๑}

พระมหาสนธิ์ สนติกโร ได้ทำการศึกษบทบาทของพระมหากัจจายนเถระในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา พบว่า ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระมหากัจจายนเถระได้เผยแผ่พระพุทธ

^{๑๔๐} ระพิน ชูชื่น, “การศึกษบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน ในโรงเรียน ประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓)*.

^{๑๔๑} พระมหาสุชญา โรจนญาโณ, “การศึกษบทบาทของพระมหาโมคคัลลานเถระในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา”, *ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘)*.

ศาสนาโดยใช้วิธีการสอน ๔ อย่าง คือ สันตัสสนา สมาทปนา สมุตเตชนา และสัมปหังสนา พร้อมทั้งใช้รูปแบบการสอนอีก ๔ อย่าง คือ แบบสากัจฉาหรือสนทนาธรรม แบบบรรยาย แบบตอบปัญหา และการวางกฎระเบียบโดยการอธิบายพุทธพจน์อย่างละเอียดลึกซึ้งเพื่อถ่ายทอดแก่ภิกษุ อุบาสก อุบาสิกา และบุคคลทั่วไปให้เข้าใจในหลักธรรมได้อย่างแจ่มแจ้งเหมือนกับพระพุทธเจ้าทรงแสดงเอง ด้วยวิธีการบรรยายอธิบายเนื้อความแห่งธรรม และตอบปัญหาธรรม เป็นต้น จนเป็นที่ไว้วางพระทัยของพระพุทธเจ้าให้ไปประกาศพระศาสนา ณ แคว้นอวันตี ทำให้บุคคลผู้ไม่มีศรัทธาเกิดศรัทธาเลื่อมใสเป็นจำนวนมาก ทำให้ผู้มีศรัทธาเลื่อมใสอยู่แล้วเกิดความเลื่อมใสยิ่งขึ้น ส่วนบุคคลที่มีได้นับถือพระพุทธศาสนา มาก่อนก็หันมานับถือพระพุทธศาสนาประกาศตนเป็นอุบาสกจำนวนมาก ท่านได้ประพันธ์คัมภีร์ขึ้น ๖ เล่ม คือ กัจจายนไวยากรณ์ จูฬนिरुติ มหานिरुติ เนตติ เปฏโกปเทศ และวัณณนิตี^{๑๔๒}

เริงฤทธิ์ พลนามอินทร์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนาในจังหวัดอุดรธานี" ผลจากการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดอุดรธานี มีบทบาทในการพัฒนาตามแนวพุทธทั้ง ๓ ด้าน คือ ๑) การพัฒนาด้านวัตถุ พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีบทบาท ในการพัฒนาภายในบริเวณวัดเป็นหลัก เช่น การวัดที่อำนวยความสะดวกแก่พระสงฆ์และคฤหัสถ์ จัดการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรและบุคคลทุกวัยทุกระดับ การจัดปลูกป่าบริเวณวัดเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม ส่วนนอกวัดได้บริจาคเงินเป็นกองทุนการศึกษาหรือสมทบทุนอาหารกลางวันและสนับสนุนการก่อสร้างศาลาประชาคมในตำบลและหมู่บ้าน ๒) การพัฒนาด้านจิตใจ พระสงฆ์ส่วนใหญ่ได้อบรมประชาชนในการสวดมนต์รักษาศีลและแสดงธรรมเทศนาในวันพระรวมทั้งการแนะนำชักชวน ให้ลดละเลิกอบายมุข ๓) การพัฒนาด้านสังคม พระสงฆ์ส่วนใหญ่ได้ช่วยกระตุ้นจิตใจประชาชนให้ทำความดี ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรม ร่วมประชุมและให้ ข้อเสนอแนะการทำงานแก่คณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อสร้างความสามัคคีและความสงบสุขในชุมชน^{๑๔๓}

พระครูสังฆรักษ์ศวีร์ อธิปญโญ ได้วิจัยเรื่อง "บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษากรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี" ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยรวมอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ พบว่า มีบทบาทอยู่ในระดับมากทุกด้าน และเมื่อเปรียบเทียบกับบทบาทของพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรีที่มีจำนวนพรรษา ระดับ

^{๑๔๒} พระมหาสนธิ์ สุนติกโร, "การศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา", *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต*, สาขาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), บทคัดย่อ.

^{๑๔๓} เริงฤทธิ์ พลนามอินทร์. *บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดอุดรธานี*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๕), บทคัดย่อ .

การศึกษาสายสามัญ การศึกษาทางเปรียญธรรม ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ และการสังกัดวัด แต่ละขนาดแตกต่างกันมีบทบาทต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรีไม่แตกต่างกัน^{๑๔๔}

พระมหาบุญมี วรรณวิเศษ ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณี พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน)” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาในการดำเนินชีวิต แนวทางการปฏิบัติธรรม บทบาทในการพัฒนาสังคมและบทบาทในการเป็นผู้นำในการจัดตั้งกองทุนผ้าป่าช่วยชาติ ของพระธรรมวิสุทธิมงคล ผลจากการวิจัยพบว่า พระธรรมวิสุทธิมงคล เป็นพระสงฆ์ที่เกิดในครอบครัวเกษตรกร แต่ฐานะการเงินของสกุลท่านอยู่ในสภาพค่อนข้างดี ขณะเข้าสู่ความเป็นสมณเพศ สังกัดคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติ ยึดถืออุดมคติ เป็นเครื่องขัดเกลาจิตใจ เป็นพระสงฆ์นักปฏิบัติสมถกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน จากผลวิจัยสรุปได้ว่า การพัฒนาของท่านมี ๒ ด้าน คือ ด้านจิตใจ ได้แก่ การอบรมสั่งสอนให้ประชาชนมีศีลธรรม คุณธรรม ความดีงาม ตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยเน้นการไปปฏิบัติมากกว่าสอนให้ความรู้เท่านั้น ด้านวัตถุ ได้แก่ การพัฒนาการศึกษา สาธารณสุขและสาธารณประโยชน์อื่น ๆ ตลอดจนการเป็นผู้นำในการตั้งกองทุนผ้าป่าช่วยชาติ^{๑๔๕}

จากงานวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ สามารถสรุปได้ว่า บทบาทของพระสงฆ์ที่มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลักษณะการให้คำแนะนำ เป็นที่ปรึกษา การสนทนา การตอบปัญหาข้อข้องใจ การแสดงฤทธิ์โดยรับสนองพุทธบัญชาให้ไปปราบผู้เป็นมิชฉาภิภูติ การเป็นสมณทูตในเทวโลกและยมโลก แล้วนำ เรื่องราวเหล่านั้นมาบอกแก่ชาวโลก และการแสดงธรรมแก่พุทธบริษัทและบุคคลทั่วไปด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การบรรยาย การอธิบายขยายความ การเปรียบเทียบ การตอบคำถาม

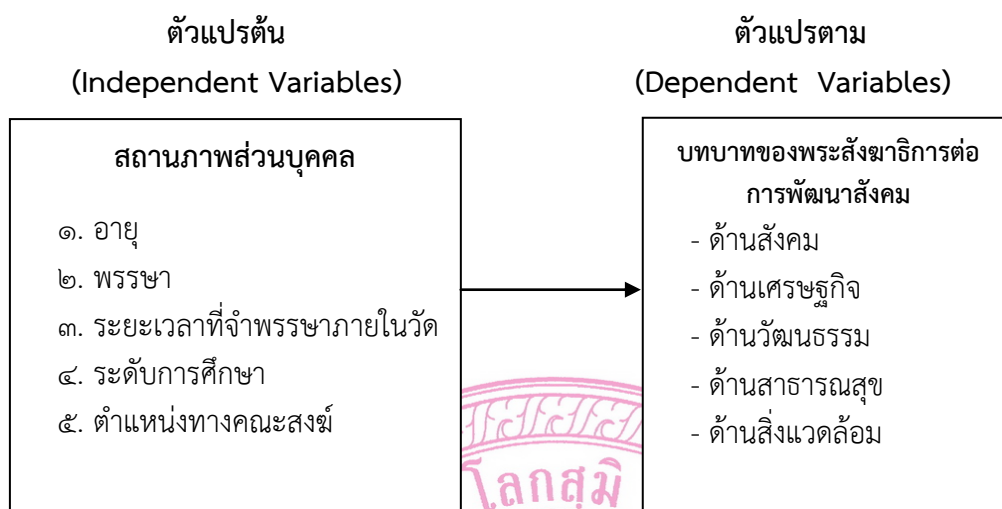
๒.๑๒ กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables) ตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ สถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ อายุ พรรษา ระยะเวลาที่จำพรรษาภายในวัดปัจจุบัน ระดับการศึกษา ตำแหน่งทางคณะสงฆ์ ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ บทบาทการพัฒนาสังคม ประกอบด้วย ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านวัฒนธรรม ด้านสาธารณสุขและด้านสิ่งแวดล้อม

^{๑๔๔} พระครูสังฆรักษ์ศรัทธา ธีรปณฺโญ, **บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษากรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

^{๑๔๕} พระมหาบุญมี วรรณวิเศษ, **บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม ศึกษาเฉพาะกรณี : พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน)**. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔).

แผนภูมิที่ ๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี ผู้ศึกษาได้ดำเนินการศึกษา โดยมีลำดับขั้นตอนในการดำเนินงาน ดังต่อไปนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาใช้รูปแบบการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ซึ่งเป็นวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี จำนวน ๒๒๐ รูป จากนั้นเปิดตารางสำเร็จรูปของเครจซีและมอร์แกน (R. V. Krejcie and D.W. Morgan) ^๑ ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๑๔๒ คน

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม โดยมีขั้นตอนการสร้างและการตรวจสอบเครื่องมือ ดังนี้

๓.๓.๑ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

- ๑) ศึกษาหลักการและแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี จากเอกสารและผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒) กำหนดกรอบแนวคิด ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย
- ๓) กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยโดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
- ๔) สร้างเครื่องมือในการสอบถาม
- ๕) นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

^๑ R.V. Krejcie and D.W. Morgan, *Determining Sample Size for Research Activities*, international handbook. (Oxford : Pergamon Press, 1970).

๖. นำเครื่องมือการวิจัยไปทดลองใช้กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่างเพื่อหาความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

๗. ปรับปรุงแก้ไข

๘. จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล กับกลุ่มตัวอย่าง

๓.๓.๒ ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้ศึกษาพัฒนาขึ้นตามกรอบของบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี รวมทั้งศึกษาปัญหาและแนวทางในการพัฒนาสังคม เพื่อใช้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม มีจำนวน ๕ ข้อ

ตอนที่ ๒ บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี

มีจำนวน ๔๕ ข้อ แบบสอบถามมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale)^๒ มี ๕ ระดับ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

๕	หมายถึง	ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด
๔	หมายถึง	ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก
๓	หมายถึง	ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง
๒	หมายถึง	ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย
๑	หมายถึง	ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อยที่สุด

การตรวจสอบความเที่ยงตรงและความน่าเชื่อถือผู้ศึกษาได้นำแบบสอบถามไปแจกให้กับประชากร ที่มีคุณสมบัติใกล้เคียงกับกลุ่มประชากร ที่จะทำการศึกษาจำนวน ๓๐ รูป เพื่อทดสอบว่าผู้ตอบแบบสอบถามเข้าใจคำถามในแบบสอบถามอย่างชัดเจนหรือไม่ เมื่อมีข้อบกพร่องก็จะได้ทำการแก้ไขให้ถูกต้องแล้วจึงนำแบบสอบถามแจกให้กับประชากรที่จะทำการศึกษา ดังที่ได้กำหนดไว้แล้วในส่วน of ประชากร ที่ทำการศึกษา

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามปลายเปิดให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี

๓.๔.๓ การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ ผู้ศึกษาได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

๑) ศึกษาข้อมูลจากหนังสือ เอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถามให้ครอบคลุมตามความมุ่งหมายของการวิจัย

๒) กำหนดขอบข่ายในการสร้างเครื่องมือให้สอดคล้องกับตัวแปรที่ศึกษา

๓) สร้างข้อคำถามฉบับร่างตามขอบข่ายที่กำหนด

^๒ สุวรีย์ ศิริโกคาภิรมย์. การวิจัยทางการศึกษา, (ลพบุรี : ฝ่ายเอกสารการพิมพ์สถาบันราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๖), หน้า ๑๓๙ - ๑๔๐.

๕. ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบเครื่องมือที่สร้างไว้จำนวน ๕ ท่าน ประกอบด้วย

๕.๑ พระมหาอำนาจ อัสการี, ดร.

๕.๒ ผศ.ดร.ณัฐพงศ์ สัจจวรรณ์

๕.๓ ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น

๕.๔ อาจารย์เดช ชูจันอัด

๕.๕ อาจารย์ผดุง วรรณทอง

เพื่อขอความเห็นชอบและนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จากนั้นนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระและโครงสร้างของคำถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC)^m

๖. หาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability)

นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้ว ไปทดลองใช้ (Try out) กับพระสังฆาธิการในจังหวัดใกล้เคียง ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จำนวน ๓๐ รูป เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha coefficient) ของครอนบาค (Cronbach)^c ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .๙๔๕

๔. นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและจัดพิมพ์แบบสอบถามเป็นฉบับสมบูรณ์ เพื่อใช้แจกกลุ่มตัวอย่างจริงในการวิจัยต่อไป

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้ศึกษาดำเนินการเก็บข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

๑. การรวบรวมเอกสาร ผู้ศึกษารวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ งานวิจัย และเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี

๒. ศึกษาได้สร้างแบบสอบถามและขอหนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อขอความร่วมมือไปยังพระสังฆาธิการ หลังจากนั้นจึงดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

๓. ในระหว่างเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ชี้แจงถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัย การตอบแบบสอบถามโดยให้ผู้ตอบฯ ได้อย่างเสรี จากนั้นเก็บแบบสอบถามด้วยตนเอง

๔. ได้แบบสอบถามครบตามจำนวน ๑๔๒ ฉบับ และตรงตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้แล้ว ได้แบบสอบถามที่สมบูรณ์ครบตามจำนวน ๑๔๒ ชุด คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ %

^m เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๓ - ๒๔๔.

^c Lee J. Cronbach. *Essentials of Psychological Testing*, 4 th ed., (New York: Harper & Row,1971), p.67.

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๑. นำแบบสอบถามทั้งหมดมาตรวจสอบความสมบูรณ์ความถูกต้อง ในการตอบแบบสอบถามแล้วนำมาคัดเลือกฉบับที่สมบูรณ์และถูกต้องเพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยการบันทึกคะแนนแต่ละข้อของแต่ละคนลงในแบบลงรหัส (Coding Form)

๒. ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์

๓. การวิเคราะห์ข้อมูล

๑) ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์โดยใช้ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

๒) ระดับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี วิเคราะห์โดยใช้ ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ของคะแนนจากการตอบแบบสอบถาม

๓) วิเคราะห์ข้อมูลเชิงอนุมานเพื่อทดสอบสมมติฐาน สถิติที่ใช้ คือ การทดสอบค่าที (t-test) และการทดสอบค่าเอฟ (F-test) โดยการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) ใช้ทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยตั้งแต่สามกลุ่มขึ้นไป เมื่อพบว่ามีความแตกต่างจะทำการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference (LSD) โดยกำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๔) แปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยยึดเกณฑ์^๕ ดังนี้

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่	๔.๕๐ - ๕.๐๐	หมายความว่า	มากที่สุด
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่	๓.๕๐ - ๔.๔๙	หมายความว่า	มาก
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่	๒.๕๐ - ๓.๔๙	หมายความว่า	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่	๑.๕๐ - ๒.๔๙	หมายความว่า	น้อย
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่	๑.๐๐ - ๑.๔๙	หมายความว่า	น้อยที่สุด

๕) วิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี ปลายเปิด นำเสนอข้อมูลโดยเขียนเป็นความเรียงประกอบคำพรรณนา

^๕ ประกอบ กรรณสูตร. สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๘.

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลของการวิจัย เรื่อง บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี ผู้วิจัยแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็นขั้นตอน และเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกันในการแปลความหมายของผลการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจึงได้กำหนดสัญลักษณ์และอักษรย่อในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

๔.๑ สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

n	แทน จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม
\bar{X}	แทน ค่าคะแนนเฉลี่ย (Mean)
%	แทน การร้อยละ (Percent)
SD	แทน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)
P	แทน ค่าความน่าจะเป็น (Probability) สำหรับบอกนัยสำคัญทางสถิติ
Sig.	แทน ระดับนัยสำคัญทางสถิติจากการทดสอบ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปคำนวณได้ใช้ในการสรุปผลการทดสอบสมมติฐาน
Min	แทน ค่าต่ำสุด
Max	แทน ค่าสูงสุด
H ₀	แทน สมมติฐานหลัก (Null Hypothesis)
H ₁	แทน สมมติฐานรอง (Alternative Hypothesis)
*	แทน มีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ ๐.๐๕

๔.๒ การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล และการแปรผลการวิเคราะห์ข้อมูลของการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และนำเสนอในรูปแบบของตารางประกอบคำอธิบาย โดยเรียงลำดับหัวข้อเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามปลายเปิดเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคบทบาทของพระสังฆาธิการที่มีต่อการพัฒนาสังคม

๔.๓ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยนำเสนอในรูปของจำนวนและร้อยละ ดังนี้

ตารางที่ ๔.๑ จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามสภาพทั่วไป

สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน n = ๑๔๒	ร้อยละ
๑. อายุ		
๒๙ - ๔๕ ปี	๔๑	๒๘.๙
๔๖ - ๖๐ ปี	๖๔	๔๕.๑
๘๔ ปีขึ้นไป	๓๗	๒๖.๑
๒. พรรษา		
ต่ำกว่า ๑๐ พรรษา	๕	๓.๕
๑๑-๒๐ พรรษา	๓๕	๒๔.๖
๒๑-๓๐ พรรษา	๕๒	๓๖.๖
๓๐ พรรษาขึ้นไป	๕๐	๓๕.๒
๓. ระยะเวลาที่จำพรรษาภายในวัดปัจจุบัน		
ต่ำกว่า ๕ ปี	-	-
๕-๑๐ ปี	๑๒	๘.๕
๑๑-๑๕ ปี	๒๓	๑๖.๒
๑๖ ปีขึ้นไป	๑๐๗	๗๕.๔
๔. ระดับการศึกษา		
วุฒิมัธยมศึกษาทางธรรม		
นักธรรมชั้นตรี	๖	๔.๒
นักธรรมชั้นโท	๙	๖.๓
นักธรรมชั้นเอก	๑๒๗	๘๙.๔
วุฒิมัธยมศึกษาทางเปรียญ		
ประโยค ๑-๒ - ป.ธ.๓	๑๕	๑๐.๖
ประโยค ๔ - ป.ธ.๖	๑๖	๑๑.๓
ประโยค ๗ - ป.ธ.๙	๙	๖.๓
ไม่มีวุฒิทางการเปรียญ	๑๐๒	๗๑.๘
วุฒิมัธยมศึกษาสามัญศึกษา		
ประถมศึกษาหรือต่ำกว่า	๔๐	๒๘.๒
มัธยมศึกษาตอนต้น	๗๗	๕๔.๒
มัธยมศึกษาตอนปลาย	๑๗	๑๒.๐
อนุปริญญา/เทียบเท่า	๘	๕.๖
ปริญญาตรี/เทียบเท่า	-	-

สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน n = ๑๔๒	ร้อยละ
๔. ตำแหน่งทางคณะสงฆ์		
เจ้าคณะอำเภอ	๒	๑.๔
เจ้าคณะตำบล	๗	๔.๙
เจ้าอาวาส	๖๕	๔๕.๘
รอง/ผู้ช่วยเจ้าอาวาส	๖๘	๔๗.๙

ตารางที่ ๔.๑ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๔๖ - ๖๐ ปี จำนวน ๖๔ รูปคิดเป็นร้อยละ ๔๕.๑ ซึ่งเป็นจำนวนที่สูงที่สุด รองลงมาอายุ ๒๙ - ๔๕ ปี จำนวน ๔๑ รูปคิดเป็นร้อยละ ๒๘.๙ และอายุ ๘๔ ปีขึ้นไปจำนวน ๓๗ รูปคิดเป็นร้อยละ ๒๖.๑

มีพรรษาระหว่าง ๒๑-๓๐ พรรษา จำนวน ๒๑ รูปคิดเป็นร้อยละ ๓๖.๖ ซึ่งเป็นจำนวนที่สูงที่สุด รองลงมา ๓๐ พรรษาขึ้นไปจำนวน ๕๐ รูปคิดเป็นร้อยละ ๓๕.๒ ระยะเวลาที่จำพรรษาภายในวัดมากกว่า ๑๖ ปีขึ้นไปจำนวน ๑๐๗ รูปคิดเป็นร้อยละ ๗๕.๔ ซึ่งเป็นจำนวนที่สูงที่สุด รองลงมา ๑๑-๑๕ ปีจำนวน ๑๒ รูปคิดเป็นร้อยละ ๑๖.๒ และจำพรรษาภายในวัด ๕-๑๐ ปีจำนวน ๑๒ รูปคิดเป็นร้อยละ ๘.๕

วุฒิการศึกษาทางธรรมจบนักธรรมเอกจำนวน ๑๒๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘๙.๔ ซึ่งเป็นจำนวนที่สูงที่สุด รองลงมาจบนักธรรมโทจำนวน ๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖.๓ จบนักธรรมตรีจำนวน ๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔.๒ ผู้ตอบแบบสอบถามไม่มีไม่มียุทธศึกษาทางการเปรียญจำนวน ๑๐๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗๑.๘ ซึ่งเป็นจำนวนที่สูงที่สุด รองลงมาได้วุฒิประโยค ๔ - ประโยค ๖ จำนวน ๑๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๑ ได้ปะโยค ๑ - ประโยค ๓ จำนวน ๑๕ รูปคิดเป็นร้อยละ ๑๐.๖ วุฒิการศึกษาสามัญศึกษาจบมัธยมศึกษาตอนต้นจำนวน ๗๗ รูปคิดเป็นร้อยละ ๕๔.๒ ซึ่งเป็นจำนวนที่สูงที่สุด รองลงมาวุฒิการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่าจำนวน ๔๐ รูปคิดเป็นร้อยละ ๒๘.๒ มีวุฒิการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายจำนวน ๑๗ รูปคิดเป็นร้อยละ ๑๒.๐

ผู้ตอบแบบสอบถามมีตำแหน่งทางคณะสงฆ์ คือ เป็นรองเจ้าอาวาส/ผู้ช่วยเจ้าอาวาสจำนวน ๖๘ รูปคิดเป็นร้อยละ ๔๗.๙ ซึ่งเป็นจำนวนที่สูงที่สุด รองลงมามีตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสจำนวน ๖๕ รูปคิดเป็นร้อยละ ๔๕.๘ เป็นเจ้าคณะตำบลจำนวน ๗ รูปคิดเป็นร้อยละ ๔.๙ ตามลำดับ

ตอนที่ 2 บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี

การวิเคราะห์บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ภาพรวมในรายด้าน ได้แก่ ๑. การพัฒนาสังคมในด้านสังคม ๒. ด้านเศรษฐกิจ ๓. ด้านวัฒนธรรม ๔. ด้านสาธารณสุขและ ๕. ด้านสิ่งแวดล้อม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๒ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)
ของบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม โดยภาพรวม

n = ๑๔๒

บทบาทของพระสังฆาธิการ	\bar{X}	S.D.	การแปลผล
๑. ด้านสังคม	๓.๗๘	.๓๑๐	มาก
๒. ด้านเศรษฐกิจ	๓.๔๗	.๔๑๕	ปานกลาง
๓. ด้านวัฒนธรรม	๓.๙๖	.๔๑๙	มาก
๔. ด้านสาธารณสุข	๓.๑๙	.๔๕๒	ปานกลาง
๕. ด้านสิ่งแวดล้อม	๓.๗๖	.๔๑๘	มาก
ภาพรวม	๓.๖๓	.๒๖๗	มาก

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับมากมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๓ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านแล้วพบว่าอยู่ในระดับมาก ๓ ด้าน ระดับปานกลาง ๒ ด้าน โดยมีค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านวัฒนธรรม ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจและด้านสาธารณสุขตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๓ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)
ของบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม
ด้านสังคม

n = ๑๔๒

บทบาทของพระสังฆาธิการด้านสังคม	\bar{X}	S.D.	การแปลผล
๑. มีการจัดอบรมธรรมะแก่ประชาชน	๓.๙๗	.๕๗๐	มาก
๒. เป็นวิทยากรบรรยายธรรมในสถานที่ต่าง ๆ	๓.๔๖	.๗๒๑	ปานกลาง
๓. มีการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน	๓.๗๒	.๖๐๐	มาก
๔. ให้ความรู้ แนวคิด เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในสังคม	๓.๙๖	.๕๕๑	มาก
๕. ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิต	๔.๒๙	.๖๒๕	มาก
๖. ช่วยเหลือสังคมด้วยการบริจาคปัจจัยหรือวัตถุสิ่งของ	๓.๘๐	.๕๗๘	มาก
๗. อำนวยความสะดวกสถานที่ภายในวัดในการกิจกรรมของชุมชน	๓.๘๕	.๕๒๓	มาก
๘. ร่วมเป็นกรรมการขององค์กรชุมชน	๓.๕๓	.๗๐๒	มาก
๙. ส่งเสริมให้ชุมชนได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์กับ	๓.๔๙	.๖๐๔	ปานกลาง
ในภาพรวม	๓.๗๘	.๓๑๐	มาก

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ด้านสังคม มีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก (๓.๗๘) เมื่อพิจารณาแต่ละรายการ พบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ๗ รายการระดับปานกลาง ๒ รายการ โดยเรียงค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยตามลำดับ ดังนี้คือ ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิต (๔.๒๙) เป็นค่าเฉลี่ยที่สูงที่สุด รองลงมา มีการจัดอบรมธรรมะแก่ประชาชน (๓.๙๗) ให้ความรู้ แนวคิด เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในสังคม (๓.๙๖) อำนวยความสะดวกสถานที่ภายในวัดในการกิจกรรมของชุมชน (๓.๘๕) ช่วยเหลือสังคมด้วยการบริจาคปัจจัยหรือวัตถุสิ่งของ (๓.๘๐) มีการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน (๓.๗๒) ร่วมเป็นกรรมการขององค์กรชุมชน (๓.๕๓) ส่งเสริมให้ชุมชนได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์กับ (๓.๔๙) และด้านสุดท้ายคือ เป็นวิทยากรบรรยายธรรมในสถานที่ต่างๆ (๓.๔๕) ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๔ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)
ของบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม
ด้านเศรษฐกิจ

n = ๑๔๒

บทบาทของพระสังฆาธิการด้านเศรษฐกิจ	\bar{X}	S.D.	การแปลผล
๑. มีการเทศนาเกี่ยวกับการส่งเสริมการประกอบอาชีพ	๓.๕๑	.๖๘๒	ปานกลาง
๒. มีการจัดตั้งองค์กรชุมชน เช่น มูลนิธิ กองทุน ศูนย์ ฯลฯ	๓.๓๐	.๖๑๙	ปานกลาง
๓. เป็นวิทยากรบรรยายเกี่ยวกับการส่งเสริมการประกอบอาชีพของชุมชน	๓.๕๑	.๖๘๒	ปานกลาง
๔. มีการส่งเสริมให้ชุมชนไปดูงานที่องค์กรอื่น	๓.๔๑	.๖๐๙	ปานกลาง
๕. ให้คำปรึกษา แนะนำเกี่ยวกับการดำเนินงาน	๓.๔๐	.๗๐๕	ปานกลาง
๖. มีการเทศนาเกี่ยวกับการออม	๓.๕๔	.๘๑๓	มาก
๗. บริจาควัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ	๓.๕๘	.๖๓๓	มาก
๘. มีการชักชวนประชาชนให้รวมพลังเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น	๓.๕๗	.๗๑๙	มาก
๙. มีการเชิญผู้เชี่ยวชาญมาเป็นผู้ฝึกสอนอาชีพแก่ประชาชน	๓.๔๐	.๗๔๔	ปานกลาง
ในภาพรวม	๓.๔๗	.๔๑๕	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในด้านเศรษฐกิจ มีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับปานกลาง (๓.๔๗) เมื่อพิจารณาแต่ละรายการ พบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ๓ รายการระดับปานกลาง ๖ รายการ โดยเรียงค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยตามลำดับ ดังนี้คือ ต่อต้านการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ (๓.๕๘) เป็นค่าเฉลี่ยที่สูงที่สุด รองลงมาเป็นตัวแทนภาครัฐในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (๓.๕๗) ปลุกจิตสำนึกให้ชุมชนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (๓.๕๔) ร่วมมือกับชุมชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (๓.๕๑) จัดบริเวณวัดให้ร่มรื่น เป็นตัวอย่างแก่ชุมชน (๓.๕๑) ให้ความรู้แก่ชุมชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (๓.๔๑) ส่งเสริมให้ชุมชนใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า (๓.๔๐) บริจาคปัจจัยในการอนุรักษ์หรือการจัดสภาพแวดล้อมให้สวยงาม (๓.๔๐) และมีการรักษาและสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน (๓.๓๐) ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๕ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)
ของบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม
ด้านวัฒนธรรม

n = ๑๔๒

บทบาทของพระสังฆาธิการด้านวัฒนธรรม	\bar{X}	S.D.	การแปลผล
๑. มีการส่งเสริมการจัดงานประเพณีในวันสำคัญ ๆ เช่น วันวิสาขบูชา ฯลฯ	๔.๔๕	.๕๕๓	มากที่สุด
๒. มีการเทศนาในวันสำคัญๆ เช่น วันวิสาขบูชา ฯลฯ	๔.๔๕	.๕๙๐	มากที่สุด
๓. มีการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ในชุมชน	๓.๙๔	.๗๐๗	มาก
๔. มีการจัดกิจกรรมเมื่อถึงวันสำคัญต่าง ๆ ทางศาสนา	๔.๑๘	.๖๖๖	มาก
๕. มีการบริจาคปัจจัยในการบูรณะโบราณสถาน โบราณวัตถุ	๓.๗๗	.๖๒๓	มาก
๖. มีการรวบรวมเอกสาร ตำราทางวัฒนธรรม	๓.๖๕	.๖๘๕	มาก
๗. ภายในวัดจัดให้มีที่เก็บโบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุ	๓.๗๐	.๕๙๓	มาก
๘. ส่งเสริมให้มีการทำบุญในเทศกาลของทุกเดือน	๓.๘๘	.๖๕๘	มาก
๙. วัดของท่านเป็นศูนย์กลางการติดต่อประสานงานทางศิลปวัฒนธรรม	๓.๖๒	.๗๔๑	ปานกลาง
ในภาพรวม	๓.๙๖	.๕๑๙	มาก

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในด้านวัฒนธรรม มีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก (๓.๙๖) เมื่อพิจารณาแต่ละรายการ พบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ๒ รายการ ระดับมาก ๖ รายการ ระดับปานกลาง ๑ รายการ โดยเรียงค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้คือ มีการส่งเสริมการจัดงานประเพณีในวันสำคัญๆ เช่น วันวิสาขบูชา ฯลฯ (๔.๔๕) และมีการเทศนาในวันสำคัญๆ เช่น วันวิสาขบูชา ฯลฯ เป็นค่าเฉลี่ยที่เท่ากันและเป็นค่าเฉลี่ยที่สูงที่สุด รองลงมา มีการจัดกิจกรรมเมื่อถึงวันสำคัญต่าง ๆ ทางศาสนา (๔.๑๘) มีการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ในชุมชน (๓.๙๔) ส่งเสริมให้มีการทำบุญในเทศกาลของทุกเดือน (๓.๘๘) มีการบริจาคปัจจัยในการบูรณะโบราณสถาน โบราณวัตถุ (๓.๗๗) ภายในวัดจัดให้มีที่เก็บโบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุ (๓.๗๐) มีการรวบรวมเอกสาร ตำราทางวัฒนธรรม (๓.๖๕) และวัดของท่านเป็นศูนย์กลางการติดต่อประสานงานทางศิลปวัฒนธรรม (๓.๖๒) ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๖ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)
ของบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม
ด้านสาธารณสุข

n = ๑๔๒

บทบาทของพระสังฆาธิการด้านสาธารณสุข	\bar{X}	S.D.	การแปลผล
๑. ให้ความรู้ในด้านสุขอนามัยแก่ชุมชน	๓.๑๑	.๘๐๕	ปานกลาง
๒. ส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักทำความสะอาด ที่อยู่อาศัย บริเวณที่อยู่อาศัย ฯลฯ	๓.๖๔	.๗๐๘	มาก
๓. ร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐในการส่งเสริมสุขภาพอนามัยของชุมชน	๓.๓๙	.๗๔๒	ปานกลาง
๔. วัดของท่านเป็นศูนย์กลางในการรักษาโรคจากโรงพยาบาล	๓.๒๓	.๗๑๑	ปานกลาง
๕. ส่งเสริมให้ชุมชนปลูกยาสมุนไพรเพื่อรักษาโรคเอง	๒.๖๑	.๗๗๑	ปานกลาง
๖. มีการรวบรวมการรักษาโรคแบบพื้นบ้านและนำไปเผยแพร่ให้กับชุมชน	๒.๔๘	.๘๐๕	น้อย
๗. มีการรักษาผู้ที่ติดยาเสพติด	๓.๔๒	.๗๐๗	ปานกลาง
๘. มีการรักษาโรคทางจิตโดยใช้หลักธรรม	๓.๔๕	.๖๒๕	ปานกลาง
๙. บริจาคปัจจัยในการจัดซื้อยาสามัญประจำบ้าน	๓.๓๙	.๖๕๒	ปานกลาง
ในภาพรวม	๓.๑๙	.๔๔๒	มาก

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในด้านสาธารณสุข มีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับปานกลาง (๓.๑๙) เมื่อพิจารณาแต่ละรายการ พบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ๑ รายการ ระดับปานกลาง ๗ รายการและระดับน้อย ๑ รายการ โดยเรียงค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้คือ ส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักทำความสะอาด ที่อยู่อาศัย บริเวณที่อยู่อาศัย ฯลฯ (๓.๖๔) เป็นค่าเฉลี่ยที่สูงที่สุด รองลงมาเป็นการรักษาโรคทางจิตโดยใช้หลักธรรม (๓.๔๕) การรักษาผู้ที่ติดยาเสพติด (๓.๔๒) ร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐในการส่งเสริมสุขภาพอนามัยของชุมชน (๓.๓๙) และบริจาคปัจจัยในการจัดซื้อยาสามัญประจำบ้าน (๓.๓๙) มี วัดของท่านเป็นศูนย์กลางในการรักษาโรคจาก (๓.๒๓) มีให้ความรู้ในด้านสุขอนามัยแก่ชุมชน (๓.๑๑) ส่งเสริมให้ชุมชนปลูกยาสมุนไพรเพื่อรักษาโรคเอง (๒.๖๑) และมีการรวบรวมการรักษาโรคแบบพื้นบ้านและนำไปเผยแพร่ให้กับชุมชน (๒.๔๘) ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๗ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)
ของบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม
ด้านสิ่งแวดล้อม

n = ๑๔๒

บทบาทของพระสังฆาธิการด้านสิ่งแวดล้อม	\bar{X}	S.D.	ระดับความเห็น
๑. ร่วมมือกับชุมชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	๔.๐๓	.๔๔๕	มาก
๒. มีการรักษาและสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน	๓.๗๘	.๕๖๐	มาก
๓. จัดบริเวณวัดให้ร่มรื่น เป็นตัวอย่างแก่ชุมชน	๓.๙๓	.๔๒๘	มาก
๔. ให้ความรู้แก่ชุมชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	๓.๗๓	.๖๖๕	มาก
๕. ส่งเสริมให้ชุมชนใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า	๓.๗๔	.๗๖๙	มาก
๖. ปลุกจิตสำนึกให้ชุมชนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	๓.๖๘	.๗๘๔	มาก
๗. ต่อต้านการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ	๓.๗๐	.๗๙๐	มาก
๘. เป็นตัวแทนภาครัฐในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	๓.๔๕	.๖๔๘	ปานกลาง
๙. บริจาคปัจจัยในการอนุรักษ์หรือการจัดสภาพแวดล้อมให้สวยงาม	๓.๘๒	.๖๖๖	มาก
ในภาพรวม	๓.๗๖	.๕๑๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๗ พบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในด้านสิ่งแวดล้อม มีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก (๓.๗๖) เมื่อพิจารณาแต่ละรายการ พบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ๘ รายการ ระดับปานกลาง ๑ รายการ โดยเรียงค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้คือ ร่วมมือกับชุมชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (๔.๐๓) เป็นค่าเฉลี่ยที่สูงที่สุด รองลงมาจัดบริเวณวัดให้ร่มรื่น เป็นตัวอย่างแก่ชุมชน (๓.๙๓) บริจาคปัจจัยในการอนุรักษ์หรือการจัดสภาพแวดล้อมให้สวยงาม (๓.๘๒) มีการรักษาและสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน (๓.๗๘) ส่งเสริมให้ชุมชนใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า (๓.๗๔) ให้ความรู้แก่ชุมชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (๓.๗๓) ต่อต้านการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ (๓.๗๐) ปลุกจิตสำนึกให้ชุมชนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (๓.๖๘) และเป็นตัวแทนภาครัฐในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (๓.๔๕) ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๘ แสดงผลการวิเคราะห์การแปรปรวนบทบาทของพระสังฆาธิการ
ต่อการพัฒนาสังคม จำแนกตามอายุ

n = ๑๔๒

ข้อความ	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม						
๑. ด้านสังคม	ระหว่างกลุ่ม	.๗๑๐	๒	.๓๕๕	๓.๖๔๖	.๐๒๔
	ภายในกลุ่ม	๑๒.๘๒๖	๑๓๙	.๐๙๒		
	รวม	๑๓.๕๓๖	๑๔๑			
๒. ด้านเศรษฐกิจ	ระหว่างกลุ่ม	.๑๗๗	๒	.๐๘๙	.๕๑๓	.๖๐๐
	ภายในกลุ่ม	๒๔.๐๕๕	๑๓๙	.๑๗๓		
	รวม	๒๔.๒๓๒	๑๔๑			
๓. ด้านวัฒนธรรม	ระหว่างกลุ่ม	.๑๘๙	๒	.๐๙๔	.๕๓๓	.๕๘๘
	ภายในกลุ่ม	๒๔.๕๘๒	๑๓๙	.๑๗๗		
	รวม	๒๔.๗๗๐	๑๔๑			
๔. ด้านสาธารณสุข	ระหว่างกลุ่ม	.๖๖๑	๒	.๓๓๑	๑.๗๐๗	.๑๘๕
	ภายในกลุ่ม	๒๖.๙๓๓	๑๓๙	.๑๙๔		
	รวม	๒๗.๕๙๔	๑๔๑			
๕. ด้านสิ่งแวดล้อม	ระหว่างกลุ่ม	.๓๐๖	๒	.๑๕๓	.๘๗๗	.๔๑๘
	ภายในกลุ่ม	๒๔.๒๗๖	๑๓๙	.๑๗๕		
	รวม	๒๔.๕๘๓	๑๔๑			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	.๓๓๗	๒	.๑๖๘	๒.๔๐๐	.๐๙๔
	ภายในกลุ่ม	๙.๗๕๑	๑๓๙	.๐๗๐		
	รวม	๑๐.๐๘๘	๑๔๑			

ตารางที่ ๔.๘ แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี ด้านสังคม จำแนกตามเพศ พบว่า อายุของผู้ตอบแบบสอบถามที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นเรื่องบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ด้านสังคม โดยรวมไม่แตกต่างกันซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานข้อที่ 1 ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี แตกต่างกัน

H_0 : ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี ไม่แตกต่างกัน

H_1 : ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี แตกต่างกัน

สถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน คือ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวน (ANOVA) พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี ไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

ตารางที่ ๔.๙ แสดงผลการวิเคราะห์การแปรปรวนบทบาทของพระสังฆาธิการ
ต่อการพัฒนาสังคม จำแนกตามพรรษา

n = ๑๔๒

ข้อความ	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม						
๑. ด้านสังคม	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	.๔๙๔ ๑๓.๐๔๓ ๑๓.๕๓๖	๓ ๑๓๘ ๑๔๑	.๑๖๕ .๐๙๕	๑.๗๔๑	.๑๖๒
๒. ด้านเศรษฐกิจ	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	.๕๙๕ ๒๓.๖๓๓ ๒๔.๒๓๒	๓ ๑๓๘ ๑๔๑	.๒๐๐ .๑๗๑	๑.๑๖๕	.๓๒๕
๓. ด้านวัฒนธรรม	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	.๖๓๑ ๒๔.๑๓๙ ๒๔.๗๗๐	๓ ๑๓๘ ๑๔๑	.๒๑๐ .๑๗๕	๑.๒๐๓	.๓๑๑
๔. ด้านสาธารณสุข	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	.๕๓๑ ๒๗.๐๖๔ ๒๗.๕๙๕	๓ ๑๓๘ ๑๔๑	.๑๗๗ .๑๙๖	.๙๐๒	.๔๔๒
๕. ด้านสิ่งแวดล้อม	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	.๔๓๑ ๒๔.๑๕๑ ๒๔.๕๘๓	๓ ๑๓๘ ๑๔๑	.๑๔๔ .๑๗๕	.๘๒๑	.๔๘๔
รวม	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	.๒๑๕ ๙.๗๖๓ ๑๐.๐๘๘	๓ ๑๓๘ ๑๔๑	.๐๗๒ .๐๗๒	๑.๐๐๑	.๓๙๔

ตารางที่ ๔.๙ แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามพรรษา พบว่า พรรษาของผู้ตอบแบบสอบถามที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นเรื่องบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี โดยรวมไม่แตกต่างกันซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานข้อที่ ๒ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีพรรษาต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี แตกต่างกัน

H_0 : ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีพรรษาต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี ไม่แตกต่างกัน

H_1 : ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีพรรษาต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี แตกต่างกัน

สถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน คือ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวน (ANOVA) พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีพรรษาต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี ไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

ตารางที่ ๔.๑๐ แสดงผลการวิเคราะห์การแปรปรวนบทบาทของพระสังฆาธิการ
ต่อการพัฒนาสังคม จำแนกตามระยะเวลาที่จำพรรษา

n = ๑๔๒

ข้อความ	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
การพัฒนาสังคม						
๑. ด้านสังคม	ระหว่างกลุ่ม	.๐๕๙	๒	.๐๒๙	.๓๐๔	.๗๓๘
	ภายในกลุ่ม	๑๓.๔๗๗	๑๓๙	.๐๙๗		
	รวม	๑๓.๕๓๖	๑๔๑			
๒. ด้านเศรษฐกิจ	ระหว่างกลุ่ม	.๖๓๘	๒	.๓๑๙	๑.๘๖๘	.๑๕๘
	ภายในกลุ่ม	๒๓.๕๙๘	๑๓๙	.๑๗๐		
	รวม	๒๔.๒๓๖	๑๔๑			
๓. ด้านวัฒนธรรม	ระหว่างกลุ่ม	.๓๕๘	๒	.๑๗๙	๑.๐๑๘	.๓๖๔
	ภายในกลุ่ม	๒๔.๔๑๓	๑๓๙	.๑๗๖		
	รวม	๒๔.๗๗๐	๑๔๑			
๔. ด้านสาธารณสุข	ระหว่างกลุ่ม	.๓๖๑	๒	.๑๘๐	.๙๒๑	.๔๐๑
	ภายในกลุ่ม	๒๗.๒๓๔	๑๓๙	.๑๙๖		
	รวม	๒๗.๕๙๕	๑๔๑			
๕. ด้านสิ่งแวดล้อม	ระหว่างกลุ่ม	.๗๕๑	๒	.๓๗๕	๒.๑๙๐	.๑๑๖
	ภายในกลุ่ม	๒๓.๘๓๒	๑๓๙	.๑๗๑		
	รวม	๒๔.๕๘๓	๑๔๑			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	.๓๐๒	๒	.๑๕๑	๒.๑๔๓	.๑๒๑
	ภายในกลุ่ม	๙.๗๘๖	๑๓๙	.๐๗๐		
	รวม	๑๐.๐๘๘	๑๔๑			

ตารางที่ ๔.๑๐ แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามระยะเวลาที่จำพรรษา พบว่า ระยะเวลาที่จำพรรษาของผู้ตอบแบบสอบถามที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นเรื่องบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี โดยรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานข้อที่ ๓ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีระยะเวลาที่จำพรรษา แตกต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี แตกต่างกัน

H_0 : ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีตามระยะเวลาที่จำพรรษา แตกต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี ไม่แตกต่างกัน

H_1 : ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีตามระยะเวลาที่จำพรรษา แตกต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี แตกต่างกัน

สถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน คือ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวน (ANOVA) พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีระยะเวลาที่จำพรรษาแตกต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๑ แสดงผลการวิเคราะห์การแปรปรวนบทบาทของพระสังฆาธิการ
ต่อการพัฒนาสังคม จำแนกตามวุฒิการศึกษาทางธรรม

n = ๑๔๒

ข้อความ	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
การพัฒนาสังคม						
๑. ด้านสังคม	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	.๓๔๗ ๑๓.๑๘๙ ๑๓.๕๓๖	๒ ๑๓๙ ๑๔๑	.๑๗๔ .๐๙๕	๑.๘๓๑	.๑๖๔
๒. ด้านเศรษฐกิจ	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	.๒๐๓ ๒๔.๐๒๙ ๒๔.๒๓๒	๒ ๑๓๙ ๑๔๑	.๑๐๑ .๑๗๓	.๕๘๗	.๕๕๘
๓. ด้านวัฒนธรรม	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	.๘๕๙ ๒๓.๙๑๒ ๒๔.๗๗๐	๒ ๑๓๙ ๑๔๑	.๔๒๙ .๑๗๒	๒.๔๙๓	.๐๘๖
๔. ด้านสาธารณสุข	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	.๒๒๔ ๒๗.๓๗๐ ๒๗.๕๙๕	๒ ๑๓๙ ๑๔๑	.๑๑๒ .๑๙๗	.๕๖๙	.๕๖๗
๕. ด้านสิ่งแวดล้อม	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	.๕๐๕ ๒๔.๐๗๗ ๒๔.๕๘๓	๒ ๑๓๙ ๑๔๑	.๒๕๓ .๑๗๓	๑.๔๕๘	.๒๓๖
รวม	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	.๓๕๐ ๙.๗๓๘ ๑๐.๐๘๘	๒ ๑๓๙ ๑๔๑	.๑๗๕ .๐๗๐	๒.๔๙๗	.๐๘๖

ตารางที่ ๔.๑๑ แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามวุฒิการศึกษาทางธรรม พบว่า วุฒิการศึกษาทางธรรมของผู้ตอบแบบสอบถามที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นเรื่องบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี โดยรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานข้อที่ ๔ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีวุฒิการศึกษาทางธรรม แตกต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี แตกต่างกัน

H_0 : ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีวุฒิการศึกษาทางธรรม แตกต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี ไม่แตกต่างกัน

H_1 : ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีวุฒิการศึกษาทางธรรม แตกต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี แตกต่างกัน

สถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน คือ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวน (ANOVA) พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีวุฒิการศึกษาทางธรรม แตกต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๒ แสดงผลการวิเคราะห์การแปรปรวนบทบาทของพระสังฆาธิการ
ต่อการพัฒนาสังคม จำแนกตามวุฒิการศึกษาทางบาลี

n = ๑๔๒

ข้อความ	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
การพัฒนาสังคม						
๑. ด้านสังคม	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	.๑๙๕ ๑๓.๓๔๑ ๑๓.๕๓๖	๓ ๑๓๘ ๑๔๑	.๐๖๕ .๐๙๗	.๖๗๒	.๕๗๐
๒. ด้านเศรษฐกิจ	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	.๒๗๗ ๒๓.๙๕๕ ๒๔.๒๓๒	๓ ๑๓๘ ๑๔๑	.๐๙๒ .๑๗๔	.๕๓๒	.๖๖๑
๓. ด้านวัฒนธรรม	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	.๐๑๔ ๒๔.๗๕๖ ๒๔.๗๗๐	๓ ๑๓๘ ๑๔๑	.๐๐๕ .๑๗๙	.๐๒๗	.๙๙๔
๔. ด้านสาธารณสุข	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	.๓๑๓ ๒๗.๒๘๒ ๒๗.๕๙๕	๓ ๑๓๘ ๑๔๑	.๑๐๔ .๑๙๘	.๕๒๗	.๖๖๕
๕. ด้านสิ่งแวดล้อม	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	.๗๖๘ ๒๓.๘๑๔ ๒๔.๕๘๓	๓ ๑๓๘ ๑๔๑	.๒๕๖ .๑๗๓	๑.๔๘๔	.๒๒๒
รวม	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	.๐๓๗ ๑๐.๐๕๑ ๑๐.๐๘๘	๓ ๑๓๘ ๑๔๑	.๐๑๒ .๐๗๓	.๑๖๘	.๙๑๘

ตารางที่ ๔.๑๒ แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามวุฒิการศึกษาทางบาลี พบว่า วุฒิการศึกษาทางบาลีของผู้ตอบแบบสอบถามที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นเรื่องบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี โดยรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานข้อที่ ๕ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีวุฒิการศึกษาทางบาลี แตกต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี แตกต่างกัน

H_0 : ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีวุฒิการศึกษาทางบาลี แตกต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี ไม่แตกต่างกัน

H_1 : ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีวุฒิการศึกษาทางบาลี แตกต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี แตกต่างกัน

สถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน คือ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวน (ANOVA) พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีวุฒิการศึกษาทางบาลี แตกต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๓ แสดงผลการวิเคราะห์การแปรปรวนบทบาทของพระสังฆาธิการ
ต่อการพัฒนาสังคม จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญศึกษา

n = ๑๔๒

ข้อความ	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
การพัฒนาสังคม						
๑. ด้านสังคม	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	.๓๐๒ ๑๓.๒๓๕ ๑๓.๕๓๖	๓ ๑๓๘ ๑๔๑	.๑๐๑ .๐๙๖	๑.๐๔๘	.๓๗๓
๒. ด้านเศรษฐกิจ	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	๑.๑๒๙ ๒๓.๑๐๒ ๒๔.๒๓๒	๓ ๑๓๘ ๑๔๑	.๓๗๖ .๑๖๗	๒.๒๔๙	.๐๘๕
๓. ด้านวัฒนธรรม	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	.๗๖๑ ๒๔.๐๑๐ ๒๔.๗๗๐	๓ ๑๓๘ ๑๔๑	.๒๕๔ .๑๗๔	๑.๔๕๘	.๒๒๙
๔. ด้านสาธารณสุข	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	.๔๓๙ ๒๗.๑๕๕ ๒๗.๕๙๕	๓ ๑๓๘ ๑๔๑	.๑๔๖ .๑๙๗	.๗๔๔	.๕๒๘
๕. ด้านสิ่งแวดล้อม	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	.๙๘๔ ๒๓.๕๙๘ ๒๔.๕๘๓	๓ ๑๓๘ ๑๔๑	.๓๒๘ .๑๗๑	๑.๙๑๙	.๑๒๙
รวม	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	.๔๙๙ ๙.๕๘๙ ๑๐.๐๘๘	๓ ๑๓๘ ๑๔๑	.๑๖๖ .๐๖๙	๒.๓๙๓	.๐๗๑

ตารางที่ ๔.๑๓ แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญศึกษา พบว่า วุฒิการศึกษาสามัญของผู้ตอบแบบสอบถามที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นเรื่องบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี โดยรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานข้อที่ ๖ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีวุฒิการศึกษาสามัญศึกษาแตกต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี แตกต่างกัน

H_0 : ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีวุฒิการศึกษาสามัญศึกษาแตกต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี ไม่แตกต่างกัน

H_1 : ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีวุฒิการศึกษาสามัญศึกษาแตกต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี แตกต่างกัน

สถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน คือ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวน (ANOVA) พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีวุฒิการศึกษาสามัญศึกษาแตกต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๔ แสดงผลการวิเคราะห์การแปรปรวนบทบาทของพระสังฆาธิการ
ต่อการพัฒนาสังคม จำแนกตามตำแหน่งทางคณะสงฆ์

n = ๑๔๒

ข้อความ	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
การพัฒนาสังคม						
๑. ด้านสังคม	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	.๙๘๖ ๑๒.๕๕๐ ๑๓.๕๓๖	๓ ๑๓๘ ๑๔๑	.๓๒๙ .๐๙๑	๓.๖๑๓	.๐๑๕
๒. ด้านเศรษฐกิจ	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	.๓๙๘ ๒๓.๘๓๔ ๒๔.๒๓๒	๓ ๑๓๘ ๑๔๑	.๑๓๓ .๑๗๓	.๗๖๙	.๕๑๓
๓. ด้านวัฒนธรรม	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	.๑๔๘ ๒๔.๖๒๒ ๒๔.๗๗๐	๓ ๑๓๘ ๑๔๑	.๐๔๙ .๑๗๘	.๒๗๖	.๘๔๒
๔. ด้านสาธารณสุข	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	.๗๓๕ ๒๖.๘๖๐ ๒๗.๕๙๕	๓ ๑๓๘ ๑๔๑	.๒๔๙ .๑๙๕	๑.๒๕๙	.๒๙๑
๕. ด้านสิ่งแวดล้อม	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	.๓๔๗ ๒๔.๒๓๖ ๒๔.๕๘๓	๓ ๑๓๘ ๑๔๑	.๑๑๖ .๑๗๖	.๖๕๘	.๕๗๙
รวม	ระหว่างกลุ่ม ภายในกลุ่ม รวม	.๓๔๔ ๙.๗๔๓ ๑๐.๐๘๘	๓ ๑๓๘ ๑๔๑	.๑๑๕ .๐๗๑	๑.๖๒๕	.๑๘๖

ตารางที่ ๔.๑๔ แสดงการวิเคราะห์ความแปรปรวนบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามตำแหน่งทางคณะสงฆ์ พบว่า ตำแหน่งทางคณะสงฆ์ของผู้ตอบแบบสอบถามที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นเรื่องบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี โดยรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานข้อที่ ๗ ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีตำแหน่งทางคณะสงฆ์แตกต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี แตกต่างกัน

H_0 : ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีตำแหน่งทางคณะสงฆ์ แตกต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี ไม่แตกต่างกัน

H_1 : ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีตำแหน่งทางคณะสงฆ์แตกต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี แตกต่างกัน

สถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน คือ F-test ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวน (ANOVA) พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีตำแหน่งทางคณะสงฆ์ แตกต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี ไม่แตกต่างกัน

ตอนที่ ๓ ผลการวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี

ด้านสังคม

๑. ขาดการสนับสนุนงบประมาณจากองค์กรของคณะสงฆ์เอง รวมทั้งจากหน่วยงานของรัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

๒. ขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ทำด้วยใจและไม่หวังผลตอบแทน

๒. ประชาชนไม่มีความเข้าใจในการที่พระสงฆ์เข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในที่ต่างๆ

๓. อุปสรรคในการให้ความสะดวกแก่พระสงฆ์ใน การอบรมหรือในการเผยแผ่มีน้อย

๔. เกิดความแตกแยกไม่สามัคคีกันในชุมชน

ด้านเศรษฐกิจ

๑. ขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ด้านเศรษฐกิจแบบบูรณาการ

๒. ควรมีกองทุนเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับระบบเศรษฐกิจในชุมชน

ด้านวัฒนธรรม

๑. ในปัจจุบันวัฒนธรรมในท้องถิ่นกำลังถูกทำลายด้วยการพัฒนาเป็นสิ่งคมเมือง

๒. ชุมชนเมืองเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้ประชาชนมีปัญหาสุขภาพจิตมีมากขึ้น

ปัญหาสารเสพติดทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้นส่งผลให้เกิดปัญหาสังคม

ด้านสาธารณสุข

๑. ในชุมชนขาดผู้ที่มีความรู้ในด้านสาธารณสุข

๒. ในปัจจุบันสภาพภูมิอากาศทำให้ยุ่งและแมลงที่เป็นพาหะนำโรคเพิ่มจำนวนมากขึ้น เชื้อโรคที่ปนเปื้อนในน้ำและอาหารมีการเพิ่มจำนวนได้รวดเร็วขึ้น

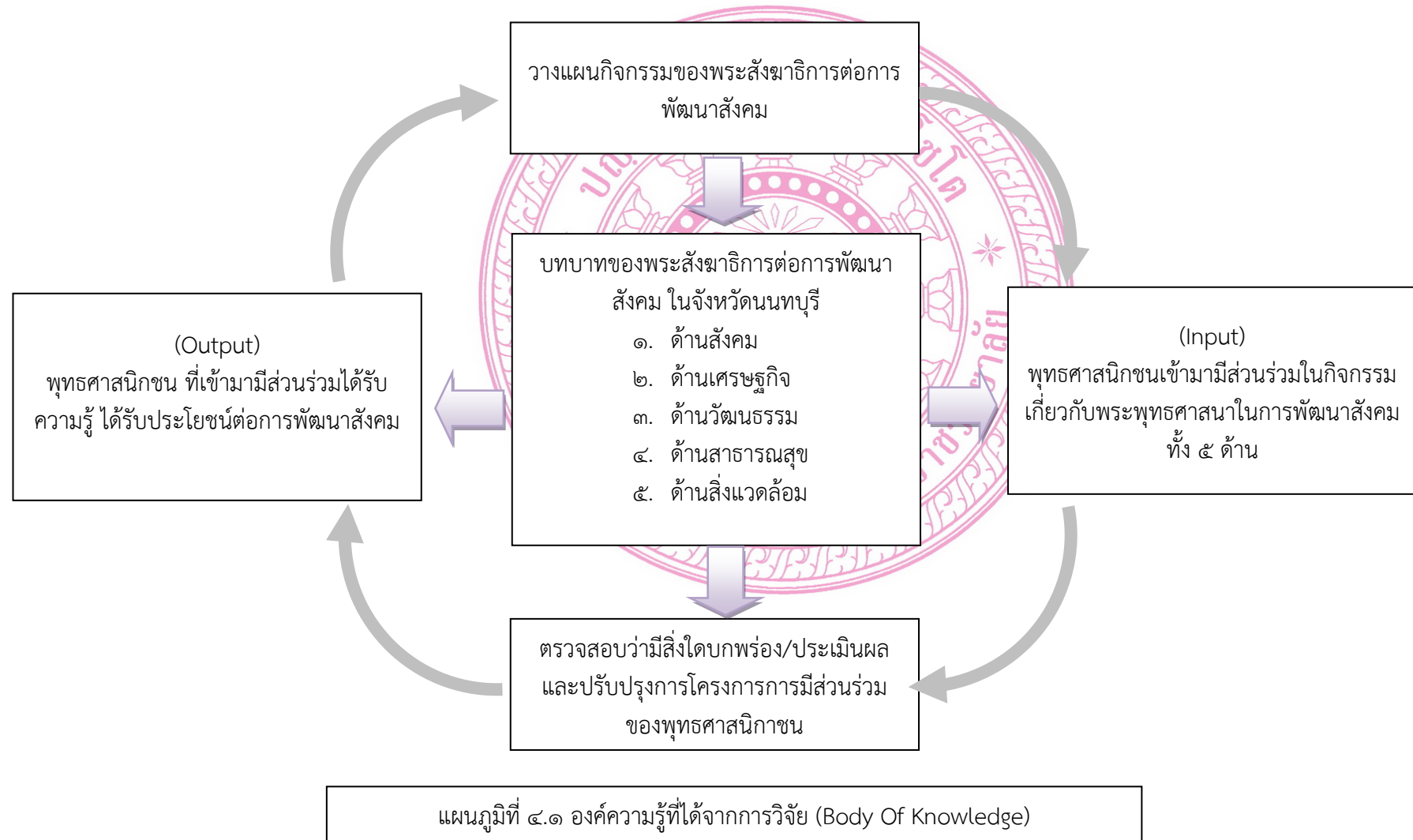
ด้านสิ่งแวดล้อม

๑. ประชาชนขาดจิตสำนึกและไม่เข้าใจการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

๒. ประชาชนไม่ค่อยสนใจเรื่องสิ่งแวดล้อม เช่น สิ่งปฏิกูลรอบข้าง ซึ่งของเสียนั้นส่งผลกระทบต่อตามมาในสังคม ดังนั้นควรมีผู้นำในเรื่องสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง

๓. การที่ดินเกิดความเสียหายจากการกระทำของประชาชนเอง ส่วนเนื่องมาจากสาเหตุของจากน้ำเสียหรือการทิ้งฝังขยะมูลฝอยในชุมชน

๔.๔ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย เรื่อง บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี

จากแผนภูมิที่ ๔.๑ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย เรื่อง บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี จากข้อมูลส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ พรรษา ระยะเวลาที่จำพรรษา ระดับการศึกษา วุฒิการศึกษาทางสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาทางบาลีและตำแหน่งทางคณะสงฆ์ และประสบการณ์ในการทำงานในกิจกรรมที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ต่อการพัฒนาสังคมทั้ง ๕ ด้าน (Input) เช่น ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านวัฒนธรรม ด้านสาธารณสุข ด้านสิ่งแวดล้อม พุทธศาสนิกชนได้เรียนรู้กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งพระสังฆาธิการทุกระดับในจังหวัดนนทบุรี โดยเฉพาะในระดับเจ้าอาวาสนั้นมีความแตกต่างกันอย่างมากทั้งด้านอายุ พรรษา วุฒิการศึกษา ประสบการณ์การทำงาน และจำนวนพระภิกษุสามเณรภายใต้การปกครอง ซึ่งอาจจะส่งผลต่อบทบาทหน้าที่การบริหารจัดการด้านการเผยแผ่ในกิจการของพระสังฆาธิการ

ซึ่งมีปัญหาอุปสรรคต่อบทบาทในการพัฒนาสังคม ด้านสังคม พบว่า พระสังฆาธิการไม่ค่อยได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในแสดงบทบาทต่อการพัฒนาสังคม อีกทั้งยังขาดงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และอุปสรรคในการให้ความสะดวกแก่พระสงฆ์ในกิจกรรมต่างๆ ด้านเศรษฐกิจ พบว่า ขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ด้านเศรษฐกิจแบบบูรณาการ , ควรมีกองทุนเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับระบบเศรษฐกิจในชุมชน ด้านวัฒนธรรม พบว่า ในปัจจุบันวัฒนธรรมในท้องถิ่นกำลังถูกทำลายด้วยการพัฒนาเป็นสังคมเมือง , ชุมชนเมืองเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้ประชาชนมีปัญหาสุขภาพจิตมีมากขึ้น ปัญหาสารเสพติดทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้นส่งผลให้เกิดปัญหาสังคม ด้านสาธารณสุข พบว่า ในชุมชนขาดผู้ที่มีความรู้ในเรื่องสาธารณสุข , ในปัจจุบันสภาพภูมิอากาศทำให้ยุ่งและแมลงที่เป็นพาหะนำโรคเพิ่มจำนวนมากขึ้น เชื้อโรคที่ปนเปื้อนในน้ำและอาหารมีการเพิ่มจำนวนได้รวดเร็วขึ้น ด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า ประชาชนขาดจิตสำนึกและไม่เข้าใจการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม , ประชาชนไม่ค่อยสนใจเรื่องสิ่งแวดล้อม เช่น สิ่งปฏิกูลรอบข้าง ซึ่งของเสียนั้นส่งผลกระทบต่อตามมาในสังคม ดังนั้นควรมีผู้นำในเรื่องสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง , การที่ดินเกิดความเสียหายจากการกระทำของประชาชนเองส่วนใหญ่เนื่องมาจากสาเหตุของจากน้ำเสียหรือการทิ้งฝังขยะมูลฝอยในชุมชน

ซึ่งองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นนี้ เมื่อนำมาตรวจสอบ/ประเมิน ผลว่ามีสิ่งใดบกพร่องแล้ว พระสังฆาธิการได้นำไปประยุกต์ใช้ ย่อมทำให้บทบาทในกิจกรรมทางพุทธศาสนาต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี มีประสิทธิภาพเกิดประสิทธิผลต่อการพัฒนาสังคมได้อย่างดียิ่งขึ้น

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี” โดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ คือ ๑) เพื่อศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี ๒) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ ๓) เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี กลุ่มตัวอย่าง คือ พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี จำนวน ๒๒๐ รูป จากนั้นเปิดตารางสำเร็จรูปของเครจซี่และมอร์แกน (R. V. Krejcie and D.W. Morgan) ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง ๑๔๒ คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและการทดสอบค่าเอฟ (F – test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One way ANOVA) โดยใช้โปรแกรมสถิติสำเร็จรูปในการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ อภิปรายผลการวิจัย

๕.๑.๒ ข้อเสนอแนะของผู้วิจัย

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๔๖ – ๖๐ ปี จำนวน ๖๔ รูปคิดเป็นร้อยละ ๔๕.๑ ซึ่งเป็นจำนวนที่สูงที่สุด มีพรรษา ๒๑-๓๐ พรรษา จำนวน ๒๑ รูปคิดเป็นร้อยละ ๓๖.๖ ซึ่งเป็นจำนวนที่สูงที่สุด ระยะเวลาที่จำพรรษาภายในวัดมากกว่า ๑๖ ปีขึ้นไปจำนวน ๑๐๗ รูปคิดเป็นร้อยละ ๗๕.๔ ซึ่งเป็นจำนวนที่สูงที่สุด มีวุฒิการศึกษาทางธรรม คือจบนักธรรมเอกจำนวน ๑๒๘ รูปคิดเป็นร้อยละ ๘๙.๔ ซึ่งเป็นจำนวนที่สูงที่สุด รองลงมาจบนักธรรมโทจำนวน ๙ รูป ผู้ตอบแบบสอบถามไม่มีไม่มวุฒิการศึกษาทางการเปรียญจำนวน ๑๐๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗๑.๘ ซึ่งเป็นจำนวนที่สูงที่สุด วุฒิการศึกษาสามัญศึกษาจบมัธยมศึกษาตอนต้นจำนวน ๗๗ รูปคิดเป็นร้อยละ ๕๔.๒ ซึ่งเป็นจำนวนที่สูงที่สุด รองลงมาวุฒิการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่าจำนวน ๔๐ รูปคิดเป็นร้อยละ ๒๘.๒ ตำแหน่งทางคณะสงฆ์ คือ เป็นรองเจ้าอาวาส/ผู้ช่วยเจ้าอาวาสจำนวน ๖๘ รูปคิดเป็นร้อยละ ๔๗.๙ ซึ่งเป็นจำนวนที่สูงที่สุด รองลงมามีตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสจำนวน ๖๕ รูปคิดเป็นร้อยละ ๔๕.๘ มีเพียง ๗ รูปเป็นคณะตำบลเพียง ๔ รูปคิดเป็นร้อยละ ๔.๙ ตามลำดับ

๕.๑.๒ บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี

บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ในทั้ง ๕ ด้าน ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรมและด้านสิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านเศรษฐกิจและด้านสาธารณสุข ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านสรุปได้ ดังนี้

๑) **ด้านสังคม** บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมด้านสังคม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิต รองลงมาเป็นการจัดอบรมธรรมะแก่ประชาชน

๒) **ด้านเศรษฐกิจ** บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมด้านเศรษฐกิจ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อด้านการทำลายทรัพย์สินทางวัฒนธรรมชาติ เป็นค่าเฉลี่ยที่สูงที่สุด รองลงมาเป็นตัวแทนภาครัฐในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

๓) **ด้านวัฒนธรรม** บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมด้านวัฒนธรรม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีการส่งเสริมการจัดงานประเพณีในวันสำคัญๆ เช่น วันวิสาขบูชา ฯลฯ มีค่าเฉลี่ยที่สูงที่สุด รองลงมา มีการจัดกิจกรรมเมื่อถึงวันสำคัญต่าง ๆ ทางศาสนา

๔) **ด้านสาธารณสุข** บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมด้านสาธารณสุข โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักทำความสะอาด ที่อยู่อาศัย บริเวณที่อยู่อาศัย ฯลฯ เป็นค่าเฉลี่ยที่สูงที่สุด รองลงมา มีการรักษาโรคทางจิตโดยใช้หลักธรรม

๕) **ด้านสิ่งแวดล้อม** บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมด้านสิ่งแวดล้อม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ร่วมมือกับชุมชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นค่าเฉลี่ยที่สูงที่สุด รองลงมาจัดบริเวณวัดให้ร่มรื่น เป็นตัวอย่างแก่ชุมชน

๕.๑.๓ ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี

ผลการเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ พรรษา ระยะเวลาที่จำพรรษา วุฒิการศึกษาแผนกธรรม วุฒิการศึกษาทางบาลี วุฒิการศึกษาสามัญ และตำแหน่งทางการคณะสงฆ์ นำไปสู่การทดสอบสมมติฐานที่ตั้งไว้ ดังนี้

- ๑) ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุแตกต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี ไม่แตกต่างกัน
- ๒) ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีพรรษาแตกต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี ไม่แตกต่างกัน
- ๓) ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีระยะเวลาที่จำพรรษาแตกต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี ไม่แตกต่างกัน
- ๔) ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีวุฒิสถาบันการศึกษาแตกต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี ไม่แตกต่างกัน
- ๕) ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีวุฒิสถาบันการศึกษาแตกต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี ไม่แตกต่างกัน
- ๖) ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีวุฒิสถาบันการศึกษาแตกต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี ไม่แตกต่างกัน

- ๓) ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีตำแหน่งทางคณะสงฆ์แตกต่างกัน มีความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี แตกต่างกันไป

๕.๑.๔ สรุปปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาผู้วิจัยพบว่า ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อบทบาทของพระสังฆาธิการในการพัฒนาสังคมจังหวัดนนทบุรี ดังนี้

ปัญหาและอุปสรรคและข้อเสนอแนะบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ด้านสังคม: ขาดงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้อง, ขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ทำด้วยใจและไม่หวังผลตอบแทน ด้านเศรษฐกิจ: ขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ด้านเศรษฐกิจแบบบูรณาการ และควรมีกองทุนเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับระบบเศรษฐกิจในชุมชน ด้านวัฒนธรรม : ในปัจจุบันวัฒนธรรมในท้องถิ่นกำลังถูกทำลายด้วยการพัฒนาเป็นสังคมเมือง ทำให้ประชาชนมีปัญหาสุขภาพจิตมีมากขึ้น ด้านสาธารณสุข: ในปัจจุบันสภาพภูมิอากาศเปลี่ยนแปลงทำให้ยุ่งและแมลงที่เป็นพาหะนำโรคเพิ่มจำนวนมากขึ้น เชื้อโรคที่ปนเปื้อนในน้ำและอาหารมีการเพิ่มจำนวนได้รวดเร็วขึ้น และด้านสิ่งแวดล้อม: ประชาชนขาดจิตสำนึกและไม่เข้าใจการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และประชาชนไม่ค่อยสนใจเรื่องสิ่งแวดล้อม

๕.๒ อภิปรายผล

จากผลการศึกษาผู้วิจัยขออภิปรายผล เพื่อตอบความมุ่งหมายของการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

๕.๒.๑ จากผลการศึกษา พบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ด้านสังคมมีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งภาพรวมและรายด้าน แสดงว่า ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิต มีการจัดอบรมธรรมะแก่ประชาชน การให้ความรู้แนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในสังคม อำนวยความสะดวกสถานที่ภายในวัดในการกิจกรรมของชุมชน แสดงให้เห็นว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี มีการวางแผนงาน มีการดำเนินงานและต้องปฏิบัติตามแผนงานที่วางไว้ จึงต้องมีการวางแผนเพื่อมีความพร้อมในการดำเนินงานมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ๑) พุทธศาสนาในประเทศไทย มีวัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางของสังคมและเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้แทนของวัดที่คอยชี้แนะแนวทางในการปฏิบัติตนของพุทธมามกะ ให้ไปในทางที่ดี เพื่อก่อให้เกิดความศรัทธาเชื่อถือว่า พระสงฆ์เป็นผู้มีสติปัญญารอบรู้วิชาการต่างๆ เหนือกว่าประชาชนทั่วไปซึ่งสามารถให้คำปรึกษาแก่ประชาชนที่มาขอคำปรึกษาได้ เพราะโดยปกติแล้วประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศไทยนับถือพุทธศาสนาและยอมรับนับถือความสามารถของพระสงฆ์ตลอดมาดังในสมัยสุโขทัย พระเจ้าแผ่นดินได้ใช้วัดเป็นสถานที่ให้การศึกษอบรมประชาชนควบคู่ไปกับการทำพิธีทางศาสนา ส่วนพระสงฆ์ก็จะทำหน้าที่เผยแผ่พุทธศาสนาและอบรมประชาชนควบคู่ไปกับการทำพิธีทางศาสนา ส่วนพระสงฆ์ก็จะทำหน้าที่เผยแผ่พุทธศาสนาและอบรมให้ประชาชนมีคุณภาพ เพื่อสนองนโยบายบ้านเมือง และต่อมาในสมัยกรุงศรี

^๑ พระมหาสมทรง สิรินธโร. บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต, เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๒๕), หน้า ๑๑.

อยุธยาสภาพสังคมมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้นทำให้วัดมีบทบาทต่อประชาชนมากตามไปด้วย โดยเฉพาะในด้านให้การศึกษาแก่ประชาชน วัดจะจัดให้ตามความสามารถเท่าที่พระสงฆ์ในวัดนั้นๆ จะจัดให้ได้หรือถ้าประชาชนมีความต้องการความรู้เพิ่มเติม ก็จะแสวงหาพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถตรงกับความต้องการของเขาเหล่านั้น และนิยมฝากลูกหลานให้เป็นศิษย์ เข้ารับการศึกษาเล่าเรียนวิชาความรู้ในด้านที่เกี่ยวกับการป้องกันตัว และการเรียนหนังสือทั้งภาษาไทยและภาษาบาลีเพื่อเตรียมเข้าสู่การอุปสมบทต่อไปและในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นถึงรัชกาลที่ ๔ การศึกษาต่างๆ ก็ยังจัดให้อยู่ในวัด ดังจะเห็นได้จากการสร้างหอมนเฑียรธรรมในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เพื่อใช้เป็นที่ให้ราชบัณฑิตสอบพระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณร และสร้างวัดโพธิ์ขึ้นพร้อมกับवादภาพฤาษีดัดตน เขียนตำรายาต่างๆ ไว้ตามระเบียบโบสถ์และวิหารเพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้ศึกษาหาความรู้ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ เรืองฤทธิ์ พลนามอินทร์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนาในจังหวัดอุดรธานี" ผลจากการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดอุดรธานี มีบทบาทในการพัฒนาตามแนวพุทธทั้ง ๓ ด้าน คือ ๑) การพัฒนาด้านวัตถุ พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีบทบาทในการพัฒนาภายในบริเวณวัดเป็นหลัก เช่น ถาวรวัตถุที่อำนวยความสะดวกแก่พระสงฆ์และคฤหัสถ์ จัดการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรและบุคคลทุกวัยทุกระดับ การจัดปลูกป่าบริเวณวัดเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม ส่วนนอกวัดได้บริจาคเงินเป็นกองทุนการศึกษาหรือสมทบทุนอาหารกลางวันและสนับสนุนการก่อสร้างศาลาประชาคมในตำบลและหมู่บ้าน ๒) การพัฒนาด้านจิตใจ พระสงฆ์ส่วนใหญ่ได้อบรมประชาชนในการสวดมนต์รักษาศีลและแสดงธรรมเทศนาในวันพระรวมทั้งการแนะนำชักชวน ให้ลดละเลิกอบายมุข ๓) การพัฒนาด้านสังคม พระสงฆ์ส่วนใหญ่ได้ช่วยกระตุ้นจิตใจประชาชนให้ทำความดี ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรม ร่วมประชุมและให้ข้อเสนอแนะการทำงานแก่คณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อสร้างความสามัคคีและความสงบสุขในชุมชน^๒ และสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูสังฆรักษ์ศิวีร์ ชีรปญโญ ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษากรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี” ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยรวมอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ พบว่า มีบทบาทอยู่ในระดับมากทุกด้าน และเมื่อเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรีที่มีจำนวนพรรษา ระดับการศึกษาสายสามัญ การศึกษาทางเปรียญธรรม ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ และการสังกัดวัดแต่ละขนาดแตกต่างกันมีบทบาทต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรีไม่แตกต่างกัน^๓

^๒ เรืองฤทธิ์ พลนามอินทร์. บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณี จังหวัดอุดรธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๕).

^๓ พระครูสังฆรักษ์ศิวีร์ ชีรปญโญ, บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษากรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

๕.๒.๒ ผลจากการศึกษา พบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ด้านเศรษฐกิจ มีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาแต่ละรายการ สามารถอภิปรายได้ว่า ต่อต้านการทำลายทรัพยากร ธรรมชาติ การเป็นตัวแทนภาครัฐในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ปลุกจิตสำนึกให้ชุมชนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ร่วมมือกับชุมชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จัดบริเวณวัดให้ร่มรื่นเป็นตัวอย่างแก่ชุมชน ให้ความรู้แก่ชุมชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ส่งเสริมให้ชุมชนใช้ทรัพยากรอย่างรู้บริจาคมัจฉัยในการอนุรักษ์หรือการจัดสภาพแวดล้อมให้สวยงาม และมีการรักษาและสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน แสดงให้เห็นว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี มีการวางแผนงาน มีการดำเนินงานและต้องปฏิบัติตามแผนงานที่วางไว้ เพื่อเตรียมความพร้อมในการดำเนินงานการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาบุญมี วรรณวิเศษ ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณี พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมปนฺโน)” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาในการดำเนินชีวิตแนวทางการปฏิบัติธรรม บทบาทในการพัฒนาสังคมและบทบาทในการเป็นผู้นำในการจัดตั้งกองทุนผ้าป่าช่วยชาติ ของพระธรรมวิสุทธิมงคล ผลจากการวิจัยพบว่า พระธรรมวิสุทธิมงคล เป็นพระสงฆ์ที่เกิดในครอบครัวเกษตรกร แต่ฐานะการเงินของสกุลท่านอยู่ในสภาพค่อนข้างดี ขณะเข้าสู่ความเป็นสมณเพศ สังกัดคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติ ยึดถืออุตุงควัตร เป็นเครื่องขัดเกลาจิตใจ เป็นพระสงฆ์นักปฏิบัติสมถกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน จากผลวิจัยสรุปได้ว่า การพัฒนาของท่านมี ๒ ด้าน คือ ด้านจิตใจ ได้แก่ การอบรมสั่งสอนให้ประชาชนมีศีลธรรม คุณธรรม ความดีงาม ตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยเน้นการปฏิบัติมากกว่าสอนให้ความรู้เท่านั้น ด้านวัตถุ ได้แก่ การพัฒนาการศึกษาสาธารณสุขและสาธารณประโยชน์อื่น ๆ ตลอดจนการเป็นผู้นำในการตั้งกองทุนผ้าป่าช่วยชาติ^๔ และสอดคล้องกับแนวคิดของพระมหาสุภา อุทโท^๕ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พระสงฆ์ไทยใน ๒ ทศวรรษหน้า (พ.ศ. ๒๕๔๑-๒๕๕๐)” โดยพิจารณาจากทัศนะของนักวิชาการถึงแนวโน้มของสังคมในอีก ๒๐ ปีข้างหน้า ว่า กระแสโลกจะเป็นกระแสที่มีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อสังคมไทยในอนาคต นั่นคือ กระแสทุนนิยม บริโภคนิยม การศึกษาที่เน้นอิสสระเสรี ธรรมชาติและองค์กรรวม การพัฒนาแบบยั่งยืน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการเข้ามาลงทุนของบริษัทข้ามชาติต่างๆ จากเหตุนี้ ทำให้เศรษฐกิจไทยยังมีแนวโน้มเติบโต แม้ว่าจะไม่มากเท่าที่ผ่านมา มีการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น การติดต่อสื่อสารของคนในสังคมจะผ่านเทคโนโลยีการสื่อสารที่ทันสมัยมากขึ้น การพัฒนาประเทศจะเน้นการพัฒนาแบบยั่งยืนมากขึ้น ขณะเดียวกันกระแสบริโภคนิยม ความเสื่อมโทรมทางศีลธรรมและโรคเอดส์ จะแพร่กระจายอย่างรุนแรงและกว้างขวาง ในเมืองจะมีกลุ่มชนหลายเชื้อชาติที่มีวัฒนธรรมหลากหลาย มีระบบการศึกษาที่หลากหลาย มีปัญหาสังคมต่างๆ ที่ซับซ้อนเพิ่มขึ้นและปัญหามลพิษ จะนำไปสู่ความเสื่อมโทรมด้านสุขภาพจิตของคนในเมืองมากยิ่งขึ้น ส่วนชนบทจะมีการต่อสู้แย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติต่าง

^๔ พระมหาบุญมี วรรณวิเศษ, บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม ศึกษาเฉพาะกรณี : พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมปนฺโน). วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔).

^๕ พระมหาสุภา อุทโท, พระสงฆ์ไทยในสองทศวรรษหน้า พ.ศ.๒๕๔๑-๒๕๖๐, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขใจ, ๒๕๔๒), หน้า ๖๑-๖๒.

ๆ ลดลง การกระจายบริการด้านสาธารณสุขจะยังไม่ทั่วถึง และชนบทยังคงเป็นฐานรองรับการผลิตของเมืองต่อไป ดังนั้นพระสงฆ์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย จึงควรที่จะเข้ามามีบทบาทให้สอดคล้องและรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย พระสงฆ์ควรดำเนินบทบาทต่อสังคมที่ไม่ขัดกับหลักการของพระธรรมวินัย ดังต่อไปนี้ ๑) บทบาทผู้เรียนรู้และวิจัย คือ การแสวงหาความรู้และความเข้าใจอย่างเป็นระบบในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น การพัฒนาชุมชน กฎหมาย การสื่อสาร เทคโนโลยีการสื่อสาร เป็นต้น เพื่อการทำงานพัฒนาและช่วยเหลือสังคมหรือชุมชนของพระสงฆ์อย่างมีประสิทธิภาพ ๒) บทบาทผู้สอนศีลธรรม คือ การชี้แจงหรืออธิบายหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ถูกต้องให้แก่บุคคลระดับต่าง ๆ ได้ ๓) บทบาทผู้ให้การศึกษา คือ พระสงฆ์ควรส่งเสริมการให้ความรู้เรื่องประชาธิปไตยที่ถูกต้องแก่ประชาชน ด้วยว่าในอนาคตการเมือง จะมีลักษณะที่เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ประชาชนจะมีอำนาจในการปกครองตนเอง มีบทบาทในการตรวจสอบการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐ และนักการเมืองมากขึ้น ๔) บทบาทผู้เป็นที่ปรึกษา คือ การให้คำปรึกษาในปัญหาชีวิตส่วนตัวแก่ประชาชนทุกระดับเพราะในอนาคต ปัญหาต่างๆ มีแนวโน้มว่ามีความรุนแรงและมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ๕) บทบาทผู้ปลุกจิตสำนึก คือ การปลุกจิตสำนึกให้คนมีความขยัน ประหยัด และรับผิดชอบและไม่ให้ตกเป็นทาสบริโภคนิยม โดยการประยุกต์หลักธรรมทางศาสนาที่สอดคล้องและทันสมัย

๕.๒.๓ จากผลการศึกษา พบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ด้านวัฒนธรรม มีค่าเฉลี่ยรวมและแต่ละรายการอยู่ในระดับมาก สามารถอธิบายได้ว่า พระสังฆาธิการมีการส่งเสริมการจัดงานประเพณีในวันสำคัญๆ เช่น วันวิสาขบูชา ฯลฯ มีการเทศนาในวันสำคัญๆ เช่น วันวิสาขบูชา ฯลฯ มีการจัดกิจกรรมเมื่อถึงวันสำคัญต่าง ๆ ทางศาสนา มีการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ในชุมชน มีการส่งเสริมให้มีการทำบุญในเทศกาลของทุกเดือน มีการบริจาคปัจจัยในการบูรณะโบราณสถานโบราณวัตถุ ภายในวัดจัดให้มีที่เก็บโบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุ มีการรวบรวมเอกสารตำราทางวัฒนธรรม และวัดของท่านเป็นศูนย์กลางการติดต่อประสานงานทางศิลปวัฒนธรรม แสดงให้เห็นว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี มีการวางแผนงาน มีการดำเนินงานและต้องปฏิบัติตามแผนงานที่วางไว้ เพื่อเตรียมความพร้อมในการดำเนินงานการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ (ประยูรท์ ปยุตโต)^๖ ซึ่งกล่าวไว้ว่า วัดเป็นสถานศึกษา สำหรับชาวบ้านส่งกุลบุตรมาอยู่รับใช้พระ รับการฝึกอบรมทางศีลธรรม และเล่าเรียนวิชาต่าง ๆ ตามที่มีสอนในสมัยนั้น วัดเป็นสถานสงเคราะห์ ที่บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจนได้อาศัยเลี้ยงชีวิตอยู่และศึกษาเล่าเรียนด้วย ตลอดถึงผู้ใหญ่ที่ขัดสนมาอาศัยเลี้ยงชีพ เป็นสถานพยาบาลที่แจกจ่ายบอกยาและรักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิรู้ของคนสมัยนั้น เป็นที่พักคนเดินทาง เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์หย่อนใจหาความรู้เพิ่มเติม เป็นสถานบันเทิง ที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่าง ๆ สำหรับชาวบ้านทั้งหมด เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาวิตถุครอบครัวและความทุกข์ต่างๆ เป็นศูนย์กลางศิลปะ วัฒนธรรม ที่รวบรวมศิลปกรรมต่าง ๆ ของชาติ ตลอดจนเป็นเสมือนพิพิธภัณฑ์ เป็นคลังพัสดุ สำหรับเก็บของใช้ต่าง ๆ ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานที่วัด

^๖ พระราชมุนี (ประยูรท์ ปยุตโต), สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๗), หน้า ๒๐๕-๒๐๗.

หรือยืมไปใช้เมื่อตนมีงาน เป็นศูนย์กลางการบริหารหรือปกครอง ที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียก ลูกบ้านมาประชุมกันบอกแจ้งกิจการต่าง ๆ และสอดคล้องกับแนวคิดของโคเฮน และอัฟฮอฟ^๗ (Cohen & Uphoff) ไทกล่าวว่าการมีส่วนร่วมโดยทั่วไปแล้ว หมายถึง การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจแต่ก็ไม่หมายความว่า จะเป็นการตัดสินใจแต่เพียงอย่างเดียว ยังใช้การตัดสินใจควบคู่ไปกับการดำเนินงานด้วย และการตัดสินใจยังมีความเกี่ยวข้องกับประชาชนในเรื่องผลประโยชน์ และการประเมินผลในกิจกรรมพัฒนาด้วยซึ่งจะเห็นว่า การตัดสินใจนั้นเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับการดำเนินงาน ทั้งยังเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์และการประเมินผล ด้วยเหมือนกัน กล่าวคือ ผลประโยชน์นั้นเป็นผลมาจากการดำเนินงาน และ ผลประโยชน์ก็จะมาเป็นตัวกำหนดให้มีการประเมินผล ซึ่งต่างก็ได้รับผลมาจากขั้นตอนการตัดสินใจแล้วทั้งสิ้นนั่นเอง นอกจากนี้ก็มีผลสะท้อนกลับจากการประเมินผล และการดำเนินงานกลับไปสู่การตัดสินใจอีกด้วย วัดเป็นที่ประกอบพิธีกรรม หรือบริการด้านพิธีกรรมอันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของทุกคนในระยะเวลาต่าง ๆ ของชีวิต วัดเป็นทุกอย่างของสังคม เป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจของประชาชน ส่วนพระสงฆ์ซึ่งเป็นตัวแทนของวัดในบทบาทเหล่านี้ ก็กลายเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชนเป็นศูนย์กลางแห่งความเคารพเชื่อถือและการร่วมมือ โดยนัยนี้วัดก็กลายเป็นหลักประกันความมั่นคงของประเทศชาติ ในฐานะเป็นที่ยึดเหนี่ยวประชาชนให้มีความสามัคคีและให้รวมตัวกันเข้าเป็นหน่วยหนึ่งได้ และสอดคล้องกับงานวิจัยของระพีณ ชูชื่น^๘ ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพฯ มหานคร โดยมีจุดมุ่งหมายในการส่งเสริม ๔ ด้าน คือ ด้านการสั่งสอนอบรม การสนับสนุนกิจกรรม การให้คำแนะนำปรึกษา และการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ผลการวิจัย พบว่า ในด้านการสั่งสอนอบรมจริยธรรมของนักเรียนในสถานศึกษา พระสงฆ์ส่วนมากให้การสั่งสอนอบรมแก่นักเรียน มากกว่าสัปดาห์ละ ๑ ครั้ง โดยเข้ามาเป็นครูช่วยสอนวิชาจริยศึกษา ประจำในโรงเรียน เนื้อหาที่พระสงฆ์สั่งสอน อบรมมากที่สุด ได้แก่ เรื่อง ความเมตตา กรุณา รองลงมา คือเรื่องความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่และความเสียสละ ส่วนการอบรมสั่งสอนภายนอกสถานศึกษานั้นพระสงฆ์ให้การอบรมสั่งสอนแก่นักเรียนสัปดาห์ละ ๑ ครั้ง และเนื้อหาที่พระสงฆ์ให้การสั่งสอนอบรมมากที่สุด ได้แก่ เรื่องการไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกายของบุคคลและสัตว์ และเรื่องความเมตตา กรุณา รองลงมาคือ เรื่องความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่และเสียสละ ในการสนับสนุนเกี่ยวกับวันสำคัญทางศาสนา พระสงฆ์ส่วนมาก ได้เข้าร่วมกิจกรรมในวันวิสาขบูชา รองลงมาได้แก่วันอาสาฬหบูชา โดยพระสงฆ์ให้ความร่วมมือแก่คณะครู – อาจารย์ ส่วนในด้านการสนับสนุนกิจกรรมภายนอกสถานศึกษา กิจกรรมที่พระสงฆ์ส่วนมากจัดขึ้นคือ โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ในด้านการให้คำแนะนำปรึกษาปัญหาทาง ดานจริยศึกษา พระสงฆ์ส่วนมากให้คำแนะนำปรึกษาในเรื่องความกตัญญูกตเวที อันดับรองลงมา คือเรื่องความเมตตา กรุณา ในด้านการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน กิจกรรมที่พระสงฆ์ส่วนมากปฏิบัติ คือ การชักชวนฆราวาสให้เข้าร่วมในพิธีแสดงตนเป็น พุทธมามกะ ส่วนวิธีการที่ใช้คือการบอกกล่าวแก่สมาชิกวัด

^๗ Cohen, J.L. & Arato, A. *Civil Society and Political theory*. (U.S.A.P : M.I.T. Press, ,1997), pp. 7-9.

^๘ ระพีณ ชูชื่น, การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓).

๕.๒.๔ จากผลการศึกษา พบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ด้านสาธารณสุข มีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาแต่ละรายการ สามารถอภิปรายได้ว่า การส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักทำความสะอาด ที่อยู่อาศัย บริเวณที่อยู่อาศัย ฯลฯ เป็นค่าเฉลี่ยที่สูงที่สุด การรักษาโรคทางจิตโดยใช้หลักธรรม การรักษาผู้ที่ติดยาเสพติด ร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐในการส่งเสริมสุขภาพอนามัยของชุมชนและบริจาคปัจจัยในการจัดซื้อยาสามัญประจำบ้าน วัดของท่านเป็นศูนย์กลางในการรักษาโรคจาก มีให้ความรู้ในด้านสุขอนามัยแก่ชุมชน ส่งเสริมให้ชุมชนปลูกยาสมุนไพรเพื่อรักษาโรคเอง และมีการรวบรวมการรักษาโรคแบบพื้นบ้านและนำ ข้อค้นพบแสดงให้เห็นว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี มีการวางแผนงานที่วางไว้ เพื่อเตรียมความพร้อมในการดำเนินงานการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมอย่างชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูสังฆรักษ์ศวีร์ ธีรปัญญา ^๙ ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษากรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี” ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยรวมอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ พบว่า มีบทบาทอยู่ในระดับมากทุกด้าน และเมื่อเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรีที่มีจำนวนพรรษา ระดับการศึกษาสายสามัญ การศึกษาทางเปรียญธรรม ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ และการสังกัดวัดแต่ละขนาดแตกต่างกันมีบทบาทต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรีไม่แตกต่างกัน และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ซึ่งเหตุผลดังกล่าวสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พระครูวิจิตรธรรมมาวุธ ^{๑๐} ได้ศึกษาความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนที่มีบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนา จริยธรรมนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากระบี่ ด้านการเป็นตัวอย่างแบบทางจริยธรรม พบว่า พระสงฆ์ส่วนมากจะมีกิจารร่วมทำให้เป็นที่ศรัทธาเลื่อมใส แก่ผู้พบเห็น พระสงฆ์ส่วนมากมีวาจาเรียบร้อยและชี้แนะในทางประพฤติปฏิบัติที่ดีงามแก่นักเรียน และพระสงฆ์ปัจจุบันจะศึกษาความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมเพื่อก้าวทันต่อความเปลี่ยนแปลง ด้านการเป็นผู้อบรมสั่งสอน พบว่า พระสงฆ์จะต้องศึกษาพระพุทธศาสนาและ นำความรู้มาสอนแก่นักเรียนตามโอกาสอันควร พระสงฆ์ควรเขามามีส่วนร่วมเป็นครูพระสอน ศีลธรรมและหลักธรรมในพระพุทธศาสนาแก่นักเรียนเพื่อนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตรอบข้างถูกต้อง และพระสงฆ์ควรแสดงธรรมเทศนาหรือปาฐกถาธรรม เพื่ออบรมนักเรียนให้เห็นคุณค่าของหลักธรรมในพระพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิต ด้านการเป็นผู้เตือนสติและปลูกฝังคุณธรรม พบว่า พระสงฆ์ควรติดตามสภาพของสังคมและนำข้อบกพร่องทางจริยธรรมมาอบรมนักเรียนให้ตระหนักในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและพระสงฆ์ควรอบรมให้นักเรียนวิเคราะห์ปัญหาของสังคมและส่งเสริมการเขียนบทความแก้ปัญหาโดยจัดประกวดบทความ สวนดานการสร้างจิตสำนึก

^๙ พระครูสังฆรักษ์ศวีร์ ธีรปัญญา, บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษากรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

^{๑๐} พระครูวิจิตรธรรมมาวุธ, ความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนตอบบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาจริยธรรมนักเรียนโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษากระบี่. ปริญญาโท ศษ.ม. (บริหารการศึกษา), (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๖๖-๗๒.

ต่อสังคมและพัฒนาจิตวิญญาณ พบว่า พระสงฆ์รวมมือกับทางโรงเรียนจัดอบรมนักเรียนให้ตระหนักในความรับผิดชอบตนเองต่อครอบครัว ต่อโรงเรียนและต่อสังคม

๕.๕.๕ ผลจากการศึกษา พบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม มีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาแต่ละรายการ สามารถอภิปรายได้ว่าร่วมมือกับชุมชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นค่าเฉลี่ยที่สูงที่สุด การจัดบริเวณวัดให้ร่มรื่นเป็นตัวอย่างแก่ชุมชน บริจาคปัจจัยในการอนุรักษ์หรือการจัดสภาพแวดล้อมให้สวยงาม มีการรักษาและสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ส่งเสริมให้ชุมชนใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า ให้ความรู้แก่ชุมชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ต่อต้านการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ปกป้องจิตสำนึกให้ชุมชนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และเป็นตัวแทนภาครัฐในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ข้อค้นพบแสดงให้เห็นว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดนันทบุรี มีการวางแผนงานที่วางไว้ เพื่อเตรียมความพร้อมในการดำเนินงานการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมอย่างชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาบุญมี วรรณวิเศษ^{๑๑} ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณี พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมปนฺโน)” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาในการดำเนินชีวิต แนวทางการปฏิบัติธรรม บทบาทในการพัฒนาสังคมและบทบาทในการเป็นผู้นำในการจัดตั้งกองทุนผ้าป่าช่วยชาติ ของพระธรรมวิสุทธิมงคล ผลจากการวิจัยพบว่า พระธรรมวิสุทธิมงคล เป็นพระสงฆ์ที่เกิดในครอบครัวเกษตรกรรม แต่ฐานะการเงินของสกุลท่านอยู่ในสภาพค่อนข้างดี ขณะเข้าสู่ความเป็นสมณเพศ สังกัดคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติ ยึดถือธุดงค์วัตร เป็นเครื่องขัดเกลาจิตใจ เป็นพระสงฆ์นักปฏิบัติสมถกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน จากผลวิจัยสรุปได้ว่า การพัฒนาของท่านมี ๒ ด้าน คือ ด้านจิตใจ ได้แก่ การอบรมสั่งสอนให้ประชาชนมีศีลธรรม คุณธรรม ความดีงาม ตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยเน้นการปฏิบัติมากกว่าสอนให้ความรู้เท่านั้น ด้านวัตถุ ได้แก่ การพัฒนาการศึกษา สาธารณสุขและสาธารณประโยชน์อื่น ๆ ตลอดจนการเป็นผู้นำในการตั้งกองทุนผ้าป่าช่วยชาติ และสอดคล้องกับงานวิจัยของเริงฤทธิ์ พลนามอินทร์^{๑๒} ได้ทำการวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนาในจังหวัดอุดรธานี” ผลจากการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดอุดรธานี มีบทบาทในการพัฒนาตามแนวพุทธทั้ง ๓ ด้าน คือ ๑) การพัฒนาด้านวัตถุ พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีบทบาท ในการพัฒนาภายในบริเวณวัดเป็นหลัก เช่น ถาวรวัตถุที่อำนวยความสะดวกแก่พระสงฆ์และคฤหัสถ์ จัดการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรและบุคคลทุกวัยทุกระดับ การจัดปลูกป่าบริเวณวัดเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม ส่วนนอกวัดได้บริจาคเงินเป็นกองทุนการศึกษาหรือสมทบทุนอาหารกลางวันและสนับสนุนการก่อสร้างศาลาประชาคมในตำบลและหมู่บ้าน ๒) การพัฒนาด้านจิตใจ พระสงฆ์ส่วนใหญ่ได้อบรมประชาชนในการสวดมนต์รักษาศีลและ

^{๑๑} พระมหาบุญมี วรรณวิเศษ, บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม ศึกษาเฉพาะกรณี : พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมปนฺโน). วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔).

^{๑๒} เริงฤทธิ์ พลนามอินทร์. บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดอุดรธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๕).

แสดงธรรมเทศนาในวันพระรวมทั้งการแนะนำชักชวน ให้ลดละเลิกอบายมุข ๓) การพัฒนาด้านสังคม พระสงฆ์ส่วนใหญ่ได้ช่วยกระตุ้นจิตใจประชาชนให้ทำความดี ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรม ร่วมประชุมและให้ข้อเสนอแนะการทำงานแก่คณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อสร้างความสามัคคีและความสงบสุขในชุมชน

สรุปว่า การที่พระสงฆ์ได้เข้ามาทำหน้าที่ในการพัฒนาสังคมนั้น เนื่องมาจากเป็นหน้าที่และความผูกพันกันระหว่างพระสงฆ์และประชาชนที่ว่า ชีวิตความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ต้องอาศัยประชาชนเลี้ยงชีพ ในด้านหลักพุทธธรรมก็เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติหน้าที่ของพระสงฆ์ กล่าวคือ เมื่อพระสงฆ์มีชีวิตเนื่องด้วยประชาชน จำเป็นจะต้องช่วยเหลือประชาชนให้ด้านต่างๆ เช่น ให้การศึกษาเผยแผ่ธรรม การสงเคราะห์ประชาชนในรูปแบบต่างๆ เช่น ด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม สาธารณสุข และสิ่งแวดล้อม ตามความรู้ ความสามารถของพระสงฆ์สังฆาธิการแต่ละรูป

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) องค์กรภาครัฐและเอกชนควรให้การสนับสนุนบุคลากรและงบประมาณแก่พระสังฆาธิการ เพื่อร่วมกันพัฒนาสังคมในทิศทางที่ประเทศต้องการ

๒) หน่วยงานภาครัฐควรส่งเสริมและสนับสนุน รวมทั้งประกาศเกียรติคุณสำหรับพระสังฆาธิการที่มีบทบาทเด่นในการพัฒนาสังคม

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๑) เจ้าคณะผู้ปกครองควรกำหนดนโยบาย มีแผนแม่บทในการพัฒนาสังคมอย่างชัดเจน เป็นลายลักษณ์อักษร และสามารถนำนโยบายไปปฏิบัติเป็นรูปธรรมได้

๒) ควรรณรงค์ให้พระสงฆ์ดำเนินงานพัฒนาสังคมครอบคลุมทุกด้านอย่างจริงจัง โดยสร้างจิตสำนึกให้พระสงฆ์ทุกรูปมีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ที่ตนได้รับมอบหมาย

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ศึกษาบทบาทการพัฒนาสังคมตามแนวทางอื่น ๆ แล้วนำมาเปรียบเทียบกับการพัฒนาสังคม เพื่อให้ทราบความแตกต่าง แล้วนำผลที่ได้จากการวิจัยนั้นมาปรับปรุงหลักการดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกันในยุคปัจจุบัน เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่กุลธิดาตนเองและสังคมโดยรวม

๒) ศึกษาวิจัยในเรื่ององค์ประกอบอื่นๆ ที่มีผลต่อการปฏิบัติงานของพระสงฆ์เกี่ยวกับการพัฒนาสังคม เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงทั้งในระดับบริหารและระดับปฏิบัติ

๓) ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผลงานของพระสังฆาธิการเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมที่ดีเด่น

๔) ควรมีการศึกษาถึงรูปแบบและแนวโน้มการจัดการงานด้านเผยแผ่พุทธศาสนาของพระสังฆาธิการ ในจังหวัดนนทบุรี

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือทั่วไป

กมลรัตน์ หล้าสุวงษ์. จิตวิทยาสังคม. กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๗.

การศาสนา, กรม. พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ (ปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๘). กรุงเทพมหานคร : สุทรไพศาล, ๒๕๓๘.

งามพิศ สัตย์สงวน. หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา, ๒๕๓๘.

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. สังคมวิทยาศาสนา. กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา, ๒๕๓๓.

จีระพรรณ กาญจนจิตรรา. การพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๐.

ดิเรก ฤกษ์ห่วย. การพัฒนาชนบท : เน้นการพัฒนาสังคมและแนวความคิดความจำเป็นพื้นฐาน. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, ๒๕๒๔.

ทองคุณ หงส์พันธ์. แนวคิด ทฤษฎีและการปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, ๒๕๕๑.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. มงอณาต. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๓๗.

นิยพรรณ วรณศิริ. มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐.

ประเวศ วะสี. หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิซีเมนต์ไทย, ๒๕๓๙.

พระธรรมญาณมุนี. บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่น. เอกสารประกอบการประชุมพระ
สังฆาธิการและผู้นำประจำปี ๒๕๒๓ อำเภอท่าม่วง จังหวัดลพบุรี.

ภิญโญ สาธร. การบริหารงานบุคคล. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๖.

มานี ไชยธีรานุกูลศิริ และคณะ. บทบาทของพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ :

กรณีศึกษาภาคกลางและภาคตะวันออก. นครปฐม : คณะสังคมศาสตร์และ
มนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑.

พัฒน บุญยรัตพันธุ์. การสร้างพลังชุมชนโดยขบวนการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนา
พานิช, ๒๕๑๗.

พระมหาณรงค์ จิตตโสภโณ. ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย. นนทบุรี : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๕.

พระมหาสุภา อุทโท. พระสงฆ์ไทยในสองทศวรรษหน้า พ.ศ.๒๕๔๑-๒๕๖๐, กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์สุขใจ, ๒๕๔๒.

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต). สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง,
๒๕๒๗.

พระมหาสมทรง สิรินธโร. บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต, เอกสารประกอบการ
สัมมนา เรื่อง บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต, กรุงเทพมหานคร : กรมการ
ศาสนา, ๒๕๒๕.

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. หลักการพัฒนาชุมชนและพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วน
จำกัดนิติบุคคลไทยอนุเคราะห์ไทย, ๒๕๒๖.

รัชนีกร เศรษฐ์. สังคมวิทยาชนบท. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๘.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕. กรุงเทพมหานคร
: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๖.

ลือชา ธรรมวินัยสถิต. มนุษย์กับสังคม. เพชรบุรี : ภาควิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๓๙.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. สังคมไทย : แนวทางวิจัยและพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา,
๒๕๓๔.

สวิง บุญเจิม. มรดกอีสาน. อุบลราชธานี : สำนักพิมพ์มรดกอีสาน, ๒๕๓๙.

สุวรีย์ ศิริโกคาภิรมย์. การวิจัยทางการศึกษา, ลพบุรี : ฝ่ายเอกสารการพิมพ์สถาบันราชภัฏเทพสตรี,
๒๕๔๖.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **ทฤษฎีทางสังคมวิทยา**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

สานิต บุญชู. **การพัฒนาชุมชน : ชุมชนศึกษาและวางแผนโครงการ**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕.

สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดเลย. **เอกสารสำรวจวัดในจังหวัดเลย**. เลย : เอกสารอัดสำเนา, ๒๕๕๒.

สุเทพ เชาวลิต. **หลักการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๔.

อาภรณ์พนธ์ จันทร์สว่าง. **การพัฒนากลุ่มบุคคลและชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕.

(๒) วิทยานิพนธ์ / สารนิพนธ์

เจียมพงษ์ วงศ์ธรรม. **บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม**. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๙.

ประกอบมี โคตรกอง. **บทบาทของพระสงฆ์ที่เกี่ยวกับเยาวชนในเขตเทศบาลนครขอนแก่น**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑.

ประสพสุข พันธุ์ประยูร. **บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดภาคเหนือ ในประเทศไทย**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๕.

ผ่องพรรณ ทวีสมบุญ. **การศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในชุมชนที่รัฐให้การพัฒนาต่างกัน**. วิทยานิพนธ์พัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต. สถาบันพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๖.

พระครูวิจิตรธรรมมาวุธ. **ความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนตอบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาจริยธรรมนักเรียนโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษากระบี่**. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม. (บริหารการศึกษา), กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘.

พระครูสมุห์ชัชวาล ชำมณี. **บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนบริเวณชายแดนไทย-ลาว จังหวัดเลย**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สถาบันราชภัฏเลย, ๒๕๔๔.

พระครูสังฆรักษ์ศิวีร์ ธีรปัญญา. **บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์** :

ศึกษากรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระมหาบุญมี วรรณวิเศษ, **บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม ศึกษาเฉพาะกรณี : พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมปนฺโน).** วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), บทคัดย่อ.

พระสมนึก อนันตวรวงศ์. **สถาบันสงฆ์กับการพัฒนาในอนาคตตามทัศนะของพระผู้นำทางด้านวิชาการ.** วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.

พระมหาสุภา อุฑโท. **บทบาทของพระสงฆ์ในสองทศวรรษหน้า (๒๕๔๑-๒๕๖๐).** วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑.

ระพิน ชูชื่น, **การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร,** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

เริงฤทธิ์ พลนามอินทร์. **บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดอุดรธานี.** วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๕.

สมคิด เพ็งอุดม. **การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนตามทัศนะของพระสงฆ์และเจ้าหน้าที่กระทรวงมหาดไทยระดับตำบลในจังหวัดสมุทรสงคราม.** ปริญญาโทการศึกษามหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๓๕.

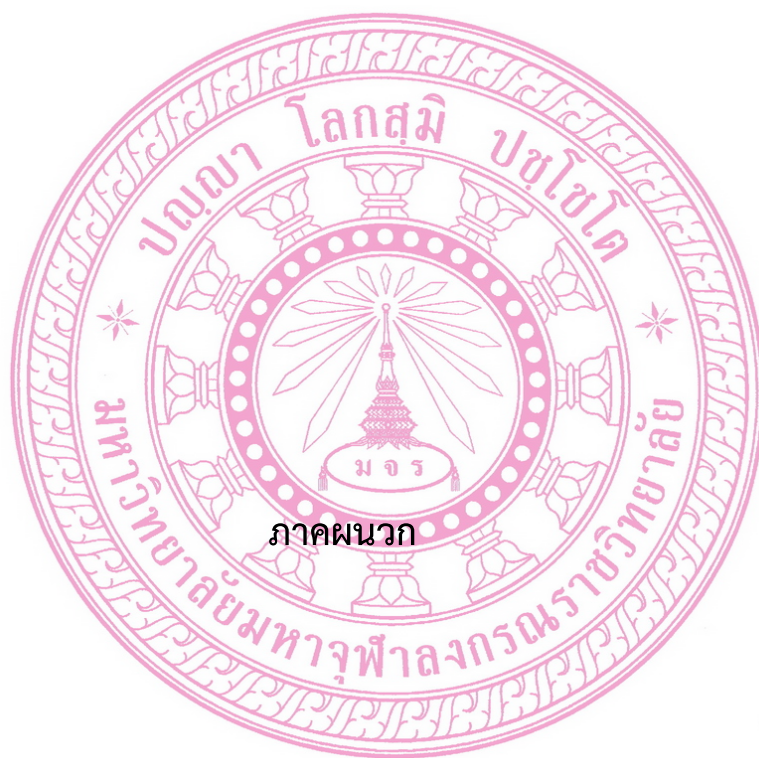
สุภาพร วนาธุวัช. **แรงจูงใจที่ทำให้พระภิกษุสงฆ์และสามเณรร่วมในงานพัฒนาชุมชน.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๖.

๒. ภาษาอังกฤษ

Cohen, J.L. & Arato, A. **Civil Society and Political Theory.** U.S.A.P : M.I.T.Press, , 1997.

Krejcie, R.V. and Morgan, D.W. **Determining Sample Size for Research Activities,** international handbook. Oxford : Pergamon Press, 1970.

Price, Alan. **Human Resource Management 2 Edition.** London : Thomson Learning, 2004.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
เรื่อง : บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี

คำชี้แจง

แบบสอบถามนี้จัดทำขึ้นเพื่อใช้ประกอบการศึกษาวิจัย เรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี” สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสอบถามฉบับนี้แบ่งออกเป็น ๓ ตอน

- ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม
- ตอนที่ ๒ บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี
- ตอนที่ ๓ แบบสอบถามปลายเปิดให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี

พระครูนนทมงคลวิศิษฐ์
นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง หน้าข้อความต่อไปนี้ให้สมบูรณ์ตามความเป็นจริงเกี่ยวกับตัวผู้ตอบแบบสอบถาม

๑. อายุ

๑. ๒๙ - ๔๕ ปี ๒. ๔๖ - ๖๐ ปี
๓. ๘๔ ปีขึ้นไป

๒. พรรษา

๑. ต่ำกว่า ๑๐ พรรษา ๒. ๑๑-๒๐ พรรษา
๓. ๒๑-๓๐ พรรษา ๔. ๓๐ พรรษาขึ้นไป
๕. ๑๕ ปี ๖. ๑๕ ปีขึ้นไป

๓. ระยะเวลาที่จำพรรษาภายในวัดปัจจุบัน

๑. ต่ำกว่า ๕ ปี ๒. ๕-๑๐ ปี
๓. ๑๑-๑๕ ปี ๔. ๑๖ ปีขึ้นไป

๔. ระดับการศึกษา

๔.๑ วุฒิการศึกษาทางธรรม

๑. นักธรรมชั้นตรี ๒. นักธรรมชั้นโท
๓. นักธรรมชั้นเอก ๔. อื่น ๆ (โปรดระบุ).....

๔.๒ วุฒิการศึกษาทางเปรียญ

๑. ประโยค ๑-๒ - ป.ธ.๓ ๒. ป.ธ.๔-ป.ธ.๖
๓. ป.ธ.๗-ป.ธ.๙ ๔. อื่น ๆ (โปรดระบุ).....

๔.๓ วุฒิการศึกษาสามัญศึกษา

๑. ประถมศึกษาหรือต่ำกว่า ๒. มัธยมศึกษาตอนต้น
๓. มัธยมศึกษาตอนปลาย ๔. อนุปริญญาหรือเทียบเท่า
๕. ปริญญาตรี ๖. สูงกว่าปริญญาตรี

๕. ตำแหน่งทางคณะสงฆ์

๑. เจ้าคณะอำเภอ ๒. เจ้าคณะตำบล
๓. เจ้าอาวาส ๔. อื่น ๆ (โปรดระบุ).....

ตอนที่ ๒ บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี

คำชี้แจง ให้ทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องคำตอบที่ต้องการ

บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
การพัฒนาชุมชนในด้านสังคม					
๑. มีการจัดอบรมธรรมะแก่ประชาชน					
๒. เป็นวิทยากรบรรยายธรรมในสถานที่ต่าง ๆ					
๓. มีการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน					
๔. ให้ความรู้ แนวคิด เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในสังคม					
๕. ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิต					
๖. ช่วยเหลือสังคมด้วยการบริจาคปัจจัยหรือวัสดุสิ่งของ					
๗. อำนวยความสะดวกสถานที่ภายในวัดในการกิจกรรมของชุมชน					
๘. ร่วมเป็นกรรมการขององค์กรชุมชน					
๙. ส่งเสริมให้ชุมชนได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์กับ					
การพัฒนาชุมชนในด้านเศรษฐกิจ					
๑. มีการเทศนาเกี่ยวกับการส่งเสริมการประกอบอาชีพ					
๒. มีการจัดตั้งองค์กรชุมชน เช่น มูลนิธิ กองทุน ศูนย์ ฯลฯ					
๓. เป็นวิทยากรบรรยายเกี่ยวกับการส่งเสริมการประกอบอาชีพของชุมชน					
๔. มีการส่งเสริมให้ชุมชนไปดูงานที่องค์กรอื่น					
๕. ให้คำปรึกษา แนะนำเกี่ยวกับการดำเนินงาน					
๖. มีการเทศนาเกี่ยวกับการออม					
๗. บริจาควัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ					
๘. มีการชักชวนประชาชนให้รวมพลังเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น					
๙. มีการเชิญผู้เชี่ยวชาญมาเป็นผู้ฝึกสอนอาชีพแก่ประชาชน					
การพัฒนาชุมชนในด้านวัฒนธรรม					
๑. มีการส่งเสริมการจัดงานประเพณีในวันสำคัญ ๆ เช่น วันวิสาขบูชา ฯลฯ					
๒. มีการเทศนาในวันสำคัญ ๆ เช่น วันวิสาขบูชา ฯลฯ					
๓. มีการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ในชุมชน					
๔. มีการจัดกิจกรรมเมื่อถึงวันสำคัญต่าง ๆ ทางศาสนา					
๕. มีการบริจาคปัจจัยในการบูรณะโบราณสถาน โบราณวัตถุ					
๖. มีการรวบรวมเอกสาร ตำราทางวัฒนธรรม					
๗. ภายในวัดจัดให้มีที่เก็บโบราณวัตถุหรือศิลปะวัตถุ					
๘. ส่งเสริมให้มีการทำบุญในเทศกาลของทุกเดือน					

๙. วัดของท่านเป็นศูนย์กลางการติดต่อประสานงานทางศิลปวัฒนธรรม					
การพัฒนาชุมชนในด้านสาธารณสุข					
๑. ให้ความรู้ในด้านสุขอนามัยแก่ชุมชน					
๒. ส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักทำความสะอาด ที่อยู่อาศัย บริเวณที่ อยู่อาศัย ฯลฯ					
๓. ร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐในการส่งเสริมสุขภาพอนามัยของชุมชน					
๔. วัดของท่านเป็นศูนย์กลางในการรักษาโรคจากโรงพยาบาล					
๕. ส่งเสริมให้ชุมชนปลูกยาสมุนไพรเพื่อรักษาโรคเอง					
๖. มีการรวบรวมการรักษาโรคแบบพื้นบ้านและนำไปเผยแพร่ให้กับชุมชน					
๗. มีการรักษาผู้ที่ติดยาเสพติด					
๘. มีการรักษาโรคทางจิตโดยใช้หลักธรรม					
๙. บริจาคปัจจัยในการจัดซื้อยาสามัญประจำบ้าน					
การพัฒนาชุมชนในด้านสิ่งแวดล้อม					
๑. ร่วมมือกับชุมชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม					
๒. มีการรักษาและสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้ ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน					
๓. จัดบริเวณวัดให้ร่มรื่น เป็นตัวอย่างแก่ชุมชน					
๔. ให้ความรู้แก่ชุมชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม					
๕. ส่งเสริมให้ชุมชนใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า					
๖. ปลูกจิตสำนึกให้ชุมชนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม					
๗.ต่อต้านการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ					
๘. เป็นตัวแทนภาครัฐในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม					
๙. บริจาคปัจจัยในการอนุรักษ์หรือการจัดสภาพแวดล้อมให้สวยงาม					

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามปลายเปิด (Open) ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี

๑. ปัญหาและอุปสรรค ด้านการพัฒนาชุมชนในด้านสังคม

.....

.....

.....

๒. ปัญหาและอุปสรรค ด้านการพัฒนาชุมชนในด้านเศรษฐกิจ

.....

.....

.....

๓. ปัญหาและอุปสรรค ด้านการพัฒนาชุมชนในด้านวัฒนธรรม

.....

.....

.....

๔. ปัญหาและอุปสรรค ด้านการพัฒนาชุมชนในด้านสาธารณสุข

.....

.....

.....

๕. ปัญหาและอุปสรรค ด้านการพัฒนาชุมชนในด้านสิ่งแวดล้อม

.....

.....

.....

ขอขอบคุณที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม

ภาคผนวก ข
หนังสือขอเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญ

รายนามผู้เชี่ยวชาญ

๑. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐพงศ์ สัจวรรณ	ผู้เชี่ยวชาญ
ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
คณะสังคมศาสตร์
๒. พระมหาอำนาจ อัสการี, ดร.	ผู้เชี่ยวชาญ
ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
คณะสังคมศาสตร์
๓. อาจารย์ ผดุง วรรณทอง	อาจารย์ประจำ
ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
คณะสังคมศาสตร์
๔. อาจารย์ เดช ชูจันอัด	อาจารย์ประจำ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
๕. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภัทรพล ใจเย็น	อาจารย์ประจำ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

โทร. (ภายใน) ๒๑๒๒, ๘๒๗๘, ๘๒๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/๒๒๓

วันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน ผศ.ดร.ณัฐพงศ์ สัจจวรรณ์

ด้วย พระครุชนนทมงคลวิศิษฐ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๔๐๔๒๓๖ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนิญ์ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ศาสตราจารย์ ดร.โกนิญ์ ศรีทอง
๕๐๘๓๖

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

โทร. (ภายใน) ๒๑๒๒, ๘๒๗๘, ๘๒๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/๒๒๒

วันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

นมัสการ พระมหาอำนาจ อัสการี, ดร.

ด้วย พระครูนวมงคลวิศิษฐ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๔๐๔๒๓๖ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม ในจังหวัดนนทบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอนิมนต์ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนิฐ์ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ยโสธร ๒๕๕๖
รับทราบ

พระมหาอำนาจ อัสการี, ดร.

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

โทร. (ภายใน) ๒๑๒๒, ๘๒๗๘, ๘๒๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/๒๒๔

วันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจสอบแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน อาจารย์ผดุง วรรณทอง

ด้วย พระครูนนทมงคลวิศิษฐ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๔๐๔๒๓๖ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจสอบแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนิษฐ์ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

มจรจ/คสจ

ผ.ดร.
ผ.ดร.ผดุง วรรณทอง

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

โทร. (ภายใน) ๒๑๒๒, ๘๒๗๘, ๘๒๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/๒๒๖

วันที่ ๒๗ ตุลาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน อาจารย์เดช ชูจันอัด

ด้วย พระครุชนนทมงคลวิศิษฐ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๔๐๔๒๓๖ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนิญฐ์ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ยอดธงทอง ๒๗/๑๐/๕๖

เสียมริศ ๒๗/๑๐/๕๖

๒๗/๑๐/๕๖

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

โทร. (ภายใน) ๒๑๒๒, ๘๒๗๘, ๘๒๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/๒๒๕

วันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น

ด้วย พระครูนันทมงคลวิเศษฐ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๔๐๔๒๓๖ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนิฐฐ์ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

(ผศ.ดร. ภัทรพล ใจเย็น)

ตารางที่ ๑ แสดงค่าดัชนีความสอดคล้องของบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคม
ในจังหวัดนนทบุรี

ข้อที่	คะแนนผู้เชี่ยวชาญ					ผลรวมของ คะแนน $\sum R$	$IOC = \frac{\sum R}{N}$	ผลการ พิจารณา
	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	คนที่ 4	คนที่ 4			
1	1	1	1	1	1	3	1.00	ใช้ได้
2	1	1	1	1	1	3	1.00	ใช้ได้
3	1	1	1	1	1	3	1.00	ใช้ได้
4	1	1	1	1	1	3	1.00	ใช้ได้
5	1	1	1	1	1	3	1.00	ใช้ได้
6	1	1	1	1	1	3	1.00	ใช้ได้
7	1	1	1	1	1	3	1.00	ใช้ได้
8	1	1	1	1	1	3	1.00	ใช้ได้
9	1	1	1	1	1	3	1.00	ใช้ได้
10	1	1	1	1	1	3	1.00	ใช้ได้
11	1	1	1	1	1	3	1.00	ใช้ได้
12	1	1	1	1	1	3	1.00	ใช้ได้
13	1	1	1	1	1	3	1.00	ใช้ได้
14	1	1	1	1	1	3	1.00	ใช้ได้
15	1	1	1	1	1	3	1.00	ใช้ได้
16	1	1	1	1	1	3	1.00	ใช้ได้
17	1	1	1	1	1	3	1.00	ใช้ได้
18	1	1	1	1	1	3	1.00	ใช้ได้
19	1	1	1	1	1	3	1.00	ใช้ได้
20	1	1	1	1	1	3	1.00	ใช้ได้
21	1	1	1	1	1	3	1.00	ใช้ได้
22	1	1	1	1	1	3	1.00	ใช้ได้
23	1	1	1	1	1	3	1.00	ใช้ได้
24	1	1	1	1	1	3	1.00	ใช้ได้
25	1	1	1	1	1	3	1.00	ใช้ได้
26	1	1	1	1	1	3	1.00	ใช้ได้
27	1	1	1	1	1	3	1.00	ใช้ได้
28	1	1	1	1	1	3	1.00	ใช้ได้
29	1	1	1	1	1	3	1.00	ใช้ได้

ตารางที่ ๑ แสดงค่าดัชนีความสอดคล้องของบทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมใน
จังหวัดนนทบุรี (ต่อ)

ข้อที่	คะแนนผู้เชี่ยวชาญ					ผลรวมของ คะแนน $\sum R$	$IOC = \frac{\sum R}{N}$	ผลการ พิจารณา
	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	คนที่ 4	คนที่ 4			
30	1	1	1	1	1	3	1.00	ใช้ได้
31	1	1	1	1	1	3	1.00	ใช้ได้
32	1	1	1	1	1	3	1.00	ใช้ได้
33	1	1	1	1	1	3	1.00	ใช้ได้
34	1	1	1	1	1	3	1.00	ใช้ได้
35	1	1	1	1	1	3	1.00	ใช้ได้
36	1	1	1	1	1	3	1.00	ใช้ได้
37	1	1	1	1	1	3	1.00	ใช้ได้
38	1	1	1	1	1	3	1.00	ใช้ได้
39	1	1	1	1	1	3	1.00	ใช้ได้
40	1	1	1	1	1	3	1.00	ใช้ได้
41	1	1	1	1	1	3	1.00	ใช้ได้
42	1	1	1	1	1	3	1.00	ใช้ได้
43	1	1	1	1	1	3	1.00	ใช้ได้
44	1	1	1	1	1	3	1.00	ใช้ได้
45	1	1	1	1	1	3	1.00	ใช้ได้

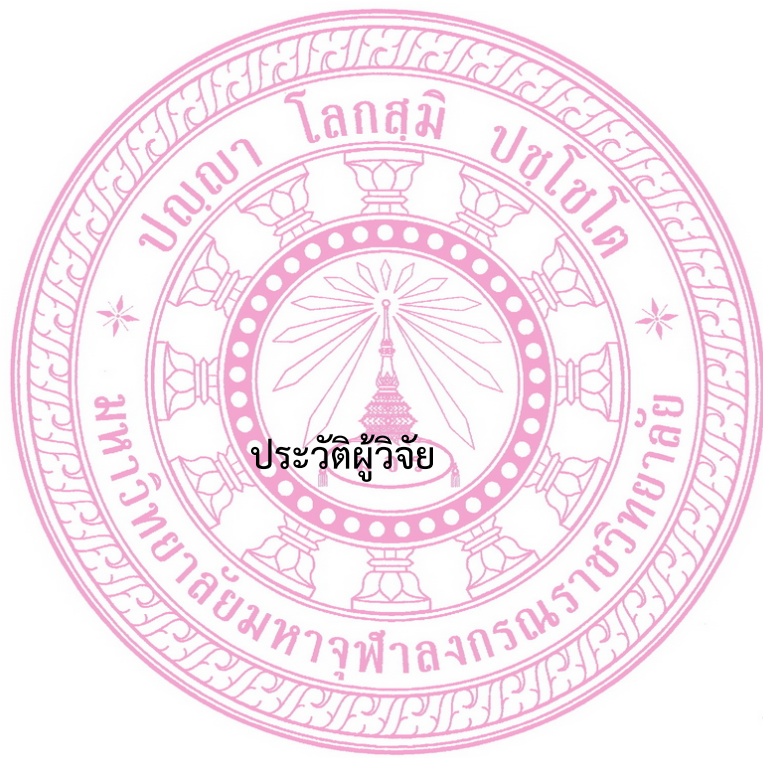
ตารางที่ 2 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับ และค่าอำนาจจำแนกเป็นรายข้อ

1. ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับ เท่ากับ 0.945
2. ค่าอำนาจจำแนกเป็นรายข้อของแบบสอบถาม “บทบาทของพระสังฆาธิการต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดนนทบุรี

ค่าอำนาจจำแนกเป็นรายข้อของแบบสอบถามด้านกายภาพ

ข้อที่	ค่าอำนาจจำแนก (t)	ข้อที่	ค่าอำนาจจำแนก (t)
1.	.943	25.	.942
2.	.945	26.	.943
3.	.947	27.	.943
4.	.944	28.	.943
5.	.945	29.	.945
6.	.943	30.	.945
7.	.944	31.	.945
8.	.943	32.	.945
9.	.944	33.	.944
10.	.943	34.	.942
11.	.943	35.	.944
12.	.942	36.	.943
13.	.942	37.	.942
14.	.943	38.	.943.
15.	.943	39.	.944
16.	.943	40.	.944
17.	.945	41.	.945
18.	.945	42.	.944
19.	.945	43.	.944
20.	.945	44.	.944
21.	.944	45.	.943
22.	.943		
23.	.944		
24.	.943		

หมายเหตุ ค่า IOC ที่รับได้ต้องมีค่าตั้งแต่ 0.20 ขึ้นไป

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	พระครูนนทมงคลวิศิษฐ์	
เกิดวันที่	๑๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๑	
วุฒิการศึกษา	นักธรรมชั้นเอก ป.บส.	
เข้าศึกษา	ปริญญาตรีคณะวิทยาการจัดการ สาขานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม พุทธศักราช ๒๕๕๕ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาการ พัฒนาสังคม) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	
ตำแหน่ง	เจ้าอาวาสวัดอุทยาน ตำบลบางขุนกอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี	
ที่อยู่ปัจจุบัน	วัดอุทยาน ตำบลบางขุนกอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ๑๑๑๓๐	